

ՀԱՄՍԱՐ ԱՆԵՏԻՍՅԱՆ

ԱՃԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ

ՄԱՌԻՆԵՐԻ

ԲԱՑԱՏՐԱԿԱՆ

ԲԱՌԱՐԱՆ

Հ.ՈՒՅՈՒՆ

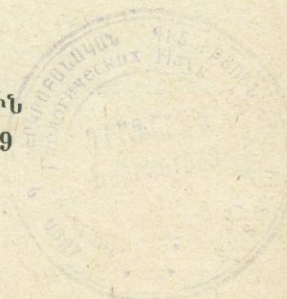
ԿԱՄՍԱՐ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

1/91 (03)
2/03 (91)

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ
ԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐԱԿԱՆ
ԲԱՌԱՐԱՆ

~~20347~~
10276

«ԼՈՒՅՍ» ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
Ե Ր Ե Վ Ա Ն — 1 9 6 9

Камсар Мелконович Аветисян
СЛОВАРЬ ГЕОГРАФИЧЕСКИХ НАЗВАНИЙ

(На армянском языке)

ИЗДАТЕЛЬСТВО «ЛУИС»

ЕРЕВАН — 1969

Երբ ես այսօր շատ բաների մասին կարող եմ
խոսել այլ կերպ, քան իմ նախորդները, ապա
դրանով պարտական եմ միայն նրանց, քանզի
նրանք հանապառեն բացեցին դեպի փաստերի
ուսումնասիրությունը:

ՆԻԿՈՂԱՅ ԿՈՊԵՌՆԻԿՈՍ

ԱՌԱՋԱԲԱՆԻ ՓՈԽԱՐԵՆ

Այս գիրքը նվիրված է աշխարհագրական անուններին,
նրանց առաջացման պատմությանը, ստուգաբանությանը:

Աշխարհագրական անունները մեզ շրջապատում են դեռ
վաղ հասակից և ուղեկցում ամբողջ կյանքում: Յուրաքան-
չյուր մարդ իր հիշողության մեջ զգալի քանակությամբ աշ-
խարհագրական անուններ է պահում: Դրանց մի մասը նա
յուրացնում է հենց իր փողոցից կամ քաղից, գյուղից կամ
ֆառակից և ընդհանրապես այն տեղից, որտեղ ընթանում է
նրա կյանքը: Շատ անունների հետ ծանոթանում ենք դպրո-
ցում, հատկապես աշխարհագրության ու պատմության դաս-
ներին: Հետագայում, որքան ընդարձակվում է մարդու գի-
տակից կյանքը, այնքան էլ շատանում է այդ անունների քա-
նակը և զնալով հարստանում աշխարհագրական գիտելիքնե-
րի պաշարը: Նորանոր անուններ ենք սովորում ոչ միայն աշ-
խարհագրությունից ու պատմությունից, այլև գրականություն-
ից, բերքերից ու ռադիոյից:

Իզուր չի ասված, որ մարդու կոլտուրական մակարդա-
կը որոշվում է նաև նրա գիտեցած աշխարհագրական անուն-
ների քանակով: Իհարկե, լավ է, եթե այդ անունները իմաս-
տավորված են, եթե տվյալ տեղանվան առնչությամբ մարդու
եղևակայության մեջ ստեղծվում է համապատասխան պատ-
կեր՝ կապված պատմական դեպքի, անձի կամ բնության ա-
ռանձնահատկությունների հետ:

Այս գիրքը ձեզ կօգնի պարզելու, քե որտեղի՞ց են գալիս, ինչպե՞ս են կազմավորվել, զարգացել ու մեզ հասել աշխարհագրական շատ անուններ: Իսկ դա գիտենալը ոչ միայն հետաքրքրական է, այլև օգտավետ, դա ոչ միայն միս ու արյուն է տալիս անուններին, այլև նպաստում է մեր հիշողության մեջ նրանց ավելի լավ պահպանվելուն:

Աշխարհագրական անունների հետ ամենից շատ առնչվում են աշխարհագրագետները: Դա պայմանավորված է նրանց զբաղմունքի առանձնահատկությամբ: Չէ՞ որ աշխարհագրության առարկայի առանձնահատկություններից մեկն էլ այն է, որ նա գործ է ունենում շատ անվանումների հետ: Ինքնին հասկանալի է, որ դա ինքնանպատակ չէ, և առարկայի անբաժանելի մասն է կազմում:

Աշխարհագրությունը գրավիչ և մատչելի առարկա է, դրա համար էլ դեռ դպրոցական հասակից հրապուրում է մարդկանց: Բայց արի տես, որ նա էլ քնի իր «փշոտ» կողմերը, այսինքն յուրացնելու որոշ դժվարություններ: Այս դժվարությունները զգալի չափով կապված են աշխարհագրական անունները յուրացնելու, հիշելու և նիշտ արտասանելու հետ:

Աշակերտներին անշուշտ գրավում է ուսուցչի հետաքրքիր և պատկերավոր պատմածը Արկտիկայի, Աֆրիկայի քաղաքների, ինչպես նաև Պրժևալսկու և Մակլայի նաճապարհորդությունների մասին. բայց ինչպե՞ս հիշել անծանոթ և օտար լեզվով հնչվող այդ անունները: Այստեղ ուսուցչին օգնության է գալիս անունների բացատրությունը, նրանց ծագման պատմությունը, որով ավելի է մեծանում աշխարհագրության հմայքը:

Գիտնականները վաղուց են ուշադրություն դարձրել աշխարհագրական անուններին: Դեռ հին հույները հետաքրքրվել են այդ անունների ծագումով և առաջացումով: Աշխարհագրական անունների առաջացման և նշանակության հարցերով զբաղվող գիտությունը կոչվում է տոպոնիմիկա, որի հիմքում ընկած են տոպոս՝ «տեղ» և ոնիմա՝ «անուն» բառերը:

«Տոպոնիմիկա» հասկացությունը օգտագործվում է երկու

իմաստով: Առաջինը վերաբերում է աշխարհագրական ան-
վանումների բացատրությանը և ծագման պատմությանը:
Երկրորդը ընդգրկում է տվյալ երկրի աշխարհագրական ան-
վանումների միագումար ամբողջությունը: Մեկը մյուսից
տարբերելու համար նպատակահարմար է վերջինս անվանել
տոպոնիմիա: Այսպես, օրինակ, երբ ասում ենք Եվրոպայի,
Ասիայի, Ամերիկայի, Կովկասի տոպոնիմիա, ապա խոսքը
վերաբերում է այդ երկրների տեղանունների միագումարին:
Այդ տեսակետից էլ հաճախ աշխարհագրական անուն արտա-
հայտությանը փոխարինում է տոպոնիմ բառը:

Այսպիսով, ամեն մի ֆառեզ ծածկված է բազմաթիվ
տոպոնիմներով՝ տեղանուններով: Դրանք կամ կապտագույն
լներ ու ծովեր են, կամ գետեր են՝ ոլորապտույտ գծերով,
կամ լեռներ՝ հյուսված ստվերագծիկներով, կամ էլ բնակա-
վայրեր ու ֆաղաֆներ՝ կետերով և փոքր շոջանակներով:

Այսպես, օրինակ, ֆառեզին նայելիս մտածում ես, քե
ինչպե՞ս են առաջացել Հրո ելկիր, Բարեհուսո հովանդան,
Զառկի կղզի անունները: Ի՞նչ ընդհանրություն կա Գվինեայի
և Նոր Գվինեայի միջև: Ի՞նչ են պատմում Արգենտինա, Ադ-
դիս-Աբեբա կամ Սահարա անունները: Շատ անուններ ար-
տահայտում են օբյեկտի աշխարհագրական առանձնահատ-
կությունները, ինչպես, օրինակ, Ամերիկայում գտնվող Պո-
պոկատեպետլ լեռան դժվար արտասանվող անունը: Այստեղ
օգնության է գալիս տոպոնիմիկան. այդ անունը բառացի նշա-
նակում է «ծխացող լեռ» և արտահայտում է նրա գործող
հրաբուխ լինելը: Կան նաև այնպիսի տեղանուններ, որոնք
դասական են իրենց հնչյունային (ձայնային) պատկերով: Ինչ-
պես Ֆլորիդա, Նևադա, Մարանիոն անունները: Այս անուն-
ներն էլ վերծանվում են «ծաղկավետ», «ձյունապատ», «վիր-
խարի» իմաստով: Նման բացատրություններից հետո անուն-
ները հիշվում և յուրացվում են հեշտությամբ:

Այս աշխատության նպատակն է ոչ միայն հետաքրքիր
դարձնել աշխարհագրական անունները՝ նրանց առաջացման
պատմությունը բացահայտելով, այլև հեշտացնել սովորելը,
հիշտ արտասանելը:

Ամեն մի ժողովուրդ հոգատարությամբ է պահում իր հոգևոր ու նյութական մշակույթի հուշարձանները, իր պատմության երկարակյաց գանձերը, որոնք անցնում են սերունդների՝ արձանագրությունների, դրամների, ամանների, շենքերի, կոթողների և այլ ձևերով: Այդպիսի լավագույն ժառանգություններից են նաև աշխարհագրական անունները, որոնք նույնպես մշակութային-պատմական անգնահատելի գոհարներ են: Այդ անունների ուշադիր ուսումնասիրությամբ ոչ պակաս տվյալներ կարող է հաղորդել տվյալ երկրի, ժողովրդի անցյալի պատմությունից, քանի որ աշխարհագրական անուններն էլ զարգացել են պատմականորեն: Անցյալում մառդր իրեն շրջապատող աշխարհագրական օբյեկտները կոչել է հասարակ անուններով, գործածելով ուղղակի ջուր, գետ, լիճ, լեռ, անապատ տերմինները, իսկ հատուկ անունները առաջացել և փոփոխություններ են կրել երկրի կյանքին համընթաց: Աշխարհագրական անունների երկարակեցությունը և դիմացկունությունը նրանց դարձնում է հնագույն հուշարձաններ և անցյալի պատմության, մշակույթի և լեզվի խոսուն վկաներ: Ահա քե ինչու աշխարհագրական անվանման ճիշտ ստուգաբանությունը և բացատրությունը օգնում է պարզելու նրանց ստեղծող ժողովրդի պատմական տարածման սահմանները, նրանց լեզվի ազդեցության ոլորտները և այլ հանգամանքներ: Յուրաքանչյուր անվան տակ բաժնված է մի ինչ-որ հետաքրքրաշարժ փաստ, որը հաճախ մի տեսակ կախարդական բանալի է դառնում և բացում անցած-գնացած ժամանակի ու նրա հետ կապված հիշողության դռները: Նշենք թեկուզ Երևան, Սևան, Անի, Վան անունների ծագման պատմությունը:

Ամեն մի աշխարհագրական անուն ունի իր կոնկրետ բացատրությունը: Անիմաստ աշխարհագրական անուններ գոյություն չունեն: Սակայն մենք դեռևս չենք կարողանում շատ անունների առաջացումը բացատրել, երբեմն նրանք աղետաված և ձևափոխված են այնպես, որ հնարավոր չէ մեկնաբանել: Երկրաբանի կամ հնէաբանի նման, աշխարհագրական անուններն ուսումնասիրողը նույնպես բացահայտում է հինձ

ու հնագույնը, որոնք ձևավորվել են պատմական վաղ անց-
յալում: Շատ հաճախ հարկ է լինում դիմել պատմության
բեմից հեռացած հնագույն ժողովրդի լեզվին: Այսպես, օրի-
նակ, երկար ժամանակ հնարավոր չէր ստուգաբանել Երևանի
և Սևանի անունները: Բայց այսօր մեզ հայտնի է, որ Երևանի
անվանման ծագումը գալիս է ուրարտական շրջանից և որ նա
էրեբունի անվան ձևափոխումն է: Իսկ «Սևանն» էլ՝ ուրարտա-
կան «ջուր» կամ «ավազան» բառերից է ծագել: Կան անուն-
ներ, որոնք դեռևս չեն ստուգաբանված, բայց մենք ավանդա-
բար շարունակում ենք գործածել:

Ինչպես տեսնում ենք, աշխարհագրական անունների
առաջացման պատմությունը մի տեսակ տվյալ երկրի տարե-
գրությունն է դառնում: Ճշմարիտ է ասված, որ «տոպոնիմի-
կան»՝ աշխարհագրական անունների առաջացման պատմու-
թյունը, երկրի լեզուն է, իսկ երկիրը մի գիրք է, ուր մարդ-
կության պատմությունը գրված է աշխարհագրական անվա-
նակարգով (նումենկլատուրայով): Հաճախ տվյալ վայրը
կրում է ինչ-որ մի ժամանակ այդտեղ ապրած ժողովրդի, ցե-
ղի անուն, կամ, ինչպես ասում են՝ էթնոնիմ: Ուրեմն տոպո-
նիմիկան բանալի է տալիս նաև գաղափար կազմելու հեռա-
վոր անցյալի բնակչության ազգային-ցեղային կազմի մասին:

Քանի որ աշխարհագրական անունները սերտորեն կապ-
ված են իրենց օբյեկտի հետ, դրանով նրանք պատկանում են
աշխարհագրությանը: Սակայն, ինչպես տեսանք, նրանց
իմաստավորումը պարտավորեցնում է դիմելու նաև պատ-
մության օգնությանը: Պատմությունը և աշխարհագրությունը
դիտվում են որպես հարակից գիտություններ և սերտորեն
առնչվում են միմյանց հետ. այդ իսկ տեսակետից կան շատ
հարցեր, որոնց նշումը, ստուգաբանությունը անհրաժեշտ
են այդ երկու գիտությունների համար էլ: Քանի որ մենք
գործ ենք ունենում աշխարհագրական անունների ծագում-
նաբանության հետ, իսկ անուններն էլ առաջին հերթին լեզ-
վական «մքերք» են, ապա ինքնին հասկանալի է, որ անհրա-
ժեշտ է դիմել նաև լեզվաբանությանը:

Ինչպես տեսնում ենք, տոպոնիմիկան սերտորեն կապված

է աշխարհագրության, պատմության, ինչպես նաև լեզվի հետ: Սակայն այդ բոլորը չեն խանգարում, որ նա գոյություն ունենա որպես ինֆնուրույն գիտություն: Այսպես, օրինակ, ո՞վ կարող է ժխտել գեոֆիզիկայի, գեոֆիմիայի սերտ կապը երկրաբանության հետ. բայց չէ՞ որ միաժամանակ նրանք ինֆնուրույն գիտություններ են: Դա իլյուստրացիան է այն բանի, թե ինչպես ժամանակակից գիտությունների զարգացման հետևանքով որոշ նյութեր տրոհվում, մասնագիտանում են և դառնում «նեղ պրոֆիլի» գիտություններ: Իսկ մյուս կողմից հարակից դիսցիպլինների շփման կետերում ժամանակի ընթացքում առաջանում են նոր, արդեն ինֆնուրույն գիտություններ: Այդպես էլ առաջացավ տոպոնիմիկան:

Գնալով ավելի է զարգանում աշխարհագրական անունների ուսումնասիրության գործը: Շատ երկրներում լույս են տեսնում տեղանվանագիտական հատուկ ամսագրեր, հրավիրվում են միջազգային կոնգրեսներ: Միավորված Ազգերի կազմակերպությունում գործում է հատուկ կենտրոն, որը զբաղվում է աշխարհագրական անունների առաջացման հարցերով:

Երկարամյա մանկավարժական զբաղմունքի բերումով առիթ ենք ունեցել ծանոթանալու բազմաթիվ անունների առաջացմանը, կարդացել ենք բազմապիսի գրականություն և ժամանակի ընթացքում ստեղծել համապատասխան արխիվ: Այդպես է ծնվել այս գիրքը, որը ուղղակի կարելի է անվանել «Տեղանունների բառարան»:

Աշխատելով զբոս փրա, ձգտել ենք հնարավորության սահմաններում հավաստիորեն հաղորդել, թե ե՞րբ, ինչպե՞ս և ի՞նչ պարագաներում են երևան եկել աշխարհագրական տարբեր անվանումները: Այնուամենայնիվ, գիրքը չունի լիակատարության, ինչպես և ինֆնատիպության հավակնություն: Կլինեն անուններ, որոնց մասին կան տարբեր վերսիաներ, և եթե հեղինակը նշել է մեկնաբանություններից մեկը կամ երկուսը, ապա բնականաբար մյուսները մնացել են տեսադաշտից դուրս:

ԱՐԱԴԱՆ.— Քաղաք Հարավ-Արևմտյան Իրանում: Անվան հիմքում ընկած է պարսկերեն արագ բառը, որը նշանակում է «քաղաք», «ավան», «բնակավայր»: Վերջում կցված ան մասնիկը պարսկերեն է և հաճախ նկատում ենք տեղանունների վերջում. ինչպես՝ Թեհրան, Իսպահան, Համադան և այլն:

ԱՐԱԿԱՆ.— Քաղաք և գետ Կրասնոյարսկի երկրամասում: Քաղաքը խակասական ինքնավար մարզի կենտրոնն է և իր անունն ստացել է համանուն գետից: Աբական խակասերեն նշանակում է «հեղեղ» կամ «գետ»:

ԱՐԵՐԴԻՆ.— Քաղաք Մեծ Բրիտանիայում: Գտնվում է Դի գետի գետաբերանի վրա: Աբերդին նշանակում է «Դի գետի գետաբերան»:

ԱՐԻՋԱՆ.— Քաղաք Արևմտյան Աֆրիկայում: Փղոսկրի Ափ պետության մայրաքաղաքը: Գտնվում է համանուն կղզու վրա, որտեղ բնակվում է նեգրական արիջան ցեղը:

ԱՐԽԱՋԻԱ.— Ինքնավար Սովետական Սոցիալիստական Հանրապետություն Վրացական ՍՍՀ-ի կազմում: Բնիկ ժողովուրդը կոչվում է արխազներ, իրենք իրենց կոչում են ապսուա:

ԱՐՎԻԼ.— Քաղաք Հյուսիսային Ֆրանսիայում: Այս անունը կազմվել է լատիներեն արբատիս և վիլլա բառերից: Արբատիս նշանակում է «աբբա» (վանահայր), իսկ վիլլա՝ «քաղաք»: Այսինքն՝ «Արբայի քաղաք»: Այդպես է կոչվել ի պատիվ Ֆրանսիայի քաղավուր և Սուրբ Ռիֆին արբայի (987—996 թթ.), որը համարվում է քաղաքի հիմնադիրը:

ԱՔՐՈՒՅՑՆԵՐ.— Լեռներ Միջին Իտալիայում: Անվանումը ստացել է լատիներեն աբրուպտուս՝ «չարզված» կամ «զառիթափ» բառերից: Այսինքն խոր լեռնանցքներով կտրատված, անդնդախոր լեռներ:

ԱԳԱԴԻՐ.— Քաղաք և նավահանգիստ Մարոկկոյում: Անունը գալիս է փյունիկերենից և նշանակում է «ամրացված բերդ»:

ԱԴԱՄԻ ԿԱՄՈՒՐՋ.— Առափնյա ծանծաղուտների և ոչ մեծ կղզիների շղթա, որն ընկած է Հնդկաստանի ու Ցեյլոնի միջև: Ադամը, ըստ Հին Կտակարանի, եղել է մարդկության նախահայրը և դրախտից հեռացվել է «արգելված պտուղը» ճաշակելու պատճառով: Քանի որ Ցեյլոնը մեր մոլորակի գեղեցիկ և բարեբեր անկյուններից մեկն է, ուստի որոշ ժողովուրդներ իրենց ավանդույթներում դրախտը տեղադրել են Ցեյլոնում: Ըստ ավանդության էլ, իբր թե Ադամը, Ցեյլոնում գտնվող դրախտից վտարվելիս, անցել է այդ ծանծաղուտների ու կղզյակների վրայով:

ԱԴԱՄԻ ՍԱՐ.— Լեռ Ցեյլոնում: Այս անունն ևս կապվում է ավանդական դրախտի և մարդկության նախահայր Ադամի անվան հետ: Ինչպես հայտնի է, որոշ ժողովուրդների մոտ լեռները եղել են պաշտամունքի առարկա, ինչպես Ուիմպոսը հույների համար, իսկ Մասիսը՝ հայերի: Ցեյլոնում գտնվող Ադամի անունը կրող լեռը նույնպես համարվում է սրբազան սար: Իբր թե Ադամը այդ լեռան գագաթին քավել է իր մեղքերը:

ԱԴԱՅ-ԽՈՒ.— Կենտրոնական Կովկասի գագաթներից մեկը (4408 մ.): Օսերեն աղայ՝ «պապ» և խոխ՝ «լեռ»: Այսինքն «պապլեռ»:

ԱԴԴԱ.— Գետ Հյուսիսային Իտալիայում: Պո գետի ձախ վտակը: Անունը ստուգաբանվում է լիգուրերեն ադդուա բառով, որ նշանակում է «ջուր» կամ «գետ», կամ կելտերեն ադուր՝ «հոսող ջուր»:

ԱԴԴԱՍ-ԱՐԵՅԱ.— Եթովպիայի մայրաքաղաքը: Անվանումը ամհարա լեզվով նշանակում է «նոր ծաղիկ» (ադդիս՝

«նոր» և արեբա՝ «ծաղիկ»): Քաղաքը հիմնադրվել է 1885 թվականին Մենելիք 2-րդ կայսեր կողմից: Բժիշկների խորհրդով հիվանդ թագուհուն պետք է տեղափոխեին մի բարձրադիր և զովասուն տեղ: Այդ նպատակով ընտրում են մի վայր, որը գտնվում է զպտիական հիւնավուրց վանքի մոտ: Վայրը աչքի էր ընկնում թե՛ իր բուրավետ ծաղիկներով և թե՛ իր առատ բուսականությամբ: Այստեղից էլ նրա «նոր ծաղիկ» անվանումը: 1895 թվականից Ադդիս-Աբեբան հռչակվեց Եթովպիայի մայրաքաղաք:

ԱԴԵԼԱԻԴԱ.— Քաղաք Ավստրալիայում: Այգպես է կոչվել Անգլիայի թագուհի Ադելաիդայի պատվին, որը Ուիլյամ 4-րդի կինն էր: Քաղաքը հիմնադրվել է նրա թագավորության օրոք, 1836 թվականին:

ԱԴԵԼԻ ԵՐԿԻՐ.— Անտարկտիդա ցամաքի մի մասը: Հայտնաբերվել է 1840 թվականին ֆրանսիական էքսպեդիցիայի կողմից, որը գլխավորում էր ծովագնաց Դյումոն դ'Ուրվիլը: Առափնյա մասը այդպես է կոչվել նրա կնոջ պատվին:

ԱԴԵՆ.— Քաղաք և նավահանգիստ Հարավային Եմենի Ժողովրդական Հանրապետությունում: Անվանումը ծագում է արաբերեն «ադեն» բառից, որը նշանակում է «նրստակեցություն», «մշտաբնակություն»: Քաղաքը խորհրդանշում է քոչվորական կյանքի անցումը նստակեցության:

ԱԴԻԳԵՅ.— Ադիգեյական ինքնավար մարզ Կրասնոդարի երկրամասի կազմում: Կոչվել է ադիգեյ ժողովրդի անունով: Իսկ ադիգեյ անունն էլ ծագում է արաբերեն ադի՝ «ջուր» բառից, գե մասնիկով: Այսինքն «ծովափնյա բնակիչներ», «ջրի մոտ չալրող մարդիկ»:

ԱԴԻՋԵ.— Գետ Հյուսիսային Իտալիայում: Անվան հիմքում ընկած է հնդեվրոպական ադ բառարմատը, որը նշանակում է «արագ», «շարժվող»:

ԱԴԼԵՐ.— Քաղաք Սև ծովի ափին, Կրասնոդարի երկրամասում: Քաղաքը մտնում է Սոչիի կուրորտային խմբի

մեջ: Անունը ստացել է Արտլար հրվանդանից, իսկ վերջինս էլ այդպես է կոչվել աբխազական ցեղերից մեկի անունով:

ԱԴՐԲԵՋԱՆ.— ՍՍՀՄ-ի միութենական հանրապետություններից մեկը Անդրկովկասում: Անունը պարսկերեն ազեր «կրակ» և բալչան՝ «երկիր» բառերի զուգակցումից նշանակում է «կրակի երկիր»: Անվանումը կապված է նավթի հանքերից ժայթքող գազերի բոցավառման երկվույթի հետ: Հնագույն ժամանակներում այստեղ գոյություն են ունեցել հեթանոսների կրոնական պաշտամունքի տաճարներ՝ մեհյաններ: Նույն ստուգաբանությունն ունի նաև Հարավային կամ Իրանական Ադրբեջանը (Ատրպատականը):

ԱԴՐԻԱՆԱՊՈԼԻՍ կամ **ԱԴՐԻԱՆՈՊՈԼ.**— Ներկայումս էդիրնե: Քաղաք Եվրոպական Թուրքիայում: Այդպես է կոչվել ի պատիվ Հռոմեական Ադրիան (Հագրիանոս) կայսեր: Հունարեն պոլիս նշանակում է «քաղաք». այսինքն Ադրիանի քաղաք:

ԱԴՐԻԱՏԻԿ ԾՈՎ.— Միջերկրական ծովի մի մասը: Այդպես է կոչվել իտալական Ադրիա քաղաքի անունով, որը անցյալում գտնվում էր համարյա ծովափին՝ Պոի և Ադիջեի գետաբերանների միջև: Զրաբերուկների կուտակման հետևանքով քաղաքը ժամանակի ընթացքում անջատվեց ծովից և այժմ նրանից 22 կիլոմետր հեռու է:

ԱՁՈՎ.— Ոչ մեծ նավահանգիստ Դոնի գետաբերանում: 10-րդ դարում, երբ դեռ կրում էր հին հունական Թանայիս անունը, ընդգրկվեց Կիևյան պետության մեջ: Իսկ 11-րդ դարում նվաճվեց պոլովցի Ազով կամ Ազովֆ իշխանի կողմից, որը տվեց իր անունը այս քաղաքին:

ԱՁՈՎԻ ԾՈՎ.— Գտնվում է ՍՍՀՄ-ի եվրոպական մասի հարավում և Կերչի նեղուցով միանում է Սև ծովին: Այդպես է կոչվում Ազով քաղաքի անունով:

ԱՁՈՐՅԱՆ ԿՂԶԻՆՆԲ.— Արշիպելագ Ատլանտյան օվկիանոսում, Աֆրիկայից դեպի հյուսիս-արևմուտք: Նորման և արաբ ծովագնացներն այս կղզիներն անվանում էին

թռչունների կղզիներ: 15-րդ դարում կղզիները կրկին հայտնաբերվեցին պորտուգալացիների կողմից: Նրանք այստեղ հանդիպեցին բազմաթիվ բազենների, որոնք կղզիների անմարդաբնակության պատճառով չափազանց շատ էին: Այս պատճառով արշիպելագն ստացավ «բազենների կղզիներ» (պորտուգալերեն՝ ազոր) անվանումը:

ԱԹԵՆՔ.— Հունաստանի մայրաքաղաքը: Աշխարհի հնագույն քաղաքներից մեկը: Անունը, ըստ հին հունական դիցաբանության, տրվել է քաղաքի հովանավորուհու՝ Աթենաս աստվածուհու պատվին, մի այլ բացատրությամբ՝ ծագել է հունարեն աթենայ բառից, որը նշանակում է «բարձրագիր»: այդպես է կոչվել քաղաքի բարձր դիրքի պատճառով:

ԱԺԴԱՀԱԿ.— Լեռնազագաթ Հայկական ՍՍՀ-ում: Գեղամա լեռների ամենաբարձր գագաթը: Աժդահակը, ըստ պատմահայր Խորենացու, եղել է Մարաց թագավորներից մեկը:

ԱԼԱԲԱՄԱ.— Նահանգ ԱՄՆ-ի հարավում: Ամերիկյան հնդիկների լեզվով նշանակում է «նրանք, որ կտրում են անտառը»: Նկատի են ունեցել առաջին նվաճողներին, որոնք կտրտում էին անտառները՝ հողը մշակելու համար:

ԱԼԱԳԻՐ.— Քաղաք Հյուսիսային Օսեթիայի ինքնավար հանրապետությունում: Կազմված է օսերեն ուլադ և իր բառերից: Ուլադը նշանակում է «բարձր», իսկ իր-ը օսերի ինքնանվանումն է: Նշանակում է «վերին Օսեթիա»: Սա Օսեթիայի այն մասն է, որը գտնվում է Կովկասյան լեռնաշղթայի բարձրագույն լանջերում:

ԱԼԱԶԱՆԻ.— Գետ Վրաստանում: Անվան առաջացումը կապված է գետի ավազանի խոնավության հետ: Ալազանի նշանակում է «խոնավ տեղ»:

ԱԼԱԿՈԼ.— Լիճ Ղազախստանի արևելքում: Ղազախերեն ալա՝ «խայտաբղետ» և կոլ՝ «լիճ» բառերի միացումից:

ԱԼԱՅԱՆ ՀՈՎԻՏ ԵՎ ԼԵՌՆԱՇՂԹԱ.— Գտնվում է Կիրգիզական

ՍՍՀ-ում: Անունը ծագել է սանսկրիտերեն ալայ՝ «կացարան» բառից: Մի այլ ստուգաբանություն՝ թյուրքական լեզուների ալ «պահիր» և այ «ամիս» բառերի միացումից: Այսինքն «պահիր» (շտապելու իմաստով), քանի որ ամառային ամիսները այդ բարձր հովտում կարճատև են:

ԱԼԱՆԴՅԱՆ ԿՂԶԻՆԵՐ.— Բալթիկ ծովում: Շվեդերեն ա՝ «ջուր» և լանդ՝ «երկիր» բառերի զուգակցումից: Այլ խոսքով՝ ջրային երկիր կամ կղզի:

ԱԼԱՇԿԵՐՏ.— Բնա-պատմական մարզ Արևմտյան Հայաստանում: Ընկած է Արածանիի վերին հոսանքի արգավանդ, ջրարբի ու գեղեցիկ դաշտում: Ալաշկերտը համընկնում է պատմական Այրարատ նահանգի Բագրևանդ գավառի հետ:

Ալաշկերտ անունը առաջացել է Վաղարշակերտ կոչվող բերդաքաղաքի անվան ձևափոխումից: Վաղարշակերտը հիմնվել էր երկրորդ դարի վերջում, հայոց Վաղարշ Թագավորի կողմից (193—213 թթ.) և այդ անունով հայտնի էր մինչև 15-րդ դարը: Ալաշկերտը բաժանվում է երկու մասի՝ արևելյան և արևմտյան: Արևելյան մասում են գտնվում Զիրավի դաշտը և Դիադին բնակավայրը, իսկ արևմտյան մասում են գտնվում Ղարաքիլիսա և Թոփրագ-Կալե (պատմական Վաղարշակերտ) բնակավայրերը:

Վաղարշակերտ բնակավայրի անունը թուրքերը փոխեցին և կոչեցին Թոփրագ-Կալե (Հողաբերդ), նկատի ունենալով բլրի վրա եղած բերդը: Հետագայում հայերի մոտ Վաղարշակերտը հայտնի էր ուղղակի Բերդ անվամբ, որը մինչև 1918 թվականի սկզբները, այսինքն մինչև վերջին գաղթը, հայաբնակ գյուղ էր:

ԱԼԱՊԱՆՎՍԿ.— Քաղաք Սվերդլովսկի մարզում: Հիմնվել է այնտեղ, որտեղ Ալապայխի գետը թափվում է Նեյվոյի մեջ: Ալապայխի գետը իր անունը տվել է քաղաքին, որը հետագայում ձևափոխվել է և ավելացվել «սկ» մասնիկը, որը սովորաբար ունի քաղաքի իմաստ:

ԱԼԱՎԵՐԴԻ.— Քաղաք Հայաստանում: Անվան առաջացումը հնարավոր է համարվում «ալան» ցեղից և ավելացրած վրացերեն գվերդի՝ «ձոր» բառը: Պատմական Հայաստանում եղել է Տաշիր գավառի կենտրոնը: Հետագա վերախմաստավորումը՝ իբր թուրքերեն «աստվածատուր» բառից է, որը սոսկ զուգադիպում է:

ԱԼԱՏԱՌԻ.— Մի քանի լեռնաշղթաների անուններ Միջին Ասիայում և Հարավային Սիբիրում: Ալատաու անունը կազմված է երկու բառից. ալա՝ «խայտաբղետ» և տաու՝ «լեռ»: Այդպես են կոչվում, որովհետև ձյունապատ գագաթները, տարբեր գոտիների լանջերն ու մուգ ժայռերը հեռվից երևում են խայտաբղետ:

ԱԼԲԱՆԻԱ.— Պետություն Բալկանյան թերակղզում: Անվան ստուգաբանությունը՝ ալբ կամ ալպ բառից, որը նշանակում է լեռ կամ լեռնային երկիր: Մյուս մեկնաբանումը լատիներեն ալբիս՝ «սպիտակ» բառից է: 12—13-րդ դարերում, երբ վենետիկցիները ափ դուրս եկան, այս երկրում բնակիչները նրանց դիմավորեցին իրենց սպիտակ ազգային տարազով: Ալբանացիներն իրենց երկիրն անվանում են Շկիպերիա, որը նշանակում է «արծվի երկիր»:

ԱԼԲԵՐՏ.— Լիճ Կենտրոնական Աֆրիկայում, Կոնգոյի և Ուգանդայի սահմանում: Հայտնաբերվել է 1864 թվականին անգլիացի ճանապարհորդ Ս. Բեյկերի կողմից և կոչվել է Ալբերտ, ի պատիվ Ալբերտի, որը Վիկտորիա թագուհու ամուսինն էր:

ԱԼԴԱՆ.— Գետ և քաղաք Յակուտիայում: Քաղաքն իր անունը ստացել է Ալդան գետից, անվան հիմքում ընկած է մոնղոլական ալտան՝ «ոսկի» բառը:

ԱԼԵՄՏԵՆՈ.— Քաղաք Պորտուգալիայում: Պորտուգալերեն ալեմ՝ «անդր», այն կողմ բառից և Տեխո (Տախո) գետի անունից: Այսինքն Տախոյի մյուս կողմը:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԱՌԱՋԻՆԻ ԵՐԿԻՐ.— Կղզի Անտարկտիկայում. հայտնաբերվել է Բելլինսգաուզենի և Լազարևի կողմից 1821 թվականին և այդպես է կոչվել ի պատիվ ռուսա-

կան կայսր Ալեքսանդր 1-ի, որը թագավորել է 1801—1825 թվականներին:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԵՏՏԱ.— Քաղաք Կիլիկիայում, Միջերկրական ծովի ափին: Հիմնադրվել է 333 թվականին, մ. թ. ա. և կոչվել է ի պատիվ Ալեքսանդր Մակեդոնացու: Անվան հունական ձևը թուրքերը վերափոխեցին, կոչելով Իսկենդերուն: Մինչև 1939 թվականը քաղաքը գտնվում էր ֆրանսիական տիրապետության ներքո (Սիրիայի կազմում, որը ֆրանսիական մանդատ էր), որից հետո ֆրանսիացիները հանձնեցին թուրքերին: Տեղի և շրջակայքի հայերն էլ, հալածանքների ենթարկվելով, անցան Սիրիա և Լիբանան:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԻ ԱՐՇԻՊԵԼԱԳ.— Գտնվում է Հյուսիսային Ամերիկայի հյուսիս-արևմտյան ափերի մոտ: Այդպես է կոչվել ի պատիվ Ալեքսանդր Չիրիկովի, որի գլխավորած էքսպեդիցիան 1741 թվականին հայտնաբերել է այս արշիպելագը:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԻԱ.— Քաղաք ԱՄՀ-ում (Եգիպտոսում), Միջերկրական ծովի ափին: Հիմնադրվել է 331 թվականին մ. թ. ա., Ալեքսանդր Մակեդոնացու կողմից (356—323 թթ. մ. թ. ա.) և կոչվել նրա անունով: Քաղաքը համարվում է հելլենական մշակույթի խոշոր կենտրոն և փառաբանված էր նավահանգստում գտնվող փարոսով, որը համարվում էր «Աշխարհի յոթ հրաշալիքներից» մեկը:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼ.— Անցյալում Գյումրի: Տասնիններորդ դարի սկզբին, 1828 թվականին, Թուրքմենչայի պայմանագրով Գյումրին Իրանից անցավ Ռուսաստանին: Իսկ 1829 թվականին, Ադրիանապոլում, Թուրքիայի հետ կնքած հաշտության պայմանագրից հետո, մեծ թվով հայեր Արևմտյան Հայաստանից, հատկապես Էրզրումից, Ղարսից, Բայազետից գաղթեցին Գյումրի: Գյումրին 1836 թվականին վերածվեց քաղաքի և նույն թվականին, նիկոլայ 1-ին վայսեր ներկայությամբ, Գյումրիից մի կիլոմետր արևմուտք, դրվեց բերդի հիմքը և

Քաղաքն էլ նիկողայ I-ի կնոջ՝ Ալեքսանդրա Ֆեոդորով-
նայի պատվին կոչվեց Ալեքսանդրապոլ։ Ալեքսանդրա-
անվանը ավելացվել է հունական պոլիս (կրճատ՝ պոլ)
«Քաղաք» բառը։ Սակայն Ալեքսանդրապոլ անունը շի-
րակցիների մեջ ժողովրդականութուն չստացավ. նրանք
դրա փոխարեն գործածում էին ուղղակի «Քաղաք» բա-
ռը։ Երբ շիրակցիները «Քաղաք» էին ասում, ապա նկա-
տի ունեին Ալեքսանդրապոլը (Գյումրին)։

Քաղաքի ճարտարապետական կոթողներից է Ամե-
նափրկչի եկեղեցին, որը կառուցված է Անիի Մայր
եկեղեցու օրինակով։ Ժողովուրդը անվանում է Կարմիր
ժամ, որովհետեւ կառուցված է մեծ մասամբ կարմիր
գույնի քարերից։ Քաղաքը 1924 թվականին վերանվան-
վեց Լենինական։

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐՈՎՍԿ—ՍԱՆԱԼԻՆԻ.— Քաղաք Սախալին կղզում։
Հիմնադրվել է 1881 թվականին և կոչվել է ի պատիվ
Ալեքսանդր II-ի։

ԱԼԵՈՒՏՅԱՆ ԿՂԶԻՆԵՐ.— Կղզիների շղթա Ալյասկայի և Կամ-
չատկայի միջև։ Այդպես է կոչվել բնիկների՝ ալեուտնե-
րի անունով։ Հայտնաբերվել է Բերինգի կողմից 1741
թվականին։

ԱԼԹԱՅ.— Լեռնային երկիր Ասիայում, ՍՍՀՄ-ի, Մոնղոլիայի
և Չինաստանի սահմանում։ Անունը ստուգաբանվում է
երկու կերպ. մեկը կապվում է մոնղոլերեն ալթան կամ
ալթուն բառի հետ, որը նշանակում է «ոսկի» (այս վայ-
րերը հավանաբար միջին դարերում հայտնի են եղել
ոսկով)։ Իսկ մյուս մեկնաբանությունը կապվում է
«ալատաու» բառի հետ, որը նշանակում է «խայտա-
բրդեա լեռներ»։ Ալթայը արևմուտքից արևելք՝ Արև-
մրտասիբիրական դաշտավայրից մինչև Գոբի, ձգվում
է 2000 կիլոմետր երկարությամբ։ Ամենաբարձր գա-
գաթն է Բեյլուխան։

ԱԼԹԻՆԳՅՈՒ.— Լիճ Ալթայում, որը գրականության մեջ
հայտնի է նաև Տեկեցկոյե անվամբ։ Ալթինգյոլ են կո-
չում Ալթայի բնակիչները։ Անունը կազմված է ալթին՝

«ոսկի» և գլու՛ «լիճ» բառերի միացումից՝ ոսկու կամ ոսկյա լիճ:

ԱԼԹԻՆԴԱՂ.— Լեռնաշղթա Արևմտյան Չինաստանում: Թյուրքական ալթին (ալթուն)՝ «ոսկի» և դաղ՝ «լեռ» բառերից:

ԱԼԺԻՐ.— Պետություն Հյուսիսային Աֆրիկայում, համանուն մայրաքաղաքով: Քաղաքը հիմնադրվել է 10-րդ դարում (935 թ.) փոբրիկ կղզիների վրա: Անունը առաջացել է արաբերեն ալ ճեզիրե՝ «կղզի» բառից: Հետագայում կղզիները ցամաքին միացան պատենշով: Ժամանակի ընթացքում քաղաքի անունը տարածվեց երկրի վրա:

ԱԼԻԿԱՆՏԵ.— Քաղաք Իսպանիայում: Նախկինում կոչվում էր Լուցենտում, որը նշանակում է լուսավորող: Այդպես է կոչվել նավահանգստում եղած փարոսի պատճառով: Հետագայում արաբների արտասանությամբ քաղաքի անունը դարձել է Ալիկանտե:

ԱԼԼԱՀԱԲԱԴ.— Քաղաք Հնդկաստանում: Այս անունով քաղաքներ կան նաև Պակիստանում և Իրանում: Անունը ծագել է արաբերեն ալլահ՝ «աստված» և պարսկերեն՝ աբադ՝ «քաղաք» բառերի զուգակցումից: Այսինքն «տիրոջ (Աստծու) քաղաք»:

ԱԼԼԵԳԱՆՅԱՆ ԼԵՌՆԵՐ.— Գտնվում են Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում: Տեղական հնդիկների լեզվով նշանակում է «անվերջանալի լեռներ»:

ԱԼԿԱՆՏԱՐԱ.— Քաղաք Իսպանիայում: Ծագում է արաբերեն ալ-կանտարա, այսինքն «կամուրջ» բառից: Խոսքը Տախո գետի կամրջի մասին է:

ԱԼՄԱ-ԱԹԱ.— Ղազախական ՍՍՀ-ի մայրաքաղաքը: Ղազախերեն ալմաթի նշանակում է «խնձորուտ»: Երբեմն բառերը մեկնաբանվում են առանձին-առանձին. ալմա՝ «խնձոր» և աթա՝ «հայր», որն, իհարկե, նույն իմաստ ունի՝ «խնձորով հարուստ վայր»: Քաղաքը հիմնադրվել է 1854 թվականին: 1864 թվականից մինչև 1921 թվականը կրել է Վեռնի անունը, որը բառացի նշանակում

է «հավատարիմ»: Այսինքն հավատարիմ կենտրոնա-
կան՝ ցարիզմի քաղաքականութեանը Միջին Ասիայում:
ԱԼՅԱՍԿԱ.— Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների նահանգնե-
րից մեկը, որը կազմավորվեց 1958 թվականին: Անվա-
նումը ալեուտյան լեզվից է գալիս և նշանակում է «մեծ
կղզի»: Մինչև 1867 թվականը կոչվում էր Ռուսական
Ամերիկա և պատկանում էր Ռուսաստանին, որից հետո
12.500.000 դոլարով վաճառվեց Ամերիկայի Միացյալ
Նահանգներին:

ԱԼՊԵՐ.— Ընդարձակ լեռնաշխարհ Արևմտյան Եվրոպայում:
Շվեյցարիայի, Ֆրանսիայի, Ավստրիայի տերիտորիա-
ներում: Անունը ծագել է կելտերեն ալպ՝ «բարձր լեռ»
հասարակ բառից, որը դարձել է աշխարհագրական
հատուկ անուն:

ԱԼՈՒՊԿԱ.— Քաղաք Ղրիմի հարավային ափին: Անունը
առաջացել է հունարեն ալոպեքս՝ «աղվես» բառից: Իր
ժամանակին այս տեղերում եղել են մեծ թվով աղվես-
ներ:

ԱԽԱԼԻ-ԱՖՈՆԻ.— (Նոր Աֆոն): Քաղաք Աբխազիայում: Ներ-
կա քաղաքի տեղում Հունաստանի Աֆոն վանքից եկած
միաբանները կառուցել են վանք և կոչել Նոր Աֆոն:
Ժամանակի ընթացքում վանքի շուրջը ստեղծվել է
բնակավայր, որը կոչվել է վանքի անունով: Ներկա
ախալի մասնիկը, որը վրացերենում նշանակում է
«նոր», փոխարինեց ռուսերեն «նովի» բառին: Այսպի-
սով, Նովի-Աֆոնը դարձավ Ախալի-Աֆոնի:

ԱԽԱԼՔԱԼՔ.— Քաղաք Վրաստանում: Վրացերեն ախալի
նշանակում է «նոր» և քաղաքի՝ «քաղաք»:

ԱԽԱԼՑԽԱ.— Քաղաք Վրաստանում: Վրացերեն ախալի՝ «նոր»
և ցիխե՝ «ամրոց» կամ «բերդ» բառերից:

ԱԽՆ.— Քաղաք Գերմանիայի Ֆեդերատիվ Հանրապետու-
թյունում: Անունն առաջացել է լատիներեն աքվա՝
«ջուր» կամ «ջրեր» բառից: Այստեղ դեռևս հռոմեական
տիրապետության ժամանակներից հայտնի էին բաղնիք-
ներ և բուժիչ ջրեր:

ԱԽՏՈՒԲԱ.— Ստորին վոլգայի ձախ բազուկը: Թուրքական ծագման ախ՝ «սպիտակ» և տեբե՝ «գագաթ» կամ «բլուր» բառերից:

ԱԿՄՈՂԻՆՍԿ.— Տե՛ս Յելինոգրադ:

ԱԿՏՅՈՒԲԻՆՍԿ.— Քաղաք Ղազախական ՍՍՀ-ում: Հիմնադրվել է 1869 թվականին որպես բերդ, Ակ-Տյուբե բլրի վրա (ղազախերեն ախ՝ «սպիտակ» և տյուբե՝ «բլուր»): Որպես քաղաք գոյություն ունի 1891 թվականից:

ԱՀՄԱԴԱԲԱԴ.— Քաղաք Արևմտյան Հնդկաստանում: Հիմնադրվել է 1411 թվականին, Մեծ Մողոլների սուլթան Ահմեդի կողմից և կոչվել է նրա անվամբ. պարսկերեն արադ՝ մասնիկը ունի քաղաքի իմաստ:

ԱՂՍՈՒ.— Այսպես են կոչվում բազմաթիվ գետեր Միջին Ասիայում, Ղազախաստանում, Կովկասում և այլ վայրերում: Թուրքերեն աղ՝ «սպիտակ» և սու՝ «ջուր» բառերից: Տվյալ դեպքում նկատի է ունեցվում ոչ թե ջրի մաքրությունը, այլ այն, որ գետը սնվում է հալչող ձյուններից:

ԱՂԹԱՄԱՐ կամ **ԱԽԹԱՄԱՐ.**— Կղզի Վանա լճի հարավային մասում: Ավանց գյուղի դիմաց. գյուղից շորս կիլոմետր հեռավորության վրա:

Ախթամարը ազգային պատմության ու մշակութի մեծ գանձարան է: Այս նշանավոր կղզին Գագիկ Արծրունի թագավորի օրոք, X դարում, շենացավ և պայծառացավ: Գագիկ թագավորը, Ախթամարում կառուցեց պարիսպներ, ամբարտակներ, մարտկոցներ, բուրգեր, աշտարակներ, ապարանքներ, որով կղզին դարձավ արքայավայել և անառիկ մի վայր: Այդ շինությունները դարձան Գագիկ Արծրունու մեծագործության կենդանի վկան: Ախթամարը, այդ ժամանակ այնքան փառաբանված կղզի էր, որ նրա անունով էլ Վանա ծովակը կոչվել է Ախթամարա ծով: Գագիկ Արծրունին կառուցեց նաև հրաշագեղ մի տաճար, որը հայտնի է Ս. Խաչ անունով: Տաճարը կառուցվել է 915—921 թվականների ընթացքում:

Ժողովուրդը ունի «Ախթամար» անվան ավանդական ստուգաբանությունը, ըստ որի Ժամանակին մի սիրահար պատանի ամեն գիշեր լողալով հասնում է կղզի, ուր գտնվել է իր սիրելի Թամարը: Տղային դեպի մութ ու խավար կղզին առաջնորդում է վառած լույսը: Սակայն շար մարդիկ մի գիշեր հանգցնում են Թամարի վառած կրակը: Պատանին մոլորվում է ծովում և խեղդվում է: Պատանու դիակը ալիքները ափ են նետում: Նրա շուրթերին կարծես սառել էին երկու բառ. «Ախ, Թամար»: Այսպիսով, ի հիշատակ սիրային այդ հուզիչ պատմության, կղզին կոչվեց «Ախ-թամար»: Այդ անունը Ժամանակի ընթացքում ձևափոխվեց և կոչվեց մի բառով՝ «Ախթամար»:

Սիրային այս գեղեցիկ ավանդությունը դարձավ Հովհաննես Թումանյանի «Ախթամար» լեգենդի սյուժեն:

ԱՂԹԱՄԱՐԻ կամ **ԱԽԹԱՄԱՐԻ** ԾՈՎ.— Վանա լճի անվանումներից մեկը: Անունը ստացել է լճում գտնվող Աղթամար կամ Ախթամար կղզուց: Կղզին գտնվում է լճի հարավ-արևելյան ափից ոչ հեռու: Այս անվանումը գործածել է Փավստոս Բյուզանդը:

ԱՄԱԶՈՆ.— Գետ Հարավային Ամերիկայում: Ամազոնը իրավամբ կարող է համարվել մեր մոլորակի պարծանքը, բնության մեծագույն հրաշալիքներից մեկը: Ամազոնը ծնվում է Պերուական Անդերում, 4300 մետր բարձրության վրա գտնվող Լյաուրիկոչա լճից, Մարանիոն անվան տակ: Հետո միանում է Ուկայալի օժանդակին: Գետի դյուցազնական մեծությունը մարդկանց ստիպում է վերհիշել շատ առասպելներ ու արկածներ, որոնք կապված են նրա անվան առաջացման հետ: Ամազոն անունը շատերին հիշեցնում է դիցաբանական ամազոնուհիներին: Նրա թավուտները իր Ժամանակին համարվել են «էլզորադոններից» մեկը: Հաճախ մեծարելով նրան «գետերի գետ» կամ էլ շատ անգամ «հոսող քաղցրահամ ծով» են անվանել: Եվ, իրոք, նա այդպիսին է: Միջին հոսանքում գետն ունի 20 կիլոմետր լայնու-

թյուն, բայց Ամազոնի փռվածությունը ավելի է մեծանում, երբ նա մոտենում է օվկիանոսին և ճյուղավորվում: Այստեղ նրա լայնությունը հասնում է 80 կիլոմետրի: Ահա այս «հոսող ծովի» գետաբերանին էր, որ 16-րդ դարի սկզբին մոտեցան իսպանացիները: Նրանք հանդիպեցին բնության այդ հրաշալիքին, որը գալիս էր ինչ-որ անհայտ երկրից: Ամազոնի հայտնաբերողներից է եղել իսպանացի Օրելիանը, որը հանդիպեց հնդկական մի ցեղի, որոնց կանայք մարտնչում էին այնպես, ինչպես հունական դիցաբանությունից հայտնի ամազոնուհիները: Վերադառնալով Ամազոնի թավուտներից, Օրելիանը հավատացրեց իսպանացիներին, որ ինքն ընկել էր դիցաբանական ամազոնների երկիրը: Դա, իհարկե, 16-րդ դարում էր: Իսկ միջնադարյան մարդը դարմանալի դյուրահավատ էր և ամեն մի մտացածին բան ընդունում էր որպես իրականութուն: Այստեղից էլ գետին տրվեց «Ամազոնների գետ» անվանումը կամ ուղղակի «Ամազոն»: Անվան առաջացման վերաբերյալ կա նաև մի այլ մեկնաբանություն, ըստ որի Ատլանտյան օվկիանոսի կողմից խոշոր ալիքները բարձրանում էին գետի հոսանքն ի վեր ավելի քան 1000 կիլոմետր: Այս երևույթը առաջացնում էր մեծ ալիք, որը հենց տեղական հնդիկների լեզվով նշանակում էր «ամազոնում»: Սակայն առավել հավանական է առաջին մեկնաբանությունը:

ԱՄԱՆԳԵԼԴԻ.— Բնակավայր Կոլումբիայի մարզում: Այդպես է կոչվել ի պատիվ ղազախ ժողովրդի հերոս Ամանգելդի Իմանովի (1873—1919 թթ.):

ԱՄԲԱՐՁԻԿ.— Ծոց Արևելա-Սիբիրական ծովում: 1740 թվականին այդ ծոցի ափին ծովագնաց Դմիտրի Լապտևի կողմից կառուցվեց մի փոքր պահեստ: Իսկ ոռոսերենում հենց ամբարշիկ նշանակում է «փոքր պահեստ»:

ԱՄԵՐԻԿԱ.— Աշխարհամաս Արևմտյան կիսագնդում: Չնայած որ հայտնաբերվել է Կոլումբոսի կողմից 1492 թվականին, բայց աշխարհամասին տրվել է ֆլորենցիացի ծո-

վազնաց և աշխարհագրագետ Ամերիգո Վեսպուչի⁷⁰ անունը: Ահա թե դա ինչպես է կատարվել:

Ամերիգո Վեսպուչին ծնվել է Իտալիայի Ֆլորենցիա քաղաքում: Նա 38 տարեկան հասակում, այն է՝ 1490⁷¹ թվականին, տեղափոխվում է Պիրենեյան թերակղզի, որտեղից էլ կատարում է ճանապարհորդություններ դեպի Կոլումբոսի հայտնագործած երկրները: Ամերիգոն ճանապարհորդում է Հարավային Ամերիկայի հյուսիսարևելյան ափերի այն մասերում, որոնք ներկայումս մտնում են Բրազիլիայի կազմի մեջ: Վեսպուչին այն միտքն է հայտնում, որ Կոլումբոսի հայտնաբերած երկիրը հանդիսանում է մի նոր ցամաք, որը կապ չունի Հնդկաստանի հետ: Այս լուրը ոչ պակաս ցնցող նորություն էր, քան Կոլումբոսի հայտնագործումը: Այսպիսով, Ամերիգո Վեսպուչին հաստատում է, որ Կոլումբոսի հայտնաբերած երկիրը Հնդկաստանը չէ, այլ մինչև այդ միանգամայն անհայտ մի ցամաք, որը գտնվում է Եվրոպայի և Ասիայի միջև: Հետևապես, ըստ Ամերիգո Վեսպուչիի, դա «Նոր Աշխարհ» է. այդ անունը երկար ժամանակ գործածության մեջ մնաց: Հետագայում 1507 թվականի ապրիլի 25-ին լոթարինգիացի աշխարհագրագետ Մարտին Վալձեմյուլերը լույս է ընծայում աշխարհագրական մի գրքույկ, որտեղ առաջին անգամ նոր Աշխարհն անվանում է «Ամերիկա» ի պատիվ Ամերիգո Վեսպուչիի:

Սակայն «Ամերիկա» անունը քարտեզի վրա երևաց շնորհիվ քարտեզագետ Մերկատորի, որը Վալձեմյուլերից մի քանի տարի հետո կազմում է աշխարհի նոր քարտեզը: Մինչ այդ եղած քարտեզներից ամենահեղինակավորը պտղոմեոսյան քարտեզն էր, որտեղ նոր Աշխարհի մասին խոսք լինել անգամ չէր կարող: Հետևապես, երբ Մերկատորը ձեռնարկեց աշխարհի նոր քարտեզը կազմելու աշխատանքներին, նրա առաջ կանգնած էր մի շատ կարևոր հարց՝ ինչպե՞ս անվանել Եվրոպայից արևմուտք գտնվող նոր Աշխարհը: Մերկա-

տորը վարվեց այնպես, ինչպես Վալձեմյուլները, այսինքն իր կազմած քարտեզի վրա նոր Աշխարհին տվեց Ամերիկա անունը:

Սակայն Ամերիգոյի անունով սկզբում կոչվում էր ներկա Հարավային Ամերիկայի միայն շատ փոքր մասը: Այնպես որ «Ամերիկա» հասկացությունը այսօր միանգամայն տարբեր բովանդակություն ունի, քան իր մկրտման օրը՝ 1507 թվականին: Ներկայումս Ամերիկա ասելով նկատի ենք ունենում Ալյասկայից մինչև Հրո Նրկիր ընկած կրկնակի մայր ցամաքը: Ոչ Վալձեմյուլների, ոչ մեծ քարտեզագետ Մերկատորի մշտադրված անգամ չէր անցնում, որ իրենց կողմից տրված «Ամերիկա» անունը կարող էր տարածվել ամբողջ Արևմտյան կիսագնդի վրա, որովհետև նրանք Ամերիկա են անվանել սոսկ Բրազիլիայի հյուսիսարևելյան ափերը: Անկասկած Կոլումբոսին է պատկանում Ամերիկայի գյուտը: Դա մի փաստ է, որը ոչ մի վիճարկման կարիք չի զգում: Բայց նրան վիճակված չէր տեսնելու իր գյուտի արդյունքները, վայելելու նրա պտուղները, իսկ ժամանակակիցներն էլ չհասկացան նրա գործի մեծությունն ու էությունը: Հենց ինքը Կոլումբոսն էլ մինչև վերջ մնաց այն կարծիքին, որ իր հայտնաբերած երկրները հեթաթախին Հնդկաստանի շարունակությունն են կազմում: Ամերիգո Վեսպուչին կարողացավ իմաստավորել Կոլումբոսի գյուտը, դառնալով միաժամանակ կոլումբոսյան անմահության մասնակից-յուրացնողը:

ԱՄԵՐԻԿԱ.— Մոց Ճապոնական ծովի այն մասում, որը ողողում է Պրիմորիե երկրամասի ափերը: Այս ծոցի անվան առաջացման պատմությունը կապված է ռուսական այն ռազմանավի անվան հետ, որը տասնիններորդ դարի վաթսուական թվականներին ռուսամասիրություններ էր կատարում ասիական ափերի մոտ:

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԻԱՅՅԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ.— Պետություն Հյուսիսային Ամերիկայում, որը ձևավորվեց 1776 թվականին

Հյուսիսային Ամերիկայում եղած անգլիական նախկին գաղութներին: Նորաստեղծ պետությունը սկզբում ֆեդերալ հիմունքներով միավորում էր թվով 13 նահանգ (ներկայումս 50 նահանգ): Այստեղից էլ պետության անվանումը: Այսինքն նահանգների միություն (ֆեդերացիա): Իսկ «Միացյալ նահանգներ» անվան գաղափարը փաստորեն ընդօրինակումն է դեռ 16-րդ դարում բուրժուական հեղափոխության հետևանքով Հոլանդիայում ստեղծված «միացյալ նահանգներ»:

ԱՄԻՐԱՆՏՅԱՆ ԿՂԶԻՆԵՐ.— Մի խումբ կղզիներ Հնդկական օվկիանոսում (Մադագասկարից ոչ հեռու): Հայտնաբերվել են 1502 թվականին ծովակալ Վասկո դա Գամայի կողմից և ի պատիվ նրա կոչվել են «Ծովակալի կղզիներ» (պորտուգալերեն ալմիրանտե՝ ադմիրալ բառից):

ԱՄԻԴԱ.— Տես Տիգրանակերտ:

ԱՄՄԱՆ.— Հորդանանի մայրաքաղաքն է եգիպտական աստված Ամոնի անունից. իսկ ըստ Աստվածաշնչի Ամմա-նը Աբրահամի եղբոր թոռն էր և բնակվում էր Մեոյալ ծովից (արևելք):

ԱՄՍՏԵՐԴԱՄ.— Նիդերլանդիայի (Հոլանդիայի) խոշորագույն նավահանգիստը և երկրորդ մայրաքաղաքը, որը գտնվում է Ամստել գետի գետաբերանում: Քաղաքի անունը առաջացել է այդ գետի անունից, ավելացրած գերմաներեն դամ՝ «ամբարտակ» բառը («Ամստելի ամբարտակ»):

ԱՄՈՒԴԱՐՅԱՆ.— Գետ Միջին Ասիայում: Անունը կապված է նրա ափին գտնվող Ամու քաղաքի հետ, որը ներկայումս անհետացել է: «Ամու» անվանը ավելացվել է պարսկերեն դարյա՝ «գետ» բառը, որը իրանական տերմին է, բայց դարձել է թուրքական շատ լեզուների սեփականություն: Այսպիսով, Ամուդարյա նշանակում է «Ամուի գետ»: Ամուդարյան անտիկ աշխարհագրության մեջ հայտնի էր Օքսուս անունով:

ԱՄՈՒՆԴՍԵՆԻ ԾՈՎ.— Խաղաղ օվկիանոսի ծայրամասային ծովերից է, որը ողողում է Անտարկտիդա մայրցամաքի ափերը: Գտնվում է արևելյան երկայնություն 100—115 աստիճանների միջև: Կլոր տարին ծածկված է սառույցով: Ծովը աղպես է կոչվել ի պատիվ Նորվեգիայի անվանի բեռնագետ Ռուալ Ամունդսենի (1872—1928):

ԱՄՈՒՐ.— Գետ Հեռավոր Արևելքում: Աշխարհի խոշորագույն և ջրառատ գետերից մեկը: Ամուր բառը գալիս է տունգուսերենից: Դա մամու բառի աղավաղումն է, որը նշանակում է «սև», «անթափանցելի»: Այդ անվանումը համապատասխանում է գետի ջրի գույնին, որն առաջանում է գետի հոսանքում գտնվող ապարների լուծվելուց: Գետը պղտոր է հատկապես ամառային անձրևների շրջանում: Կա նաև երկրորդ ստուգաբանությունը՝ ամուր էվենկերեն նշանակում է «մեծ ջուր»:

ԱՅԱՆ.— Նավահանգիստ Խաբարովսկի երկրամասում: էվենկերեն այն բառից, որը նշանակում է «ծոց»:

ԱՅԱԶՁՈ.— Քաղաք Կորսիկա կղզու հարավ-արևմտյան մասում: Անունը ստացել է լատիներեն ադ յակում՝ «ափի մոտ» բառերից: Նապոլեոն 1-ի (Բոնապարտի) հայրենիքն է:

ԱՅ-ԹՈՂՈՐ.— Հրվանդան Հարավային Դրիմում: Անվան հիմքում ընկած է թաթարական այ՝ «լուսին» (սրբի իմաստով) բառը և հունական Թեոդորոս անունը դարձել է Թողոր: Իր ժամանակին այստեղ եղել է Ս. Թեոդորոսի եկեղեցին:

ԱՅՈՎԱ.— Նահանգ ԱՄՆ-ում: Անվանումը առաջացել է հրեական «այովա» ցեղի անունից:

ԱՅ-ՊԵՏՐԻ.— Լեռ Դրիմում: Անունը առաջացել է հունարեն այգիոս՝ «սուրբ» բառից, որը թաթարների կողմից աղճատվել է և դարձել այ, ավելացվելով Պետրի (Պետրոս) անունը: Այսինքն «Սուրբ Պետրոս»:

ԱՅՐԱՐԱՏ.— Պատմական Հայաստանի գլխավոր նահանգներից մեկը: Աշխարհագրական դիրքով Հայաստանի մյուս նահանգների նկատմամբ միջին տեղն էր գրա-

վում, որի համար կոչվել է նաև «Միջնաշխարհ Հայոց»։ Այրարատի արևելքում էին Մյունիք և Վասպուրական նահանգները, արևմուտքում՝ Բարձր Հայքը, հարավում՝ Տուրուբերան ու դարձյալ Վասպուրական նահանգները, հյուսիսից՝ Տայք և Գուգարք նահանգները։ Այրարատ նահանգի բռնած տարածությունն էր 40 հազար քառ. կիլոմետր։ Լեռներից նշանավոր էին Արարատը (որից էլ նահանգի անվան մի ստուգաբանությունը), Արագածը, Նպատը և Սուկավետը։ Այրարատը ուներ քսան գավառ. Բասեն, Գաբեղյանք, Հավնունիք, Արշակունիք, Բագրևանդ, Մաղկոտն, Շիրակ, Վանանդ, Արագածոտն, Ճակատք, Մասյացոտն, Կոգովիտ, Աշոցք, Նիգ, Կոտայք, Մազազ, Վարաժնունիք, Ոստան, Արած։ Վերջին Արշակունիների ժամանակ Այրարատ նեղ իմաստով հասկացվում էր Արարատյան դաշտը։

Այրարատ անվան մյուս, այն է, ավանդական ստուգաբանությունը կապվում է Արա Գեղեցիկի անվան հետ (տես Արայի լեռ)։

ԱՅՈՒԲՆԱԳԱՐ.— Քաղաք Արևելյան Պակիստանում։ Ինչպես հայտնի է Պակիստանը բաժանվում է երկու մասի։ Արևմըտյան և Արևելյան, որոնք իրարից անջատված են Հնդկաստանի տերիտորիայով։ Արևելյանը զբաղեցնում է Բրահմապուտրայի դելտան, որտեղ բնակվում է 58 միլիոն մարդ։ Բնականաբար Արևելյան Պակիստանն էլ իր վարչական կենտրոնը պետք է ունենար, որը դիտվում է որպես Պակիստանի երկրորդ մայրաքաղաքը, հանդիսանալով հանրապետության Ազգային ժողովի նստավայրը¹։

Մինչև վերջերս այդպիսին համարվում էր Դակկա քաղաքը։ Բայց որոշվեց Արևելյան Պակիստանի համար

¹ Երկու մայրաքաղաք ունեցող պետություններից կարելի է հիշել Լիբիան, Նիդերլանդիան և Բուլիվիան։ Առաջինի համար Բենգազի և Տրիպոլի քաղաքներն են. երկրորդի համար Հաագան և Ամստերդամը. երրորդինը՝ Սուկրե և Հապաա։

էլ նորակառույց մայրաքաղաք ստեղծել, որը հիմնվեց Դակկայից ոչ հեռու: Քաղաքը կոչվեց Այուբնազար, ի պատիւ Պակիստանի նախկին պրեզիդենտ Այուբ խանի: Այուբ անվանը ավելացվեց հնդկերեն նազար՝ «քաղաք» մասնիկը: (Այսինքն «Այուբի քաղաք»:

ԱՅՈՒ-ԴԱՂ (Մեդվեդ-Գորա).— Լեռ և հրվանդան Ղրիմի հարավային ափում: Անունը առաջացել է թաթարերեն այո՝ «արջ» և դաղ՝ «լեռ» բառերի զուգակցումից: Հսկա տափակ ժայռ, որը արտաքին տեսքով հիշեցնում է արջի: Լեռը իր անունը տվել է հրվանդանին:

ԱՆԱՊԱ.— Կուրորտային քաղաք Կրասնոդարի երկրամասում, Սև ծովի ափին: Զերբեզերեն անա, անե՝ «սեղան» և ապե՝ «ելուստ» բառերի միացումից («սեղանածե ելուստ»):

ԱՆԱՏՈՂԻԱ.— Փոքր Ասիայի մյուս անվանումը, որը հունարենից է և նշանակում է «արևելք» (տես նաև «Փոքր Ասիա» անվան բացատրությունը):

ԱՆԳԱՐԱ.— Կամ Վերին Տունգուսկա: Գետ Սիբիրում, ենիսեյի աջ վտակը: Անվան առաջացումը առավել հավանական է համարվում բուրյատ-մոնղոլական «անգար» բառից, որն ունի թե դուռ և թե երախ (բերան) իմաստը: Նկատի է ունեցվել այն, որ գետն անընդհատ «կլանում» և դուրս է տանում Բայկալի ջրերը: Մյուս ստուգաբանություն մեզ անգար բառը թարգմանվում է որպես կապան կամ կիրճ:

ԱՆԳԼԻԱ.— Մեծ Բրիտանիա կղզու միջին և հարավային մասը: Անգլիա անունը առաջացել է գերմանական ծագում ունեցող «անգլ» ցեղից, որն այստեղ բնակություն է հաստատել 5-րդ դարում: Անգլիացիներն իրենց երկիրն անվանում են «ինգլանդ», որը հենց նշանակում է «Անգլերի երկիր»: Հաճախ Անգլիա անունը փոխարինում է Մեծ Բրիտանիա անվանը:

ԱՆԳԼՈ-ՍԱՔՍՈՆԱԿԱՆ ԱՄԵՐԻԿԱ.— Պետությունների խմբավորում է Հյուսիսային Ամերիկայում, որի կազմի մեջ մտնում են Ամերիկայի Միացյալ Նահանգները և Կա-

նազան, որտեղ իշխում է անգլիական լեզուն (Կանադայում նաև Ֆրանսերենը): Քանի որ այս երկրներում իշխում է անգլերենը և բնակիչներն էլ հիմնականում Անգլիայից ներգաղթողներն են, իսկ անգլիական ժողովրդի էթնիկական ձևավորման գործում էլ հիմնական դեր խաղացին «անգլերը» և «սարքսերը», այստեղից էլ տրվել է Անգլո-սաքսոնական Ամերիկա անվանումը, ի տարբերություն Լատինական Ամերիկայի (տես):

ԱՆԳԿՈՐ.— Քաղաք Կամբոջայում, որտեղ գոյություն ունի տաճարների մի հույակապ կոմպլեքս: Առավել միառաքանվածը՝ Անգկոր-վատ-ն է: Քաղաքի անունը առաջացել է կիսմերերեն անգկոր՝ «քաղաք» բառից, իսկ «վատ» նշանակում է տաճար:

ԱՆԳՈԼԱ.— Երկիր, պորտուգալական գաղութ Հարավ-Արևմրտյան Աֆրիկայում: Անունը առաջացել է նգոլա պետության անունից, որը գոյություն ուներ այս վայրերում մինչև 1483 թվականը: Պորտուգալացիները այն ձևափոխեցին և Անգոլա դարձրին:

ԱՆԴԱԼՈՒԶԻԱ.— Պատմական մարզ Իսպանիայում: Այդպես է կոչվել այստեղ 5-րդ դարից բնակություն հաստատած գերմանական վանդալ ցեղի անունով:

ԱՆԴԱՄԱՆՅԱՆ ԿՂԶԻՆԵՐ.— Արշիպելագ Հնդկական օվկիանոսի հյուսիսային մասում: Անվանումը առաջացել է մալայան «Հանդումանա» աստծու անունից: Այստեղ նրան նվիրված տաճարներ կային: Կղզիները հայտնի են դեռևս 13-րդ դարից, որոնց մասին տեղեկություններ հաղորդել է Մարկո Պոլոն:

ԱՆԴԱՄԱՆՅԱՆ ԾՈՎ.— Գտնվում է Բենգալյան ծոցի արևելյան մասում, ողողում է Հնդկաչին թերակղզու ափերը: Անունը ստացել է համանուն կղզիներից:

ԱՆԴՅԱՆ ԼԵՌՆԵՐ.— Աշխարհի խոշորագույն լեռնային սիստեմը Հարավային Ամերիկայում: Ինկերի լեզվով անտա՝ «պղինձ» բառից: Այդպես է կոչվել պղնձի հանքերով հարուստ լինելու պատճառով: Պղինձը լայնորեն օգտագործվել է դեռևս ինկերի ժամանակ:

ԱնժՈՒԻ ԿՂԶԻՆԵՐ.— Գտնվում է Նոր Սիբիրյան կղզիների խմբում: Այդպես է կոչվել ի պատիվ ռուս ծովակալ Պ. Ֆ. Անժուի, որը հետազոտեց Արկտիկան և Սիբիրի հյուսիսային ափերը 1820—1824 թվականների ընթացքում: Անժուի խմբի կղզիներից նշանավոր է Կոտենին:

ԱՆԻ.— Բազրատունյաց Հայաստանի նշանավոր մայրաքաղաքը: Ախուրյանի աջ ափին, Լենինականից 55 կիլոմետր հեռու: Ենթադրվում է, որ այս անունը առաջացել է Անահիտ աստվածուհու անունից: Մի այլ մեկնաբանումով Անի անունը ծագել է հայասա ժողովրդի Անիա թագավորի անունից: Անի անունով նշանավոր ամրոց է եղել պատմական Հայաստանի Բարձր Հայքի Դարանաղի գավառում: Երզնկայից Ակն տանող ճանապարհի վրա, Եփրատի ձախ ափին: Այնպես որ Անի անունը այստեղից է եկել Շիրակ:

ԱՆԻՎԱ.— Մոց Հարավային Սախալինում: Անունը առաջացել է այնքան անի՝ «նա» և վա՝ «անցավ» բառերից: Ըստ ավանդության փոթորկի ժամանակ մեկը նավակով անցել է այս ծոցը: Ավանդությունը արտացոլում է այնքան ծովազնացության արվեստը: Մոցի անունից են ստացել իրենց անունները նաև Անիվա քաղաքը՝ Սախալինում և Անիվա թերակղզին, որը հենց ծոցի մոտ է գտնվում:

ԱՆԴՈՐՐԱ.— Փոքր պետություն Պիրենեյան լեռներում, Ֆրանսիայի և Իսպանիայի միջև: Անվան ստուգաբանությունը մոտավոր է և ենթադրվում է, որ առաջացել է բասկերեն անդորրիալ՝ «անհարթ տեղ» բառից: Անդորրան հանրապետություն է՝ բաղկացած գյուղական վեց համայնքներից: Մայրաքաղաքն է Անդորրա-լա-Վիեխան, որն ունի 700 բնակիչ: Անդորրայի տարածությունն ընդամենը 453 քառակուսի կիլոմետր է, բնակչության թիվը՝ 6 հազար 200 մարդ:

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍ.— Կովկասյան պարանոցի կամ Կովկասի այն մասը, որն ընկած է Գլխավոր Կովկասյան լեռնաշղթայից հարավ մինչև ՍՍՀՄ-ի պետական սահմանը Իրանի և Թուրքիայի հետ: Հարավային սահմանը համընկնում

է սովետա-իրանական, իսկ հյուսիս-արեւմտյանը՝ սովետա-թուրքական պետական սահմանի հետ: Արեւելքից սահմանը հանդիսանում է Կասպից ծովը, իսկ արեւմուտքից՝ Սև ծովը: Անդրկովկասում են գտնվում Վրացական, Ադրբեջանական և Հայկական միութենական հանրապետութիւնները:

Անվանումը բառացի նշանակում է «Կովկասից այն կողմը» (նկատի է ունեցվել Գլխավոր Կովկասյան լեռնաշղթան), որը տրվել է ռուսների կողմից: Քանի որ ռուսները շարժվում էին հյուսիսից հարավ, ապա նրանց համար ներկա Անդրկովկասը լեռնաշղթայից «այն կողմն» էր: Հայ պատմաբան Լեոն Անդրկովկասի փոխարեն գործածել է Այսրկովկաս, որը նշանակում է այս կողմի Կովկաս, այսինքն Կովկասյան լեռնաշղթայից հարավ ընկած:

ԱՆԿԱՐԱ.— Թուրքիայի մայրաքաղաքը 1923 թվականից: Անունը ծագել է հնդեվրոպական «անկեր» (խարիսխ) բառից, որը տրվում էր կանգառներին, թե ցամաքում և թե ծովում: Այդպես են կոչվել, որովհետև Անկարան եղել է մեծ ճանապարհների կանգառ: Մինչև 1930 թվականը հայտնի էր Անգորա անունով:

ԱՆՀՈՒՇ ԲԵՐԴ.— Բերդ հին Պարսկաստանի Խուզիստան նահանգում: Նա փաստորեն եղել է բանտ, աքսորավայր, որտեղ բանտարկված կամ աքսորված մարդուն չպետք է հիշեին: Այլ խոսքով ասած, մոռանալու բերդ: Իր ժամանակին, մեր թվարկության չորրորդ դարում, պարսից Շապուհ թագավորը խորամանկորեն Պարսկաստան է հրավիրում հայոց Արշակ երկրորդ թագավորին, որին և աքսորում է Անհուշ բերդը:

ԱՆՀՈՅ.— Նահանգ Զինաստանում: Անունը կազմված է նրա կազմի մեջ մտնող երկու խոշոր քաղաքների՝ Անդին և Հոյշժոու անվանումների առաջին վանկերից:

ԱՆՆԱՄ.— Վիետնամի հին անվանումը: Առաջացել է չինարեն ան՝ «խաղաղված» և նան՝ «հարավ» բառերից: Այսինքն

խաղաղեցրած, հանգիստ հարավ: Այդպես է կոչվել ի հիշատակ 547 թվականի շինական վերանվաճման: Աննամ անունն է կրում նաև Վիետնամի կենտրոնական մասի լեռնաշղթան:

ԱՆՆՈՐՈՆ.—Կղզի Գվինեական ծոցում, Աֆրիկայի արևմտյան ափերից ոչ հեռու: Անվանումը առաջացել է պորտուգալերեն անոն՝ «տարի» և բոն՝ «բարի» բառերի միացումից: Բառացի ստացվում է «բարու կամ հաջողության տարի»: Այդպես է կոչվել, որովհետև կղզին հայտնաբերվել է 1473 թվականի հունվարի 1-ին: Կղզին հետագայում գրավեցին իսպանացիները:

ԱՆՏԱՐԿՏԻԴԱ.—Մայր ցամաք հարավային կիսագնդում, բեվեռի շուրջը: Անտի նախածանցը նշանակում է «դեմ», «հակառակ»: «Իդա» վերջածանցը ունի երկրի իմաստ: Այսպիսով Անտարկտիդա նշանակում է Արկտիկային տրամագծորեն հակառակ երկիր: Անտարկտիդան Հարավային մայր ցամաքն է. առանց կղզիների և շրջապատող ծովերի (տես նաև Անտարկտիկա):

ԱՆՏԱՐԿՏԻԿԱ.—Մեր մոլորակի հարավային բևեռային մարզը, որն իր մեջ է առնում Անտարկտիդա ցամաքը, ներան հարող Ռոսսի, Ուեդդելլի, Ամունդսենի, Բելլինսգաուզենի ծովերը և այդ ջրերում ցրված կղզիները: Անտարկտիկան գտնվում է Արկտիկայի (տես) հակառակ կողմը: Անտարկտիդան և Անտարկտիկան տարբեր հասկացություններ են, չնայած թե գրականության մեջ, թե առօրյա խոսակցության ժամանակ այս երկու անունները հաճախ նույնացվում են: Դա, իհարկե, ճիշտ չէ: Անտարկտիդան այն լայնածավալ մայր ցամաքն է, որը շրջապատում է Հարավային բևեռը, մինչդեռ Անտարկտիկան, բացի Անտարկտիդա ցամաքից, իր մեջ է առնում նրան հարող ծովերը և այդ ջրերում ցրված կղզիները: Այսպիսով, Անտարկտիդան միայն հարավային շուրջբևեռային մայր ցամաքն է, իսկ Անտարկտիկան՝ ամբողջ վեցերորդ աշխարհամասը:

Անտարկտիդան գրավում է մոտ 14 միլիոն քառա-

կուսի կիլումետր մակերես, իսկ ամբողջ Անտարկտիկան՝ 60 միլիոն քառակուսի կիլոմետր:

ԱՆՏԻԼԻԲԱՆԱՆ.—Լեռներ Միրիայում և Լիբանանում: Առաջացել է հունարեն անտի՝ «դեմ», «հակառակ» բառից և «Լիբանան» անունից: Նկատի են ունեցել լեռների դիրքը Միջերկրական ծովի նկատմամբ: Այս լեռները զուգահեռ կերպով ձգվում են Լիբանանյան լեռներից արևելք:

ԱՆՏԻԼՅԱՆ ԿՂՋԻՆՆԵՐ.—Մի խումբ կղզիներ Կարիբյան ծովում: Բաժանվում են Մեծ և Փոքր Անտիլյան կղզիների: Անվանումը առաջացել է հունարեն անտի՝ «դեմ» կամ «հակառակ» և իսպաներեն իլլաս՝ «կղզիներ» բառերից: Իր ժամանակին Կոլումբոսը կարծելով, որ մոտեցել է Ասիայի ափերին, հայտնաբերած կղզիները անվանել է այդպես՝ նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ հայտնաբերած կղզիները գտնվում են Ատլանտյան օվկիանոսի հակառակ կողմում: Այստեղից նաև Անտիլյան ծով և Անտիլյան հոսանք անվանումները:

ԱՆՏԻՈՔ կամ ԱՆՏԱՔԻԱ.—Քաղաք Թուրքիայի հարավ-արևելելյան մասում: Հիմնադրվել է մոտավորապես 260 թվականին մ. թ. ա., սելեկյան Անտիոք I-ի կողմից, որի անունով էլ կոչվել է:

ԱՆՏԻՊՈՂՆԵՐԻ կամ ՀԱԿՈՏՆՅԱ ԿՂՋԻՆՆԵՐ.— Կղզիների խումբ Խաղաղ օվկիանոսում, Նոր Զելանդիայի ափերի մոտ: Հուլյներն անտիպոդ («հակոտնյա») անվանում էին երկըրագնդի վրա տրամագծորեն հակադիր կետերում ապրող բնակիչներին: Այս կղզիները տրամագծորեն հակադիր են Գրինվիչին (Լոնդոնի մոտ): Եթե, օրինակ, մենք մտովի մի հոր փորենք Լոնդոնից, որը անցնի երկրի կենտրոնով, ապա մյուս ծայրը դուրս կգա Անտիպոդների կղզիների մոտ: Այնպես որ Լոնդոնի և այդ կղզիների բնակիչները՝ կլինեն ոտքերով մեկը մյուսին հակառակ՝ «հակոտնյա»:

ԱՆՏԻՏԱՎՐՈՍ.— Լեռներ Թուրքիայում: Առաջացել է հունարեն անտի՝ «դեմ» և «տավրոս» բառերից: Այսինքն Տավրոս լեռների դեմ, նրան զուգահեռ գնացող լեռներ: **ԱՆՏՎԵՐՊԵՆ.**— Քաղաք Բելգիայում, որը հայտնի է եղել իր նավաշինարաններով: Առաջացել է գերմաներեն «ան», «դեր», «վերֆ» բառերի զուգակցումից, որը նշանակում է «նավաշինարանների մոտ»:

ԱՇԽԱՐԱԴ.— Թուրքմենական ՍՍՀ-ի մայրաքաղաքը: Անունը առաջացել է թուրքմենական աշխ՝ (էշխ) «սիրտ» կամ «հաճելի» և պարսկերեն աբադ՝ «քաղաք» բառերի միացումից: Այդ անունը այժմ էլ շատ սազական է նրան. «ամբողջ քաղաքը թաղված է կանաչի մեջ»:

ԱՇ-ՇԱԱԲ.— Հարավային եմենի ժողովրդական Հանրապետության մայրաքաղաքը: Քաղաքը այդպես է կոչվել այդ պետության անդրանիկ պրեզիդենտ և պրեմիեր-մինիստր Կախտան Մուհամեդ Աշ-Շաարի պատվին: Անցյալում այդ բնակավայրը, որը գտնվում է Ադենից քիչ հյուսիս-արևմուտք, հայտնի էր էլ-Իթթիհատ անվամբ:

ԱՇՏԱՐԱԿ.— Շրջանային կենտրոն Հայաստանում: Աշտարակ անունը ծագել է «աշտարակ» բառից, որը տրվում էր քարե այն բարձր կառուցվածքներին, որ հնում շինում էին ամրոցների, պարիսպների անկյուններում՝ թշնամուն դիտելու կամ պաշտպանվելու համար: Հետագայում այս տերմինը դարձել է աշխարհագրական հատուկ անուն: Աշտարակ անունով մի քանի տեղանուններ կան Հայկական բարձրավանդակում, ինչպես, օրինակ, Բագրևանդի Աշտարակը, Սյունիքի Աշտարակը՝ Կովսական գավառում և վերջապես Արագածոտն գավառի մեր այսօրվա Աշտարակը, որն ամենից նշանավորն ու երկարակյացն եղավ մեր պատմության մեջ: Անվանի գիտնական Գր. Դափանցյանը «աշտարակ» բառը ծագած է համարում ասուր-բաբելական «իշտար» աստվածուհու անունից, որի խանանյան արտասաձևը «աշտար» է: Այդ աստծուն նվիրված խորհրդանշող ֆետիշ-

քարերը կրում էին նրա անունը: Ուրեմն աշտարակ բա-
ռի արմատն է «իշտար» կամ «աշտար»: Նրան ավելաց-
վել է «ակ» ածանցը:

ԱՇՏԻՇԱՏ կամ ՀԱՇՏԻՇԱՏ.— Պատմական Հայաստանի հին
և նշանավոր դիցանվեր ավան (պաշտամունքի վայր),
որը գտնվում էր Տուրուբերանի Տարոն գավառում (Մու-
շի դաշտում): Աշտիշատ կամ Հաշտիշատ անվան պառե-
գաբանությունը կապված է «հաշտ» և «շատ» բառերի
միացումից: Հաշտ բառը, որը հին հայերենում գրվել է
«յ»-ով, նշանակել է «զոհ» կամ «մատաղ»: Իսկ «շատ»
բառը գործածվել է «վայրի» կամ «տեղի» իմաստով:
Այսպիսով, Աշտիշատ նշանակում է «զոհավայր» կամ
«մատաղավայր»: Աշտիշատում կային շատ բազիլներ
և աստվածներին նվիրված արձաններ: Աշտիշատում
էր գտնվում հայ ժողովրդի գեղեցկության դիցուհի
Աստղիկի մեհյանը: Աշտիշատում էր նշվում նավասար-
դի տոներ: Ինչպես հայտնի է, հայկական տոմարի առա-
ջին ամիսը կոչվում էր նավասարդ և փոխարինում էր
մեր ներկա օգոստոս ամսին: Հայ ժողովուրդը այդ ա-
վանդական տոնին պետք է հաշվետու լիներ անցյալ
տարվա համար. ինչպես, օրինակ, Վահագնին՝ քաջու-
թյան համար, Անահիտին՝ արհեստի, իսկ Աստղիկին՝
արվեստի:

Հայաստանում քրիստոնեության տարածման շրջա-
նում Աշտիշատի հեթանոսական տաճարներին, բազին-
ներին և արձաններին փոխարինեցին քրիստոնեական
տաճարները: Աշտիշատում հիմնվեց Հայաստանի առա-
ջին վայր եկեղեցին՝ Աշտիշատի վանքը, որը կործան-
վեց լենկթեմուրի կողմից: Պատմական Աշտիշատի տե-
ղում մինչև 1915 թվականի եղեռնը գտնվում էր հայա-
բնակ Դերիկ գյուղը: Պատմական Հայաստանում իբրև
կուլտուրական կենտրոններ առանձին տեղ գրավեցին
երկուսը՝ Արարատյան երկիրը և Տարոնը: Ներկա իմաս-
տով Արարատյան դաշտը և Մուշի դաշտը, որտեղ
գտնվում էր Աշտիշատը:

Եթե Արարատյան դաշտում աչքի ընկավ էջմիածինը, ապա Մուշի դաշտում այդպիսին էր՝ Ս. Կարապետի կամ Գլակա վանքը: Ի դեպ, Ս. Կարապետի վանքը կոչվել է նաև Իննականյա վանք: Այդպես է կոչվել իրար մոտ բխող ինը սառնորակ աղբյուրների պատճառով:

ԱՌՄԻՆ.— Պորտուգալական տիրապետություն Չինաստանի հարավ-արևելյան մասում: Մինչև վերջերս հայտնի էր Մակաո անվամբ: Առմին անվանումը գալիս է չինարենից նգաո-մին բառերից և նշանակում է «նեղուցի դռներ»:

ԱՊԱԼԱՉՅԱՆ ԼԵՌՆԵՐ.— Գտնվում են Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում: Էթնոնիմ է, հնդկական «ապալաչ» ցեղի անունից, որն անցյալում այստեղ էր բնակվում:

ԱՊԵՆԻՆՆԵՐ.— Լեռներ Իտալիայում: Առաջացել է կելտերեն պեն բառից, որը նշանակում է «լեռ» կամ «գագաթ»:
Կելտերի համար այս լեռները Ալպյան լեռներից հետո ամենաբարձրն էին:

ԱՊԵՆԻՆՅԱՆ ԹԵՐԱԿՂՋԻ.— Իտալիայի հիմնական մասը: Անունը ստացել է Ապենինյան լեռներից:

ԱՊՇԵՐՈՆ.— Թերակղզի Կասպից ծովում: Առաջացել է պարսկերեն աբ՝ «ջուր» և շիրին՝ «անուշ» բառերի միացումից՝ անցյալում Ապշերոն թերակղզում եղած ջրհորների ջրի բարեհամ լինելու պատճառով:

ԱԶԱՐՍՏԱՆ.— Ինքնավար Սովետական Սոցիալիստական Հանրապետություն Վրացական ՍՍՀ-ի կազմում: Անունը ստացել է աջար ժողովրդից, որը խոսում է վրացական լեզվի բարբառներից մեկով:

ԱՌԱՊԱՐ ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏԻ.— Այսպես է կոչվել Այրարատ նահանգի այն ընդարձակ, անապատային ու քարքարոտ դաշտը, որը ընկած է էջմիածնից հյուսիս-արևելք, Զվարթնոցից մինչև Օշականի սահմանները: Անվան հիմքում ընկած են առապար բառը և Վաղարշապատ անունը: Առապարը հայերեն աշխարհագրական տերմին է և տրվում է այն հարթ տարածությունը, որը անմշակ, անկոխ և քարքարոտ տարածություն է, փաստորեն կի-

սաահապատային դաշտ: Իսկ Առապար Վաղարշապատի է կոչվել, որովհետև հարել է Վաղարշապատին, նրա սահմաններում է գտնվել:

Հիշենք, որ այդ դաշտի սահմաններում կառուցված Զվարթնոց տաճարը կոչվել է Առապարի վանք կամ Առապարի Ս. Գրիգորի տաճար: Տաճարը հետագայում հայտնի դարձավ Զվարթնոց (Հրեշտականոց) անվամբ:

Առապար Վաղարշապատի դաշտի մեծ մասը այսօր կատարյալ բուրաստան է: Երբ անցնում եք Փարաքարը և մտնում վերոհիշյալ Առապարի սահմանը, ապա տեսնում եք այդ դաշտում ստեղծված բաղմաթիվ բնակավայրերն ու այգիները, որոնց միջով անցնում է բարեկարգ խճուղին:

ԱՍԲԵՍՏ.— Քաղաք Սվերդլովսկի մարզում: 1720 թվականին այս վայրում հայտնաբերվեց ասբեստի հանք՝ առաջինը Ռուսաստանում: Այդ հանքերի մոտ ստեղծվեց բնակավայր, որը կոչվում էր Կուդեկա, իսկ 1933 թ. վերանվանվեց Ասբեստ:

ԱՍՍԱՄ.— Նահանգ Հնդկաստանի հյուսիս-արևելյան մասում: Անվան առաջացումը կապվում է տաի ժողովրդի ախոմ ցեղի հետ, որն այստեղ ստեղծեց անկախ պետություն: Շրջակա ժողովուրդները նրան անվանում էին Ասսամ, որը բառացի նշանակում է «առհաղթ»: Հնդկաստանի անկախությունից հետո Ասսամը դարձավ նրա գլխավոր նահանգներից մեկը:

ԱՍԵՂԻ ՀՐՎԱՆԴԱՆ.— Աֆրիկայի հարավային ծայրակետը: Անվանումը տվել են պորտուգալացիները: Այստեղ կողմնացույցի սլաքը (ասեղը) տվեց խոտորում, այսինքն շեղվեց նորմալ վիճակից: Հրվանդանը պորտուգալերեն կոչվեց ագուլյաշ, որը հայերեն թարգմանվում է «ասեղի»:

ԱՍԻԱ.— Աշխարհամաս: Անվանումը ծագել է սեմիտական ասու՝ «արևելք» (արևածագի կողմ) բառից, ի հակադրություն էրեք՝ «մայրամուտ» (խավար) բառի: Ասիա բառը փյունիկեցիների միջոցով անցավ հույներին:

Սկզբնական շրջանում Ասիա անվան տակ թե հույները և թե սեմիտական ժողովուրդները հասկանում էին միայն Միջերկրական ծովի արևելյան ափերը, որովհետև նավարկելով ծովի վրա, նրանք արեւածագը տեսնում էին այդ կողմից։ Հին հույները այն տարածեցին ավելի շատ Փոքր Ասիա թերակղզու վրա։ Ժամանակի ընթացքում Ասիա անունը տարածվեց ամբողջ աշխարհամասի վրա։

ԱՍԿԱՆԻԱ-ՆՈՎԱ.— Տափաստանային արգելավայր Խերսոնի մարզում։ Արգելավայրը ստեղծվեց Գերմանիայից եկած այն հողատիրոջ կալվածքի վրա, որը նա կոչել էր ի հիշատակ իր հայրենի Ասկանիայի։ Ուկրաիններեն «նովա» նշանակում է «նոր»։ Ուրեմն՝ «նոր Ասկանիա»։ Արգելավայր հայտարարվեց 1921 թվականից։

ԱՍՄԱՐԱ.— Քաղաք էրիտրեայում (Եթովպիա)։ Տիգրե լեզվով նշանակում է «ապրել խաղաղություն»։

ԱՍՈՐԵՍՏԱՆ.— Հին Արևելքի գորեղ պետություններից մեկը։ Ասորեստանը գտնվել է ներկա Իրաք պետության սահմաններում։ Նա գոյություն է ունեցել մինչև 7-րդ դարը, մեր թվականությունից առաջ։ Ասորեստանի անվան հիմքում ընկել է Ասուր կամ Աշուր անունը, որը ժամանակի ընթացքում որոշ ձևափոխման ենթարկվելով և պարթևական «ստան» մասնիկ ստանալով՝ դարձել է Ասորեստան։ Ի դեպ, թե՛ գրականության մեջ, թե՛ առօրյա խոսակցության ժամանակ Ասորեստան և Ասորիք անունները հաճախ շփոթում են, հավասարության նշան դնելով դրանց միջև, որն, իհարկե, ճիշտ չէ։ Այն ժողովուրդը, որը ներկայումս հայտնի է ասորի անվան տակ, համարվում է հին ասորեստանցիների հետնորդը։

ԱՍՈՐԻՔ.— Ընկած է Պաղեստինի հյուսիսում։ Հայերը այդպես են կոչել ներկա Սիրիային։ Իսկ Ասորեստանը, ինչպես հայտնի է, այլ անուն է և կապ չունի վերջինիս հետ։ Ի դեպ, թե՛ Ասորիք և թե՛ Ասորեստան անունները ունեն սեմիտական արմատ, բայց Ասորեստանի արմա-

տը Ասուր կամ Աշուր անունն է, իսկ Ասորիքը առաջացել է «Սիրիա» անվան ձևափոխումից:

Գիտնականները կարծում են, որ Սիրիա անունը ծագել է երբայերեն Ցուր կամ Սուր բառից, որն իր հերթին նշանակում է ժայռ և որի վրա էլ եղել է համանուն բերդաքաղաքը: Հետագայում ավելացվել է «իա» մասնիկը, որը նույնպես երկրի իմաստ ունի, ինչպես ստանը, և դարձել է Սիրիա:

Երբ հույներն առաջին անգամ ծանոթացան Փոքր Ասիայի և Եգիպտոսի միջև ընկած երկրին, որտեղ իշխող ժողովուրդը կոչվում էր ցիրի կամ տիրի, այդ ժողովրդի անունով էլ երկիրը անվանեցին Սիրիա: Սակայն հետագայում, լսելով Ասորեստանի մասին, նրանք կարծեցին, թե դա նույն անունն է, և դրանից հետո երկու անունները հաճախ նույնացնում էին: Պատմահայր Հերոդոտն էր, որ առաջին անգամ նշեց, թե վերին Միջագետքում բնակվող ազգը իր երկիրը կոչում է Աշուր, որը հետագայում դարձել է Ասորեստան և հարկ չկա շփոթել Ասորիքի հետ, որը տրվել է ներկա Սիրիային:

Արաբները Ասորիքին անվանեցին Ալ-Շամ, որն ունի «ձախակողմյան» (հյուսիսային իմաստով) նշանակություն: Մուսուլմանական աշխարհում կողմնորոշվում էին Մեքքայով, երեսը դարձնելով նրա կողմը, ձախը լինում էր հյուսիս, աջը՝ հարավ: Ժամանակի ընթացքում Շամ անվանումը ավելի շատ տարածվեց գլխավոր քաղաքի՝ Դամասկոսի վրա:

ԱՅՏՂԻԿ.— Լեռ և գետ Արևմտյան Հայաստանի Սեբաստիա գավառում: Այսպես են կոչվել հայոց գեղեցկության դիցուհու անվամբ: Լեռը ունի 3000 մետր բարձրություն: Նրանից սկիզբ առնող գետը ևս կրում է լեռան անունը: Թուրքերը թե գետին և թե լեռանը տվել են Երլտըզ անունը, որը նույնպես նշանակում է Աստղ:

ԱՍՏՐԱԽԱՆ.— Քաղաք Ստորին Պովոլժիեում: Անվանումը ունի թաթարական ծագում: Եղել է Հաջի Թարխան, այ-

սինքն «աղատ Հաջի» անունով անձնավորություն, որը եղել է քաղաքի իշխողը և քաղաքն էլ աղատ է եղել տուրքից: Ժամանակի ընթացքում քաղաքի անունը ձեւափոխվեց «Հաշթարխանի», իսկ ռուսներին անցնելուց հետո, նրանք հարմարեցրին իրենց արտասանման եղանակին և կոչեցին Աստրախան: Մինչև 1557 թվականը, այսինքն մինչև Ռուսաստանին միանալը, Աստրախանը թաթարական խանության կենտրոնն էր:

ԱՍՏՈՒՐԻԱ.— Պատմական մարդ-Հյուսիսային Իսպանիայում: Այսպես է կոչվում կելտական ծագում ունեցող «աստուր» ժողովրդի անունով:

ԱՍՈՒԱՆ.— Քաղաք ԱՄՀ-ում (Եգիպտոս) Նեղոսի վրա: Եգիպտական «սկիզբ» կամ «դարձա» բառից: Տվյալ դեպքում նկատի է ունեցվել որպես դարձա, դուռ՝ Եգիպտոսից Նուբիա կամ էլ որպես Նուբիական անապատի սկիզբ: Ասուանից քիչ հարավ եղել է պատմական Սիենա քաղաքը, որի անվան հետ է կապված երկրի շրջագծի առաջին չափումը էրատոսթենեսի կողմից (մ. թ. ա., 3-րդ դար):

ԱՍՈՒՆՍԻՈՆ.— Պարագվայ պետության մայրաքաղաքը: Հիմնադրվել է իսպանացիների կողմից 1536 թվականի օգոստոսի կեսերին, Աստվածածնա տոնի օրը, որը քրիստոնեական եկեղեցու կողմից նվիրագործված մեծ տոներից մեկն է: Տոնը կոչվում է Վերափոխումն Աստվածածնի, իսպաներեն՝ Ասունսիոն:

ԱՎԱՐԱՅՐ.— Պատմական նշանավոր դաշտ Վասպուրականի Արտաղ գավառում: Դաշտն իր անունն ստացել է համանուն գյուղից, որի մոտով հոսում է Տղմուտ գետը: Այստեղ 451 թվականին տեղի ունեցավ ճակատամարտ հայերի և պարսիկների միջև, որտեղ ընկավ զորավար Վարդան Մամիկոնյանը իր 1036 հերոսների հետ: Բայց և այնպես հայերը թույլ չտվեցին Հազկերտին հասնելու իր նպատակին, այսինքն Հայաստանում տարածելու կրակապաշտությունը:

ԱՎԳՈՒՍՏՈՎ.— Քաղաք Լեհաստանի հյուսիս-արևելքում։ Այդպես է կոչվել ի պատիվ լեհական թագավոր Ավգուստ I-ի (1548—1572 թթ.), որը 1561 թվականին հիմնեց այս քաղաքը։ Եվ երբ 1825 թվականին փորվեց ջրանցք, այն նույնպես կոչվեց քաղաքի անունով։

ԱՎԻՆՅՈՆ.— Քաղաք Ֆրանսիայի հարավում։ Քաղաքի անվանումը առաջացել է հին հռոմեական Ավեննիուս հատուկ անունից, որին ավելացվել է պատկանելիություն ցույց տվող «ոնեմ» վերջածանցը։

ԱՎԺՏՐԱԼԻԱ.— Աշխարհամաս Հարավային կիսագնդում, Խաղաղ և Հնդկական օվկիանոսների միջև։ Դեռևս հին հույն գիտնական Կլավդիոս Պտղոմեոսը (2-րդ դար, մ. թ. ա.) ենթադրեց Հարավային կիսագնդում հսկայական ցամաքի գոյությունն մասին և այն անվանեց «Տերրա Ավստրալիս ինկոգնիտա», այսինքն «Հարավային անծանոթ երկիր»։ Այս լեգենդար երկրի գոյության հարցը դարեր շարունակ զբաղեցնում էր աշխարհագրագետներին և ճանապարհորդներին։ Իսկ միջին դարերում հաճախ երևում էր Մերկատորի և Օրտելիուսի քարտեզներում։ Սակայն 1606 թվականին Ավստրալիան հայտնի դարձավ շնորհիվ հոլանդացի Վ. Յանցի։ Նա «Դյուֆկեն» նավով հասավ Քեյփ-Յորք թերակղզու ափը՝ Կարպենտարիի ծոցի կողմից։ Վ. Յանցը իր տեսած երկիրը անվանեց Նոր Հոլանդիա։ Իսկ մի այլ ճանապարհորդ՝ Աբել Տասմանը 1642 թվականին շրջանցեց Ավստրալիան հարավից և վերանվանեց Վանդիմենի երկիր։ Հետագայում պարզվեց, որ դա եղել է Տասմանիա կղզին։ Վերջապես, Ավստրալիայի ափերին 1700 թվականին մոտեցավ անգլիացի նշանավոր ճանապարհորդ Ջեմս Կուկը և մայր ցամաքին տվեց Նոր Ուելս անունը։ Ավստրալիա աշխարհամասին տրվող այս տարբեր անվանումները պաշտոնական գրեթե մինչև 18-րդ դարի վերջը։

Վերջապես, անգլիացի ծովագնաց Մ. Ֆլինդերսը, որը 1801—1803 թվականների ընթացքում շրջանցեց մայր ցամաքը և քարտեզի վրա տվեց Ավստրալիայի

ափագիծը, առաջարկեց նրան անվանել ուղղակի «Տեր-րա Առատրալիա», այսինքն «երկիր հարավային»։ Հետագայում էլ տերրա բառը ընկավ և մնաց ուղղակի Ավատրալիա անվանումը։ Եվ քանի որ Ավատրալիա անունը շատ հաճելի է և բարեհնչուն, ապա արագ տարածվեց և քաղաքացիական իրավունք ստացավ։

ԱՎՍՏՐԻԱ.— Պետություն Կենտրոնական Եվրոպայում։ Հին գերմաներեն օստեր՝ «արևելյան» և ռիխի՝ (րեյխ) «պետություն» բառերից։ Այսպիսով, օստերրայխ (կամ Ավստրիա լատիներեն ձևով) նշանակում է Արևելյան պետություն կամ երկիր։ Անցյալում երկիրը բնակեցված էր սլավոններով, բայց 9-րդ դարից այդ սլավոնական հողերը բռնազրավվեցին գերմանական Ֆեոդալների կողմից, որոնք հիմնեցին այստեղ մարկգրաֆություն կամ սահմանային կոմսություն, Գերմանիայի արևելքում հունգարական արշավանքները կասեցնելու համար (973 թ.)։

ԱՏԱՔԱՋԱՐ.— (Կամ Ադաբադար)։ Նիկոմեդիայի կամ Իզմիրի գավառի գլխավոր քաղաքը Փոքր Ասիա թերակղզու Հյուսիս-արևմտյան մասում։ Քաղաքը իր ժամանակին հիմնվել է կղզու վրա և ունեցել է շատ աշխույժ շուկա։ Եվ զրա համար էլ թուրքերը տվել են Ատաբադար անվանումը, որը նշանակում է «կղզու շուկա»։ Քաղաքի և նրա շրջակայքում ապրող հայ բնակչության մի մասը կոտորվեց, իսկ մյուսները տարագրվեցին։ Վերապրող ատաբադարցիներից ներգաղթել են նաև Սովետական Հայաստան և բնակություն հաստատել Երևանի Բուժանիա թաղամասում։ Ատաբադարը մտնում էր պատմական Բուժանիայի կադմիմեջ։

ԱՏԱԿԱՄԱ.— Անապատ Հարավային Ամերիկայում։ Հյուսիսային Չիլիում։ Տեղական հնդկական լեզվով անվանումը նշանակում է «անապատային երկիր»։

ԱՏԼԱՆՏԻԴԱ.— Լեզենդար ցամաք, որը իբր թե գտնվել է Ատլանտյան օվկիանոսում և հաղարամյակներ առաջ ընկղմվել է ծովի հատակը։

Հին հունական գիտնական և փիլիսոփա Պլատոնը, որն ապրել է մեր թվարկությանից չորս դար առաջ, զբաղվել է նաև աշխարհագրությանը: Այդ լեզենդար ցամաքի մասին աշխարհն իմացավ հույն գիտնականի միջոցով: Նրանից սերունդներին անցավ Ատլանտիդայի գոյության ավանդությունը, ըստ որի մեզանից տասներկու հազար տարի առաջ, Միջերկրական ծովից արևմուտք, Հերկուլեսյան սյուներից (ներկա Զիբրալթարից) այն կողմը գոյություն է ունեցել մի ցամաք, որը կրել է Ատլանտիդա անունը:

Հետագայում պարզվել է, որ հույն գիտնականներին այդ բանը պատմել են եգիպտական քուրմերը: Նրանք հաղորդել են, որ Ատլանտիդան, որն իրականում եղել է ցամաք-կղզի, մեկ ցերեկվա և մեկ գիշերվա ընթացքում իջել է ծովի հատակը: Ատլանտիդայի մասին եղած ավանդությունը աշխարհով մեկ առաջ բերեց զարմանալի հետաքրքրություն: Թերևս ոչ մի գիտական պրոբլեմ այնքան չհրապուրեց ու գերեց մարդկային երևակայությունը, որքան Ատլանտիդայի առեղծվածը: Ատլանտիդայի ողբերգական կործանման մասին եղած զրույցը ընկավ բազմաթիվ պատմվածքների, պոեմների սյուժեի հիմքում: Նրա մասին լույս է տեսել մեծաթիվ թե՛ գիտական, թե՛ գիտազեղարվեստական գրականություն, որը հաշվում են մինչև քսան հազար հատոր:

Ինչպես Պլատոնից մնացած, այնպես էլ ապագա սերունդների կողմից ավելացրած տվյալները պատմում են, որ բնությունը Ատլանտիդայի նկատմամբ եղել է շատ շռայլ: Նրա բնակիչները առատորեն օգտվել են այդ բարիքներից: Բնակիչները կոշվել են ատլանտիդաներ, որոնք կառուցել են մեծ քաղաքներ, վեհասքանչ շենքեր: Պատահական չէ, որ Ատլանտիդայի հրապուրիչ պրոբլեմը շարունակում է սերունդների համար մնալ որպես մի գրավիչ առեղծված:

Ատլանտիդա անունը մեկնաբանվում է երկու կերպ: Մեկը ատլանտ ժողովրդի անունից, որն իբր բնակվել է

այդ ցամաքում, իսկ մյուսը կապվում է հունական դիցաբանություններից հայտնի «Ատլանտի» կամ «Ատլասի» անվան հետ: Ըստ հունական առասպելաբանության, այդ հսկան կանգնած է եղել Հերկուլեսյան սյուների մոտ և իր ուսերին է կրել երկիրը: Ատլանտիդա նշանակում է Ատլանտի երկիր:

ԱՏԼԱՆՏՅԱՆ. Օվկիանոս.— Մեծությամբ աշխարհի երկրորդ օվկիանոսը: Անունը ծագում է Ատլանտ կամ Ատլաս հունական դիցաբանության մեջ հայտնի հսկա-հերոսի անունից, որը Ուլիսսի աստվածների դեմ ըմբոստացող տիտաններից էր և դրա համար Զևսի կողմից դատապարտվեց կանգնելու Հերկուլեսյան սյուների մոտ (ներկայիս Զիբրալթարի հին անվանումը), երկրագունդը իր ուսին պահելու համար: Սկզբում այս անունը կրում էր այն ծովը, որն բնկած էր Կանարյան կղզիների և Զիբրալթար նեղուցի միջև: Հետագայում այդ անունը տարածվեց ամբողջ օվկիանոսի վրա և արմատացավ 1650 թվականից սկսած:

ԱՏԼԱՍ.— Լեռներ Հյուսիսային Աֆրիկայում: Այս անվանման առաջացումը կապվում է հունական դիցաբանության հերոս Ատլասի (Ատլանտ) անվան հետ:

ԱՐԱՐԱԿԱՆ ԱՆԱՊԱՏ.— Աֆրիկայի հյուսիս-արևելյան մասում, կոչվել է Արաբական թերակղզու անվամբ, որի հետ, սակայն, ոչ մի առնչություն չունի: Այդ անունը ժառանգություն է մնացել անցյալից:

Անտիկ աշխարհի պատմահայր Հերոդոտի ժամանակներում Լիբիայի և Ասիայի սահմանը համարվում էր Նեղոսի հովիտը: Հետևապես այս անապատը մտնում էր Ասիայի սահմանների մեջ և համարվում էր Արաբիայի մասը: Աշխարհագրական այս ուշադրավ սխալի արձագանքն էլ նրա այսօրվա «Արաբական» անունն է:

ԱՐԱՐԱԿԱՆ ԱՐՆՎԵԼՔ.— Մի խումբ երկրների անվանում, որոնք հիմնականում տեղադրված են Հարավ-Արևմտյան Ասիայում և Հյուսիսային Աֆրիկայում: Բնակեցված են արաբներով: «Արաբական Արևելք» հասկացությունը

գալիս է միջին դարերից և գրականության մեջ է մտել արաբ աշխարհագրագետների կողմից: Նրանք արաբական աշխարհը բաժանել են երկու մասի. արևելյան՝ «մեջրիկ» և արևմտյան՝ «մաղրիբ»: Արաբական Արևելքի մեջ մտնող երկրները, ինչպես ասվեց, հիմնականում բնակեցված են արաբներով և տեղադրված են երկու աշխարհամասում՝ Ասիայում և Աֆրիկայում: Հարավ-Արևմտյան Ասիայում եղած երկրներն են՝ Իրաքը, Սիրիան, Լիբանանը, Հորդանանը, Սաուդյան Արաբիան, Նմենը, Հարավային Նմենի ժողովրդական Հանրապետությունը, Քուվեյտը և մի շարք իշխանություններ Արաբական թերակղզու հարավ-արևելյան մասում: Իսկ Աֆրիկայում՝ Արաբական Միացյալ Հանրապետությունը (Եգիպտոս), Սուդանը, Լիբիան, Թունիսը, Ալժիրը և Մարոկկոն:

ԱՐԱՐԱԿԱՆ ԾՈՎ.— Հնդկական օվկիանոսի մի մասը՝ Արաբիայի և Հնդկաստանի միջև: Արաբներն անցյալում իշխում էին այդ ծովում և իրենց ձեռքում էին պահում Հարավային Ասիայի և, հատկապես, Հնդկաստանի հետ կատարվող առևտուրը:

ԱՐԱՐԱԿԱՆ ՄԻԱՑՅԱԼ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ (ԱՄՀ).— Կյս անվանումը աշխարհի քաղաքական քարտեզի վրա երեվաց 1958 թվականին Եգիպտոսի և Սիրիայի միացումից: Չնայած 1961 թվականին Սիրիան դուրս եկավ այդ միությունից, բայց անվանումը այդպես էլ մնում է և փաստորեն փոխարինում է «Եգիպտոս»-ին:

ԱՐԱՐԻԱ.— Խոշոր թերակղզի Ասիայի հարավ-արևմտյան մասում: Հյուսիսից սահմանակից է Սիրիային և Միջագետքին, արևմուտքից Եգիպտոսին և Կարմիր ծովին, հարավից Արաբական ծովին, իսկ արևելքից Պարսից ծոցին: Հույն ու հռոմեացի աշխարհագրագետները թերակղզին բաժանել են երեք մասի:

ա) Անապատային Արաբիա, որը գրավում է ամբողջ թերակղզու կենտրոնը:

բ) Երջանիկ Արաբիա, որը գրավում է թերակղզու հարավային մասը, այսինքն այժմյան Եմենը:

գ) Քարքարոտ Արաբիա՝ Հյուսիս-արևմուտքում, Հորդանանին սահմանակից:

Անտիկ աշխարհին ավելի շատ հայտնի էին Արաբիայի հարավ-արևմտյան (Եմենի) ափերը և դրա համար էլ ընդհանրապես ամբողջ երկիրը համարվում էր բերրի, քան կար իրականում: Բնակիչները՝ արաբները սեմական ծագում ունեն և առևտրի շնորհիվ ծանոթ էին Հնդկաստանին, ապրում էին ցամաքի առափնյա մասերում: Խորքերում բնակվող արաբներին բեղվին էին կոչում:

Արաբիա անվան ծագումը բացատրվում է երկու կերպ. առաջինը, որ գալիս է «արաբ» սեմական ժողովրդի անունից, իսկ մյուսը՝ «արաբ» բառից, որը նույն լեզվում նշանակում է «տափաստան» (Արաբիա՝ «տափաստանի երկիր»): Արաբ անունը կրող ժողովրդի պատմությունը կապվում է երեք աշխարհամասի հետ: Հարավ-Արևմտյան Ասիան նրանց բնօրրանն է: Հյուսիսային Աֆրիկան՝ նրանց տարածման շրջանները: Իսպանիայում ևս արաբները իշխեցին մոտ ութ դար:

ԱՐԱԳԱՄ.— Լեռ Սովետական Հայաստանում: Անվան ավանդական ծագումը կապվում է Արա Գեղեցիկի անվան հետ: Լեռը սկզբում կոչվել է «Արայի գահ»: Բայց հետագայում «գահ» բառը դարձել է «գմծ» և ստացվել է Արագած: Մյուս ավանդական անվանումը կապվում է Հայկազյանց Արմենակ նահապետի անվան հետ: Հայ մատենագիրները այդ երկու ստուգաբանությունը վերցրել են պատմահայր Մովսես Խորենացուց: Նա շատ տեղանուններ համադրեց մեր նահապետների անունների հետ: Լեռը հայտնի է նաև Ալագյազ անունով, որն Արագած անվան աղճատումն է:

ԱՐԱԳՈՆ.— Պատմական մարզ Իսպանիայում: Անունն ստացել է Արագոն գետից, որը իր հերթին նշանակում է «քիչ ջուր», այսինքն «սակավ ջուր ունեցող գետ»:

ԱՐԱԳՎԻ.— Դեռ Արևելյան Վրաստանում, Կուրի ձախ վտակներից: Անունն առաջացել է վրացերեն արագվի՝ «չուշացող» բառից:

ԱՐԱՆՅԱՆ ԾՈՎ.— Ծով Ղաղախստանում: Արալ մոնղոլերեն՝ «կղզի»: Սկզբնական շրջանում Ամուդարյայի գետաբերանում գտնվող մի կղզու անունն էր, որը ժամանակի ընթացքում տարածվեց ամբողջ ծովի վրա:

ԱՐԱՄԱԶԴ.— Լեռ Զանգեզուրում, Բարգուշատի շղթայում: Նա այդպես է կոչվել հեթանոս հայերի Արամազդ աստծո անունով: Արամազդը նույնացվում է հույների՝ Զևսի, հռոմեացիների՝ Յուպիտերի հետ: Արամազդ անունը գալիս է պահլավերենից և նշանակում է «գերագույն իմաստություն»: Հայոց դիցաբանության պանթեոնում դիտվում էր որպես բարիքների աղբյուր: Արամազդի մեհյանը գտնվում էր Անի-Վամախում, ուր և դրված էր նրա արձանը: Արամազդ լեռը մինչև վերջերս հայտնի էր Ըրըմըզ անունով, որն աղճատումն ու ձևափոխումն է Արամազդ անվան: Վերաիմաստավորելով Արամազդը «Ըրըմըզի» միաժամանակ ստուգաբանվել է որպես Ըրըմըզ, այսինքն «չհալչող»: Նկատի է ունեցվել ամառվա ընթացքում լեռան վրայի ձյունը չհալչելու հանգամանքը:

ԱՐԱՄՅԱՆ ԵՐԿԻՐ.— Հայաստանի պատմական մյուս անուններից մեկը: Իր ժամանակին գործածվել ու մեզ է հասել Գրիգոր Մագիստրոսի միջոցով: Ըստ ավանդության, այդպես է կոչվել մեր հայրենիքը ի պատիվ Հայկազյանց նահապետ Արամի, որը Հայկի սերունդներից էր: Համաձայն ավանդական պատմագրության, Արամի անունով օտարները մեզ արմեն են անվանել, իսկ մեր երկիրը՝ Արմենիա:

ԱՐԱՅԻ ԼՈՒ.— Նշանավոր և պատմական լեռ, որը գտնվում է Հայաստանում՝ Աշտարակից հյուսիս: Այս անվան առա-

ջացումը կապվում է հայոց Արա Գեղեցիկի անվան հետ: Ըստ առասպելի, Ասորեստանի աշխարհակալ թագուհի Շամիրամը սիրահարվում է հայոց թագավոր Արային: Արան մերժում է նրան: Գոռոզ Շամիրամի ինքնասիրությունը վիրավորվում է, և նա պատերազմ է հայտարարում Հայոց Աշխարհին: Ըստ ավանդության, Արայի և Շամիրամի բանակների հանդիպումը տեղի է ունեցել Արարատյան դաշտի հյուսիս-արևելյան մասում, այն է ներկա Արայի լեռան դիմաց գտնվող հարթությունում՝ Աշտարակից հյուսիս, պատմական Հայաստանի Արագածոտն, Նիզ և Կոտայք գավառների սահմանում: Արան կռվի թեժ պահին մահացու վիրավորվում է: Նրան բերում են Շամիրամի մոտ, որը խելակորույս դիմում է Արային, խնդրում բոլոր աստվածների անունից, որ խոսի: Բայց Արան մահանում է: Շամիրամը կարգադրում է Արայի դին հանձնել վանա լճի մոտ գտնվող կեղք գյուղից բերված արալեզներին, որոնք լիզելով Արայի վերքերը, իբր թե պետք է կենդանացնեին նրան: Հայ ժողովրդի ցասումը հանգստացնելու համար Շամիրամը լուր է տարածում, թե արալեզ աստվածները կենդանացնելու են Արային: Ահա այս ավանդության հետ է կապվում Արայի լեռան անունը:

Նրբ մեր հայրենիքը նվաճում են օտարները, Արայի լեռը Կառնի Յարըխ են կոչում: Այն բառացի նշանակում է «ճեղքված փոր», որովհետև նրա զագաթը հարավային կողմից ճեղքվածք ունի: Տեղացիները անվանում են նաև Մաղկեվանք: Ներկայումս վերականգնված է պատմական անունը:

ԱՐԱՐԱՏ.— Լեռ Հայկական բարձրավանդակում: Անվանմեկնաբանումը մեզ հասցնում է ուրարտական ժամանակաշրջան և կապվում Ուրարտու պետության և ժողովրդի անվան հետ: Հայտնի է, որ Ուրարտուն գոյություն է ունեցել մեզանից մոտ երեք հազար տարի առաջ (9—6-րդ դար, մ. թ. ա.): Մասիս սարն ու նրան հարող ներկա Արարատյան դաշտն էլ կազմել են Ուրար-

տու պետութեան մասը: Երբ հրեաները կազմում էին իրենց ավանդական Բիբլիան կամ, ինչպես հայերն են անվանում՝ Աստվածաշունչը, ապա Ուրարտու անվանումը գրում են իրենց արտահայտութեամբ՝ Արարատ: Այսպիսով, ներկայիս Արարատ անունը ձևափոխված Ուրարտուն է: Ի դեպ, Աստվածաշունչը կազմելիս այդ լեռան անունը անհրաժեշտ էր շարադրելու համար ջրհեղեղի ավանդութիւնը և Նոյի տապանի դադարի տեղը, ուր նա կանգ առավ: Հայերն Արարատն անվանում են Մասիս, թուրքերն՝ Աղրի դաղ («ժանր սար»), պարսիկները՝ Կուհի-Նուհ (Նոյի սար): Արարատ անունը ունի նաև ավանդական ստուգաբանութիւն և կապվում է Արայի անվան հետ:

ԱՐԱՐԱՏ.— Լեռ և բնակավայր Ավստրալիական Միութեան Վիկտորիա նահանգում: Այս անունների առաջացումը կապված է մեր Մասիսի՝ Արարատի անվան հետ: Ինչպես հայտնի է, Ավստրալիան համեմատաբար նոր աշխարհամաս է: Առաջին բնակավայրը Ավստրալիայում եղավ ներկա Սիդնեյ քաղաքը, որը հիմնադրվեց 1788 թվականին: Դրանից հետո, երբ եվրոպացիները անցան Ավստրալիայի ներքին մասերը, ապա աշխարհամասի հարավ-արևմտյան մասում, ներկա Վիկտորիա նահանգում տեսան մի լեռ, որը նրանք նմանեցրին բիբլիական Արարատին և այդպես էլ կոչեցին: Իսկ Արարատ անունն էլ ու նրա պատկերումը եվրոպացիներին ծանոթ էր ոչ միայն աշխարհագրութիւնից, այլ ավելի շատ Հին Կտակարանից, որը կապված է ջրհեղեղի ավանդութեան և Նոյ նահապետի անվան հետ: Հետագայում Արարատ կոչվեց նաև լեռան մոտ հիմնադրված բնակավայրը: Հայկական Արարատը իր տեսքով եղակի է և նրան կրկնող լեռներ քիչ կան: Իհարկե, շատերն իրենց բարձրութեամբ գերազանցում են նրան, բայց հազիվ թե գտնվի մեկ ուրիշը, որը հարթ տարածութեան վրա, իր ավելի քան չորս կիլոմետր վեր խոյացող ձյունածածկ գագաթով, միանգամից աչքի ընկնի այնպես, ինչ-

պէս Արարատն է: Աշխարհի բարձր լեռներից Չոմոլունգ-
ման (Հիմալայներում), Կոմունիզմի գագաթը (Պամիր-
րում), Մոնբլանը (Ալպերում), օրինակ, գտնվում են
բազմաթիվ լեռներով շրջապատված բարձրության վրա
կամ էլ հարեան լեռները փակում են նրանց վեհութունն
ու համայնապատկերը: Իսկ Արարատը, ընդհակառակը,
միանգամից է բարձրանում հարթ տարածության վրա:
Այս հանգամանքը նրան պարգևում է հոյակապ և վե-
հասքանշ տեսք, որն, իրոք, եղակի է:

ԱՐԱՔՍ.— Գետ Հայկական բարձրավանդակում: Պատմական
Հայաստանի մայր գետը: Անվանման ստուգաբանու-
թյունը մեկնաբանվում է մի քանի կերպ: Առաջինը շու-
մերական «քանդող գետ» բառերից: Հույն մատենա-
գիրները կոչել են Արաքսիս, որը «աղմկում եմ» խոս-
քից է: Ինչպես նաև «արպս» հասարակ անունից, որը
Առաջավոր Ասիայի երկրներում փոխարինել է «գետ»
բառին:

Արաքսը հայ մատենագրության մեջ հայտնի է նաև
Երասխ անունով: Ըստ ավանդության այդպես է կոչվել
մեր Արամայիս նահապետի Երաստ թոռան անունով:
Արաքսը բիբլիական Գիհոնն է, որը համարվել է դրախ-
տի չորս գետերից մեկը:

ԱՐԱՅՈՒՐՅԱՆ ՄՈՎ.— Գտնվում է Ինդոնեզիայի արևելյան
մասում: Այս ծովը քիչ է հայտնի: Անվանումը գալիս է
մալայան ծագում ունեցող «արաֆուր» կամ «ալֆուր»
ցեղի անունից:

ԱՐԳԵՆՏԻՆԱ.— Պետություն Հարավային Ամերիկայում: Անու-
նը ծագել է լատիներեն արգենտում՝ «արծաթ» բառից և
կապված է երկրի նախնական նվաճման հետ: Երբ Կո-
լումբոսի կողմից Նոր Աշխարհի հայտնագործման լու-
րը Եվրոպա հասավ, ապա շատ մարդիկ շտապեցին
գնալ այնտեղ՝ հարստություններ, հատկապես՝ արծաթ
և ոսկի ձեռք բերելու համար, որի պահանջը այն ժա-
մանակվա Եվրոպայում շատ մեծ էր: Երբ իսպանացի
առաջին ծովագնացները մոտեցան ներկա Լա-Պլատա-

յի գետաբերանին, տեսան արծաթյա զարդերով բնիկներին: Հենց դրա համար էլ գետին Լա-Պլատա (խապաներեն արծաթյա) անվանեցին, ենթադրելով, որ այդ տեղերում արծաթ շատ կա: Հետագայում այդ անունով անվանեցին նաև այն երկրները, որով հոսում է Լա-Պլատան: Այսպիսով, Արգենտինա նշանակում է «արծաթյա»:

ԱՐԳԵՇՏԻՆԵՆԻԼԻ.— Ուրարտական քաղաք, հիմնվել է 776 թ. մ. թ. ա.: Այդպես է կոչվել ի պատիվ Արգիշտի թագավորի: Անվան ստուգաբանությունը բառացի նշանակում է «Արգիշտաշեն» կամ «Արգիշտիի կառույց»: Արգիշտին Մենուայի որդին էր: Նրա օրոք Ուրարտուի սահմանները շատ ընդարձակվեցին շնորհիվ Ասորեստանի դեմ տարած մեծ հաղթանակների:

Արգիշտիխինիլին հիմնվել է իբրև Վանի թագավորության արևելյան շրջանների կենտրոն: Ավերակներն այժմ պեղվում են Հոկտեմբերյանի շրջանի Արմավիր գյուղի մոտերքը: Մ. թ. ա. 4-րդ դարում Արգիշտիխինիլի տեղում հիմնվեց Արմավիր քաղաքը, որը պատմական Հայաստանի մայրաքաղաքներից է:

ԱՐԳՈՒՆ.— Գետ Անդրբայկալում: Միանալով Շիլկային՝ կազմում է Ամուր գետը: Անվանումը մոնղոլերեն յորգուն բառից է, որը նշանակում է «լայն»:

ԱՐԴԵՆՆԵՐ.— Սաբահարթ Բելգիայում և Հյուսիս-արևելյան Ֆրանսիայում: Կելտերեն այդ նշանակում է «բարձր» կամ «բարձունքներ», որոնք անցյալում եղել են անտառապատ («Արդենյան անտառ»):

ԱՐԴՈՆ.— Գետ Հյուսիսային Կովկասում: Թերեքի ձախ վտակը: Օսերեն արրա՝ «կատաղի» և դոն՝ «գետ» բառերից՝ լեռնային արագընթաց գետ, որը իրականում, այդպիսին է:

ԱՐԵԳՈՒՆԻ ԼԵՌՆԱՇՆԹԱ.— Գտնվում է Սևանա լճի հյուսիս-արևելյան մասում: Ակնարկվում է լեռների՝ լճին ուղղված լանջերի արևակողմ լինելու հանգամանքը: Անց-

յալում այս լեռնաշղթան հայտնի էր Գյունեյ անունով, որը թուրքերենում նույն «արեգունի» իմաստն ունի:
ԱՐԵՎԵԼԱ-ՉԻՆԱԿԱՆ ԾՈՎ.— Խաղաղ օվկիանոսի ծովերից մեկը Չինաստանի ափերի մոտ: Անվան հիմքում ընկած է նրա հայերեն թարգմանությունը: Չինարեն կոչվում է Դունխայ: Դուն՝ «արեւելք» և խայ՝ «ծով» բառերի միացումից: Այդպես է կոչվել Չինաստանի նկատմամբ ունեցած դիրքի շնորհիվ՝ տարբերելու համար Հարավ-Չինական ծովից:

ԱՐԵՎԵԼՔ.— Երկրների խմբավորում Ասիայում և Աֆրիկայում: Ինչպես հայտնի է «արեւելք» ասելով նկատի ենք ունենում հորիզոնի այն կողմը, որտեղից ծագում է արեգակը: Սակայն այդ բառի իմաստը փոխվում է, երբ «Արեւելք» գրվում է մեծատառ: Դա արդեն ցույց է տալիս ոչ թե հորիզոնի կամ, ինչպես ասում են առօրյա խոսակցության ժամանակ, աշխարհի չորս կողմերից մեկը, այլ արեւելքում ընկած երկրները՝ նկատի ունենալով Արեւմտյան Եվրոպայի դիրքը: Արեւելք հասկացությունը մնացել է հին հռոմեացիներից: Անցյալում «Արեւելք» անվան տակ նկատի են ունեցել Միջերկրական ծովի արեւելյան մասում ընկած երկրները՝ Սիրիան և Լիբանանը, որոնց կոչում էին Լևանտ՝ իտալերեն լեւանտե բառից, արեւի ծագման կողմի իմաստով: Սակայն ժամանակի ընթացքում, մանավանդ 16—17-րդ դարերում, երբ եվրոպական կապիտալը ավելի խորը թափանցեց ասիական և աֆրիկական երկրները, «Արեւելք» տերմինը գործածական դարձավ ավելի մեծ խմբի երկրների համար, ընդարձակվեց նրա շրջանակները և այդ խմբի մեջ մտցվեցին թե՛ հարավ-արեւմտյան, թե՛ հարավային Ասիայի և թե՛ հյուսիսային Աֆրիկայի երկրները: Ժամանակի ընթացքում Արեւելք հասկացությունը քաղաքացիական իրավունք ստացավ ինչպես աշխարհագրության, այնպես էլ պատմության ու գիվանագիտության ասպարեզում: Արեւելք բառը դարձավ աշխարհագրական բաղադրյալ հատուկ անուններում լրացյալ, որի վրա

ստեղծվեցին նոր հասկացություններ: Օրինակ՝ «Մեր-
ձավոր Արևելք», «Միջին Արևելք», «Հեռավոր Արևելք»,
«Արաբական Արևելք»: Տե՛ս դրանց բացատրությունը:

ԱՐՁՆԻ.— Գյուղ և կուրորտային ավան՝ Արտվյանի շրջանում:
Այս տեղանվան ավանդական հենքով և բանաստեղծա-
կան ոգով ստեղծված ստուգաբանությունը կապվում է
Արա Գեղեցիկի և Շամիրամի բանականների միջև տեղի
ունեցած մարտի վայրի հետ: Ըստ ավանդության, այս
վայրերից քիչ հեռու Արա Գեղեցիկի և Շամիրամի բա-
նականների միջև տեղի է ունեցել ճակատամարտ, որտեղ
Արան ծանր վիրավորվել է: Վիրավորված Արային մար-
տի վայրից տարել և հանձնել են Շամիրամին, ասելով՝
«առ զննի», այսինքն ստուգիր, քննիր, Արան ողջ է, թե
ոչ: Անունը ստացվել է «առ» և «զննի» բառերի միա-
ցումից: Այստեղից էլ տեղանվան անունը՝ Արզնի:

ԱՐԽԱՆԳԵԼՍԿ.— Քաղաք ՌՍՖՍՀ-ում, Սպիտակ ծովի ափին:
Հիմնադրվել է 1584 թվականին և սկզբում կրել է Նովո-
նովոգորի անունը: 1613 թվականից վերանվանվել է
Արխանգելսկ՝ քաղաքում գտնվող հրեշտակապետ (ռու-
սերեն արխանգել) սուրբ Միքայելին նվիրված վանքի
անունով: Այսինքն Արխանգելի քաղաք:

ԱՐԿԱԴԻԱ.— Պատմական երկիր հին Հունաստանում: Պելոպո-
նես թերակղզում: Հունարեն արկադոս՝ «հովիվ» բառից:
Այսինքն հովիվների երկիր: Արկադիան իրոք որ հովիվ-
ների ու որսորդների երկիր էր: Ժամանակի ընթացքում
այս երկրի անունը թեավոր խոսք դարձավ և մարդիկ,
«արկադիա» ասելով նկատի էին ունենում մի վայր,
որտեղ անդորր ու անվրդով էր անցնում երկրագործների
ու հովիվների կյանքը: Պատկերավոր խոսքի ուժ ստա-
ցան «Երանելի Արկադիա», «Արկադյան հովիվագու-
թյուն» արտահայտությունները: Բանաստեղծները Ար-
կադիան գովերգել են որպես պարզ մարդկանց երկիր և
խաղաղ աշխարհ, մաքրության, հավատի և սիրո վայր:
Այն հիանալի է պատկերել Ֆրանսիացի անվանի նկա-
րիչ Նիկոլայ Պուսսենը. այդ կտավը գտնվում է Փարի-

զում, իռավրի թանգարանում և թանկագին գործերից մեկն է հանդիսանում:

ԱՐԿԱՆՋԱՍ.— Գետ և նահանգ Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում: Սկզբում այդ անունը տրվել է գետին, որից և անցել է նահանգին: Անվանումը առաջացել է հնդկերեն «ակենզեա» անունից, որի նշանակությունն անհայտ է:

ԱՐԿՏԻԴԱ.— Այս անվանումը նոր է գործածական դառնում, ուստի համեմատաբար քիչ է ծանոթ: Այն աշխարհագրական գրականության մեջ մտել է շնորհիվ օվկիանոսագետ և բևեռային երկրների ուսումնասիրող պրոֆեսոր Յակով Յակովլևիչ Գալկելի, որն իր ժամանակին Արկտիկայում մեծ դեր խաղաց լոմոնոսովի անվան ստործովյա լեռնաշղթայի հայտնագործման ուղղությամբ: Ուսումնասիրելով Արկտիկան, հատկապես Սառուցյալ օվկիանոսի հատակը, պրոֆեսոր Գալկելը հանգեց այն եզրակացության, որ ներկայիս Հյուսիսային օվկիանոսի տեղում երկրաբանական վաղ անցյալում գոյություն է ունեցել ցամաք: Նա առաջարկեց այն անվանել Արկտիդա, որը թե՛ իր անունով և թե՛ գոյության վարկածով հիշեցնում է Ատլանտիդան: Ներկայումս Արկտիդա ասելով նկատի են ունենում կորույալ այն ցամաքը, որն իր ժամանակին ընկած է եղել Հյուսիսային սառուցյալ օվկիանոսի տեղում և ընկղմվել է ծովի հատակ, ինչպես Ատլանտիդան: Ենթադրվում է նաև, որ այդ ցամաքի «մնացորդները» է լոմոնոսովի անվան ստորջրյա լեռնաշղթան:

ԱՐԿՏԻԿԱ.— Երկրագնդի հյուսիսային բևեռային երկրները: Աշխարհագրական այս հասկացությունը ընդգրկում է Եվրոպայի, Ասիայի և Հյուսիսային Ամերիկայի ծայրամասերը, ինչպես նաև ամբողջ Հյուսիսային սառուցյալ օվկիանոսը և նրանում եղած կղզիները: Անունն առաջացել է հունարեն արկտոս՝ «հյուսիս» բառից: Արկտոս բառը ունի նաև «արջ» բառի իմաստը: Այսպես էին հին հույները անվանում Մեծ Արջի համաստեղությունը,

որով նրանք որոշում էին հորիզոնի հյուսիսային կողմը: Արկտիկան բաժանվում է չորս սեկտորի՝ սովետական, նորվեգական, դանիական (Գրենլանդիայի հատվածում), ամերիկյան (Ալյասկայի հատվածում) և կանադական:

ԱՐՃԵՇ.— Քաղաք Ռումինիայում: Այս անունը իր ժամանակին բերել են վանա լճի ափին գտնվող Արճեշ քաղաքից գաղթած հայերը, որոնք ի հիշատակ իրենց հայրենի քաղաքի, Ռումինիայում ստեղծված բնակավայրը կոչել են Արճեշ: Ռումինական Արճեշ քաղաքի գերբը նույնպես արժիվ է եղել, ինչպես հին Արճեշինը:

ԱՐՃԵՇԻ ԾՈՎ.— Վանա լճի անուններից մեկը: Կոչվել է Արճեշ քաղաքի անունով, որն ընկած է նրա հյուսիսարևելքում:

ԱՐՄԱՎԻՐ (հին).— Պատմական Հայաստանի ավագագույն և հնագույն քաղաք: Հայկազյան առաջին մայրաքաղաքը, իսկ հետագայում Արշակունիների: Արմավիրը մայրաքաղաք էր մինչև մ. թ. 68 թվականը, որից հետո իր դերը զիջում է Երվանդաշատին: Ըստ Մովսես Խորենացու մեզ հասած ավանդության, քաղաքը հիմնադրվել է Հայկազյան Արմենակ նահապետի որդի Արամայիսի կողմից, 20-րդ դարում մ. թ. ա.: Խորենացին գրում է «...Արամայիսը իր բնակության համար տուն է շինում գետի ափին մի բլրի վրա և իր անունով էլ Արմավիր կոչում»: Այսպիսով Արամայիս անվանը ավելացվում է ղենդերեն վիր մասնիկը, որը նշանակում է «բարձր»: Ստացվում է «Արամայիսի բարձր քաղաք»: Քաղաքի ավերակները գտնվում են ներկայիս Արմավիր անունը կրող բնակավայրից ոչ հեռու, նախկին Թափա-Դիրի, ներկայումս Հայկավան կոչվող գյուղի մոտ:

ԱՐՄԱՎԻՐ (նոր).— Քաղաք Հյուսիսային Կովկասում, Կրասնոդարի երկրամասում, Կուբան գետի ափին: Հիմնադրվել է 1839 թվականին, որին մասնակցել են թե՛ Հյուսիսային Կովկաս վերաբնակվող հայերը և թե՛ շրջաններից եկող չերքեզախոս հայերը: Անվանումը տրբ-

ված է ի հիշատակ Արարատյան դաշտի պատմական
Հայաստանի Արմավիր քաղաքի:

ԱՐՄԵՆԻՐՇՏԱՏ.— Քաղաք Ռումինիայում: Բառացի նշանա-
կում է հայաքաղաք: Հայտնի է նաև Գերլա անվամբ:

ԱՐՄԵՆԻԱ.— Արմենիա են կոչում օտարները մեր երկիրը:
Անվան ավանդական հենքով հյուսված ստուգաբանու-
թյունը տրվում է մի քանի կերպ: Առաջինը, ծագած է
համարվում հնդեվրոպական արմեններ ժողովրդից: Երկ-
րորդը, սանսկրիտերեն արա՝ «արի», «քաջ» և մասնա՝
«մարդիկ» բառերի միացումից: Այսինքն «քաջ մար-
դիկ»: Երրորդը, ըստ Մովսես Խորենացու կոչվել է Հայ-
կազյան Արամ նահապետի անունով: Եվ վերջապես՝
Արմենակ Հայկազյան նահապետի անունով, որը Հայկի
որդին էր և նրա անվան կրճատ ձևը եղել է Արմեն,
որից և՛ մեր ժողովրդի ու երկրի անվանումը: Արմեն
ժողովրդի մասին առաջին անգամ հիշատակվում է Դա-
րեհ Ա.-ի (522—486 մ. թ. ա) արձանագրության մեջ:
Ինչպես հայտնի է, նրա թագավորության ժամանակ,
բացի մի շարք այլ ժողովուրդներից, նրա դեմ ապրս-
տամբել էին նաև արմենները, որոնք ըստ երևույթին,
ցանկանում էին ձեռք բերել անկախություն: Այս ապրս-
տամբությունը մանրամասն նկարագրված է Բիսուլթու-
նի (ներկա Քիրմանշահի մոտ) բարձր ժայռի վրա քան-
դակած Դարեհ Ա.-ի բեկոագիր արձանագրության մեջ,
որը գրված է երեք լեզվով՝ հին պարսկերեն, էլամերեն
և բաբելոներեն: Արմենների երկիրն այս արձանագրու-
թյան մեջ անվանված է «Արմինա», իսկ ժողովուրդը,
այսինքն արմենները՝ «արմինիա»: Այստեղից էլ առա-
ջացել են Արմենիա և արմեններ բառերը:

Արմենիա անունն էլ ընկալվ օտարների կողմից մեր
երկրին տրվող անվան հիմքում: Այսպես, լեհերեն, ռու-
սերեն, լատիներեն և հունարեն՝ Արմենիա, թուրքերեն՝
էրմենիստան, հունգարերեն՝ Օրմենիորշագ, լատվիերեն՝
Արմենիյա, գերմաներեն՝ Արմենիեն, պարսկերեն՝ Ար-
մանիյա, արաբերեն՝ Արմին կամ Արմինիյա, հին հրեե-

րեն՝ Թահոգարմա, արամեերեն՝ Հարմիննի, հին պարսկերեն՝ Արմինա:

ԱՐՄԵՆԻԱ.— Քաղաք Հարավային Ամերիկայի Կոլումբիա հանրապետությունում: Քաղաքը փռված է Կենտրոնական Անդերի գեղատեսիլ լանջերին, ծովի մակերևույթից 1500 մետր բարձրության վրա: Արմենիա քաղաքը հիմնադրվել և այդպես անվանակոչվել է տասնիններորդ դարում, մի խումբ հայ գաղթականների կողմից: Ներկայումս ունի 70 հազար բնակչություն, ընդ որում գերակշռողը արդեն օտարներն են: Ինչպես հայտնի է, Կոլումբիայում մեծ քանակությամբ սուրճ է մշակվում: Այստեղի սուրճի մի տեսակը կրում է «Արմենիա» անունը, որը լավ համբավ ունի: Բացի այդ, սրանից յոթ տարի առաջ՝ Կոլումբիայի շոգենավային ընկերությունը շահագործման հանձնեց մի նավ «Արմենիա» անունով՝ համանուն քաղաքի պատվին:

ԱՐՄՅԱՆՍԿ.— Քաղաք Ղրիմում, Պերեկոպի պարանոցի վրա: Նշանակում է «հայկական քաղաք»: Հիմնվել է հայերի կողմից 1740-ական թվականներին, սկզբում Արմյանսկի Բազար անվան տակ: Հետագայում բազար բառը ընկել է և մնացել է ուղղակի Արմյանսկ անունը: Իր ժամանակին եղել է վաճառաշահ բնակավայր և Ղրիմի հետ կառավարվող քարավանային առևտրի կարևոր կենտրոն: Արմյանսկի Բազարը ճանապարհորդներին հիացմունք է պատճառել իր շուկայով, հյուրընկալ բնակչությամբ և հարմարություններով:

ԱՐՄՈՐԻԿԱ.— Բրետան թերակղզու (Ֆրանսիայում) հին անունն է: Կելտերեն ար նշանակում է «վրա», իսկ մոր՝ «ծով»: Այսինքն ծովեզրյա:

ԱՐՇԱԿԱՎԱՆ.— Քաղաք պատմական Հայաստանում, Մասիսի լանջերին, Այրարատ նահանգի Կոգովիտ գավառում: Ավանը հիմնեց Արշակ Երկրորդ Արշակունի թագավորը (350—368 թթ.): Արշակը իր թագավորության երրորդ տարում կամեցավ պարսից սահմանի մոտ ունենալ մի

բազմամարդ ավան: Նորաստեղծ բնակավայրի բնակ-
չության թիվը շատացնելու նպատակով, Արշակ թագա-
վորը հրովարտակ է ուղարկում և կոչ անում Հայոց
աշխարհի ժողովրդին: Արքայական գրությունում ասված
էր, որ Նոր ավան եկողները կունենան օթևան, կապրեն
առանց հարկի ու տուրքի, կլինեն տերերից ազատ: Նոր
ավանում բնակություն հաստատողը ազատվում էր դա-
տից ու դատաստանից, ինչպես նաև պարտքից ու պար-
տատիրոջից: Ազատ և արտոնյալ ապրելու հրովարտակը
գայթակղեցրեց շատերին և նպաստեց ավանի արագ
աճին: Այնպես որ Արշակի հիմնած ավանը, որը և նրա
անունով կոչվեց Արշակավան, լցվեց մեծ բազմու-
թյամբ: Այս հանգամանքը զայրույթ առաջացրեց Հայոց
աշխարհի թե՛ նախարարների և թե՛ կաթողիկոս Ներսես
Մեծի մոտ: Առանց այն էլ նախարարների մոտ ուժեղա-
նում էր կենտրոնախույս ձգտումը, որի դեմ էլ պայքա-
րում էր Արշակը: Արշակավանի գոյությունը արագաց-
րեց նախարարների ընդվզումը Արշակի դեմ: Այդ ժա-
մանակ հույները պարտվելով պարսիկներից ձեռք քա-
շեցին Հայաստանից, իսկ ապստամբ նախարարները լքե-
ցին Արշակին, անցան պարսիկների կողմը: Այս հանգա-
մանքը արագացրեց Արշակավանի ավերումը, որը վերջ-
նականապես կործանվեց 368 թվականին: Արշակը պար-
սիկների կողմից արքայացեց Անհուշ բերդ, որտեղ և 369
թվականին մահացավ: Այժմ Արշակավանի ավերակ-
ները գտնվում են Օրգովի լեռնանցքի ու Մասիսի միջև
և կոչվում են Խաբաբա Պաժառ, որը քրդերեն նշանա-
կում է «ավեր քաղաք»:

Ժամանակի ընթացքում Արշակավան անունը ստա-
ցավ թևավոր խոսքի ուժ: Ներկայումս, երբ Արշակավան
ենք ասում, ապա նկատի ենք ունենում մի տեղ, որտեղ
չկա կարգ ու կանոն, դատ ու դատաստան, ոտնահար-
վում է արդարությունը:

ԱՐՄԵՆԻԱ.— Քաղաք Հեռավոր Արևելքի Պրիմորիեի երկրա-
մասում: Հիմնադրվել է 1953 թվականին և կոչվում է ի

պատիվ անվանի ճանապարհորդ-աշխարհագրագետ,
գրող Վ. Կ. Արսենևի (1872—1939 թթ.):

ԱՐՏԱՇԱՏ.— Պատմական Հայաստանի հռչակավոր և արքայանիստ քաղաք: Գտնվում էր Այրարատ նահանգի Ոստան գավառում: Պատմական Հայաստանի նվիրական տեղանուններից է: Ըստ Մովսես Խորենացու, քաղաքը հիմնադրվել է հայկական առաջին թագավոր Արտաշես I-ի կողմից 170—160 թվականներին, մ. թ. ա., Արաքսի ձախ ափին: Պարսկերենում շատ բառը ունի «վրանի» կամ «բնակավայրի» իմաստ: Տվյալ դեպքում Արտաշատ նշանակում է Արտաշեսի բնակավայր կամ Արտաշեսի ավան:

ԱՐՏԱՇԱՏ.— Քաղաք ՀՍՍՀ-ում: Մինչև 1945 թվականի սեպտեմբերի 4-ը կոչվում էր Ղամարլու: Վերանվանվեց պատմական Արտաշատի անունով: Ի դեպ, նույն անունով գյուղը այդ շրջանում ներկա Արտաշատից տարբերելու համար կոչվեց Վերին Արտաշատ:

ԱՐՏԵԿ.— Համամիլոթենական պիոներական ճամբար Ղրիմում (Գուրգուֆի մոտ): Հիմնվել է 1925 թվականին, Արտեկ կոչվող բնակավայրի մոտ, որի անունը գալիս է հին հունական Կարդիատրիկոն անվան ձևափոխումից:

ԱՐՏՅՈՄՈՎՍԿ.— Քաղաք Ուկրաինայում (Նախկինում՝ Բախմուտ): Այդպես է կոչվել ի պատիվ սովետական պետական գործիչ Ֆյոդոր Անդրեևիչ Սերգեևի (1883—1921 թթ.), որի կուսակցական մականունը եղել է Արտյոմ:

ԱՐՏԵՄԻԴԱ.— Տե՛ս էջմիածին:

ԱՌՆՈ.— Գետ Իտալիայում, որը թափվում է Միջերկրական ծովը: Անվան հիմքում ընկած են հնդեվրոպական «հուզումնալից», «փոթորկալից» բառերը: Առնոյի վրա են գտնվում Ֆլորենցիա և Պիզա քաղաքները:

ԱՌԻԳՍՔՈՒՐԳ.— Քաղաք Բավարիայում (ԳՅՀ): Քաղաքը այդպես է կոչվել հռոմեական կայսր Օգոստոսի (Աուգոստոս) պատվին և ավելացվել է գերմաներեն բուրգ՝ «քաղաք» բառը:

ԱՌԻԳՐԱՅԻՍ.— Զրվեժ Հարավ Աֆրիկյան Հանրապետությունում, Օրանժի գետաբերանից 500 կիլոմետր հեռու: Բարձրությունը հասնում է 146 մետրի: Նա զահավի-
ժում է թեք բարձունքից: Առգրաբիսը համարվում է աշխարհի խոշորագույն ջրվեժներից մեկը, առաջացնում է մեծ աղմուկ, որի պատճառով է ստացել իր անունը: Զրվեժի անունն առաջացել է հոտենտոտների «aukoe-
rebis» բառից, որ նշանակում է «մեծ աղմուկների վայր»: Առգրաբիսը հայտնաբերվել է 1778 թվականին Հենրիկ Վիկարի կողմից:

ԱՔԱՐԱ.— Ծոց Արաբական և Սինայ թերակղզիների միջև: Ունի 100 կիլոմետր երկարություն և 28 կիլոմետր լայ-
նություն: Անունը արաբերենից է և նշանակում է «ղա-
ռիթափ» կամ «լանջ»: Ծոցի ափին է գտնվում համա-
նուն քաղաքը:

ԱՖՂԱՆՍՏԱՆ.— Պետություն Ասիայում: «Աֆղան» իրանական լեզվախմբին պատկանող ժողովրդի անունից՝ «աֆղան-
ների երկիր»: Ի դեպ, աֆղանները ըստ ավանդության
իրենց անունը վերցրել են նախահայր «Աֆղանից»:

ԱՖՐԻԿԱ.— Աշխարհամաս, որի անվան մասին կա հետևյալ, առավել հավանական մեկնաբանությունը: Հին հույ-
ները, հռոմեացիները և հայերը Աֆրիկայի մասին չգի-
տեին այնպես, ինչպես որ նա կա: Նրանք ծանոթ էին
Աֆրիկայի միայն հյուսիսային մասին, որին և տալիս
էին Լիբիա անունը (առանց Եգիպտոսի): Այդպես է
հայտնի եղել և՛ Հերոդոտին, և՛ Մ. Խորենացուն: Հե-
տագայում Լիբիա անունը, որը «լիբո» ցեղի անունն էր,
պահպանվեց ներկա Լիբիա պետության համար: Ինչ
վերաբերում է Աֆրիկա անվանը, ապա այն եվրոպա-
ցիներին հայտնի դարձավ մեր թվականության երրորդ
դարում, երբ պատերազմ էր գնում Հռոմի և Կարթագենի
միջև: Երբ հռոմեացիները նվաճեցին Կարթագենը, ապա
այդտեղ ստեղծեցին հռոմեական մի նահանգ, որը տե-
ղական բերբերական «աֆրիգի» ժողովրդի անունով կո-
չեցին Աֆրիկա: Աֆրիկա անունը տարածվեց Կարթա-

գենի կործանումից հետո և համապատասխանում էր ներկա Թունիսին: Միջին դարերում այն տարածվում էր նաև Ալժիրի և Լիբիայի վրա, իսկ եվրոպացիների հետազոտության և գաղութացման ընթացքում Աֆրիկա անունը աստիճանաբար տարածվեց ամբողջ աշխարհամասի վրա:

ԱՖՐԻԿԱ, ՀՐՎԱՆԴԱՆ.— Գտնվում է Կամչատկա թերակղզու արևելյան մասում և խորը կերպով մտնում է Բերինգի ծովը: Բայց ինչպե՞ս է ընկել Հեռավոր Արևելք Աֆրիկա աշխարհամասի անունը: Անցյալ դարի ութսունական թվականներին, Հեռավոր Արևելքում, Կամչատկայի և Կոմանդորյան կղզիների ափերին կատարում էին աշխարհագրական ուսումնասիրություններ այն նավով, որը կրում էր «Աֆրիկա» անունը: Նրա անձնակազմի մարդիկ որոշում են հավերժացնել իրենց նավի անունը և Կամչատկայի արևելյան ափին գտնվող հրվանդանը կոչում են Աֆրիկա:

Բ

ԲԱԱԼԲԵԿ.— Ոչ մեծ քաղաք Լիբանանում: Սկզբում եղել է փյունիկեցիների սրբազան քաղաքը, որը նվիրված էր Բաալ աստծուն: Անվանման հիմքում ընկած է «Բաալ» անունը, որը ունի սեմիտական ծագում և նշանակում է «տեր»: Բաալբեկ աստվաբանվում է որպես «Բեկայի տեր»: Բեկան այն բարեբեր հովիտն է, որտեղ գտնվում են Բաալ աստծուն նվիրված կոթողները: Հռոմի տիրապետության ժամանակ Բաալբեկը կոչվել է Հելիոպոլիս (Արևի քաղաք): Բաալբեկը աշխարհով մեկ հայտնի դարձավ իր վիթխարի կոթողներով, որոնք այսօր էլ մարդկանց շարունակում են հիացմունք պատճառել: Բաալբեկի հրաշալիքներին նայողը ակամայից հիշում է իր ժամանակին տրված բնորոշումը, թե դա հռոմեա-

կան մշակույթի ցուցադրական արտահանումն է Արևելք:

ԲԱԲԱ.— Հրվանդան Փոքր Ասիա թերակղզու հյուսիս-արևմուտքում, էգեյան ծովի ափին: Բաբա հրվանդանը համարվում է Ասիայի արևմտյան ծայրակետը: Անվան առաջացումը կապում են թուրքերեն բաբա՝ «հայր» բառի հետ: Բայց առավել հավանականն այն է, որ թուրքերը փոխառնելով ինչ-որ հին տեղանուն կամ աղճատել են, կամ էլ տվել թրքական նշանակություն:

ԲԱԲԵԼՈՆ.— Հին Աշխարհի նշանավոր և փառաբանված քաղաքներից մեկը: Անվանումը խալդեերեն է և նշանակում է «Աստծու դուռ»: Այդպես է կոչվել ի պատիվ «արև» աստծու: Աշխարհի յոթ հրաշալիքների թվին են դասվել «Բաբելոնի կախված պարտեզները»: Քաղաքի ավերակները գտնվում են Բաղդադից քիչ հարավ:

ԲԱԲ-ԷԼ-ՄԱՆԴԵՐ.— Նեղուց-Աֆրիկայի և Ասիայի կամ Եթովպիայի և Արաբիայի միջև: Կարմիր ծովը միացնում է Հնդկական օվկիանոսին: Լայնությունը ամենանեղ մասում 26 և կես կիլոմետր է: Անվանումը արաբերեն է և նշանակում է «Արցունքի դարպաս» (բաբ՝ «դուռ» կամ «դարպաս» և մանդեր՝ «արտասուք»): Բաբ-էլ-Մանդեբ անունը Եվրոպա անցավ 16-րդ դարում: Միջնադարյան նավերի համար Բաբ-էլ-Մանդեբով անցնելը և Կարմիր ծով մտնելը եղել է վտանգավոր և դառնություններով լի: Ծովում դանակող ստորջրյա ժայռերը պատճառ են եղել բազմաթիվ նավաբեկումների: Բացի այդ, շիկացած լեռկ ափերը ծովում ստեղծում են անտանելի շոգ, որով այն ժամանակվա նավարկությունը ավելի էր դժվարանում: Կարմիր ծովը աշխարհի ամենատաք ծովն է:

ԲԱՅՈՒՇԿԻՆ.— Քաղաք Բուրյաթական ինքնավար հանրապետությունում: Այսպես վերանվանվեց նախկին Միսովսկ բնակավայրը ի պատիվ ռուս հեղափոխական Իվան Վասիլևիչ Բաբուշկինի (1873—1900 թթ.):

ԲԱԳՎԱՆ.— Նշանավոր ավան պատմական Հայաստանի Այրարատ նահանգի Բագրևանդ գավառում, Արածանիի

(Մուրադ) ձախ ափին: Մեծ Հայքի կրոնական նշանավոր կենտրոններից մեկը: Անունը կազմված է Բագ և ավան բառերի միացումից: Բագ՝ պահլավերեն նշանակում է «աստված», իսկ ավան՝ «վայրի» կամ «տեղի» իմաստ ունի: Այն մեր պատմիչների կողմից կոչվել է նաև Դիցավան, որը նույն իմաստն ունի ինչ որ Բագավանը: Բագավանը գտնվում է Նպատ լեռան ստորոտում: Հայերը նոր Տարին՝ նավասարդը տոնում էին նաև Բագավանում: Այն նշում էին օգոստոս ամսին: Ինչպես հայկական հեթանոսական շատ տաճարների, այնպես էլ Բագավանի մեհյանի տեղը կառուցվեց քրիստոնեական եկեղեցի: Մինչև Բագրևանդի գավառի հայաթափ լինելը նրան կից կար հայկական գյուղ, որին վանքի գյուղ էին անվանում: Թուրքերի կողմից կոչվում էր Ուլ Քիլիսա (Երեք եկեղեցի), նկատի ունենալով եկեղեցու երեք խորանները:

ԲԱԳԱՐԱՆ.— Քաղաք պատմական Հայաստանում, Այրարատ նահանգի Արշարունիք գավառում: Ախուրյան գետի աջ ափին: Քաղաքը հայտնի էր հեթանոսական տաճարներով՝ բազիլիկներով: Անունն առաջացել է Պահլավերեն բագ՝ «աստված» և արան՝ «դաշտ» բառերի միացումից: Երվանդ II-ը Արմավիրից կուռքերը տեղափոխեց այստեղ և շատ բազիլիկներ (կոաթներ) հիմնեց: Բագարանի ավերակները մնում են Ախուրյանի մյուս ափին՝ Արևմտյան Հայաստանում:

ԲԱԳՐԱՏԻՈՆՈՎՍԿ.— Քաղաք Կալինինգրադի մարզում: Կոչվել է 1812 թվականի հայրենական պատերազմի նշանավոր զորավար Ն. Ի. Բագրատիոնի պատվին (1765—1812 թթ.): Նրա գլխավորությամբ 1807 թվականի փետրվարին այստեղ տեղի ունեցավ մեծ ճակատամարտ:

ԲԱԴԵՆ.— Կուրորտային քաղաք Գերմանիայում: Անունը առաջացել է գերմաներեն Բադեն՝ «բաղնիքներ» բառից: Քաղաքը հայտնի է իր հանքային ջրերով:

ԲԱԶԵԼ.— Քաղաք Հյուսիսային Շվեյցարիայում: Անունը ծագել է հունարեն բազիլիա բառից, որը նշանակում է

«կայսերական նստավայր»։ Այստեղ էր գտնվում Արևմտյան Հռոմեական կայսրների ապարանքը։

ԲԱԹՈՒՄ.— Նավահանգիստ Սև ծովի ափին, Աջարստանում, որը մտնում է Վրացական ՍՍՀ-ի կազմի մեջ։ Անունը առաջացել է հունարեն բառիս լիմեն՝ «խորը նավահանգիստ» խոսքից։ Նկատի է ունեցվել ծովախորշի խորությունը։

ԲԱԼԱԿԼԱՎԱ.— Սևաստոպոլի քաղաքային շրջաններից մեկը։ Անունը առաջացել է թաթարերեն բալըք՝ «ծուկ» և յուվա՝ «բույն» բառերից։ Այսինքն՝ հարուստ ձկնորսավայր։

ԲԱԼԱՏՈՆ.— Լիճ Հունգարիայում։ Թերևս սլավոնական բոլոտո բառից, որը նշանակում է «ճահիճ»։

ԲԱԼԲՈԱ.— Նավահանգիստ Պանամայում։ Անվանումը տրվել է ի պատիվ իսպանական նշանավոր կոնկիստադոր Վասկո Նունիես դե Բալբոայի, որը 1513 թվականին առաջին անգամ անցավ Պանամայի պարանոցը։ Բալբոան միաժամանակ առաջին եվրոպացին է, որը տեսավ Խաղաղ օվկիանոսը (այն ժամանակ Հարավային ծովը)։

ԲԱԼԵԱՐՅԱՆ ԿՂԶԻՆԵՐ.— Միջերկրական ծովում Իսպանիային պատկանող կղզիախումբը։ Բալեար բառի արմատը հունարեն բալլո բառն է, որը նշանակում է «նետում եմ»։ Տեղի ժողովուրդը շատ հմուտ էր պարսատիկի օգտագործման մեջ։ Նրանք ծառայում էին հռոմեական բանակում և համարվում էին պարսատիկով քար նետելու վարպետներ։ Այսպիսով բալլո՝ «զցում եմ» կա «նետում եմ» բառը դարձավ հատուկ անուն։

ԲԱԼԹԻԿ ՄՈՎ.— Մով Հյուսիսային եվրոպայում։ Անունը ծագել է լատիշերեն «սպիտակ» բառից։ Այդպես է կոչվում, որովհետև ծովը բավական ժամանակ պատած է լինում սպիտակ սառույցով, իսկ սառույցից ազատ ժամանակ ջրերը նույնպես ջինջ են։ Մյուս ստուգաբանություններ ծովը իր անունը ստացել է Բալթի կղզու անունից։

ԲԱԼԹԻՄՈՐ.— Քաղաք Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում: Հիմնադրվել է 1632 թվականին: Այդպես է կոչվել ի պատիվ քաղաքը հիմնադրող Ջորջ Կալվերտ լորդ Բալթիմորի (1580—1632 թթ.):

ԲԱԼԹԻՅՍԿ.— Քաղաք Կալինինգրադի մարզում, Բալթիկ ծովի ափին, որից և ստացել է իր անունը: Մինչև 1946 թվականը կոչվում էր Պիլաու:

ԲԱԼԿԱՆՅԱՆ ԹԵՐԱԿՂԶԻ.— Թերակղզի Եվրոպայի հարավում: Անվան առաջացումը ստուգաբանվում է Բալկանյան լեռների անունով: Վերջինս էլ ծագել է «անտառոտ լեռներ» բառերի միացումից: Մյուս ստուգաբանությունը, ըստ ակադեմիկոս Գ. Ղափանցյանի, կապվում է փոքրասիական հին ժողովուրդներից մեկի՝ պելակինների կամ բելկանիա անվան հետ:

ԲԱԼԿԱՆՆԵՐ.— Լեռնաշղթա Բուլղարիայում: Անունը նշանակել է «անտառոտ լեռներ»՝ ելնելով բուսականությունից: Ներկայումս այս լեռները կոչվում են Ստարա-Պլանինա:

ԲԱԼԽԱՇ.— Լիճ Ղազախական ՍՍՀ-ում: Ղազախական բալխաշ բառից է, որը նշանակում է «ձգված և ճահճոտ» տարածություն: Իրոք որ լիճը այդպիսին է: Այն ձգվում է հարավ-արևմուտքից դեպի հյուսիս-արևելք և ծանծաղուտ է ափերի մոտ:

ԲԱԽԶԻՍԱՐԱՅ.— Հին քաղաք Ղրիմում: Եղել է Ղրիմի խաների նստելավայրը, որը հռչակված էր իր պարտեզներով և ապարանքներով: Այն ժամանակին երգվել է Պուշկինի կողմից: Անվան առաջացումը՝ բախշա՝ «պարտեզ» և սարայ՝ «ապարանք», կամ «պալատ» բառերի զուգակցումից է: Այսինքն «պարտեզի ապարանք»:

ԲԱՀՐ-էԼ-ԱՅՅԱԴ.— Սպիտակ Նեղոսի արաբական անունն է: Արաբերեն բահր՝ «ծով» (տվյալ դեպքում նկատի է ունեցվել դետի մեծությունը) և աբյադ՝ «սպիտակ» բառերից է կազմված: Այդպես է կոչվել Նեղոսի սպիտակ գույնի նստվածքների պատճառով:

ԲԱՀՐ-ԷԼ-ԳԱՋԱԼ.— Այս անունով Աֆրիկայում կա երկու գետ: Դրանցից մեկը Սպիտակ Նեղոսի վտակներից է, իսկ մյուսը թափվում է Չադ լիճը: Անվանումը առաջացել է արաբերեն բա՜հր՝ «ծով», «գետ» և «գաղալ» կամ «գազել» (վիթ) բառերի զուգակցումից: Այսինքն գազելների գետ:

ԲԱՀՐ-ԷԼ-ՋԵՐԵԼ.— Նեղոսի անվանումներից մեկը, որը տրվում է նրան Վերին Սուդանում: Անվանումը կազմված է արաբերեն բա՜հր՝ «ծով», «գետ» և ջերել՝ «լեռ» բառերի զուգակցումից: Այսինքն «լեռնային գետ»:

ԲԱՀԱՄՅԱՆ ԿՂԶԻՆԵՐ.— Արշիպելագ Ատլանտյան օվկիանոսում: Անունը ծագել է հնդկերեն «բահամա» բառից, որի ստուգաբանությունը պարզ չէ: Այդ անունը սկզբում տրվում էր Կուբայի և Ֆլորիդայի միջև գտնվող նեղուցին: Հետագայում այն անցավ արշիպելագին:

ԲԱՀԻԱ.— Քաղաք Բրազիլիայում: Հիմնադրման ժամանակ նա ստացավ Բահիա-դա-թոդուշ-դե-լոս-Սանտոս անունը, որը նշանակում է «ծոց բոլոր սրբերի»: Մոցը հայտնաբերվել է 1501 թվականի նոյեմբերի 1-ին պորտուգալացիների կողմից «բոլոր սրբերի» տոնի օրը: Այս անվանումը, շատ երկար լինելու պատճառով, ժամանակի ընթացքում կրճատվեց և մնաց միայն Բահիա բառը, որը բառացի նշանակում է «ծոց»:

ԲԱՀՐԵՅՆ.— Կղզիախումբ Պարսից ծոցում: Այդպես է կոչվում արաբերեն բա՜հր՝ «ծով» կամ «մեծ գետ» բառից: Բահրեյն բառացի նշանակում է «երկու ծով»՝ Ֆերաս կղզիների, որոնք գտնվում են երկու ծովերի միջև:

ԲԱՂԴԱԴ.— Իրաքի մայրաքաղաքն է: Հիմնադրվել է 762 թվականին: Անվան առաջացումը հին պարսկերեն բազ՝ «աստված» և դադ՝ «տրված» բառերի զուգակցումից: Այսինքն «աստծու տրված», «աստվածատուր»: Քաղաքի աստվածային անվանումը արտացոլում է խալիֆայության թեոկրատական (աստվածապետական) բնույթը: Բաղդադը, որպես մայրաքաղաք, հիմնադրվել է

Մանսուր երկրորդ խալիֆի կողմից, որը Աբբասյանների դինաստիայից էր։

ԲԱՅԱԶԵՏ.— Քաղաք Արևմտյան Հայաստանում, Մասիսից 22 կիլոմետր հարավ-արևմուտք, պատմական Հայաստանի Այրարատ նահանգի Կոզովիտ գավառում, որը հայտնի էր Դարոյնք անունով։ Տեղացի հայերը ամբողջի ավերակները կոչում էին Հին Բերդ։ Քաղաքը տարածված է բարձրաբերձ լեռների միջև։ Միայն մի կողմից է բացվում ընդարձակ տեսարան դեպի Մասիսը։ Քաղաքի անվան ստուգաբանությունը պետք է կապել հայերեն պայազատ բառի հետ, որը նշանակում է ժառանգորդ, ցեղի մնացորդ, հաջորդ, գահաժառանգ, ազնվատոհմ։ Պահլավերեն պայազատ նշանակում է ազնվականի հաջորդ։ Քանի որ Բայազետում էր գտնվում Բագրատունյաց պայազատների հայրենի տունը և արքայական գանձարանը, հետևաբար, բնակավայրը ստացավ նաև Պայազատ անունը, որը դարձել է Բայազետ։ Սովորաբար թուրքերը փոխ առնելով հայկական անունները, կամ աղճատել են դրանք, կամ տվել են թրքական նշանակություն։ Այդպես էլ վարվեցին Պայազատ անվան հետ։ Եվ ժամանակի ընթացքում քաղաքը Բայազետ կոչելով, կապեցին սուլթան Բայազիդի անվան հետ։ Այստեղից էլ ստեղծվեց համապատասխան վարկած, որ իբր քաղաքը հիմնել է վերոհիշյալ սուլթանը։ Բայց հայտնի է, որ թուրքերը Բայազետը գրավել են 1548 թվականին, սուլթան Սուլեյմանի օրոք, այսինքն սուլթան Բայազիդի թագավորությունից (1389—1402 թթ.) մոտ մեկեկես դար հետո, երբ Բայազետը հայտնի բերդաքաղաք էր։ Դրավումն էլ փաստորեն եղավ ձևական, որովհետև քաղաքը թուրքիայի հեռավոր վայրերից մեկն էր, տնտեսապես էլ ոչ մի կերպ կապված չէր Օսմանյան կայսրության հետ, դրա համար էլ այն հանձնեցին քրդական Սլիվանլի ցեղի ցեղապետին, որի պատճառով ամբողջ գավառն էլ ստացավ Սլիվան անունը։ Հետագայում, հատկապես, երբ ռուսները ընդ-

հույ մոտեցան Հայկական Պար լեռնաշղթային, Բայազետը դարձավ սահմանամերձ բնակավայր և սկսեց աչքի ընկնել իր շուրջը տեղի ունեցած պատերազմական նշանավոր դեպքերով, որի պատճառը եղել է քաղաքի թե՛ սահմանամերձ դիրքը և թե՛ Թավրիզ-Տրապիզոն տանող, տարանցիկ քարավանային ճանապարհին մոտ գտնվելը: Բայազետը աչքի ընկավ հատկապես 1877—1878 թվականների ռուս-թուրքական պատերազմի ժամանակ, երբ պաշարվելով քրդերի անհամար զորքերով, 22 օր հերոսական դիմադրություն ցուցաբերեց, մինչև Տեր-Ղուկասյանի օգնությունը: Պաշարման ժամանակ հայերը մեծ դեր խաղացին, հատկապես Սամսոն անունով մի երիտասարդ, որը նկարագրված է Բաֆֆու «Խենթի» մեջ: Բայազետը իր ժամանակին հայաշատ և վաճառաշահ քաղաք էր, բայց ստեղծված անբարենպաստ պայմանների հետևանքով հայերը տարբեր ժամանակներում՝ (1830, 1854, 1878 թվականներին) Բայազետից գաղթել են: Վերջապես, 1918 թվականի մարտի 26-ին, երբ Բայազետը հայաթափ եղավ: Բայազետի հայերը տարբեր ժամանակներ գաղթել են Իզմիր, Կադզվան, Ալեքսանդրապոլ: Մեծ թվով հայեր գաղթեցին 1830 թվականին և հիմնեցին նոր Բայազետ քաղաքը (ներկայումս Կամո):

ԲԱՅԴԱՐՅԱՆ ԴԱՐԲԱՍՆԵՐ.—Լեռնանցք Ղրիմում, որը դուրս է բերում Բայդարյան հովտից Սև ծովի ափ: Գտնվում է ծովի մակերևույթից 739 մետր բարձրության վրա: Նրանով է անցնում Սևաստոպոլ—Յալթա ճանապարհը: Այդպես է կոչվել նրա մոտ գտնվող Բայդար գյուղի անունով, որի հիմքում ընկած է թաթարերեն դերե կամ դարա, այսինքն «հովիտ», «լեռնանցք» բառը:

ԲԱՅԿԱԼ.—Լիճ Արևելյան Սիբիրում: Անունը ստուգաբանորեն ծագած են համարում յակուտերեն բայ՝ «հարուստ» և գյուլ կամ կոլ՝ «լիճ» բառերի զուգակցումից: Այսինքն հարուստ լիճ, գուցե ձկներով հարուստ լինելու ափնարկությամբ: Ստուգաբանվում է նաև մոնղոլերեն

բայ և գալ «մեծ ջուր» բառերից: Նորագույն տվյալներով ապացուցվում է, որ Բայկալ անունը առաջացել է բուրյաթական «Բայգալ-դալայ» բառերից, որը նշանակում է «բնական ծով»: Ինչպես տեսնում ենք, Բայկալի տարբեր ստուգաբանությունները վկայում են նրա մեծության և հարստության մասին: Իրականում նա այդպիսին է: Բայկալը համարվում է աշխարհի ամենախոր, քաղցրահամ և կենդանական աշխարհով հարուստ ամենախոշոր լիճը:

ԲԱՅԿԱԼ.— Ծոց, Օխոտի ծովում, Սախալինի հարավ-արևմուտյան մասում: Այս ծոցի ուսումնասիրությունները կատարվել են 1864 թվականին այն նավով, որը կրում էր Բայկալ լճի անունը: Հետագայում որոշեցին նավի անունը հավերժացնել և ծոցն էլ «Բայկալ» կոչեցին:

ԲԱՅՏՈՈՒՇԱՆ.— Լեռ Կորեայի և Չինաստանի սահմանում: Անվանումը չինարեն նշանակում է «սպիտակ գագաթ»: Այս լեռան կորեական ձևն է Պեկտուսան:

ԲԱՅՐՈՆ.— Հրվանդան Ալստրալիայի ծայր արևելքում, որը հանդիսանում է մայր ցամաքի ամենաարևելյան կետը: Հայտնաբերվել է 1770 թվականին ծովագնաց Ջեյմս Կուկի կողմից և կոչվել է անգլիացի ծովագնաց Ջոն Բայրոնի անունով, որը մեծ բանաստեղծ Բայրոնի պապն էր: Ջոն Բայրոնը երկու անգամ կատարել է շուրջերկրյա ճանապարհորդություն և արել մի շարք հայտնագործություններ հարավային կիսագնդում: Ջոն Բայրոնի անվամբ կա նաև կղզի, որը գտնվում է Ջիլբերտա արշիպելագում (Օվկիանիա):

ԲԱՆԳՈԿ.— Տաիլանդի մայրաքաղաքը: Անվանումը ստուգաբանվում է երկու կերպ: Առաջինը որպես «վայրի ձիթենիների մացառու», իսկ մյուսը՝ «անտառի գյուղ» նշանակությամբ:

ԲԱՆԴԱ.— Միջկղզային ծով Խաղաղ օվկիանոսում: Անունը ծագել է մալայերեն բանդան բառից, որը նշանակում է «միացյալ»: Տվյալ դեպքում կղզիները միացնողի իմաստով:

ԲԱՆԿՍ.— Կղզի Կանադական Արևմտիկական արշիպելագում: Հայտնաբերվել է 1820 թվականին ամերիկյան արշավախմբի կողմից, որը գլխավորում էր Ու. Պարին: Կղզին կոչվել է այդպես ի պատիվ անգլիացի բնագետ Ջոզեֆ Բանկսի, որը թագավորական աշխարհագրական ընկերության նախագահն էր և ֆինանսավորեց 1818—1820 թվականներին կազմակերպված արշավախումբը: Բանկսը իր ժամանակին մասնակցել է Ջ. Կուկի ճանապարհորդությանը:

ԲԱՆԿՍԻ ԿՂԶԻՆԵՐ.— Խաղաղ օվկիանոսում (Մեկանեզիայի խմբում): Այդպես են կոչվել ի պատիվ Ջ. Բանկսի: Կղզիները ներկայումս մտնում են Նոր Հեբրիդյան կոնդոմինիումի կազմի մեջ:

ԲԱՇԿԻՐԻԱ.— Սովետական Ռուսաստանի ինքնավար հանրապետություն: Անվանումը «բաշկիր» ժողովրդի անունից է:

ԲԱՎԱՐԻԱ.— Պատմական մարզ Գերմանիայում: Հին գերմանական «բավար» ցեղի անունից, որը այստեղ հաստատվեց վեցերորդ դարում: Այստեղից են առաջացել նաև Բավարական անտառ (լեռներ) և Բավարական սարահարթ անունները:

ԲԱՍԱՐԳԵԶԱՐ.— Շրջանային կենտրոն Հայաստանում: Թուրքերեն բասար՝ «արշավել», «հարձակվել» և գեշար՝ «անցնել», «գնալ» բառերից: Նկատի է ունեցվել Սևանա լճի ջրերի մերթ առաջխաղացումը և մերթ ետ գնալը: Պատմական Հայաստանում Բասարգեշարի տեղում գտնվել է Վասակաշենը, իսկ ավելի վաղ Գեղամաբակը: Ներկա Բասարգեշարը հիմնվել է 1830 թ. Դիադինից գաղթած հայերի կողմից: 1969 թ. վերանվանվեց Վարդենիս:

ԲԱՍՍԻ ՆԵՂՈՒՑ.— Տասմանիա կղզու և Ավստրալիա մայրցամաքի միջև: Կոչվել է ի պատիվ անգլիացի բժիշկ Բասսի: Նա մասնակցում էր այն էքսպեդիցիային (1798—1799 թվականներին), որը գլխավորում էր

Մ. Ֆլինդերսը: Բասսն առաջինն էր, որ անցավ ալդվիթխարի նեղուցը (600 կմ երկարությամբ):

ԲԱՍՐԱ.—Քաղաք Հարավային Իրաքում, Շատ-էլ-Արաբի գետաբերանում: Անվանումը արաբերեն բոսոր՝ «բերդ» բառից է:

ԲԱՏԱՎԻԱ.—Զակարտայի հոլանդական անվանումը, որը տրվեց քաղաքին այն օրվանից, երբ 1616 թվականին հոլանդացիները նվաճեցին Զակարտա բնակավայրը: Բատավիա էթնոնիմի հիմքում ընկած է հին գերմանական բատավիա ցեղի անունը: Հոլանդացիները իրենց համարում են Բատավի ցեղի հետնորդները: Լատիներեն Բատավիա էին կոչում Հոլանդիային: Բատավիան 1949 թվականին նորից վերանվանվեց Զակարտա:

ԲԱՏԵՐՍ.—Գամբիայի մայրաքաղաքը: Այդպես է կոչվել ի պատիվ անգլիական գաղութների մինիստր Բատերստի: Բատերստը, տասնիններորդ դարի սկզբին է գրավել այդ պոստը, և Բրիտանական կայսրության մեջ բազմաթիվ տեղանուններ կոչվել են նրա անունով: Այսպես օրինակ, նրա անունով կղզիներ կան Կանադական արշիպելագոմ, ինչպես նաև Տիմորի ծովում:

ԲԱՐԱԲԱՅԻ ՏԱՓԱՍՏԱՆ.—Արևմտա-Սիբիրական դաշտավայրի հարավային մասը: Անվան առաջացման մասին կա երկու բացատրություն, որոնցից մեկն այն է, որ եղել է «բարաբա» անվամբ թաթարական ցեղ, որը իր անունը տվել է տափաստանին: Մյուսը՝ բար բառը թաթարական, կիրգիզական լեզուներում նշանակում է «կա», «գոյություն ունի» և գումարած պարսկերեն ար՝ «ջուր» բառը: Անունը շատ լավ է արտացոլում այս տափաստանի բնական առանձնահատկությունները: Ներկայումս լճերն ու ճահիճները զբաղեցնում են նրա մակերեսի մոտ մեկ երրորդը:

ԲԱՐԱԴՈՍ ԿԴՋԻ.—Վեստ Ինդյան արշիպելագի Փոքր Անտիլյան խմբի ամենաարևելյան կղզին: Այն պատկանում է Մեծ Բրիտանիային: Առաջին անգամ, երբ 16-րդ դարում կղզուն մոտեցան իսպանացիները, նրանք տե-

սան, թե ինչպիսի երկար մորուք էին կրում բնիկները։ Այստեղից էլ կղզու Բարբադոս, այսինքն «մորուքավոր» անվանումը։

ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹՅԱՆ ԿՂԶԻՆԵՐ.— Տե՛ս Տոնգա արշիպելագ։

ԲԱՐԵՀՈՒՍՈ ՀՐՎԱՆԴԱՆ.— Աֆրիկայի հարավային մասում։ Այս անվանման առաջացման պատմությունը մեզ հասցնում է աշխարհագրական մեծ հայտնագործումների ժամանակաշրջանը, երբ պորտուգալացի ծովագնաց Բ. Դիասը (Դիաշը) 1486 թվականին մոտեցավ այս հրվանդանին։ Աֆրիկայի այս մասում ծովը համարյա միշտ ալեկոծման մեջ է, քամին մոլեգնում է և նավերին վտանգ սպառնում։ Ահա այդ փոթորիկների պատճառով էլ Դիասը ստիպված հայրենիք վերադարձավ, իսկ հրվանդանն էլ կոչեց «Փոթորիկների հրվանդան»։ Դիասը այդ մասին պատմեց Պորտուգալիայի ժուան II թագավորին, որը նպատակահարմար գտավ այդ վանող, վախեցնող անվանումը փոխարինել «Բարի հույսի հրվանդան» անունով, գտնելով, որ այստեղից այն կողմը կարող է բացվել այն բարի և հուսալի ճանապարհը, որով պորտուգալացիները կհասնեն երազած Հնդկաստան։ Իրականում այդ «Բարի հույսը» արդարացավ, երբ 1497 թվականին պորտուգալական նավերը Վասկո դա Գամայի գլխավորությամբ անցան այս հրվանդանը և 1498 թվականի մայիսի 20-ին հասան Հընդկաստան։ Պորտուգալական նավերը կանգ առան Մալբարյան ափին գտնվող Կալիկութ նավահանգստում։ Ի դեպ, այս անունը չպետք է շփոթել Կալկաթայի հետ, որը այն ժամանակ որպես այդպիսին չկար։

ԲԱՐԵՆՑԻ ՄՈՎ.— Հյուսիսային սառուցյալ օվկիանոսի ծայրամասային ծով։ Ողողում է Եվրոպայի ափերը։ Այս ծովը առաջին անգամ հետազոտել է հոլանդացի ծովագնաց Վ. Բարենցը (1594—1597 թվականներին), որը նպատակ էր դրել Եվրասիայի ափերով, Հյուսիս-արևելյան միջանցքով դուրս գալ Խաղաղ օվկիանոս։ Չնայած նրան այդ չհաջողվեց, բայց ի պատիվ նրա ծովը կոչվեց

Բարենցի, իսկ ինքը զոհվեց Նոր Երկիր կղզու ափերի մոտ:

ԲԱՌՆԱՌԻԼ.— Քաղաք ՌՍՖՍՀ-ում, Ալթայի երկրամասի կենտրոնը: Անունը ստացել է Բառնաուլ գետից: Իսկ վերջին անունն էլ ունի ղաղախական ծագում և բառացի նշանակում է «լավ կայան»: Իրոք որ այստեղ իր ժամանակին քոչվոր ղաղախների համար հարմար իջեվանավայր էր:

ԲԱՐՍԵԼՈՆԱ.— Նավահանգիստ Իսպանիայում, Միջերկրական ծովի ափին: Հիմնադրվել է կարթագենցի Գամիլկար Բարկայի կողմից, Յ-րդ դարում, մ. թ. ա.: Սկզբնական շրջանում հանդիսանում էր կարթագենյան գաղութ՝ Բարկինո անվան տակ:

ԲԱՐՐՈՈՒ.— Հրվանդան Ալյասկայի հյուսիսում, որը և համարվում է նրա ծայրակետը: Այդպես է կոչվել ի պատիվ Ջոն Բարրոուի, որն անգլիական ծովակալության քարտուղարն էր և մեծ դեր է խաղացել Արկտիկայի ուսումնասիրության գործում:

ԲԱՔՈՒ.— Ադրբեջանական ՍՍՀ-ի մայրաքաղաքը: Անունը ծագել է պարսկերեն բաղկուրեն՝ «քամու հարված» խոսքից, որը ակնարկում է այստեղ իշխող հյուսիսային քամիները: Այս անվամբ քաղաք գոյություն է ունեցել մահմեդական էրայի սկզբից, բայց հավանական է, որ նա ավելի վաղ է հիմնված, քանի որ Բաքվի մոտերքում եղած գազերի գոյությունը, այսինքն «հավիտենական կրակները» հայտնի էին կրակապաշտներին հեթանոսական շրջանից: Ենթադրվում է, որ այստեղ դեռ վաղ ժամանակ եղել է մի քաղաք, որին հայերը Բազավան էին անվանում: Այսինքն՝ բազինների՝ հեթանոսական զոհասեղանների տեղ:

ԲԱՅՅԻՆԻ ԵՐԿԻՐ.— Բաֆֆինի երկիր կոչվող կղզին գտնվում է Հյուսիսային Կանադայում: Այս անվանումը տրված է ի պատիվ անգլիացի ծովագնաց Վիլյամ Բաֆֆինի (1584—1622 թթ.): Նա Կանադական Արկտիկայում կատարել է երեք բևեռային ծովագնացություն:

ԲԱՖՖԻՆԻ ՄՈՎ (ՄՈՅ).— Գտնվում է Գրենլանդիայի և Բաֆ-
ֆինի երկիր կոչվող կղզու միջև։ Կոչվում է ի պատիվ
Վիլյամ Բաֆֆինի։

ԲԵԳԻՉԵՎԻ ԿՂԶԻ.— Կղզի Լապտեհների ծովի հարավում։ Բե-
գիշեր (1874—1927 թթ.) 1908 թվականին շրջանցեց
Ասիա մայրցամաքի հրվանդաններից մեկը, որը կար-
ծում էին թերակղզի է և ապացուցեց, որ դա կղզի է։

ԲԵԴՆՈՐԵՄՅԱՆՈՎՍԿ.— Քաղաք Պենզայի մարզում։ Նախկի-
նում Սպասսկ։ Քաղաքը 1925 թվականից այդպես կոչ-
վեց ի պատիվ բանաստեղծ Դեմյան Բեդնու (1883—
1945 թթ.)։

ԲԵԼՅԱ.— Դեռ։ Կամայի ձախ վտակը։ Անվանումը ուսե-
րեն բելայա՝ «սպիտակ» բառից է։ Այդպես է կոչվել,
որովհետև նրա զառիթափ ավերին կարելի է հանդիպել
սպիտակ կրաքարերի։ Ի դեպ, Բելայա անունով կա ևս
երկու գետ. մեկը՝ Կրասնոդարի երկրամասում, իսկ մյու-
սը՝ Իրկուտսկի մարզում։

ԲԵԼԳԻԱ.— Պետություն Արևմտյան Եվրոպայում։ Անունը
ստացել է կելտական բելգի ցեղից, որը բնակվում էր
Բելգիայի և Ֆրանսիայի սահմանային հողերում։

ԲԵԼԳՈՐՈՐ.— Քաղաք ՌԵՄՍԶ-ում։ Անունը առաջացել է ու-
սերեն բելի՝ «սպիտակ» և գրադ՝ «քաղաք» բառերի
միացումից։ Այսինքն «սպիտակ քաղաք»։ Այդպես է
կոչվել շրջակայքում սպիտակ կավճային բլրակների
գոյություն պատճառով։

ԲԵԼԳՐԱԴ.— Հարավսլավիայի մայրաքաղաքը։ Անունը առա-
ջացել է սլավոններեն բելի՝ «սպիտակ» և գորոդ՝ «քա-
ղաք» բառերի զուգակցումից։

ԲԵԼԻՆՍԿ.— Քաղաք Պենզայի մարզում։ Նախկինում Չեմբար։
Վերանվանվել է 1948 թվականին ի պատիվ ռուս մեծ
հեղափոխական, դեմոկրատ, փիլիսոփա և քննադատ
Վիսարիոն Բելինսկու (1811—1948 թթ.), նրա մահվան
հարյուրամյակի առթիվ։

ԲԵԼԼԻՆՍԳԱՈՒԶՆԻ ՄՈՎ.— Ողողում է Անտարկտիդայի հա-
րավ-արևելյան ափերը։ Կոչվել է ի պատիվ ռուս ծո-

վազնաց Ֆ. Բելլինսգաուզենի (1779—1852 թթ.): Հայտնաբերվել է 1821 թվականին ռուս ծովագնացներ Ֆ. Բելլինսգաուզենի և Մ. Լազարևի կողմից: Մովը գտնվում է 80—100 աստիճան արևելյան երկայնության միջև:

Բելլինսգուսոնի Կղզի.— Խաղաղ օվկիանոսում, Հնդկություն կղզիախմբի մեջ: Կոչվել է ի պատիվ ռուս ծովագնաց Ֆ. Բելլինսգաուզենի: Կղզին հայտնաբերվել է 1824 թվականին Ս. է. Կոցեբուի կողմից:

Բելլինսգուսոնի Հրվանդան.— Գտնվում է Սախալինի կղզում: Հայտնաբերվել է 1805 թվականին, Կրուզենշտեռնի կողմից և կոչվել է ի պատիվ ծովագնաց Ֆ. Բելլինսգաուզենի:

Բելոսոբոկ.— Քաղաք Կարելական ԱՍՍՀ-ում, Բելոմորսկ-Բալթիական ջրանցքի մուտքի մոտ: Անունը ստացել է Սպիտակ ծովից (ռուսերենում Բելոյե մորե) և ավելացրած «սկ» վերջածանցը, որն ունի քաղաքի իմաստ: Այսինքն Սպիտակ ծովի քաղաք:

Բելոնեյնսկ.— Քաղաք Կրասնոդարի երկրամասում: Անունը ստացել է Բելայա ըեկա՝ «սպիտակ գետ»-ից, որի վրա էլ գտնվում է քաղաքը: Այս քաղաքում բնակվում են մեծ թվով հայեր:

Բելոնոսիա.— Սովետական Սոցիալիստական Հանրապետություն: Սլավոններեն բելի՝ «սպիտակ» և Ռուսիա՝ «Ռուսաստան» բառերից: Ըստ երևույթին նկատի է ունեցվել այն հանգամանքը, որ այստեղ ավելի լավ են պահպանվել սլավոնական տիպը և սլավոնությունը: Իր ժամանակին գոյություն ունեին նաև մալաոուս (ուկրաինացի) և վելիկոուս (բուն ռուսաստանցի) անվանումները:

Բելոսոկ.— Քաղաք Լեհաստանում: Անունը առաջացել է Բյալա գետից, որը սլավոններեն նշանակում է «սպիտակ» և որի վրա էլ գտնվում է քաղաքը: Ավելացված է ռուսերեն стекать «հոսել» բայարմատը, կամ сток՝ «հոսք» գոյականը:

ԲԵԼՏ-ՄԵԾ ե՛վ **ԲԵԼՏ-ՓՈՔՐ**.—Նեղուցներ Դանիական կղզիների միջև: Բելտ կելտերեն լեզվում նշանակում է «ջուր» կամ «ծով»: Այսպիսով, հասարակ տերմինը դարձել է հատուկ անուն:

ԲԵԼՈՒՆԱ.—Դազաթ Ալթայում (Կատունյան լեռնաշղթայում): Ծածկված է հավերժական ձյունով և սառույցով, որը և պատճառ է եղել նրա անվանման առաջացմանը: Հիմքում ընկած է ուռերեն բելի՝ «սպիտակ» բառը:

ԲԵԼՈՒՋՍՏԱՆ.—Երկիր Պակիստանում: Իրանական «բելուջ» ժողովրդի անունից: Ավելացրած ստան՝ «երկիր» մասնիկը:

ԲԵԼՖԱՍՏ.—Քաղաք Հյուսիսային Իռլանդիայում: Ուելսերեն բելֆերսդե նշանակում է «ավազոտ և ծանծաղուտ անցք»:

ԲԵՅՐՈՒԹ.—Լիբանանի մայրաքաղաքը: Անունը առաջացել է հին փյունիկերեն բերոթ բառից, որը նշանակում է «ջրհոր»:

ԲԵՅՇԱՆ.—Բարձրավանդակ Հյուսիսային Զինաստանում: Զինարեն բեյ՝ «հյուսիս» և շան՝ «լեռ» բառերի միացումից: Այսինքն՝ «Հյուսիսային լեռ»:

ԲԵՅՏԵՆՉՈՐԳ.—Տե՛ս Բոգոր:

ԲԵՆԱՐԵՍ.—Տե՛ս Վարանասի:

ԲԵՆԳԱԶԻ.—Լիբիայի երկրորդ մայրաքաղաքը (պրեզիդենտի ռեզիդենցիան): Այդպես է կոչվել մոսուլմանական հոգևոր առաջնորդ Բեն Ղազիի անունով:

ԲԵՆԳԱԿԱՆ ՄՈՅ.—Ընկած է Հնդկաստանի և Հնդկաշինի միջև: Անունը ստացել է «Բենգալիա» երկրից (ներկայումս շտատ Հնդկաստանի կազմում): Տե՛ս նաև Բենգալիա անվան առաջացման բացատրությունը:

ԲԵՆԳԱԼԻԱ.—Պատմական մարզ Հնդկաստանում: Բենգալիան գտնվում է Գանգես և Բրահմապուտրա գետերի գետաբերանի մոտ: Բենգալիան բաժանված է Արևմտյան և Արևելյան մասերի: Առաջինը մտնում է Հնդկաստանի կազմի մեջ, իսկ երկրորդը՝ Պակիստանի: Բենգալիա անունը հնդկական բենգալայա անվան ձևափոխու-

- թյունն է, որը նշանակում է «բենգա ցեղի բնակա-
վայր»։ Այդ ժողովրդի բնօրրանը եղել է Բենգալիան։
- ԲենԴերի.**—Քաղաք Մոլդավական ՍՍՀ-ում։ Անունը առաջա-
ցել է իրանական բենդեր՝ «նավահանգիստ» բառից։
- ԲենԴեր-ԱԲԱՍ.**—Նավահանգիստ Իրանում։ Գտնվում է
Պարսից ծոցի ափին։ Այդպես է կոչվել ի պատիվ Շահ
Աբբաս I-ի (1587—1628 թթ.)։ Կազմված է պարսկերեն
բենդեր՝ «նավահանգիստ» և Աբբաս անունից։
- ԲենիՆՅոնիՔՍ.**—Այս անվանումը վանկային հապավում է, որը
դարձել է աշխարհագրական անուն։ Այն կազմված է
Բելգիա, Նիդերլանդիա և Լյուքսեմբուրգ անունների
առաջին վանկերի միացումից։
- ԲեննեՏՏԻ ԿՂԶԻ.**—Կղզի Դե-Լոնգի արշիպելագում, Արևելա-
Սիբիրական ծովում։ Այդպես է կոչվել ի պատիվ ամե-
րիկացի Բեննետտի. նա հանդերձավորեց Դե-Լոնգի ար-
շավախումբը, որը և կղզին հայտնաբերեց 1881 թվա-
կանին։
- ԲեՇՏԱՌԻ.**—Լեռ Ստավրապոլյան երկրամասում, Պյատիգոր-
սկից ոչ հեռու։ Առաջացել է թուրքերեն բեշ՝ «հինգ» և
տաու՝ «լեռ» բառերի միացումից։ Իրոք որ հինգ գա-
զաթյա մեկուսացած լեռ է։
- ԲեՉՈՒՄՆԱԼԵՆԻ.**—Բրիտանական տիրապետության Հարա-
վային Աֆրիկայում։ Բեչուանա, չուանա կամ տսվանա
ժողովրդի անունից։ Բեչուանա անվանը ավելացվել է
անգլերեն լենդ՝ «երկիր» բառը և ստացվել է այս «հիբ-
րիդ» տոպոնիմը։ 1966 թվից կոչվում է Բոտսվանա։
- ԲեՌԻՆ.**—Դեմոկրատական Գերմանիայի մայրաքաղաքը։
Հիմնադրվել է 13-րդ դարում։ Անվան ստուգաբանու-
թյուններից առավել հուսալի է հին սլավոններեն բրլինա
կամ բրլին բառից առաջացումը, որը ունի «ճահիճ» կամ
«ջուրը ծծված տեղ» իմաստ։ Եվ, իրոք, քաղաքը գտնու-
վում է Շպրե և Հաֆել գետերի միացման տեղում, այն-
պես որ քաղաքի հիմնադրման ժամանակ եղել են ըն-
դարձակ ճահիճներ և անտառապատ տարածություններ։
- ԲեՌՆ.**—Շվեյցարիայի մայրաքաղաքը։ Անունը առաջացել է

գերմաներեն բեր՝ «արջ» բառից: Հստ ավանդության,
Բաղենի կոմսը՝ Բերթորդ V-ը, ներկա քաղաքի տեղում
սպանել է մի արջ, որն իբր կոմսի կյանքին վտանգ էր
սպառնում: Եվ իր կյանքի փրկության համար, պատա-
հարի վայրում, կառուցել է մի եկեղեցի: Ժամանակի
ընթացքում եկեղեցու շուրջը ստեղծվեց բնակավայր,
որը գնալով ընդարձակվեց և 12-րդ դարում ստացավ
քաղաքի տեսք՝ Բեռն անունով: Քաղաքի գերբը հանդի-
սանում է արջի պատկերը, որը և իր անունը տվել է
Շվեյցարիայի մայրաքաղաքին: Մինչև այսօր էլ քաղա-
քի կենտրոնական մասում արջեր են պահում:

ԲԵՍԱՐԱԲԻԱ.— Պատմական մարզ Պրուտ և Դնեստր գետերի
միջև: Հիմնականում մտնում է Մոլդավական ՍՍՀ-ի
կազմում: Անունը առաջացել է այս երկրում գտնվող
բեսարաբների ֆեոդալական տիրապետություններից:

ԲԵՏՊԱԿ-ԴԱԼԱ.— Անապատ Ղազախստանում, Արալյան ծո-
վի և Բալխաշ լճի միջև: Անունը առաջացել է ղազա-
խերեն բետպակ՝ «անխիղճ», «չար» և դալա՝ «տափաս-
տան» բառերի միացումից:

ԲԵՐԲԵՐԻԱ.— Այսպես են կոչվում Մարոկկոն, Ալժիրը և Թու-
նիսը միասին, որոնք բնակեցված են բերբերների անունը
կրող ժողովրդով: Նրանց առօրյա խոսակցության ժա-
մանակ արաբներ են անվանում: Բերբերներ անվանու-
մը ստացել են հռոմեացիներից, իրենց ցանկության հա-
կառակ: Բերբեր անունը առաջացել է հունարեն «բար-
բարոս» բառից: Այդպես էին անվանում հռոմեացիները
և հույները այն ժողովուրդներին, որոնք հեռու էին
կանգնած հռոմ-հունական քաղաքակրթությունից:

ԲԵՐԳԵՆ.— Քաղաք Նորվեգիայում: Հյուսիսային ծովի ափին:
Անունը առաջացել է գերմաներեն բերգ՝ «լեռ» և հին
նորվեգերեն վին՝ «արոտավայր» բառերից: Նավահան-
գրատի մոտ կա մի բարձր լեռ:

ԲԵՐԵՋԻՆԱ.— Գետ: Դնեպրի աջ վտակը: Անվան ստուգաբա-
նության վերաբերյալ կան հետևյալ բացատրություն-
ները: Առաջինը, լիտվական բերեզտի՝ «սպիտակ» բա-

որից: Երկրորդը, ուսուցիչներն բերյոզա՝ «կեչի» ծառի անուշ-
նից:

ԲԵՐԻՆԳԻ ՄՈՎ.— Խաղաղ օվկիանոսի Հյուսիսային մասը: Բե-
րինգի նեղուցից հարավ: Այդ ծովը առաջին անգամ
հետազոտել է Սեմյոն Դեժնյովը 1648 թվականին, սա-
կայն նա կրում է Հեռավոր Արևելքի խոշորագույն հե-
տազոտող Վիտուա Բերինգի անունը (1680—1741 թթ.):
Չնայած Բերինգը ծագումով դանիացի էր, բայց Պյոտր
I-ի հրավերով նա ծառայության կանչվեց ուսական
նորաստեղծ նավատորմում, որտեղ աշխատեց մոտ 40
տարի և եղավ ղեկավար մասնակիցը Հյուսիսային մեծ
էքսպեդիցիայի. վերջինս վիթխարի գործ կատարեց
Արկտիկայի ուսումնասիրության գործում: Բերինգն ար-
ժանացավ մեծ պատվի ու փառքի, իսկ նրա անունը,
տրվելով մի շարք վայրերի, անմահացավ աշխարհի
քարտեզի վրա:

ԲԵՐԻՆԳԻ ՆՆՂՈՒՅ.— Միացնում է Խաղաղ և Հյուսիսային
սառուցյալ օվկիանոսները, միաժամանակ բաժանելով
Ասիան Ամերիկայից: Հայտնաբերվել է 1648 թվակա-
նին Սեմյոն Դեժնյովի կողմից, երկրորդ անգամ՝ 1728
թվականին Վ. Բերինգի կողմից, որի անունով էլ կոչ-
վեց:

ԲԵՐԻՆԳԻ ԿՂԶԻ.— Կղզին հայտնաբերվեց 1741 թվականին Բե-
րինգի կողմից և կոչվեց նրա անունով:

ԲԵՐՄՈՒԴՅԱՆ ԿՂԶԻՆԵՐ.— Կորալական ծագում ունեցող կղզ-
իներ. գտնվում են Արևմտյան կիսագնդում՝ Ամերի-
կայից 900 կիլոմետր արևելք: Հայտնաբերվել է 16-րդ
դարում իսպանացի ծովագնաց Խուան Բերմուդեսի
կողմից, որը նավարկելով դեպի Ամերիկայի ափերը,
հանդիպեց այս կղզիներին: Կղզիների ափերով նավար-
կումը կորալական խութերի և ծանծաղուտների պատ-
ճառով շատ դժվար էր և վտանգավոր: Դրա համար էլ
նա կղզիներին տվեց «Դևի կղզիներ» անունը: Հետագա-
յում, երբ մարդիկ ծանոթացան կղզիներին, պարզվեց,
որ հողը շատ բերրի է, կլիման առողջարար և բնավ էլ

այդ մուսուլմանները նրան սաղական չէ: Այսպիսով, կըղ-
զինների սկզբնական անվանումը մոռացվեց և պահպան-
վեց առաջին հայտնաբերողի անունը:

ԲԶՆՈՒՆՅԱՅ ԾՈՎ.— Վանա ծովի (լճի) պատմական անուն-
ներից մեկը: Ըստ Մովսես Խորենացու թե՛ ծովը և թե՛
գավառը Բզնունյաց են կոչվել ի պատիվ Բազի, որը
Հայկի թոռն էր՝ Մանավազի որդին: Բազից առաջացել
է նաև Բզնունյաց նախարարության անվանումը:

Բզնունյաց գավառը զբաղեցնում է Լճի հյուսիս-
արևմտյան մասը: Գավառի գլխավոր քաղաքներից էին՝
Ախլաթը (Խլաթը) և Դաթվանը: Ախլաթը կոչվում էր
նաև քաղաք Բզնունյաց: Ծովը Ախլաթ կամ Խլաթ բնա-
կավայրի անունով էլ կոչվել է նաև Ախլաթի ծով:

ԲԻԱՐԻՅ.— Կուրորտային քաղաք Հարավ-արևմտյան Ֆրան-
սիայում, Բիսկայան ծոցի ափին: Անվանումը բասկե-
րեն նշանակում է «երկու կաղնի»:

ԲԻԶԵՐՏԱ.— Քաղաք և նավահանգիստ Թունիսում: Փյունի-
կա-հռոմեական Հիպպոնե-Ջարիտոս անվան աղավաղ-
ված ձևն է: Այդ անվամբ եղել է բերդ:

ԲԻԼԲԱՈ.— Քաղաք Հյուսիսային Իսպանիայում: Անունը առա-
ջացել է բասկերեն բել՝ «զեղեցիկ» և վառ՝ «անցահուն»
(զետն անցնելու ծանծաղուտ տեղ) բառերից:

ԲԻՀԱՐ.— Նահանգ Հնդկաստանում: Անունը առաջացել է
սանսկրիտերեն «վիհար» բառից, որը տրվում է բուդ-
դայական վանքին:

ԲԻՅԱ.— Գետ Ալթայում: Միանալով Կատունին առաջանում է
Օբը: Անունը ալթայցիների մոտ հնչում է «բիյ», որը
նշանակում է «պետ»: Բայց ռուսների մոտ սովորաբար
գետերը ունեն իգական սեռի վերջավորություն: Այդ
տրադիցիայի համաձայն էլ գետը կոչվեց Բիյա:

ԲԻՅՍԿ.— Քաղաք Ալթայի երկրամասում, Բիյա գետի վրա,
որից և ստացել է իր անունը:

ԲԻՍԿԱՅԱՆ ԾՈՅ.— Ծոց Ատլանտյան օվկիանոսում, Արևմուտ-
յան Եվրոպայի ափերի մոտ: Այդպես է կոչվել բասկե-
րի անունով: Այդ ժողովուրդը բնակվում է Ֆրանսիա-

պանական սահմանում՝ Բասկոնիայում: Մի այլ մեկնաբանումով բասկերեն բիսկար՝ «լեռնաշղթա» բառից: **ԲԻՍՄԱՐԿԻ ԱՐՇԻՊԵԼԱԳ.**— Կղզիներ Խաղաղ օվկիանոսում: Նոր Գվինեայի հյուսիս-արևելքում: Կղզիները հայտնաբերվել են 1700 թվականին: Երբ 1884 թվականին Գերմանիան ձեռք բերեց այս արշիպելագը, կոչվեց կանցլեր Բիսմարկի անվամբ (1815—1898 թթ.):

ԲԻՐԱ.— Գետ Հեռավոր Արևելքում, Ամուրի ձախ վտակը: Անունը առաջացել է էվենկերեն «գետ» բառից, որը դարձել է աշխարհագրական հատուկ անուն:

ԲԻՐՄԱ.— Պետություն Հարավային Ասիայում: Եվրոպացիների կողմից տեղական «մրանմա» անվան աղավաղված ձևն է: Իսկ մրանման բիրմական լեզվում նշանակում է «ուժեղ» կամ «հզոր»:

ԲԻՐՄԻՆԳԵՄ կամ **ԲԻՐՄԻՆԳՆԱՄ.**— Քաղաք Միջին Անգլիայում: Բեորմունդ անձնանունից և ավելացրած անգլիական համ մասնիկը, որը ունի «բնակատեղի» նշանակություն: Բեորմունդը եղել է ֆեոդալ: Այսինքն Բեորմունդի մարդկանց բնակավայր:

ԲԻՐՈՒՐԱՆ.— Քաղաք Հեռավոր Արևելքում: Հրեական ինքնավար մարզի կենտրոնը: Առաջացել է Բիրա և Բիջան գետերի անունների զուգակցումից. նրանց միախառնման տեղում գտնվում է քաղաքը:

ԲԼԱԳՈՂԱՏ.— Լեռ Միջին Ուրալում, Սվերդլովսկի մարզում: Ռուսերեն բլադո՝ «բարի» և դատ՝ «տալ» բառերի միացումից: Այսինքն «բարետու» «բարեբեր» իմաստով: Նկատի են ունեցվել երկաթի հարուստ պաշարները, որոնք հայտնաբերվեցին 1735 թվականին:

ԲԼԱԳՈՎՆՇՉՆՍԿ.— Քաղաք Հեռավոր Արևելքում՝ Ամուրի մարզում: Քաղաքի անվանումը կապված է բլագովնշչենիե քրիստոնեական տոնի անվան հետ: Ավելացրած «սկ» մասնիկը, որը ունի քաղաքի իմաստ: Այդ անունով եղել է ռուսական եկեղեցի, որի շուրջը ստեղծվեց

ավան: Հայերեն լեզվում այդ տոնը կոչվում է Ավետման տոն:

ՔԱՆԿՈ ՀՐՎԱՆԴԱՆ.—Աֆրիկայի հյուսիսում թունիսում: Հայտնաբերվել է պորտուգալացիների կողմից և անունը ստացել է պորտուգալերեն բրանկու՝ «սպիտակ» բառից: Այդպես է կոչվել բուսականությունից զուրկ սպիտակ գույնի ավազուտների պատճառով: Ներկայումս հրվանդանը կոչվում է էլ-Աբիյադ:

ՔԱՐԱՏԱ.—Հնդկաստանի դասական անվանումը, որը առօրյա գործածության մեջ քիչ ենք հանդիպում, բայց համարվում է նաև Հնդկաստանի պաշտոնական անունը և գրված է երկրի սահմանադրության մեջ: Այդ անունը գալիս է հնդկական «Մահաբհարատա» էպոսից և սանսկրիտերեն լեզվից: Բհարատան այդ դիցաբանության մեջ հիշատակված արքայազուններից մեկի անունն է: Ի դեպ, սանսկրիտը հին և միջնադարյան Հնդկաստանի կրոնական, փիլիսոփայական, գեղարվեստական և գիտական գրականության լեզու է: Նա Հնդկաստանի ժողովրդի սրբազան «գրաբարն է»:

ՔՅՈՒԶԱՆԴՈՆ.—Հին հունական քաղաք Բոսֆորի ափին: Հիմնադրվել է 658 թվականին մ. թ. ա. հուլյն Բյուզանդի կողմից: Քաղաքը այս անունը կրեց մինչև մ. թ. 330 թվականը, այսինքն մինչև Կոստանդին թագավորի կողմից Հռոմեական կայսրության մայրաքաղաքը այստեղ տեղափոխելը, որից հետո ստացավ Կոստանդնուպոլիս անունը: Ներկայումս քաղաքը հայտնի է Ստամբուլ կամ Իստանբուլ անվամբ:

ՔՈՐՈՒՅՍԿ.—Քաղաք Բելոռուսական ՍՍՀ-ում: Անտառային այն զոնայում, ուր գտնվում է քաղաքը, անցյալում շատ կուղբեր են եղել: Բոբր ուտեբեն «կուղբ» է նշանակում:

ՔՈԳՐՈ-ՕԼԱ կամ **ՔՈԳՐՈ-ՈՒԼԱ.—**Լեռնային զանգված Արևելյան Տյան-Շանի շինական մասում: Բառացի նշանակում է «Սրբազան լեռ»: Լեռան ստորոտում կան բուդդայական վանքեր:

ՔՈՂՈՏԱ.— Կոլումբիայի մայրաքաղաքը: Այն հիմնադրվել է իսպանացիների կողմից, 1538 թվականին: Այդպես է կոչվել տեղական առաջնորդ Բոգոտայի անունով:

ՔՈՂՈՐ.— Քաղաք Ինդոնեզիայում, Ճավա կղզում: Սունդա լեզվով «գորգ» բառից է: Հոլանդացիների տիրապետության ժամանակ կոչվում էր Բեյտենգորգ («անհոգ»): Քաղաքը հռչակված է իր բուսաբանական այգով:

ՔՈՂԵՆԻ ԼԻՃ.— Գտնվում է ԳՖՀ-ի, Շվեյցարիայի և Ավրստրիայի սահմանում: Անունը ստացել է Բոդման բերդի անունից:

ՔՈԼԻՎԱՐ.— Քաղաք Վենեսուելայում: Կոչվել է ի պատիվ Սիմոն Բոլիվարի (1783—1830 թթ.), որը եղել է Հարավային Ամերիկայի ազատագրական պայքարի առաջնորդներից մեկը:

ՔՈԼԻՎԱ.— Պետություն Հարավային Ամերիկայում: Այն սկզբում կոչվել է Վերին-Պերու, ապա վերանվանվել է ի պատիվ իսպանական գաղութարարներից ազատագրող Սիմոն Բոլիվարի (1783—1830 թթ.), որը և խղավ Բոլիվիայի առաջին պրեզիդենտը:

ՔՈԼՇԵՎԻԿ ԿՂԶԻ.— Գտնվում է Հյուսիսային երկիր արշիպելագի հարավային մասում: Իր մեծությամբ համարվում է արշիպելագի երկրորդ կղզին: Բռնում է 11 հազար 500 քառակուսի կիլոմետր տարածություն: Հայտնաբերվել է 1913 թվականին. սկզբում արշիպելագը կոչվել է Նիկոլայ II-ի անվամբ, որից հետո ստացել է Հյուսիսային Երկիր անունը: 1932 թվականից կղզին կոչվեց Բոլշևիկ:

ՔՈԼՈՆՅԱ.— Քաղաք Իտալիայում: Անվան առաջացման վերաբերյալ կան հետևյալ բացատրությունները: Առաջինը ծագած է համարվում «բոյ» ժողովրդի անունից, որն ապրել է այստեղ նախքան Բոհեմիա մեկնելը: Երկրորդը, լատիներեն բռնիս՝ «լավ» բառից: Նկատի է ունեցվել տեղի հարմարավետությունը:

ԲՈՏՆԻԿ կամ **ԲՈՏՆԻԿԱԿԱՆ ԾՈՅ**.— Այդպես է կոչվում Բալթիկ ծովի հյուսիսային մասը՝ Շվեդիայի պատմական մարզերից մեկի՝ Բոտնիայի անունով:

ԲՈՔՍԻՏՈՂՈՐՍԿ.— Քաղաք Լենինգրադի մարզում: Հարուստ է բոքսիտի հանքերով: Այստեղից էլ նրա անվանումը, որի հիմքում ընկած են բոքսիտ բառը և ռուսական գորա «լեռ» մասնիկը, այսինքն Բոքսիտ լեռան քաղաք:

ԲՈՀԵՄԻԱ.— Չեխիայի նախկին անունն է: Անունը առաջացել է «բոյ» ժողովրդից, որն այստեղ է եկել Իտալիայից մ. թ. ա. Յ-րդ դարում, հռոմեական նվաճումից խուսափելու նպատակով:

ԲՈՄԲԵՅ.— Քաղաք և նավահանգիստ Հնդկաստանում: Այդպես է կոչվել ի պատիվ տեղական աստվածուհի Բոմբա կամ Մումբա Դեայի:

ԲՈՆԻՖԱՉՈ.— Նեղուց Կորսիկա և Սարդինիա կղզիների միջև, անունը ստացել է Բոնիֆաչո քաղաքից, որը գտնվում է Կորսիկայում:

ԲՈՆՆ.— Ֆեդերալ Գերմանիայի մայրաքաղաքը: Առաջացել է կելտերեն բռնա՝ «քաղաք» բառից:

ԲՈՍՆԻԱ.— Պատմական մարզ Հարավսլավիայում: Կոչվում է Բոսնա գետի անունով:

ԲՈՍՖՈՐ.— Նեղուց, որը միացնում է Մարմարա և Սև ծովերը: Հունարեն բոս՝ «եզ» և ֆորոս՝ «անցում» բառերից: Իբր թե այստեղից իր ժամանակին ավելի հարմար էր եզներ տեղափոխելը մյուս ափ: Կարող է լինել նաև փոյուզ գիականից փոխառնված Բոս-պորոսի («լուսավոր գետ») աղավաղումը: Թուրքերը Բոսֆորն անվանում են «Խստանբուլ բոգազի» կամ «Կարադենիզ բոգազի», որը գործածական է միայն Թուրքիայում:

ԲՈՍՖՈՐ ԿԻՄՄԵՐԻԱԿԱՆ.— Կերչի նեղուցի պատմական անունը, որը տրվում էր հույների կողմից: Հույները թե՛ ներկա Բոսֆորի և թե՛ Կերչի նեղուցին ընդհանրապես «Բոսֆոր» էին անվանում, որը նշանակում էր «եզան անցում»: Բայց իրարից տարբերելու համար ներկա Կերչի նեղուցն անվանում էին Կիմմերիական Բոսֆոր:

Հույները կիմմերացիներ անվան տակ նկատի ունենին սկյութներին: Բոսֆոր անունը կրող քաղաքը գտնվում էր ներկա Կերչ քաղաքի տեղում, որը հայտնի էր նաև Պանտիկապեյ անունով:

ԲՈՐԴՈ.— Քաղաք հարավ-արևմտյան Ֆրանսիայում: Ենթադրում են, որ անունը առաջացել է գաղղիական (կամ գալլերի) «բիտուրինգներ» ցեղից: Մի այլ ստուգաբանությամբ, ֆրանսերեն բոր՝ «եզր» կամ «ափ» և օ՝ «ջուր» բառերի միացումից, հավանաբար այն պատճառով, որ քաղաքը գտնվում է գետի՝ Գարոնայի ափին:

ԲՈՐՆՀՈՒՄ.— Կղզի Բալթիկ ծովում: Կոչվել է գերմանական բուրգունդ ցեղի անունով և սկանդինավերեն հոլմ՝ «կղզի» բառի ավելացումից: Այսինքն բուրգունդ ցեղի կղզի:

ԲՈՖՈՐՏԻ ՄՈՎ.— Հյուսիսային սառուցյալ օվկիանոսի ծայրամասային ծովերից մեկը: Ընկած է Ալյասկայի և Կանադայի միջև: Հայտնաբերվել է 1834 թվականին անգլիացի ծովագնաց Ջորջ Բակի կողմից: Անվանակոչվել է ի պատիվ ծովակալ Ֆրենսիս Բոֆորտի, որը անգլիական ծովակալության հիդրոգրաֆիական դեպարտամենտի պետն էր: Բոֆորտն է հնարել քամու ուժի չափման սանդղակը:

ԲՐԱԶԱՎԻԼ.— Կոնգոյի մայրաքաղաքը: Գտնվում է Կոնգո գետի ստորին հոսանքում: Հիմնադրվել է 1880 թվականին ֆրանսիացի գաղութային գործիչ և ճանապարհորդ՝ Պիեր Սավորնյան դե Բրազզայի կողմից (1852—1905 թթ.). «վիլ» մասնիկը ֆրանսերեն նշանակում է քաղաք:

ԲՐԱԶԻԼԻԱ.— Պետություն Հարավային Ամերիկայում: Այն իր ներկա անունը ստացել է բրազիլ (պորտուգալերեն պաուբրազիլ) կամ կարմիր ծառից: Այս խիստ արժեքավոր ծառը մինչև Ամերիկայի գյուտը ծանոթ էր եվրոպացիներին: Նա ծիրանի գույն ունի և բավականամուր է: Գործածական է գեղարվեստական փորագրության, դանակի և սրի կոթեր պատրաստելու համար:

Ամերիկան Կոլումբոսի կողմից հայտնաբերվելուց հետո, 1500 թվականին, ներկա Բրազիլիայի ավերին մոտեցավ պորտուգալացի ծովագնաց Պեդրո Կաբրալը, որը այստեղ գտավ բրազիլ ծառով պատած տարածություններ: Այստեղից էլ այդ ամիս Բրազիլիա անվանեցին: Այդ անունը ժամանակի ընթացքում տարածվեց ամբողջ երկրի վրա: Կար ժամանակ, երբ կարմիր ծառը Բրազիլիայի արտահանման մեջ կարևոր դեր էր խաղում, սակայն անխնա կտրատումը ի վերջո կրճատեց նրա դերը Բրազիլիայի տնտեսությունում:

ՔՐԱԶԻԼԻԱ.— Բրազիլիա պետության ներկա մայրաքաղաքը, որպիսին հռչակվեց 1960 թվականի ապրիլի 20-ից: Նոր մայրաքաղաքը կառուցվեց միանգամայն ազատ տերիտորիայում, որը գտնվում է երկրի միջին մասում, Ռիո-դե-ժանեյրոյից հազար կիլոմետր հյուսիս արևմուտք:

Նոր մայրաքաղաքին տրվեց Բրազիլիա անվանումը: Տես Բրազիլիա պետության անվան ստուգաբանությունը:

ՔՐԱՀՄԱՊՈԽՏՐԱ.— Գետ Չինաստանում, Հնդկաստանում և Արևելյան Պակիստանում: Թափվում է Բենգալական ծոցը: Բառացի նշանակում է «Բրահմայի որդի»: Իսկ Բրահման հնդկական եռաստվածության պանթեոնում համարվում է աշխարհի ստեղծողը. պուտրա նշանակում է «որդի»:

ՔՐԱՆԴԵՆՔՈՒՐԳ.— Պատմական մարզ Գերմանիայում և քաղաք ԳԴՀ-ում: Անունը մեկնաբանվում է երկու կերպ: Առաջինը, կելտերեն բրենն՝ «առաջնորդ» և գերմաներեն բուրգ՝ «ամրոց» բառերի միացումից: Այսպես է կոչվել ի պատիվ մարկգրաֆ Ալբերտ Արջի (13-րդ դարում): Երկրորդը, բրեն՝ «արջ» և բուրգ՝ «ամրոց» բառերից: Նույնպես ի պատիվ Ալբերտ Արջի, ելնելով նրա մականունից: Հնարավոր են համարում նաև գերմաներեն՝ «այրված քաղաք», կելտերեն՝ «վերին քաղաք» ստուգաբանությունները:

ԲՐԱՏԻՍԼԱՎԱ.— Քաղաք Չեխոսլովակիայում: Քաղաքը այդպես է կոչվել ի պատիվ Չեխիայի հերցոգ Բրատիսլավ I-ի (1034—1055 թթ.), որը և հիմնել է քաղաքը:

ԲՐԱՍՍԱ.— Քաղաք Սիրիոյում, Իրկոստսկի մարզում, Անգարա գետի վրա: Բրատսկ բուրյաթներեն պիրատ բառի ուսականացված ձևն է: Բուրյաթները պիրատ ասելով նկատի էին ունենում սալանո-ալթայական արևմտյան ցեղերին: Հիմնադրվել է 1631 թվականին: Մյուս ստուգաբանությունը կապվում է ուզղակի բուրյաթ անվանման հետ, որը ռուսները ընկալեցին իբրև բրատ («եղբայր»):

ԲՐԱՈՒՆՇՎԵՅԳ.— Քաղաք Գերմանական Ֆեդերատիվ Հանրապետությունում: Անվան առաջացումը՝ սաքսոնական ֆեոդալ Բրունսի անվան և հին ստորին գերմաներեն վիկ՝ «բնակավայր» բառի միացումից:

ԲՐԵՂՖՈՐԴ, ԲՐԱՂՖՈՐԴ.— Քաղաք Հյուսիսային Անգլիայում: Անգլերեն բրոգ՝ «լայն» և ֆորգ՝ «գետանցք» բառերի զուգակցումից:

ԲՐԵՄԵՆ.— Քաղաք Գերմանական Ֆեդերատիվ Հանրապետությունում: Համանուն «հողի» կենտրոն, Վեգեր գետի վրա: Անվան առաջացումը ծագել է հին Վերին-գերմաներեն բրեմ՝ «ճահճային ափ» խոսքից:

ԲՐԵՆՆԵՐ.— Լեռնանցք Արևելյան Ալպերում, Իտալիայի և Ավստրալիայի սահմանում: Անունը առաջացել է կելտերեն բրեն՝ «լեռ» բառից:

ԲՐԵՍՏ.— Քաղաք Բելոռուսիայում: Անվան առաջացումը կապվում է սլավոններեն բրեստ կամ բերեստ՝ «ծփի» կամ «կնձնի» բառի հետ: Քաղաքը, Ֆրանսիայի հյուսիսարևմտյան մասում գտնվող Բրեստից տարբերելու համար կոչում են նաև Բրեստ-Լիտովսկ:

ԲՐԵՏԱՆ.— Թերակղզի և պատմական մարզ հյուսիս-արևմտյան Ֆրանսիայում: Կելտական «բրիտ» ժողովրդի անունից, որը 5—6-րդ դարերում, փախչելով անգլո-սաքսոնական արշավանքներից ապաստան էր գտնում այս թերակղզում:

ՔՐՅԱՆՍԿ.— Քաղաք և համանուն մարզի կենտրոն ՌՍՖՍՀ-ում: Հին անունն էր Դեբրյանսկ: Ռուսերեն դեբրի բառից, որը նշանակում է «անտառային թավուտ», «խորը անտառ», որով իր ժամանակին շրջապատված է եղել բնակավայրը: Հետագայում «դե» մասնիկը կրճատվել է և մնացել է ուղղակի Բրյանսկ: Ավելացված «սկ» մասնիկը ունի քաղաքի նշանակութուն:

ՔՐԻՆԴԻՋԻ.— Քաղաք Իտալիայում: Հունարեն բրենտեզիոն բառից, որը նշանակում է եղջերուի գլուխ: Իրոք որ ծոցը, որի ափին գտնվում է նավահանգիստը, ունի եղջերուի գլխի տեսք:

ՔՐԻՍԲԵՆ.— Քաղաք Ավստրալիայում: Հիմնադրվել է 1824 թվականին և կոչվել է ի պատիվ Թ. Բրիսբենի, որը եղել է նոր Հարավային Ուելսի նահանգապետը:

ՔՐԻՍՏՈՒ.— Քաղաք Անգլիայում: Անունը առաջացել է «բրիտ» ժողովրդից, որը նախկինում բնակվել է մոտակա կղզիներում:

ՔՐԻՏԱՆԻԱ.— Անգլիայի հնագույն անվանումը: Անունը առաջացել է կելտական «բրիտ» ժողովրդի անունից:

ՔՐՅՈՒՍԵԼ.— Բելգիայի մայրաքաղաքը: Անունը առաջացել է ֆլամանդերեն բրյուգ՝ «կամուրջ» և լատիներեն սելա՝ «բնակավայր» բառերից:

ՔՐՈՒԿԼԻՆ.— Նյու-Յորքի վարչական շրջաններից մեկը: Հիմնադրվել է 1625 թվականին, հոլանդացիների կողմից Լոնգ-Այլենդ կղզու արևմտյան մասում: Հոլանդացիները տվեցին իրենց հայրենի գյուղի՝ Բրեյկելենի անունը, որը անգլիացիների կողմից ենթարկվեց որոշ ձևափոխման և դարձավ Բրուկլին:

ՔՈՒԳԵՆՎԻԼ.— Կղզի Խաղաղ օվկիանոսում, Սոլոմոնյան կղզիների խմբում: Հայտնաբերվել է 1768 թվականին ֆրանսիացի ծովագնաց Լ. Բուգենվիլի կողմից և ի պատիվ նրա էլ կոչվել:

ՔՈՒԴԱՊԵՇՏ.— Հունգարիայի մայրաքաղաքը: Քաղաքի ներկա անունը առաջացել է նրա երկու հատվածների՝ Բուդա և Պեշտ մասերի միացումից: Բուդան գտնվում է

Դանուբ գետի աջափնյա մասում և անունը առաջացել է Բուդաֆոն առաջնորդի անունից, որը Ատտիլայի եղբայրն էր, իսկ Պեշտը գտնվում է ձախափնյա մասում: Մի այլ մեկնաբանումով Բուդա բառը ունի «խրճիթի» իմաստ, իսկ Պեշտը՝ քարանձավի:

ԲՈՒԵՆՈՍ-ԱՅՐԵՍ.— Արգենտինայի մայրաքաղաքը: Իսպաներեն բուենոս՝ «լավ» և այրես՝ «օդ» բառերի զուգակցումից: Երբ իսպանացիները Պեդրո Դե Մենդոսի գլխավորությամբ մոտեցան Լա-Պլատայի ափերին, ապա նրանց շատ դուր եկավ թե՛ մաքուր օդը և թե՛ մշտական թեթև քամիները, որոնք փչում էին այս տեղերում: Եվ համաձայն այն ժամանակվա սովորության, այստեղ հիմնադրած քաղաքը կոչեցին կրոնական անունով՝ «Սուրբ կույս Մարիամի նավահանգիստ, պաշտպան լավ օդի»: Ժամանակի ընթացքում այս յոթը բառից կազմված ընդարձակ անունից մնացին միայն վերջին երկուսը, այսինքն «լավ օդ» բառերը, որոնք ընկան քաղաքի անվանման հիմքում:

ԲՈՒԺՈՒՄԲՈՒՐԱ.— Բուրունդի պետության մայրաքաղաքը (Արևելյան Աֆրիկա): Գտնվում է Տանգանիկա լճի ափին, առևտրական և տրանսպորտային կարևոր հանգուցակետում, որին և պարտական է իր անվան ծագումով: Բուժումբուրա տեղական լեզվով նշանակում է «կարտոֆիլի վաճառահանման շուկա», առևտրի վայր: Այսօր էլ քաղաքը դիտվում է որպես վաճառաշահ բնակավայր՝ հարևան երկրների համար:

ԲՈՒԼԳԱՐԻԱ.— Պետություն Բալկանյան թերակղզում: Բուլղար ժողովրդի անունից, որի մի ճյուղը 6-րդ դարում հաստատվեց Վոլգայի ափերին, իսկ մյուսը՝ 7-րդ դարում անցավ Դանուբը և այստեղ միահյուսվելով սլավոնական ժողովուրդների հետ, ընդունեց սլավոնական լեզուն: Բայց երկրին տրվեց բուլղար անունը:

ԲՈՒԽԱՐԱ.— Քաղաք Ուզբեկստանում: Սանսկրիտերեն վիխարա՝ «վանք» բառից: Այս անունը կապված է Միջին

Ասիայում բուդդայականության տարածման հետ, մեր թվագրությունից առաջ, առաջին դարերում:

ԲՈՒԼՈՆ.— Քաղաք Ֆրանսիայի հյուսիսում: Հիմնել են հռոմեացիները որպես հիշատակ իրենց հարազատ քաղաքի՝ Բուլոնիայի:

ԲՈՒՆԱՐԵՍ.— Ռումինիայի մայրաքաղաքը: Բուխարեստի անվանման առաջացման հիմքում ընկած է Բուկուր անձնանունը: Քաղաքը, իբր, կառուցել է Բուկուր անունով մի հովիվ: Մի այլ մեկնաբանումով քաղաքը իր անունը ստացել է «բուկուրի» բառից, որը ռումիներեն նշանակում է ուրախություն: Հենց ռումինական Բուկուրեշտ անվանումը՝ նշանակում է «ուրախության քաղաք»: Այդպես է կոչվել այն պատճառով, որ 16-րդ դարում Վալախիայի իշխանը հաղթանակ է տարել թուրքերի դեմ:

ԲՈՒՆԵՆՎԱԼԴ.— Գյուղ Գերմանական Դեմոկրատական Հանրապետությունում, Վեյմար քաղաքի մոտ: Անունը առաջացել է գերմաներեն բուխեն՝ «հաճարի» և վալդ՝ «անտառ» բառերի զուգակցումից: Բուխենվալդի զովասուն անտառներում սիրել է հանգստանալ Գյոթեն, իսկ ֆաշիստները այդտեղ ստեղծեցին մահվան ճամբարներ, որոնցում սկսած 1934 թվականից մինչև 1945 թվականը տանջամահ արեցին տարբեր ազգերի ազնիվ, նվիրված ու անվեհեր զավակներ:

ԲՈՒԿՈՎԻՆԱ.— Պատմական երկիր, որը ներկայումս մըտնում է Ուկրաինայի և Ռումինիայի կազմի մեջ: Անվան առաջացումը գալիս է ռուսերեն բուկ՝ «հաճարենի» բառից:

ԲՈՒՅՆԱԿՍԿ.— Քաղաք Դաղստանում: Նախկինում Թեմիրխան-Շուրա: Քաղաքը 1921 թվականից վերանվանվեց ի պատիվ Դաղստանում սովետական կարգերի համար մարտնչող Ու. Բույնակսկու (1890—1919 թթ.):

ԲՈՒՏԱՆ.— Ֆեոդալական իշխանություն Արևելյան Հիմալայներում, որը 1949 թվականից Հնդկաստանի պրոտեկտորատն է: Անվան առաջացումը սանսկրիտերեն

«բհոտ» բառից է, որը տրվել է Տիրեթին և սանտա՝
«վերջ» բառից, որը նշանակում է «Տիրեթի եզրում»:
Այլ խոսքով Տիրեթի սահմանում:

ԲՈՒՏԻԱ.— Թերակղզի Հյուսիսային Կանադայում: Կոչվել է ի պատիվ Ֆելիքս Բուտի, որը եղել է Ջոն Ռոսսի արշավախմբի հանդերձավորողը: Ռոսսը 1829 թվականին հայտնաբերել է այդ թերակղզին և կոչել նրա անունով:

ԲՈՒՏԻԱ.— Մոց Հյուսիսային սառուցյալ օվկիանոսում, Կանադայում: Անվան ստուգաբանությունը նույնն է, ինչ Բուտիա թերակղզունը:

ԲՈՒՐԳՈՒՆԴԻԱ.— Պատմական մարզ Ֆրանսիայի արևելքում: Կոչվել է գերմանական բուրգունդական ժողովուրդներից մեկի անունով (5-րդ դար):

ԲՈՒՐՅԱԹԱԿԱՆ ԻՍՍՆ.— ՌՅՅՆ-ի կազմում: Անվանումը առաջացել է մոնղոլական ծագում ունեցող բուրյաթ ժողովրդից: Իսկ բուրյաթ էթնոնիմն էլ նշանակում է «անտառաբնակ»: Այդպես կոչել են նրանց Գոբի տափաստանի բնակիչները: Մինչև 1958 թվականը հանրապետությունը կոչվում էր Բուրյաթ-Մոնղոլական Հանրապետություն:

ԲՈՒՐՈՒՆԴԻ.— Պետություն Հասարակածային Աֆրիկայում: Բուրունդի ժողովրդի անունից: Անկախ պետություն է հռչակվել 1962 թվականին:

ԲՈՒՐՍԱ կամ **ՊՐՈՒՍԱ.**—Քաղաք Փոքր Ասիա թերակղզու հյուսիս-արևմտյան մասում՝ Թուրքիայում: Եղել է Բուսանիայի մայրաքաղաքներից մեկը: Պրուսա անվան առաջացումը կապվում է Բուսանիայի Պրուսաս թագավորի անվան հետ, որը հիմնադրել է քաղաքը մ. թ. ա., 2-րդ դարում: Թուրքերը Պրուսա անունը գործածեցին իրենց եղանակով՝ Բուրսա: Իր ժամանակին (մինչև եղեռնը) Պրուսայում բնակվում էր տասը հազար հայ, որոնք քաղաքի ծաղկման ու բարգավաճման գործում մեծ դեր են խաղացել: Ասացվածք էր դարձել հետևյալ արտահայտությունը. «Պատմե տեսնենք, Պրուսայի առատությունը»: Պրուսայի հայերը տարա-

զրվեցին 1915 թվականին: Կենդանի մնացածները վերադարձան Պրուսա, բայց Քեմալական իշխանությունը նրանց ցիրուցան արեց: Քշերին հաջողվեց անցնել Բուլղարիա, Հունաստան:

ԲՈՒՖԱԼՈ.— Քաղաք Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում (Նյու-Յորքի շտապում): Անգլերեն բուֆալո՝ «վայրի գոմեշ» (ցուլ) բառից: Այդպես են անվանում նաև ամերիկյան բիզոններին, որոնք ժամանակին վիտում էին պրերիերում: Չնայած քաղաքը իր անունը ստացել է Բուֆալո Ռիվեր գետից, բայց գետի անունն էլ բուֆալո (բիզոն) բառից է:

Գ

ԳԱՐՈՆ.— Պետություն Աֆրիկայում, Ատլանտյան օվկիանոսի ափին: Անկախություն ստացավ 1960 թվականից, իսկ մինչ այդ ֆրանսիական գաղութ էր: Ներկա Գաբոնի ափերին հինգ դար առաջ մոտեցան պորտուգալացիները և Օգոլի գետաբերանում կանգ առան: Նրանց դարձանք պատճառեցին գետը շրջապատող փարթամ ծառերը, որոնք նման էին նավաստու թիկնոցի (պլաշշ), որը պորտուգալերեն կոչվում է գաբո: Գետը կոչեցին Ռիո-դե-Գաբո: Բայց այս անունը ավելի շուտ տարածվեց գետի ավազանում ընկած երկրի վրա և ոչ թե գետի: Այստեղից էլ առաջ եկավ ներկա Գաբոն պետության անվանումը:

ԳԱՐՐՈՎՈ.— Քաղաք Բուլղարիայում, Ստարա-Պլանինա լեռների լանջերում: Անունը ծագել է բուլղարերեն գաբր՝ «բոխի» (ծառի մի տեսակ) բառից: Շրջակայքում եղած անտառներում շատ կա բոխի:

ԳԱԳՐԱ.— Քաղաք Սև ծովի ափին, Աբխազիայում: Անվան առաջացումը կապվում է հունարեն ագրի՝ «վայրենի» բառի հետ: Հույները ագրի ասելով նկատի են ունեցել

այն երկրներին ու ժողովուրդներին, որոնք հեռու էին կանգնած հունական քաղաքակրթությունից:

ԳԱԶԱ.— Տերիտորիա Արաբական Միացյալ Հանրապետությունում (Եգիպտոս): Եբրայերեն գազա՝ «գանձ» բառից: Անցյալում իբր եղել է փղշտացիների գանձերի պահպանման տեղ: Համարվել է նրանց մայրաքաղաքը:

ԳԱԶԼԻ.— Ուղբեկստանում գտնվող գազի արտադրության կենտրոնը:

ԳԱԼԱՊԱԳՈՍՅԱՆ ԿՂԶԻՆՆԵՐ.— Խաղաղ օվկիանոսում. պատկանում է էկվադոր պետությանը: Կղզիները եվրոպացիների կողմից հայտնագործվել են 1535 թվականին: Կղզիների անվանումը իսպաներեն լեզվից է և նշանակում է «Կրիաների կղզիներ»: Այդպես կոչվեցին այնտեղ հանդիպող հսկա կրիաների պատճառով: Ի դեպ, ներկայումս այդ արշիպելագը էկվադորի կողմից պաշտոնապես կոչվում է Կոլոն կղզիներ՝ ի պատիվ Քրիստափոր Կոլումբոսի:

ԳԱԼԻՍԻԱ.— Պատմական մարզ Իսպանիայում: Կելտական գալլ ցեղի անունից, որոնք բնակվում էին այստեղ դեռ մեր էրայից առաջ: Հետագայում ենթարկվեցին ռոմանիզացիայի:

ԳԱՄԲԻԱ.— Պետություն Արևմտյան Աֆրիկայում: Անունը առաջացել է տեղական լեզվով գամբո՝ «գետ» բառից: Հետագայում այն ձևափոխվել է պորտուգալացիների կողմից և ավելացվել «իա» մասնիկը, որն ունի երկրի իմաստ:

ԳԱՆԱ.— Պետություն Արևմտյան Աֆրիկայում, որը մինչև 1957 թվականի մարտի 6-ը հայտնի էր Ոսկե Ափ անվան տակ: Այդ անունը նրան տվել էին պորտուգալացիները, որոնք 15-րդ դարում մոտեցան նրա ափերին: Միջին դարերում այստեղ եղել է Գանա անունով նեգրական մեծ պետություն: Այդ անունը վերականգնվեց, երբ անգլիական Ոսկե Ափ գաղութը հռչակվեց անկախ պետություն:

ԳԱՆԳԵՍ.— Գետ Հնդկաստանում, որը թափվում է Բենգալական ծոցը: Հնդկերեն գանգա բառից, որը գետի իմաստունի: Հնդիկները նրան «Մայր Գանգես» են անվանում:

ԳԱՌՆԻ.— Երևանից քսանութ կիլոմետր հարավ-արևելք գտնվում է Գառնի բնակավայրը, որը մտնում է Արովյանի շրջանի մեջ: Գառնին գտնվում է Աղատ գետի աջ ափին, որի անդնդախոր ձորի վրա էլ ձգվում են Գառնիի բերդի ավերակները: Ժամանակին Գառնին եղել է անառիկ բերդ և ծառայել հայոց արքաների համար ամառանոցային վայր: Այս բարձրագիր մասում են գտնվում նաև Գառնիի հեթանոսական տաճարի փլատակները: Գառնի անվանման ստուգաբանությունը պատկանում է ալն անունների թվին, որոնք մեզ են հասել պատմագիր Մովսես Խորենացու միջոցով: Ինչպես հայտնի է, դեռ վաղ անցյալում շատ ժողովուրդների մոտ, այդ թվում և հայերի, ծագեց տեղանունների առաջացման ավանդական ստուգաբանության եղանակ: Անվանման առաջացումը կապում էին Հայկազյան նահապետների, դյուցազնների կամ որևէ ավանդության հետ: Ճիշտ է, դրանք մնում են որպես ավանդական անուններ, բայց չէ՞ որ Խորենացու խոսքերով ասած ավանդություններում էլ «այլաբանորեն ճշմարտություն կա թաքնված»: Ի վերջո, այդ ստուգաբանություններն էլ ժողովրդական ըստեղծագործություններ են և հենց դրանով էլ հաճելի ժառանգություն: Գառնի տեղանվան ստուգաբանությունը կապվում է Հայկազյան Գեղամ նահապետի թոռան՝ Գառնիկի անվան հետ: Գեղամը, երբ Արմավիրից գնում է հյուսիս, դեպի այն գավառը, որը մեր պատմության մեջ, Գեղամի անունով, հայտնի է դարձել Գեղարքունի անվամբ, ճանապարհին կանգ է առնում ներկա Գառնիի տեղում, որը իր գեղատեսիլ բնությամբ գրավում է նահապետին: Հրապուրված այդ բնությամբ, Գեղամը մի դաստակերտ է հիմնում, որը թողնում է իր թոռանը՝ Գառնիկին: Իսկ ինքը շարունակում է ճամփան դեպի Սևանի ավազանը:

ԳԱՍԿՈՆԻԱ.— Ֆրանսիայի պատմական պրովինցիաներից մեկը: Բնակ ժողովրդի անունից: Լատիներենում սկըզբում կոչվել է Վասկոնիա, որը ժամանակի ընթացքում դառել է Գասկոնիա:

ԳԱՏԵՐ ԱՐԵՎԵԼՅԱՆ.— Լեռներ, որոնք եզերում են Հինդուստան թերակղզին արևելյան կողմից: Բացատրություն տես Գատեր Արևմտյան:

ԳԱՏԵՐ ԱՐԵՎՄՏՅԱՆ.— Հինդուստան թերակղզու արևմտյան մասը եզերող լեռներ: Թե՛ Արևելյան և թե՛ Արևմտյան Գատերը հեռվից վիթխարի սանդուղքի տեսք ունեն: Հենց գատ բառը հինդու լեզվով նշանակում է «աստիճան»՝ սովորաբար դեպի ջուրը տանող անկումներով:

ԳԱՐՈՆՆԱ.— Գետ Ֆրանսիայում: Իսպաներեն գարոննա՝ «լեռնային» կամ «արագընթաց» գետի իմաստով:

ԳԱՌԻՐԻՉԱՆԿԱՐ.— Հիմալայան լեռների ամենաբարձր գագաթներից մեկը (7150 մ): Սանսկրիտերեն գաուրի՝ «գեղեցիկ» կամ «սպիտակ» և սանկար՝ «օրհնյալ», այսինքն «գեղեցիկ և օրհնյալ լեռ»: Հնդիկները Գաուրիզանկարը նույնպես համարում են աստվածների կացարան: Մինչև 1913 թվականը Գաուրիզանկարը սխալմամբ նույնացնում էին էվերեստի (Չոմոլունգմայի) հետ:

ԳԴԱՆՍԿ.— Քաղաք և նավահանգիստ Լեհաստանում: Լեհերեն գոդիտի՝ «սպասել» բառից է, նավահանգստի իմաստով: Մինչև 1945 թվականը պաշտոնապես կոչվում էր Դանցիգ:

ԳԵՂԱՄԱ ԾՈՎ.— Սևանա լճի պատմական անվանումը: Այդպես է կոչվել Գեղամ նահապետի անունով: Հայ մատենագիրները այդ ստուգաբանությունը վերցրել են պատմահայր Մովսես Խորենացուց:

Գեղամ նահապետը Ամասիայի որդին էր. նա պարթևահասակ էր ու գեղեցիկ: Ըստ մեր ավանդական պատմության Գեղամը գահակալել է 50 տարի, այն է՝ մ. թ. ա., 1908—1858 թթ.: Նա գաղթել է հարավից՝ Արմավիրից, գնացել հյուսիս և բնակություն է հաս-

տատել Սևանա լճի ափին: Նրա անունով ծովը կոչվել է Գեղամա, իսկ լճին շրջապատող գավառը՝ Գեղարքունի: Ավանդությունը Գեղամի անվան հետ է կապում Գեղամաշեն անունները: Ի դեպ, մեր նախնիները Հայկական բարձրավանդակում գտնվող լճերին ծով են կոչել: Հիշենք Վանա ծով, Գալլատվա ծովակ անունները:

ԳԵՂԱՄԱ ԼԵՆՆԵՐ.— Այս լեռները գտնվում են Երևանից հյուսիս-արևելք: Ամենաբարձր գագաթը Աժդահակն է, որի բարձրությունը, եթե ծովի մակերևույթից հաշվենք, կլինի 3.589 մետր. իսկ Երևանի համեմատությամբ 2.589 մետր: Գեղամա լեռները հայտնի են ոչ միայն բարձր դիրքով, այլև բազմաթիվ հովիտներով, որոնք ամռանը իրենց թավշապատ մարգագետիններով ու սառնորակ աղբյուրներով դառնում են հիանալի լալաներ: Գեղամա լեռները ջրային խոշոր շտեմարաններ են թե Սևանա լիճը թափվող մեծ ու փոքր գետերի, թե Երևանին սառնորակ ջուր մատակարարելու համար:

Լեռների անվան ստուգաբանությունը ավանդական է և կապված է Գեղամ նահապետի անվան հետ: Օտարները նվաճելով մեր երկիրը այս լեռների անունը աղաճատել և դարձրել են Աղմաղան:

ԳԵՂԱՄԱԲԱԿ.— Գեղամաբակը եղել է Սյունյաց աշխարհի Գեղարքունի գավառի հին քաղաքներից մեկը, որի անվան ծագումը կապվում է Գեղամ նահապետի անվան հետ: Սակայն Գեղամաբակը հետագայում վերանվանվել է Վասակաշեն Սյունյաց նահապետ Գաբուռն Վասակ իշխանի անունով, որը ապրել է 9-րդ դարում և նրան չպետք է շփոթել մարզպան Վասակ Սյունիի հետ, որն ապրել է հինգերորդ դարում: Հետագայում Վասակաշենն էլ է կործանվել: Շատ ուշ, 19-րդ դարի սկզբին, Արևմտյան Հայաստանից՝ Դիադինից եկող գաղթականները Վասակաշենի տեղում հիմնեցին ներկա Վարդենիսը (Բասարգեշարը):

ԳԵՂԱՄԱՇԵՆ.— Գեղամաշեն է կոչվել Այրարատ նահանգի գավառներից մեկը, որը ընդգրկել է Հրազդան քեփի և

Գեղամա լեռների միջև ընկած տարածությունը: Գեղամա շեն գավառը մեր պատմության մեջ հայտնի է նաև Մաղաղ գավառ անունով: Գեղամա շեն է կոչվել Գեղամա նահապետի անունով և ավելացվել «շեն» մասնիկը, որը ունի բնակեցված, մարդաբնակ տեղի իմաստ:

ԳԵՂԱՄԱՎԱՆ.— Անունը ծագել է Գեղամա նահապետի անունից և ավելացվել ավան մասնիկը, որը ունի «բնակավայրի», «տեղի» իմաստ: Գեղամավանը գտնվում է Սեփանի շրջանում, Հրազդանի վերին հոսանքում, Մաղկունյաց գեղատեսիլ լեռներին հարող մասում: Վաղ անցյալում այս գյուղը, որը գտնվել է պատմական Վարաժնունիք գավառում հայտնի է եղել Շալիս անունով: Հետագայում ձևափոխվել և դարձել է Շահրիզ: Մակվից վերաբնակվող հայերը տասնիններորդ դարի երեսունական թվականներից գյուղը այդպես էլ կոչեցին: Մեկ դար հետո գյուղը վերանվանվեց Գեղամավան:

ԳԵՂԱՄԻ.— Գառնիի պատմական անվանումը Գեղամի է եղել: Գեղամ անվանը ավելացված «ի» տառը ցույց է տալիս պատկանելիությունը, այսինքն Գեղամին պատկանող ավան: Ըստ Մովսես Խորենացու, հիմնել է Գեղամա նահապետը: Այդ մասին Խորենացին գրում է, որ Գեղամը ներկա Գառնիի տեղում հիմնում է մի դաստակերտ, այսինքն շեն կամ ավան և անունը դնում Գեղամի, որը հետագայում նրա թոռան՝ Գառնիկի անունով կոչվեց Գառնի:

Գառնին ներկայումս դարձել է Հայաստանի տեսարժան վայրերից մեկը: Նա մարդկանց գրավում է ոչ միայն իր հեթանոսական տաճարով (որը ներկայումս վերականգնվում է), այլև իր գեղատեսիլ բնությամբ:

ԳԵՂԱՐՔՈՒՆԻ.— Սյունյաց աշխարհի գավառներից մեկն է, որը շրջապատում է Սևանա լիճը հարավից և հարավարևմուտքից: Ընդգրկում է ներկայիս Կամոյի և Մարտունու շրջանները: Գեղարքունի գավառը իր անունը ստացել է Գեղամա նահապետից: Գեղարքունի գավառը

կոչվել է նաև Աշխարհ Գեղամա կամ Գավառ Գեղամա: Հաճախ Սեանա լիճը Գեղարքունի է կոչվել:

Գեղարքունի է կոչվում նաև կարմրախայտ և համեղ ձուկը, որը աճում է Սեանա լճում: Հայաստանի մյուս գավառների նման Գեղարքունին էլ ենթարկվել է արշավանքների և նվաճումների, որի հետևանքով էլ ժամանակին համարյա հայաթափ է եղել: Ներկա բնակիչները հիմնականում եկել են Արևմտյան Հայաստանի Հին Բայազետի, Դիադինի և Արաշկերտի գավառներից: ԳԵՂԱՐԴ կամ ԱՅՐԻ ՎԱՆՔ.— Գտնվում է Երևանից հարավարևելք, նրանից երեսունհինգ կիլոմետր հեռավորության վրա, Ազատ գետի վերին հոսանքում, նրա աջ ափին, Գեղարդաձոր կոչվող գեղատեսիլ կիրճում: Դա հայվարպետների ու ճարտարապետների հիանալի ստեղծագործությունն է՝ միակտուր քարից կերտված մի վանք, որն ունի երկհարկանի սյունազարդ տաճարներ և դրանց կից էլ եկեղեցի: Քանի որ տաճարները կերտվել են լեռան լանջին՝ այրերի մեջ, դրա համար էլ իր ժամանակին ստացել են Այրի վանք կամ Քարայրների վանք անվանումը, որը հետագայում փոխարինվեց Գեղարդ անունով: Ինչպես հայտնի է գեղարդը հին ժամանակների պատերազմական գործիք է եղել՝ բազկացած փայտե կոթից, որի գլխին ամրացած էր տափակ, եռանիստ, սրածայր, երկաթյա տեգ: Այն գեղարդը, որով, ըստ Նոր Կտակարանի, Գողգոթայում խաչված Քրիստոսի կողը խոցեց հարյուրապետը, դարձավ քրիստոնեական աշխարհի համար սրբություն: Այդ նվիրական տեղը՝ գեղարդը, մինչև տասնչորսերորդ դարը պահվում էր Ս. էջմիածնում: Բայց պատմական իրադրությունների անբարենպաստ պայմանների և հատկապես մոնղոլ-թաթարական արշավանքների հետևանքով հայ ժողովրդի համար ստեղծվեց մոռյլ և անապահով ժամանակաշրջան: Ուստի հարկ եղավ գեղարդը էջմիածնից տեղափոխել ավելի ապահով, թշնամու աչքից հեռու մի

անկյուն: Այդպիսին եղավ Այրի վանքը: Մոտ հինգ դար
այստեղ պահվեց գեղարդը և ժողովուրդը Այրի վանք
ուխտ գնալիս, ուղղակի ասում էր. «Գնում ենք Ս. Գե-
ղարդ ուխտի» կամ «Գնում ենք Գեղարդավանք»: Ժա-
մանակի ընթացքում էլ նվիրագործվեց այս վերջին
անունը՝ Այրի վանքը փոխարինվեց Գեղարդավանք ա-
նունով: Գեղարդ անունը ստացավ ոչ միայն վանքը, այլ
Գեղամա լեռների մի ճյուղը, որը ձգվում է դեպի հա-
րավ (և կոչվում է Գեղարդասար: Այստեղ է առաջացել
այն կիրճը, որով հոսում է Աղատ գետի վերին հոսան-
քը: Զորը նույնպես կոչվեց Գեղարդաձոր:

ԳԵԼԵՆՋԻԿ.— Կուրորտային քաղաք Կրասնոդարի երկրամա-
սում: Անունը թուրքերեն լեզվից է և նշանակում է
«Փոքր հարս»: Այս անունը, որը տրվում է այս գեղա-
տեսիլ կուրորտին, գալիս է անցյալից և ունի բավական
տխուր պատմություն: Իր ժամանակին այստեղ կա-
տարվել է զեղեցիկ ստրկուհիների վաճառք: Այստեղից
այդ «փոքր հարսերին» տանում էին թուրքիա և Ղրիմ՝
սուլթանների, խաների և փաշաների հարեմները:

ԳԵՈՐԳԻՆՎՍԿ.— Քաղաք Ստավրոպոլի երկրամասում: Հիմ-
նադրվել է 1777 թվականին որպես բերդ և այդպես է
կոչվել ի պատիվ Գեորգիևսկայա եկեղեցական տոնի:
Հետագայում, 1786 թվականին, դարձել է քաղաք:

ԳԵՏ-ՎԱՐԴԱՆ.— Գետ Արևմտյան Հայաստանում. Հին Բայա-
զետից ոչ հեռու: Անվան ստուգաբանությունը ավանդա-
կան է և կապվում է 5-րդ դարի հայկական հերոսա-
մարտի՝ Վարդանանց պատերազմի հետ: Ավանդու-
թյունը պատմում է, որ Վարդանը իր զորքով պարսիկ-
ների դեմ Ավարայրի դաշտ գնալու ժամանակ այս տե-
ղերով անցնելիս, ճանապարհին ջուր չի գտնում: Ամ-

բողջ զորքը ծարավից ուժասպառ եղած չի կարողանում շարունակել ճանապարհը: Վարդանը ծնկաչոք աղոթում է աստծուն՝ ջուր խնդրում: Աստված լսում է նրա աղոթքը և աղբյուրներ են բխում ու հագեցնում զորքի ծարավը: Այդ աղբյուրներն էլ միախառնվելով կազմում են գետ, որը հայերը Վարդանի անունով կոչում էին Գետ-Վարդան: Այդ անունը հայերի կողմից համարվում էր նվիրական անուններից մեկը, իսկ գետի ակունքները՝ ծառայում որպես ուխտատեղի:

ԳԵՐՄԱՆԻԱ.— Պետութուն Կենտրոնական Նվրոպայում: Գերման անունը ըստ Տակիտոսի առաջացել է գերմաներեն վար՝ «ռազմիկ» և ման՝ «մարդ» բառերի միացումից, որը նշանակում է ռազմատենչ մարդ: Այդ անունը ներանց տվել են իրենց հարևան գալլերը: Մի այլ ստուգաբանությամբ, գերման նշանակում է «անտառի մարդիկ»:

ԳԻՋԱ.— Քաղաք Արաբական Միացյալ Հանրապետությունում: Գտնվում է Կահիրեից ոչ հեռու, փաստորեն դարձել է վերջինիս արվարձանը: Անունն առաջացել է արաբերեն լեզվից և նշանակում է ավազուտային: Գիզայի մոտ են գտնվում եգիպտական նշանավոր բուրգերը և սֆինքսը:

ԳԻԼԲԵՐԾ.— Կղզիախումբ Խաղաղ օվկիանոսի արևմտյան մասում, Միկրոնեզիա խմբում: Այդպես է կոչվել ի պատիվ անգլիական ծովագնաց Ջ. Գիլբերտի, որը 1783 թվականին հետազոտեց այս կղզիները: Կղզիները հանդիսանում են անգլիական տիրապետություն և հայտնի են «Գիլբերտա և Էլիսա» անվամբ:

ԳԻԼԵԱ.— Խոնավ արևադարձային ընդարձակ անտառային տարածություններ Ամազոնիայում, որը այլ կերպ հայտնի է նաև Սելվաս անունով: Այս երկու անուններն էլ իրենց արմատում ունեն անտառ բառը: Առաջինը՝ գիլեան հունարենից է, իսկ սելվասը լատինական ծագում ունի:

ԳԼԱԶԳՈ.—Քաղաք Մեծ Բրիտանիայում: Անվանումը կելտերեն նշանակում է «կանաչ անտառ»: Գլազգոն Շոտլանդիայի արդյունաբերական խոշոր կենտրոնն է:

ԳՈՐԻ.—Անապատ Մոնղոլիայում և Հյուսիսային Չինաստանում: Այդպես է կոչվում այն ընդարձակ անապատը, որը հիմնականում ընկած է Կենտրոնական Ասիայում: Աշխարհագրական բազմաթիվ քարտեզներում և գրականության մեջ այս անապատը հայտնի է Գոբի կամ Շամո անունով: Առաջ ավելի գործածական էր Շամո, իսկ ներկայումս Գոբի անունը: Շամո չինարեն լեզվից է և նշանակում է «ավազուտ անապատ», իսկ գոբի մոնղոլերեն «տափաստան» բառից է: Չինացիները Շամո կոչեցին այն պատճառով, որովհետև հարավից եկողը իրոք որ հանգիպում է ավելի շատ ավազով պատած տարածությունների: Հյուսիսում գերակշռում է տափաստանը: Այստեղից էլ այդ անունների առաջացումն ու տարածումը: Ժամանակակից աշխարհագրական գրականության մեջ ավելի շատ մնաց Գոբի անվանումը որպես ավելի հարմար և սազական այս ընդարձակ տարածության համար: Քանի որ նրա հյուսիսային մեծ մասը տափաստան է և ոչ ավազուտ անապատ: Ուստի գործածական դարձավ մոնղոլերեն տափաստան բառը: Մոնղոլները «գոբի» բառի տակ հասկանում են հարթավայր, որը ծածկված է նոսր չորագիմացկուն խոտային բուսականությամբ:

ԳՅՈՏԵԲՈՐԳ.—Քաղաք հարավային Շվեդիայում: Գտնվում է Գոտա-էլֆ գետի Կատտեգատ նեղուցը թափվելու տեղում: Շվեդերեն նշանակում է «Գոթերի ամրոց» կամ «Գոթերի բերդ»:

ԳՈԹԼԱՆԳ.—Կղզի Բալթիկ ծովում: Հին գոթերի էթնոնիմից և շվեդերեն լանդ՝ «երկիր» բառից: Այսինքն գոթերի երկիր:

ԳՈՄԵԼ.—Քաղաք ԲՍՍՀ-ում: Հիմնադրված է Սոժ գետի բարձրագիւր ափին: Անունը առաջացել է հին ռուսերեն գոմոլա բառից, որը նշանակում է բլուր, բարձունք: Կա նաև

մի այլ բացատրութիւն: Ըստ ավանդութեան Սոթ գետում, բաղաքի դիմաց եղել են ծանծաղուտներ: Երբ նավակները հանդիպում էին դրանց, ապա բնակիչները ձայն էին տալիս Գուգուգո մեկ՝ «ծանծաղուտ»: Այստեղից էլ բաղաքի Գոմել անունը:

ԳՈՂԱՎԱՐԻ.— Գետ Հնդկաստանում: Սկիզբ է առնում Արեւմտեան Գատերից և թափւում է Բենգալական ծոցը: Անվան առաջացումը կապւում է տեղագու լեզվի գոգե բառի հետ, որը նշանակում է «սահման»: Այսինքն «Սահմանային գետ»:

ԳՈՂՅՍՏՐԻՄ.— Տաք հոսանք Ատլանտյան օվկիանոսում: Անվան ծագումը անգլերեն լեզվից է և կազմւած է գոլֆ՝ «ծոց» և ստրիմ՝ «տաք» բառերի զուգակցումից: Այս անունը հոսանքը ստացավ 1772 թվականին գիտնական Բենիամին Ֆրանկլինի առաջարկով: Մինչև այդ կոչւում էր Ֆլորիդիայի հոսանք, որի մոտով էլ նա անցնում է դեպի Արեւմտեան Եւրոպա: Հասնելով 40 աստիճան արեւմտեան երկայնութեան տակ, Գոլֆստրիմը ստանում է Հյուսիս-Ատլանտյան հոսանք անվանումը:

ԳՈՂԳՈԹԱ.— Լեռ Երուսաղեմի մոտ: Գողգոթա եբրայերեն լեզվից է և բառացի նշանակում է «գագաթ» կամ «սար»: Ժամանակի ընթացքում գողգոթա բառը դարձավ հատուկ անուն և կապւած է այն ավանդութեան հետ, ըստ որի նրա գագաթին խաչվել է Քրիստոսը: Հետագայում Գողգոթա անունը թեւավոր խոսքի ուժ ստացավ և խորհրդանշում է գերագույն տառապանքով նահատակում: Օրինակ, ասում են Դեր-Զորը հանդիսացավ հայ Գողգոթան:

ԳՈՏԵՈՐ.— Բնակավայր Գրենլանդիայի հարավ-արեւմտեան ափին: Հիմնադրվել է դանիացիների կողմից 1721 թվականին և եղել է դանիական առաջին բնակավայրը Գրենլանդիայում: Գոտխոք անվանումը դանիերեն գոտխոք կամ գոտհաբ բառից է, որը նշանակում է «Բարեհույս»:

ԳՈՏՎԱԼԴՈՎ.— Քաղաք Չեխոսլովակիայում: Այդպես է կոչվել ի պատիվ Կլիմենտ Գոտվալդի, Չեխոսլովակիայի պրեզիդենտի (1896—1953 թթ.):

ԳՈՐԻ.— Քաղաք Սովետական Վրաստանում: Վրացերեն գորա՝ «լեռ», «բլուր» բառից, «լեռների մեջ» իմաստով: Նրա մոտ եղած բարձրանիստ լեռան վրա դեռևս հնում եղել է Գորիս-Ցիխե բերդը:

ԳՈՐԿԻ.— Քաղաք ՌՍՖՍՀ-ում: Ի պատիվ ռուս գրող Մաքսիմ Գորկու (1868—1936 թթ.): Մինչև 1932 թվականը կոչվում էր Նիժնի-Նովգորոդ (ռուսերեն նիժնի՝ ստորին, նովի՝ նոր և գորոդ՝ քաղաք բառերից):

ԳՈՐՆՈ-ԱԼԹԱՅՍԿ.— Լեռնային Ալթայի ինքնավար մարզի կենտրոն: Բնիկ ժողովուրդը ալթայացիներ են, իսկ երկիրն էլ լեռնոտ, այստեղից էլ Գորնո-Ալթայսկ անունը:

ԳՎԱԿԱԼԿՎԻԻՐ.— Գետ Իսպանիայում: Հոսում է Անդալուզիայով և թափվում Ատլանտյան օվկիանոս: Գվադալկվիվիր անունը արաբերեն վադի-ալ-կեբիր անվանման փոքր-ինչ փոփոխված ձևն է, որը նշանակում է «մեծ գետ»:

ԳՎԱԴԵԼՈՒՊԱ.— Կղզի Փոքր Անտիլյան խմբում. ֆրանսիական տիրապետության: Հայտնաբերվել է 1494 թվականին Քրիստափոր Կոլումբոսի կողմից: Նա այդպես կոչեց լեռները, որովհետև հիշեցնում էին Իսպանիայի Գվադեբուպա անունը կրող լեռները:

ԳՎԱԴԻԱՆԱ.— Գետ Պիրենեյան թերակղզում: Արաբերենում վադի՝ «գետ» և անադի՝ «բաղ» բառերից: Այսինքն գետ-բաղ: Այդպես է կոչվել, որովհետև վերին հոսանքում մերթ կորչում է գետնի տակ, մերթ երևում, այսինքն բաղի պես սուզվում և դուրս գալիս: Արաբական վադի բառը ձևափոխվելով իսպաներենում դարձել է գվադի, այստեղից էլ Գվադիանա:

ԳՎԱՏԵՄԱԼԱ.— Պետություն և նրա մայրաքաղաքը Կենտրոնական Ամերիկայում: Գվատեմալա անվանումը հնդկա-

կան ցեղերից մեկի լեզվից է: Յառաջի նշանակում է «փտած ծառ»: Ըստ ավանդության, երբ իսպանացիները նվաճեցին այս երկիրը, ապա այստեղ գտան անանցանելի անտառներ և հաղարավոր փտած ծառեր:

ԳՎԱՐԴԱՅՈՒՅ.— Հրվանդան Սոմալի թերակղզում: Աֆրիկայի ծայր արևելքում: Անունը ծագում է պորտուգալերեն: աղավաղված գուարդաֆու «զգուշացիր» բառից: Իբր թե հրվանդանը ունեցել է մագնիսի հատկություն, նրա մոտով անցնող նավերի երկաթային մասերը մագնիսը ձգել-հանել է և նավերը խաթելվել ու խորտակվել են:

ԳՎԻԱՆԱ.— Երկիր Հարավային Ամերիկայում: Անունը առաջացել է հնդիկ գուայնարես ցեղից, որը համապատասխանում է իսպաներեն «պատվելիներ» բառին: Գվիանան բաժանվում է երեք մասի՝ Բրիտանական, որը 1966 թվականից անկախ պետություն է, Գվիանա անունով: Ֆրանսիականը և Նիդերլանդականը միում են որպես տիրապետություն: Նիդերլանդական Գվիանան կոչվում է նաև Սուրինամ:

ԳՎԻՆԵԱ.— Պետություն Արևմտյան Աֆրիկայում, որն անկախություն ստացավ 1858 թվականին: Գվինեա անունը գալիս է վաղ միջնադարից, ֆուլբե ցեղի Զեննե կամ Գուինե մեծ քաղաքից: Գուինե անունը Գվինեա դարձած սկզբնական շրջանում տրվել է այն ամփին, որը հարում է Ատլանտյան օվկիանոսին: Ժամանակի ընթացքում այդ անունը տարածվել է նաև ծոցի վրա: Ներկայումս Գվինեա անունով հայտնի են նաև պորտուգալական և իսպանական գաղութները:

ԳՎԻՆԵԱԿԱՆ ՄՈՑ.— Մոց Ատլանտյան օվկիանոսում, որը ողողում է արևադարձային Աֆրիկայի արևմտյան ափերը: Անունը ստացել է Գվինեական ափից:

ԴՐԱՆ-ՉԱԿՈ.— Դաշտավայր-տափաստան Արգենտինայի և Պարագվայի միջև: Իսպաներեն գրան՝ «մեծ» և հնդկերեն (գվարանի ցեղի) լեզվով չակո՝ «որսորդական դաշտ»:

ԳՐԱՅ.— Քաղաք Ավստրիայում: Սլավոնական գրադեյ բա-
ռի գերմանական ձևն է, որը նշանակում է «փոքր քա-
ղաք»:

ԳՐԵՆԼԱՆԴԻԱ.— Սառուցյալ և Ատլանտյան օվկիանոսների
սահմաններում գտնվող աշխարհի ամենամեծ կղզին:
Անվանումն ունի նորմանական ծագում, նշանակում է
«կանաչ երկիր»: Գրենլանդիան հայտնաբերվել է 10-րդ
դարում ներկա նորվեգացիների նախահայրերի՝ նորման-
ների կողմից, որոնք համարվում էին լավ ծովագնաց-
ներ և մինչև այդ արդեն հայտնաբերել էին Իսլանդիան
և այնտեղ բնակություն հաստատել: Գրենլանդիայի ա-
փերին առաջին անգամ 982 թվականին մոտեցել է էրիկ
Տորվալդսենը, որը հայտնի է էրիկ Շիկահեր մական-
նունով:

Աշխարհագրական օբյեկտների անունները սովորա-
բար համապատասխանում են տվյալ վայրի կա՛մ բնու-
թյանը, կա՛մ պատմությանը: Սակայն կան նաև բացա-
ռություններ: Տվյալ դեպքում «կանաչ» անունը Գրեն-
լանդիային բոլորովին էլ չի սաղում: Ընդհակառակը,
նրան հարմար էր միայն «Սառցե երկիր» անվա-
նումը, որը, ի դեպ, տրվել է նրանից ավելի բարե-
նպաստ պայմաններում գտնվող մեկ ուրիշ կղզու՝ Իս-
լանդիային: Գրենլանդիայի «կանաչ երկիր» անվանման
բացատրությունը երկու կերպ են տալիս: Մասնագետ-
ների մի մասը այն կարծիքին է, որ երբ 10-րդ դարում
առաջին անգամ նորմանները հայտնաբերել են այս
կղզին, հեռվից նրա ափերը կանաչ են երևացել, որով-
հետև արեգակի ճառագայթները սառուցյի բյուրեղների
մեջ բեկվելու հետևանքով կանաչ էին երևում: Մյուս
տեսակետն էլ ասում է այն մասին, որ այդ անհյուրըն-
կալ երկիրը կանաչ է անվանվել նրա առաջին հայտնա-
բերողի կողմից, որպեսզի սերունդները հրապուրվեն
այդ անունով և ձգտեն գնալու դեպի այդ երկիրը:

ԳՐԵՆՈՒԼ.— Քաղաք հարավ-արևելյան Ֆրանսիայում: Իզեր
դեպարտամենտի վարչական կենտրոնը: Լատիններեն

Գրացիանոպոլիսի փոփոխված ձևն է: Առաջացել է արևմտա-հռոմեական Գրացիան կայսրի անունից (345—383 թթ.) և ավելացվել պոլիս մասնիկը, որը հունարենում ունի քաղաքի նշանակություն:

ԳՐԻԳՈՐԻՈՊՈԼ (ԳՐԻԳՈՐԻՈՊՈԼԻՍ).— Քաղաքատիպ ավան Մոլդավական ՍՍՀ-ում: Գտնվում է Քիշինյով քաղաքից հյուսիս-արևելք, Դնեստրի ափին: Քաղաքը հիմնադրվել է 1792 թվականին, Թուրքիայից եկած հայերի կողմից: Այսպես է կոչվել ի պատիվ Գրիգորի Պոսյոմկինի, որը Ռուսաստանում բարձր դիրք ունեցող անձերից էր և Եկատերինա 2-ի ֆավորիտը: Միաժամանակ և գեներալ նահանգապետ էր Հարավային կայսրության տիրապետությունների: Գրիգորի Պոսյոմկինը ռուսական այն բարձրաստիճան անձերից էր, որոնք շարունակելով Պյոտր առաջինի ծրագիրը նպաստում էին ռուսական կայսրության սահմանների ընդարձակմանը թե դեպի Սև ծովյան շրջանները և թե դեպի Հյուսիսային Կովկաս: Այդ ընդարձակ և համեմատաբար նոսր բնակեցված տարածությունները յուրացնելու համար ռուսներ^ը և ուկրաինացիներ քիչ էին, դրա համար արքունիքը շահագրգռված էր նաև հայերին ներգաղթեցնել որպես քրիստոնյա, հուսալի և ձեռներեց տարր: Նոր վայրերում հայերին տրվում էին արտոնություններ և նյութական օգնություն: Այդպես է կատարվել Գրիգորիոպոլի, նոր Նախիջևանի, Արմավիրի, Մոզդզիկի, Ղզլարի հիմնադրումը: Այդ գաղութների ստեղծումը համընկնում էր ռուսական կայսրության շահերին՝ երկու առումով. թե առևտրական գործի զարգացման և թե նոր նվաճված տեղիտորիաները հուսալի քրիստոնյա տարրով բնակեցնելու տեսակետից: Ինչ վերաբերում է հայ գաղթականներին, ապա նրանք իրենց հերթին նույնպես շահագրգռված էին այդ գաղութները հիմնելու գործում, քանի որ այդ տեղերում նրանք գտնում էին խաղաղ կյանք և աշխատանքի բարենպաստ պայմաններ, որոն-

ցից նրանք զուրկ էին թե օտտոմանյան կայսրության սահմաններում և թե պարսկական տիրապետության տակ:

ԳՐԻՆԵ.— Հրվանդան Հյուսիսային Ֆրանսիայում: Գտնվում է Պա-դե-Կալե նեղուցի ամենանեղ (32 կմ) մասում: Անունը կազմված է ֆրանսերեն գրի՝ «մոխրագույն» (մառախուղի իմաստով) և նե՝ «քիթ» (հրվանդանի իմաստով) բառերից: Մոխրագույն հրվանդան, քանի որ այս մասում մառախլապատ օրերի քանակը շատ է:

ԳՐԻՆՎԻԶ.— Լոնդոնի արվարձաններից մեկը: Անվանումը առաջացել է հին անգլերեն գրին՝ «կանաչ» և բիշ՝ «ծոց» բառերի միացումից: Այսինքն «Կանաչապատ ծոց»: Խոսքը վերաբերում է Թեմզայի գետաբերանում եղած ծոցին: Գրինվիչի վրայով է անցնում միջազգային սկզբնական միջօրեականը, որտեղից և սկսվում է մեր ժամային գոտին կամ, ինչպես ասում են, զրո ժամը:

ԳՐՅՈՒՆՎԱԼԴ.— Քաղաք Գերմանիայում: Գերմաներեն գրյուն՝ «կանաչ» և վալդ՝ «անտառ» բառերից: Այս վայրում 1409—1411 թվականներին տեղի է ունեցել Գրյունվալդյան ճակատամարտը:

ԳՐՈԴՆՈ.— Քաղաք Բելոռուսիայում: Ռուսերեն գորոդ՝ «քաղաք» բառից: Հին անվանումն է Գորոդին:

ԳՐՈԶՆԻ.— Քաղաք Հյուսիսային Կովկասում: Չեչենո-ինգուշական ինքնավար ՍՍ Հանրապետության մայրաքաղաքը: Ռուսերեն գրովնի՝ «սպառնացող», «ահել» բառից: Այսինքն սպառնացող տեղ հարավի անհանգիստ ցեղերի համար: Որպես պաշտպանողական բերդ հիմնադրվել է 1818 թվականին: Հետագայում կորցնելով իր ստրատեգիական նշանակությունը վերածվեց քաղաքի (1869 թ.):

ԳՈՒԱՄ.— Կղզի Խաղաղ օվկիանոսում: Առաջին անգամ, 1521 թվականին, իսպանացիները տեսան այդ կղզին Սուրբ Հովհաննեսի տոնի օրը: Իսպանացիները Հովհաննեսին՝ Խուան են անվանում: Ժամանակի ընթացքում կղզու անունը ձևափոխվեց և այսօր հնչում է Գուամ:

ԳՈՒԱՆԶՈՒՈՒ.— Քաղաք Հարավ-արեւելյան Չինաստանում: Չինարեն գտան՝ «լայն», «ընդարձակ» բառից և ավելացրած շոու մասնիկը, որը չինական տեղանվանաբանությունում նշանակում էր բարձրաստիճան նահանգի կենտրոն: Եվրոպացիների կողմից քաղաքին երկար ժամանակ տրվում էր Կանտոն անունը:

ԳՈՒԳԱՐՔ.— Պատմական Հայաստանի տասնհինգ նահանգներից մեկը: Հյուսիսից սահմանակից է Իվերիային (Վրաստանին): Գուգարքը էթնիկական տեղանուն է, որի հիմքում ընկած է «գուգար» տոհմի անունը: «Ք» վերջածանցը ունի երկրի իմաստ: Ուրեմն Գուգարաց աշխարհ կամ երկիր: Գուգարքի կառավարիչը ուներ բզեշխի տիտղոս և համեմատաբար ավելի շատ անկախություն, քան մյուս նահանգների կառավարիչները:

ԳՈՒՍ-ԽՐՈՒՍՏԱՆ.— Քաղաք Վլադիմիրի մարզում, Գուգետի վրա: Բյուրեղապակյա (խրուստալ) գործարանից ստեղծվեց մի բնակավայր, որից և ստացավ իր ներկա անունը՝ ի տարբերություն նույն գետի անունը կրող, մետաղաձուլական գործարանի մոտ եղած Գուստեղեղնի բնակավայրի:

ԳՈՒՐԻԵՎ.— Քաղաք Ղազախստանում: Կասպից ծովի ափին: Հիմնադրվել է 1645 թվականին, վաճառական Միխայիլ Գուրևի կողմից:

Դ

ԴԱԼԱՅՆՈՐ.— Լիճ Հյուսիս-արեւելյան Չինաստանում: Մոնղոլերեն դալայ՝ «մեծ» և նոր՝ «լիճ» բառերից: Մոնղոլերեն դալայը ունի նաև «սրբազան» իմաստ, որի պատճառով լճի անվանումը ստուգաբանվում է նաև իբրև «Սրբազան լիճ»:

ԴԱԳՈՄԵԱ.— Պետություն Արևմտյան Աֆրիկայում: Մինչև եվրոպացիների գաղութացումը, այս երկրում 17—19-րդ

դարերում եղել է Դադա անունով պետություն: Ենթադրվում է, որ անունը առաջացել է Դադա իշխանի անունից:

ԴԱԼՄԱԹԻԱ.— Պատմական մարդ Հարավսլավիայում: Իլիրական ծագում ունեցող դալմաթ ժողովրդի անունից, որն անցյալում բնակվում էր այստեղ:

ԴԱԿԿԱ.— Քաղաք Արևելյան Պակիստանում: Քաղաքը կոչվել է պտղաբերության աստվածուհու անունով: Ըստ ավանդության, այստեղ հայտնաբերվել է պտղաբերության աստվածուհի Դուրգուի դիժանկարը, որտեղ կառուցվել է տաճարը և նրա շուրջն էլ աճել քաղաքը:

ԴԱԿՈՏԱ.— ԱՄՆ-ի շտատներից (նահանգներից) մեկը: Անունը առաջացել է հնդկական դակոտա ցեղի անունից: Դակոտա նշանակում է «դաշնակից»: Այստեղ գոյություն ունի յոթ ցեղի դաշնակցություն: Ժամանակի ընթացքում Դակոտայի տերիտորիան բաժանվեց երկու մասի՝ Հյուսիսային և Հարավային Դակոտաների:

ԴԱՂՍՏԱՆ.— Ինքնավար հանրապետություն ՌՍՖՍՀ-ի կազմում: Գտնվում է Հյուսիսային Կովկասում: Թյուրքական դաղ՝ «լեռ» և պարսկերեն ստան՝ «երկիր» բառերի զուգակցումից:

ԴԱՄԱՍՍԿՈՍ.— Սիրիայի մայրաքաղաքը: Արաբերեն Դամեշկ: Սեմիտական լեզվում՝ «գործարար»: Այսինքն գործարար վայր, օգտավետ տեղ:

ԴԱՄԻՆՏՏԱ.— Քաղաք ԱՄՆ-ում (Եգիպտոս): Արաբերեն լեզվից՝ ջրի մոտ գտնվելու իմաստով:

ԴԱՆԻԱ.— Պետություն Հյուսիսային Եվրոպայում: Անունը առաջացել է դան ցեղից, որն այս երկրում բնակություն էր հաստատել դեռևս 5—6-րդ դարերում: Դանիացիները իրենց երկիրն անվանում են Դանմարք: Դան անվանը ավելացվել է գերմաներեն մարք՝ «երկիր» բառը: Ստացվել է Դանմարք, այսինքն՝ դաների երկիր: Օտարները դան անվանը ավելացրին լատիներեն «իա» մասնիկը, որը երկրի նշանակությամբ գործածական է դարձել միջադպային մասշտաբով:

ԴԱՆԻԱԿԱՆ ՆԵՂՈՒՑ.— Նեղուց Գրենլանդիայի և Իսլանդիայի միջև: Չնայած նեղուցը գտնվում է Դանիայից հեռու հազար կիլոմետր հեռավորության վրա, բայց կրում է Դանիայի անունը: Պատճառը այն է, որ իր ժամանակին Դանիան իշխում էր թե՛ Իսլանդիայում և թե՛ Գրենլանդիայում: Բնական է, որ ջրային տարածությունում նույնպես նա էր իշխում, դրա համար էլ ստացավ դանիական անունը: Ներկայումս Իսլանդիան անջատված է Դանիայից:

ԴԱՆՈՒԲ.— Գետ Եվրոպայում: Սկսված էր ղոն՝ «ջուր» բառից: Տվյալ դեպքում՝ «գետ»:

ԴԱՇՔԵՍԱՆ.— Քաղաք Ադրբեջանական ՍՍՀ-ում: Ադրբեջաներեն դաշ՝ «քար» և քեսան՝ «կտրող»: Անցյալում այստեղ եղել են քարտաշներ:

ԴԱՎԱԼԱԳԻՐԻ կամ ԴՀԱՈՒԼԱԳԻՐԻ.— Հիմալայների բարձր գագաթներից մեկը Նեպալում: Սանսկրիտերեն դհառե՝ «սպիտակ» և գիրի՝ «լեռ» բառերից: Այսինքն «ձյունածածկ լեռ»:

ԴԱՐԴԱՆԵԼ.— Փոքր Ասիայի և Եվրոպայի միջև ընկած նեղուցներից մեկը, որը միացնում է Էգեյան և Մարմարա ծովերը: Անվանման ստուգաբանությունը կապվում է տրոյացիների նախահայր Դարդանոսի հետ, որն ըստ ավանդության Հոնաստանից այստեղ է վերաբնակվել և հիմնել Տրոյա քաղաքը: Այս նեղուցը մինչև Խաչակրաց արշավանքը հայտնի էր Հելեսպոնտոս անունով, որը նույնպես կապվում է հունական դիցաբանության հետ: Թուրքերը նեղուցն անվանում են Չանակկալեբոզազ, Չանակկալե քաղաքի անունով: Վերջին անվանումը ոչ մի երկրում չի ընդունված, բացի Թուրքիայից:

ԴԱՐ-ԷՍ-ՍԱԼԱՄ.— Տանզանիա պետության մայրաքաղաքը: Անունը արաբերեն դար՝ «նավահանգիստ» և սալամ՝ «խաղաղություն» բառերի միացումից է: Այսինքն «խաղաղության նավահանգիստ»:

ԴԱՐԻԱԼԻ ԿԻՐՃ.— Խորը կիրճ Ռադմա-վիրական ճանապարհի վրա, որով հոսում է Թերեք գետը: Նրա ամենանեղ և

անդնդախոր տեղը: Անվան ստուգաբանությունը կապվում է կովկասյան լեռների ռազմատենչ ալանների հետ: Ալան էթնոնիմին ավելացվել է դարիա բառը՝ «դարիա ալանի» պարսկերեն նշանակում է «Ալանաց դուռ»: «Ալանաց դուռը» Կովկասի բովանդակ պատմության ընթացքում եղել է հյուսիսից դեպի Անդրկովկասի հարուստ հովիտները տանող անցուղին: Այդ դռնով էին ալանները հաճախ ներխուժում Վրաստան, Հայաստան, Ատրպատական և հասնում Իրանի սահմանները: Իրանը երբեմն Հռոմի հետ դաշնակցում էր այն բանի համար, որպեսզի հնարավորություն ստանա կովելու ռազմատենչ ալանների դեմ: Դարիալը հնում հայտնի էր նաև «Կովկասյան դարբաս» անունով: Ի դեպ, ներկա օսերը համարվում են ալանների, սկյութների և սարմաթների հետնորդները: Ալանները մեզ ծանոթ են Սաթենիկ թագուհու անվան հետ կապված ավանդությունից: Նա ալանաց թագավորի դուստրն էր, հետո դարձավ Արտաշես Բ-ի կինը: Պատմությունից մեզ հայտնի է պատմվածքների և վիպական երգերի միջոցով:

ԴԱՐԼԻՆԳ.— Գետ Ավստրալիայում: Մուրբեյ գետի աջ վտակը: Եվրոպացիներից առաջինը այս գետը տեսավ կապիտան Չ. Ստուարտը, որը գետը կոչեց ի պատիվ Նոր Հարավային Ուելսի նահանգապետ Ռալֆ Դարլինգի:

ԴԱՐԽԱՆ.— Քաղաք Մոնղոլական Ժողովրդական Հանրապետությունում: Անունը մոնղոլերեն դարխան՝ «դարբին», «երկաթագործ» բառի միացումից է:

ԴԱՐՎԻՆԻ ԼՅՈՒ.— Լեռ Հարավային Չիլիում, Հրո երկրում: Այդպես է կոչվել ի պատիվ անգլիացի նշանավոր բնագետ Չարլզ Դարվինի (1809—1883 թթ.):

ԴԱՐՎԻՆ.— Նավահանգիստ Ավստրալիայի հյուսիսում: Հիմնադրվել է 1830 թվականին և կոչվել է ի պատիվ Չարլզ Դարվինի:

ԴԵՖԵԴ.— Գետ Հայկական ՍՍՀ-ում: Կուրի վտակներից մեկը: Հոսում է Լոռվա ձորով: Անվանումը կապվում է

պարթևական դև և բեդ՝ «գետ» բառերի միացման հետ: Այսինքն «դևերի գետ» իմաստով: Մեր ավանդույթու-
նում էլ լոռվա ձորերում են իշխել Դև-Ֆեդ և Դև-Ալ
հսկաները:

ԴեժնՅՈՎԻ ՀԻՎԱՆԴԱՆ.— Ասիա ցամաքի ամենաարևելյան
կետը Չուկոտյան թերակղզում: Այսպես կոչվեց սկսած
1879 թվականից, բևեռագետ Նորդենշելդի առաջար-
կով, ի պատիվ Սեմյոն Դեժնյովի, որը հրվանդանը
հայտնաբերել էր դեռ 1648 թվականին:

ԴԵԼԱՎԵՐ.— ԱՄՆ-ի շտատներից (նահանգներից) մեկը: Կոչ-
վել է կոմա Դե լա Վերի անունով, որը Վիրգինիայի նա-
հանգապետներից էր 17-րդ դարի սկզբին:

ԴԵԼԻ.— Հնդկաստանի մայրաքաղաքը: Անվանման ստուգա-
բանություններից մեկը կապվում է քաղաքի հիմնադիր
Ռաջ Դիլուի անվան հետ (I դ., մ. թ. ա.): Հին Դելին
կոչվում է նաև Շահջանաբադ, այսինքն «Շահջահանի
քաղաք»:

ԴԵ-ԼՈՆԳԻ ԿՂԶԻՆՆԵՐ.— Կղզիների խումբ Հյուսիսային սա-
ռուցյալ օվկիանոսում: Արևելա-Սիբիրական ծովում:
Այդպես է կոչվել ի պատիվ Դե-Լոնգի, որն այս կղզի-
ներից երեքը՝ Ժանետա, Հենրիետա և Բենետտա, հայտ-
նաբերեց 1879—1881 թվականների արշավախմբի ժա-
մանակ: Դե-Լոնգը եղել է ամերիկյան նշանավոր բևե-
ռային հետազոտող, որը 1879 թվականին գլխավորում
էր «Ժանետա» նավի էքսպեդիցիան: Դե-Լոնգի նպա-
տակն էր հասնել Հյուսիսային բևեռ և որոնել Նորդեն-
շելդին: Զհասնելով Լենայի գետաբերանին «Ժանե-
տան» ենթարկվում է նավաբեկության: Էքսպեդիցիայի
կենդանի մնացած անդամները Դե-Լոնգի գլխավորու-
թյամբ դուրս են գալիս Լենայի գետաբերան, սակայն
նույնպես զոհվում են 1881 թվականին:

ԴԵԿԱՆ.— Ընդարձակ սարահարթ թերակղզային Հնդկաստա-
նում: Անունը առաջացել է սանսկրիտերեն դակշինա
բառից, որը «հարավ» է նշանակում:

ԴԵՂԻՆ ԾՈՎ.— Ծով Չինաստանի և Կորեայի միջև: Այսպիսի

անվանում է տրվում ծովին նրա առափնյա մասի ջրերի մուգ-դեղնավուն գույնի պատճառով, որը հետևանք է խուանխե դեփի կողմից բերված դեղին գույնի տիղմի: Չինական տոպոնիմիստները ընդունելով այս բացատրությունը, միաժամանակ ավելացնում են, որ այս անվանումը նաև արտահայտում էր կայսերական իշխանության խորհրդանիշը: Չէ՞ որ հին Չինաստանում դեղին գույնը կայսրության սիմվոլն էր:

ԴԵՄԱՎԵՆԴ.— Լեռ Իրանում: Երկրի ամենաբարձր սարը: Դեմավենդ բառի աղավաղված ձևն է: Պարսկերեն դև՝ «դև» և վենդ՝ «պատկանելիություն» կամ «կացարան» բառերից է: Վենդը իրանական բենդ բառի քրդական ձևափոխումն է. այլ խոսքով դեբրի կացարան: Մի այլ բացատրությամբ՝ «ծխացող լեռ»: Ժողովուրդը Դեմավենդ լեռան հետ է կապում շատ առասպելներ և ավանդություններ:

ԴԵՍԱ.— Դենպրի վտակը: Հին սլավոներեն դեսնա նշանակում է «աջ կողմը»: Երբ սլավոնական ցեղերը տարածվում էին դեպի հյուսիս 6—7-րդ դդ., այս գետը գտնվում էր իրենցից աջ:

ԴԵՎԻՍԻ ՆԵՂՈՒՅ.— Կանադայի Հյուսիսում: Բաֆֆինի Երկրի և Գրենլանդիայի միջև: Այդպես է կոչվում անգլիացի ծովագնաց Ջոն Դևիսի անունով (1550—1605 թթ.): Դևիսը 1586 թվականին որոնում էր հյուսիս-արևմտյան միջանցքը և ճեղքելով սառույցները հասավ բևեռային շրջագիծ, բայց ստիպված ետ վերադարձավ: Հետագայում, ի պատիվ Ջոն Դևիսի նեղուցը կոչվեց նրա անվամբ:

ԴԵՏՐՈՅՏ.— Քաղաք ԱՄՆ-ում: Դետրոյտ ֆրանսերեն դետրուա՝ նեղուց բառի անգլիական տառադարձությունն է: Քաղաքը գտնվում է այն նեղուցի վրա, որը միացնում է Հուրոն և էրի լճերը: Հիմնադրվել է 1683 թվականին:

ԴԵՐԲԵՆՏ.— Քաղաք Դադստանի ԻՍՄՆ-ում: Կասպից ծովի ափին: Անունը պարսկերեն դեր՝ «դուռ» և բենդ կամ բանդ՝ «արգելակ» բառերի զուգակցումից: Դերբենտը

եղել է Անդրկովկասից Հյուսիսային Կովկաս տանող կարևոր ելքից մեկը, Դարիալի կիրճի նման: Այդ ճանապարհով էին Հյուսիսից վաչկատուն ցեղերը ներխուժում Անդրկովկաս: Մուտքը Դերբենտից ավելի մատչելի էր, քան Դարիալից: Դերբենտի պաշտպանությունը կատարվում էր պարսից զինվորական ուժերով: Արաբների մոտ Դերբենտը հայտնի էր Բաբ-ու-աբվար (գըլխավոր դարբաս), թուրքերի մոտ Դեմիրկափուսի (ծրկաթյա դռներ) անուններով:

ԴԵՐ-ՋՈՐ.— Բնակավայր Միջագետքի անապատներում: Անվան հիմքում ընկած են դեր՝ «անտառ» և զոր՝ «զղյակ» բառերը: Այսինքն «անտառի զղյակ»՝ թերևս օաղիսում գտնվելու պատճառով: Դեր-Ջորի շրջակա անապատները եղան 1915 թվականի հայ տարագրյալների աքսորավայրը և դարձան նրանց Գողգոթան:

ԴԻԱՐԲԵՔԻՐ.— Քաղաք Տիգրիս գետի վրա, Հայկական Տավրոսի հարավում: Թուրքիայի և Իրաքի սահմանում: Համանուն նահանգի (վիլայեթի) կենտրոնն է: Դիարբեքի-րը հնում հայտնի է եղել Ամիտա կամ Ամիդա անվան տակ: Դիարբեքի-րը ստրատեգիական և առևտրական կարևոր դիրքի, ինչպես նաև սահմանային քաղաք լինելու շնորհիվ դարեր շարունակ կռվախնձոր է դարձել, ձեռքից ձեռք է անցել: Այսպես, օրինակ, Ամիդ-Դիարբեքի-րի վրա իշխել են ասորեստանցիները, հայերը, հուսեանցիները, պարսիկները, հույները, արաբները, սելջուկները և վերջապես թուրքերը, որոնք քաղաքը վերջնականապես նվաճեցին սուլթան Սելիմի օրոք, 1515 թվականին, պարսիկների դեմ տարած հաղթանակից հետո: Թուրքերը պահեցին քաղաքին տրված արաբական Դիարբեքի-ր անունը, որը արաբերեն նշանակում է «Բեքի-րի ապրելատեղ» կամ «Բեքի-րի վայր»: Օսմանյան կայսրության ժամանակ Թուրքիան բաժանված էր վարչական խոշոր միավորումների՝ նահանգների կամ վիլայեթների և Դիարբեքի-ր քաղաքը համանուն նահանգի կենտրոնն էր:

Հայ գրականության մեջ և քարտեղներում հաճախ կարելի է հանդիպել այն բանին, թե ինչպես Դիարբեքի-րին տրվում է Տիգրանակերտ անունը, որը ճիշտ չէ, որովհետև Դիարբեքիը (Ամիդա) և պատմական Տիգրանակերտը (Ֆարդին) տարբեր քաղաքներ են և գտնու-վում են իրարից զգալի հեռավորության վրա:

ԴԻԽ-ՏԱՌԻ.— Մեծ Կովկասյան շղթայի գագաթներից: Անունն ստուգաբանվում է «բարձր», «գառիթափ» լեռ:

ԴԻԿՍՈՆ, ԴԻՔՍՈՆ.— Բնակավայր Թայմիրի ազգային օկրու-գում, Կրասնոյարսկի երկրամասում, Ենիսեյի ծոցի ափին: Այդպես է կոչվել 1875 թվականին ի պատիվ շվեդացի Օ. Դիկսոնի, որը իր վրա էր վերցրել անվանի ճանապարհորդ Նորդենշելդի արշավախմբի հանդերձա-վորման ծախսերը:

ԴԻԿՍՈՆ, ԴԻՔՍՈՆ.— Կղզի Ենիսեյի ծոցում: Այդպես է կոչվել ի պատիվ շվեդացի Օ. Դիքսոնի:

ԴԻՈՄԻԴԻ ԿՂԶԻՆԵՐ.— Բերինգի նեղուցում: Զնայած կղզինե-րը իր ժամանակին հայտնաբերել էր Սեմյոն Դեժնյովը, բայց երկրորդ անգամ՝ 1728 թվականին, երբ մոտեցավ ծովազնաց Վիտիուս Բերինգը, նրանց կոչեցին Դիոմիդի կղզիներ, որովհետև հայտնաբերած օրը օգոստոսի 16-ն էր՝ «Սուրբ Դիոմիդի» օրը:

ԴՅՈՒՆԿԵՐԿ.— Նավահանգիստ Ֆրանսիայում, Հյուսիսային ծովի ափին: Ֆրամանդերեն դոն՝ «ավաղաթումբ» և կերկ՝ «եկեղեցի» բառերի միացումից՝ ավաղաթմբերի եկեղեցի:

ԴՅՈՒՍԵԼԴՈՐՅ.— Քաղաք ԳՅՀ-ում: Անունը առաջացել է Դյուսել գետի և գերմաներեն դորֆ՝ «գյուղ» բառերի զուգակցումից:

ԴՆԵՊՐ.— Գետ ՍՍՀՄ Եվրոպական մասում: Անունը գալիս է սկյութերեն լեզվից, որը նման է ժամանակակից օսե-րենին: Արմատը դոն բառն է, որը նշանակում է «ջուր», գետի իմաստով:

ԴՆԵՍՏՐ.— Գետ Ուկրաինայում և Մոլդավիայում: Նույնպես սկյութերեն դոն՝ «ջուր» կամ «գետ» բառից:

ԴՈՅՐՈՒՋԱ.— Մարգ Ռումինիայում: Ռումիններեն դորբո-
շիա՝ գեղեցիկ լանդշաֆտ, սիրուն տեսարան:

ԴՈԴԵԿԱՆԵՑ.— Կղզիախումբ է՝ գեյան ծովում: Հունարեն գո-
գեկա՝ «տասներկու» և ոնեսոս՝ «կղզի»: Արշիպելագը
բաղկացած է տասներկու կղզիներից:

ԴՈՄԻՆԻԿԱ.— Կղզի վեհառ ինդիայում, Փոքր Անտիլյան խում-
բում: Հայտնաբերվել է Քրիստափոր Կոլումբոսի կող-
մից 1493 թվականին, կիրակի օր: Անունը առաջացել
է հենց դոմինիկա բառից, որը թե՛ իսպաններեն և թե՛
իտալերեն նշանակում է «կիրակի»:

ԴՈՄԻՆԻՈՆ.— Բրիտանական Համագործակցության (Բրիտա-
նական կայսրության) կազմի մեջ մտնող ինքնավար
պետություն:

Դոմինիոն տերմինը լատիներեն «տիրապետություն»
կամ «իշխանություն» բառից է: Պետական իրավունքի
ասպարեզում, առաջին անգամ դոմինիոն հասկացու-
թյունը գործածվել է 1867 թվականին՝ Կանադայի
նկատմամբ: Հետո արդեն Ավստրալիայի (1901 թ.),
ապա Հարավ Աֆրիկական Միության (1909 թ.), ներ-
կայիս Հարավ Աֆրիկյան Հանրապետության համար:
Դոմինիոնի իրավունքից սկզբում օգտվում էին այն եր-
կրները, որոնց բնակիչներն անգլիական ծագում ու-
նեին կամ որտեղ անգլիացիները իշխող էին: Երկրորդ
համաշխարհային պատերազմից հետո որոշ ժամանակ
դոմինիոն դարձան Հնդկաստանը և Պակիստանը:

Ներկայումս դոմինիոն տերմինը աստիճանաբար
դուրս է գալիս պաշտոնական գործածությունից և փո-
խարինվում է «Համագործակցության անդամ» տերմի-
նով, բայց դեռ գործածական է Կանադայի, Ավստրա-
լիական Միության և Նոր Զելանդիայի նկատմամբ:

Դոմինիոնը ունի ինքնավարություն և պետությանը
համապատասխան այլ հատկանիշներ՝ սեփական պառ-
լամենտ, կառավարություն, բանակ, նախատորմ, դրո-
շակ, դրամ և այլն:

Դոմինիոններն անմիջապէս գիւմանագիտական հա-
րաքերութիւններ ունեն այլ պետութիւնների հետ: Նը-
րանք հանգիստանում են Միավորված Ազգերի կազմա-
կերպութեան անդամներ:

Բայց դոմինիոնը անգլիական թագավորին ճանաչում
է որպէս իր կայսր: Վերջինիս ներկայացուցիչը դոմի-
նիոնում հանգիստանում է գեներալ-նահանգապետը:

ԴՈՄԻՆԻԿԱՆ ԼԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ.— Պետութիւն Վեստ Ին-
դիայում, Հաիտի կղզու արեւելյան մասում: Անվանման
հիմքում ընկած է իսպաներեն դոմինգո՝ «կիրակի»
բառը:

ԴՈՆ.— Գետ Ռուսաստանում: Գետի անվանումը սկսութեան
դոն բառից է, որն ունեցել է «ջրի» նշանակութիւն և
գործածվել է գետի իմաստով: Այսպիսով, դոն հասարակ
անունը դարձել է աշխարհագրական հատուկ անուն:
Քանի որ ներկա օսերը համարվում են սկսութների
հետնորդները, ապա դոն բառը պահպանվել է գետերի
անուններում: Այսպէս, օրինակ, Հյուսիսային Օսեթիա-
յում հայտնի են Արդոն, Գիդելդոն անուններով գետեր:

ԴՈՆԲԱՍ.— Դոնբաս անունը կազմվել է Սեվերսկի Դոնեց գե-
տի անվան երկրորդ մասի առաջին, այսինքն «դոն»
վանկից: Ավելացվել ռուսերեն բառեջն «ավազան» բառի
առաջին «բաս» վանկը: Ստացվել է Դոնբաս, այսինքն
«Դոնեցի ավազան»: Իսկ Դոնեցն էլ Դոն գետի ամենա-
մեծ վտակն է, որը հոսում է Ուկրաինայի ափսային
շրջանով: Անունը առաջացել է Դոն գետից և ավելաց-
վել է ռուսերեն փոքրացուցիչ «եց» մասնիկը: Ստացվել
է Դոնեց: Այսինքն փոքրիկ Դոն: Գետը կոչվում է նաև
Դոնեց Սեվերսկի: Տես այս անվան ստուգաբանութիւնը:

ԴՈՆԵՅ ՍԵՎԵՐՍԿԻ.— Տես Սեվերսկի Դոնեց:

ԴՎԻՆԱ ԼՅՈՒՍԻՍԱՅԻՆ.— Գետ ՍՍՀՄ-ի Եվրոպական մասի
հյուսիսում: Ֆիններեն վիննա կամ դվիննա՝ «խաղաղ»,
«հանգիստ» իմաստով:

ԴՐԱԿՈՆՅԱՆ ԼԵՌՆԵՐ.— Հարավ Աֆրիկական Հանրապետու-
թիւնում: Լեռների անվանումը ստուգաբանվում է երկու

կերպ: Առաջինը կապվում է գաղութարար Դրակենշտեյ-
նի անվան հետ: Իսկ երկրորդը՝ լեռների ուրվագիծը հի-
շեցնում է ֆանտաստիկական դրակոնի, այսինքն «վի-
շապի»:

ԴՐԱՎԱ.— Դանուբ գետի աջ վտակներից: Հունարեն դրոս՝
«աճապարեկ», «վազեկ» բառից: Արագահոս իմաստով:
ԴՐԵՋԴԵՆ.— Քաղաք ԳԴՀ-ում: Դրեզդեն անունը ծագել է
սլավոններեն դրեժդանք բառից, որը նշանակում է ան-
տառի մարդկանց քաղաք:

ԴՐԵՅԿԻ ՆԵՂՈՒՅ.— Միացնում է Խաղաղ օվկիանոսը Ատ-
լանտյան օվկիանոսի հետ: Միաժամանակ բաժանում է
Հարավային Ամերիկան Հարավ-Շեռլանդական կղզիներից:
Այս նեղուցը կոչվել է ի պատիվ անգլիական ծո-
վագնաց Ֆրենսիս Դրեյկի (1545—1597 թթ.): Ֆերդի-
նանդ Մագելանից հետո, Ֆրենսիս Դրեյկը առաջինն
էր, որ կատարեց շուրջերկրյա ճանապարհորդություն:
Նա անցավ Հրո երկրից հարավ և եղավ Ամերիկայի
ամենահարավային կետի Հորն հրվանդանի հայտնա-
բերողը:

ԴՈՒՅԼԻՆ.— Իռլանդիայի մայրաքաղաքը: Անունը մեկնաբան-
վում է երկու կերպ: Առաջինը, դուբլին կելտերեն լեզվից
է և նշանակում է «սև գետի ծոց»: Երկրորդը՝ էբլան
կելտական ցեղերից մեկի անունով:

ԴՈՒԵՆՈ.— Գետ Իսպանիայում և Պորտուգալիայում: Անվա-
նումը կելտական լեզվից է, նշանակում է «գետ»:

ԴՈՒՇԱՆԲ.— Տաջիկական ՍՍՀ-ի մայրաքաղաքը: Անունը
առաջացել է տաջիկերեն դուշանբե, այսինքն «երկու-
շաբթի» բառից: Այդ օրը ամենալավ օրն է համարվել
տաջիկների մոտ, որովհետև անցյալում այդ օրը ներկա
Դուշանբեի տեղում տեղի էր ունենում աշխույժ տոնա-
վաճառ:

ԴՈՒՐԲԱՆ.— Քաղաք Հարավ-Աֆրիկյան Հանրապետությու-
նում: Նավահանգիստ Հնդկական օվկիանոսի ափին:
Հիմնադրվել է 1824 թվականին և կոչվել է ի պատիվ
Բ. դ'Ուրբանի, որը եղել է Կապի գաղութի նահանգա-

պետ: Մյուս անվանումը՝ Նատալ, իսպաներենում նշանակում է «ծննդյան»՝ Քրիստոսի ծննդյան տոնակատարության կապակցությամբ, որի հետ համընկել է այդ ամիսի հայտնագործումը:

Ե

ԵԳԻՊՏՈՍ.— Երկիր Հյուսիսային Աֆրիկայում՝ Նեղոսի հովտում: Եգիպտոս անունը գալիս է հին հունարեն Այգուպտոս (այս կոպտոս՝ «կոպտերի երկիր») բառից: Հին եգիպտերեն դա հնչում էր Հետ-կա-պտահ. դա Մեմֆիսի կրոնական անվանումներից մեկն էր: Հետագայում այգուպտոսը հույների միջոցով դարձավ Եգիպտոս, որը անցավ հայերին և աշխարհի շատ ժողովուրդներին: Անցյալում եգիպտացիները իրենց երկիրը անվանել են Նաե Քեմի, որ նշանակում է «սև հող»: Այդպես են կոչվել ի հակադրություն շրջակա անապատի դեղնավուն հողերի: Այստեղից էլ առաջացել է քիմիա բառը: Ներկայումս եգիպտացիները, ավելի ճիշտ արաբները, իրենց երկիրը անվանում են Միսր կամ Մրսր: 1958 թվականից պաշտոնապես կոչվում է Արաբական Միացյալ Հանրապետություն:

ԵԴԵՍԻԱ.— Ներկայումս Ուրֆա: Հինավուրց պատմական քաղաք Փոքր Ասիայում: Այժմ Ուրֆայի վիլայեթի կենտրոն: Քաղաքի Եդեսիա անվանումը բացատրվում է հետևյալ կերպ: Ըստ ավանդության, երբ Ալեքսանդր Մակեդոնացին 303 թվականին գրավում է Ուրֆան, ապա քաղաքի գեղեցկությունը, ջրերի և մրգերի առատությունը նրան հիացնում են և այն իր աղջկա անունով կոչում է Էտիսի, որը հայերի կողմից դառնում է Եդեսիա:

ԵԹՈՎՊԻԱ.— Հնագույն պետություն Աֆրիկայում: Հին Աշխարհում էյթիոպիա Աֆրիկայի արևադարձային գոտու

հունական անվանումն էր: Հետագայում այս երկիրը հայտնի դարձավ ավելի շատ Հաբեշստան անունով, չնայած Եթովպիա անունը այս երկրին տրվել է ավելի վաղ, որը ունի հունական ծագում և բառացի նշանակում է «արեակեզ մարդկանց երկիր»: Հին հույները կարծում էին, որ այդ երկրի բնակչության մաշկի թուխ գույնը պատճառ է արեգակի ճառագայթների վառող հատկության: Իսկ երբ միջնադարում արաբները նվաճեցին Եգիպտոսը, ապա Եթովպիային Հաբեշստան անունը տվեցին: Դա առաջ եկավ Եթովպիայում բնակվող էլ-հաբեշ կամ հաբեշ ժողովրդի անունից, որի հետ արաբները մոտ հարաբերությունների մեջ մտան: Երկար ժամանակ գործածական դարձավ արաբական անվանումը՝ Հաբեշստան: Սակայն վերջերս վերականգնվեց նրա հին անունը, և երկիրը պաշտոնապես սկսեց անվանվել Եթովպիա:

ԵՄԵՆ.— Պետություն Արաբական թերակղզու հարավ-արևմրտյան մասում: Երկրի անվանման հիմքում ընկած է արաբերեն եամին՝ (եմեն) «հարավ» բառը: Տվյալ դեպքում նկատի է ունեցվել Մեքքայից դեպի աջ գտնվելը, քանի որ մուսուլմանական աշխարհում կողմնորոշվել են Մեքքայից դեմքերը դեպի արևելք: Այդ դեպքում ձախ կողմը լինում է հյուսիս, իսկ աջը՝ հարավ: Այստեղից էլ «հարավ» բառը դարձել է աշխարհագրական հատուկ անուն:

ԵՅՍԿ.— Քաղաք Կրասնոդարի երկրամասում: Ազգովի ծովի ափին, այնտեղ, որտեղ Եյա գետը թափվում է ծովը: Քաղաքը հիմնադրվեց 1848 թվականին և կոչվեց գետի անունով:

ԵՆԻՍԵՅ.— Մեծ գետ Սիրիոում: Նենեցերեն ենասե՝ լաջն գետ բառից: Ենիսեյ անվանման առաջացումը ունի այսպիսի պատմություն: Անցյալում, երբ ռուսները մտնեում են Տազի խորշին, ապա նրանք տեղացիներից հարցուփորձ են անում, թե եթե արևելք գնան, իրենք էլ ինչ գետի կհանդիպեն: Նենեցները (բնիկները) պատասխանում

են, որ կհանդիպեք Ենասային: Այսինքն լայն կամ մեծ դետի: Առաջին ռուսներն էլ կարծելով, որ դա գետի անունն է, հաղորդում են Մոսկվա, թե շարժվում ենք դեպի Ենիսեյ: Այսպես է առաջացել Սովետական Միության ամենամեծ գետի՝ Ենիսեյի անունը:

ԵՍՆՏՏՈՒԿԻ.— Կուրորտ Հյուսիսային Կովկասում: Զերբեզերեն հասն՝ «վարժվել» և տուկու՝ «անկյուն», «տեղ» բառերից, թերևս ապաստանի իմաստով:

ԵՎԱ-ԼԻՎ ԿՂԶԻ.— Այս երկանուն կղզին մտնում է Ֆրանց Իոսիֆ արշիպեպիսկոպի կազմում: Անվան առաջացումը կապված է անվանի բեկռագետ Ֆրիտիոֆ Նանսենի 1893—1896 թվականներին «Ֆրամ» նավով կատարած նշանավոր ճանապարհորդության հետ: Ինչպես հայտնի է, «Ֆրամից» բաժանվելով, նա փորձեց բեկռ հասնել սառույցների վրայով, դրեյֆի օգնությամբ: Բայց այդ նրան չհաջողվեց և ստիպված եղավ ձմեռել Ֆրանց Իոսիֆի արշիպեպիսկոպի: Այստեղ նա հայտնաբերեց երկու կղզի, որոնցից մեկը կոչեց իր կնոջ՝ Եվայի անունով, իսկ մյուսը՝ փոքրիկ աղջկա՝ Լիվի անունով: Բայց երբ 1932 թվականին սովետական բեկռագետները ուսումնասիրեցին այդ կղզիները, պարզվեց, որ Եվա և Լիվ կղզիները իրականում մի կղզի են երկու բարձունքներով: Քանի որ այդ ժամանակ Նանսենը կենդանի չէր, ապա որոշվեց կղզուն տալ միացյալ անուն՝ Եվա-Լիվ:

ԵՎՊԱՏՈՐԻԱ.— Քաղաք Ղրիմում: Մինչև 6-րդ դարը ներկա քաղաքի տեղում գտնվում էր սկյութական Կերկիրտիդա անվամբ բնակավայր: Սակայն այն 2-րդ դարում, մ. թ. ա., գրավեց Պոնտոսի թագավոր Միհրդատ 6-րդ Եվպատորը, որի զորավարներից մեկը բնակավայրը քաղաքի վերածեց և կոչեց թագավորի անվամբ: Ժամանակի ընթացքում այդ անունը մոռացության տրվեց, և միայն 1784 թվականին վերականգնվեց Եվպատորիա անունը:

ԵՎՐԱՍԻԱ.— Երկրի ամենամեծ մայր ցամաքը: Այսպես են անվանում Եվրոպան ու Ասիան միասին վերցրած՝ ցամաքները, առանց կղզիների:

ԵՎՐՈՊԱ.— Աշխարհամաս: Եվրասիա մայր ցամաքի արևմուտյան մասում: Անվանման առաջացման պատմությունը հնում կապում էին հունական դիցաբանությունում եղած Եվրոպա անվան հետ: Այս սովորական համադրումը դեռ հինգերորդ դարում ժխտել է Հերոդոտը: Ներկայումս ընդունված է այն, որ Եվրոպա անունը սեմական լեզվից է և հույներին է անցել փյունիկեցիների միջոցով և բառացի նշանակում է «արևմուտք»: Փյունիկեցիները իրենցից արևմուտք ընկած երկրները «էրեբ» բառով էին անվանում, ի հակադրություն արևի ծագման կողմի, որը կոչում էին «ասու». այստեղից էլ «Ասիա»: Եվրոպա անունը սկզբում վերաբերում էր Բալկանյան թերակղզու էգեյան ծովին հարող մասին. հետո աստիճանաբար անցավ ամբողջ աշխարհամասի վրա:

ԵՎՐՈՊԱ.— Հրվանդան Պիրենեյան թերակղզու հարավում: Անունը ստացել է Եվրոպա աշխարհամասից:

ԵՐԳՆՆՆԵՐ.— Բարձրություն ՍՍՀՄ-ի Եվրոպական մասի հարավ-արևելքում: Կալմիկերեն էրգի բառից, որը նշանակում է «բարձրություն»:

ԵՐԵՎԱՆ.— Հայաստանի մայրաքաղաք Երևանը դասվում է աշխարհի հնագույն քաղաքների թվին: 1968 թվականի աշնանը լրացավ նրա հիմնադրման երկու հազար յոթ հարյուր հիսուն տարին: Դարերի ընթացքում Երևանը հասակ է առել ու տարածվել Արարատյան լայնածավալ դաշտի հյուսիս-արևելյան եզրում, ծովի մակերևույթից հազար մետր բարձրության վրա: Երևանի տոպոնիմիկան շատ հետաքրքիր պատմություն ունի, որը մեզ հասցնում է Հին Արևելքի մի նշանավոր պետության ժամանակաշրջանը: Այդ պետությունը Ուրարտուն էր, որը մեր թվականությունից առաջ, 9—6-րդ դարերում, աչքի ընկնող տեղ էր գրավում Առաջավոր Ասիայում: Երևանի հարավային և հարավ-արևելյան մասերում,

կարմիր-բլուր և Արին-բերդ կոչվող վայրերում, մնացել են պատմական հուշարձաններ, որոնք լուռ վկաներ են Ուրարտական պետության անցյալ փառքի: Հայտնի է, որ մեր թվականությունից առաջ, 6-րդ դարում, Ուրարտուն դադարեց գոյություն ունենալ և համարյա մոռացության մատնվեց: Նրա օրինական ժառանգորդ դարձան հայերը: Սրանք ժառանգեցին նաև ուրարտական աշխարհագրական շատ անվանումներ, որոնք պահվել ու ավանդվել են սերնդ-սերունդ: Դրանց թվին են պատկանում՝ Արարատ (Ուրարտու), Վան (Բիսյնա), Տուշպա (Տոսպ), Երևան (Էրեբունի), Սևան (Սուխնիա կամ Մուխնիա) և այլ անվանումներ: Սրանք գեղեցիկ և հաճելի ժառանգություններ են և բնական է՝ շատ բան կարող են մեզ պատմել, եթե հնարավոր լինի նրանց ճիշտ ստուգարանությունը, որովհետև նրանք կապում են հեռավոր անցյալը ներկային, այլ կերպ ասած՝ մեզ կապում են ուրարտացիների կամ նախահայերի հետ, որոնք մեծ և տարածված ժողովուրդ էին: Ժամանակին նրանք կարողացան մաքառել, մրցել և հաջողությամբ դիմագրավել տիեզերակալ ասորեստանցիներին: Ուրարտացիները բնակվում էին երեք մեծ լճերի՝ Վանի, Սևանի և Ուրմիայի ավազաններում: Հայկական բարձրավանդակում եղած աշխարհագրական անունների զգալի մասը ունի ուրարտական ծագում: Ուրարտուի սահմանները զրեթե լիովին համընկնում են պատմական Հայաստանի, այլ խոսքով՝ Հայկական բարձրավանդակի սահմանների հետ, ուր ընթացել է հայ ժողովրդի պատմական կյանքը: Ուրարտական ժառանգություն է նաև Հայաստանի մայրաքաղաք Երևանի անունը: Ճիշտ է, աշխարհագրական այս կամ այն անվան մեկնությունը հետաքրքիր է, բայց այն հաճախ կապված է մեծ դժվարությունների և ժամանակի հետ: Չէ՞ որ անունները սերնդ-սերունդ փոխանցվելով ենթարկվում են ձևափոխման, գալիք սերունդներն այն հարմարեցնում են իրենց լեզվին և արտասանում իրենց եղանակով: Եվ

հաճախ այս կապակցությամբ զանազան ենթադրու-
թյուններ են հորինվում, կամ էլ՝ առաջ են քաշվում գի-
տական հիպոթեզներ, որոնք սակայն կարիք են ղգում
վերջնական ապացուցման: Այդպես է եղել նաև Երևան
անվան հետ, որի առաջացման նախնական ստուգաբա-
նությունը ավանդական հենքով է հյուսվել: Այն կապվել
է բիրլիական առասպելի հետ, ըստ որի Նոյ Նա-
հապետի տապանը կանգ է առել Մասիսի գագաթին, ու
երբ Նոյը դուրս է եկել անտեղից, նրա աչքին առաջին
անգամ երևացել է մեր քաղաքի տեղը: Այստեղից էլ
նրա անունը կապել են հայոց «երևալ» կամ «երևան»
(երևան գալ) բառերի հետ: Իհարկե, այդ ավանդույնու-
նը մնաց որպես ավանդություն: Հետագայում, Երևանի
անվան մեկնության մի այլ տեսակետ առաջ քաշվեց:
Նրա հեղինակը Մոսկվայի Կայսերական հնագիտական
ընկերության անդամ, արևելագետ Մ. Նիկոլսկին էր, որը
Արևելյան Հայաստան է այցելում 1893 թվականին և
հայտնի եղած արձանագրությունների հիման վրա ու-
րարտական էրիախնի տեղանվան հետ է կապում մեր
քաղաքի անվան առաջացումը: Նա ասում էր, որ եղել
է էրիախնի անվամբ երկիր, ուր ապրել է էրի ցեղախում-
բը և կենտրոնն էլ եղել է էրիավանը: Այստեղից էլ նա
ենթադրում էր Երևան քաղաքանվան առաջացումը: Բայց
անվանի գիտնական պրոֆեսոր Գր. Ղափանցյանի ու-
սումնասիրություններից պարզվեց, որ էրի ժողովուրդը
ապրել է Շիրակում: Բացի այդ չէր ընկալվում «վ»
հնչյունի առկայությունը «Երեւան» բառի մեջ: Հետա-
գայում «Երևան» տեղանվան առաջացման պատմու-
թյան վերաբերյալ որոնումների երանելի արդյունքը
եղավ Արին-բերդի ուսումնասիրությունը: Ինչպես հայտ-
նի է, ժամանակին Արին-բերդի շրջակա հողերը պատ-
կանում էին Նորք գյուղին: Մի նորքեցի ներկա Արին-
բերդի ցածրագիրը մասերում վար անելիս՝ 1879 թվա-
կանին գտնում է ուրարտական ժամանակվանից մնա-
ցած, չորս տող պարունակությամբ, սեպագիր արձանա-

գրությամբ մի քար, որը 1894 թվականից պահվում է Մոսկվայի պատմության թանգարանում: Գիտնականները զնացին այդ արձանագրության հետքերով, հավանական համարելով, որ քարը գլորվել է բլրի զազաթից: Այստեղ հետազոտեցին և հայտնաբերեցին բերդաքաղաքի հետքեր: Չէ՞ որ խոր անցյալը վերականգնելու համար հնագիտական հետազոտությունները ամենահուսալի աղբյուրն են: Այնուհետև՝ սովետական գիտնականների պեղումներով այնտեղ հայտնաբերված հնությունները, հատկապես սեպագիր արձանագրությունները, նոր լույս սփռեցին «Երևան» անվան ծագման վրա: Պարզվեց, որ Հայաստանի մայրաքաղաք Երևանի անունը մեզ է հասել ուրարտական ժամանակվանից: Նա էլ Հայկական բարձրավանդակում եղած շատ անունների նման ուրարտական ծագում ունի: Պարզվեց նաև, որ Երևանի անվանման ստուգաբանության բանալին խնամքով պահված է Արին-բերդում գտնված Արգիշտի Առաջինի սեպագիր մի արձանագրության բնագրում: Արին-բերդը գտնվում է Երևան քաղաքի հարավ-արևելյան մասում, նոր Արեշ և Վարդաշեն կոչվող արվարձանների միջև: Արին-բերդում պահպանված բերդաքաղաքի փլատակները լուռ վկա են ուրարտական էրեբունի միջնաբերդի երբեմնի հզորության: Այստեղ 1950 թվականին հայտնաբերած ուրարտական սեպագիր արձանագրությունը, որը դրվագված է բազալտե կարծր քարի վրա, հանդիսանում է Երևանի, ինչպես ասում են «ծննդյան վկայականը»: Այն գրված է Արգիշտի թագավորի ժամանակ և պատմում է, որ այստեղ Մենուայի որդի Արգիշտին հիմնադրել է էրեբունի բերդ-քաղաքը: Իսկ նույն Արգիշտիի կամ Վանա ժայռի արձանագրությունից պարզ էր, որ էրեբունին հիմնադրվել է Արգիշտի թագավորության հինգերորդ տարում, այն է՝ 784—781 թվականներին: Մասնագետները քարին լեզու են տալիս: Եվ քարերն էլ «պատմեցին», որ էրեբունին եղել է ուրարտական երկրի, Արաքսի ձախակողմյան տերի-

տորիայում գտնվող երեք նշանավոր բերդաքաղաքներից մեկը և հնագույնը, որը, ինչպես ասվեց, կառուցվել է մ. թ. ա. 782—781 թվականներին: Ուրարտական շրջանի Արարատյան դաշտի բերդաքաղաքներից երկրորդը Արգիշտիխինիլին է (Արմավիրը), իսկ երրորդը՝ նշանավոր Թեյշեբախին (Կարմիր-բուրը): Այսպիսով, Արարատյան դաշտը եղել է Ուրարտուի երկրորդ և հիմնական մասը: Արին-բերդի պեղումներից հայտնաբերված սեպագիր արձանագրություններից մեզ հետաքրքրող վիմագիրն է 1950 թվականին ճարտարապետ Կ. Հովհաննիսյանի հետազոտական աշխատանքների ժամանակ գտնված տաաներեք տողից բաղկացած քարը, որն ամբողջական է, դիմացել է ժամանակին ու հիանալի պահպանվել: Արձանագրության վերծանումը կատարեց 1951 թվականին ուրարտագետ Մարգարիտ Իսրայելյանը, որը ընթերցեց մեր քաղաքի տեղում մ. թ. ա. 782 թվականին կառուցված ամրոցի անունը՝ էրեբունի: Հայտնի է, որ ուրարտերեն «բ» հնչյունը համապատասխանում է հայերենի «վ»-ին: Այստեղից էլ էրեբունի ուրարտական անունը սերնդե-սերունդ անցնելով ձևափոխվել և հնչել է էրեվան(ի), իսկ այնուհետև՝ էրևան կամ Նրևան: Արձանագրությունը, ինչպես հայտնի է, խնամքով պահվում է Հայաստանի պատմության թանգարանում: Արգիշտի թագավորի օրոք Ուրարտուի սահմանները շատ էին ընդարձակվել, Վանա լճի ավազանից հասել մինչև Սևանա լճի ավազանը: Այդ ժամանակներում Ուրարտուն մեծ հաղթանակներ էր տարեջ հզոր Ասորեստանի դեմ: Ինչպես տեսնում ենք, Արին-բերդի շրջակայքում քսանյոթ և կես դար առաջ ծաղկել է մի բերդաքաղաք՝ էրեբունի անունով: Այն գտնվել է քարավանների ճանապարհի հատման կետում, որը Իրանը և Անդրկովկասը կապում էր Փոքր Ասիայի հետ: Հայտնի դարձավ նաև, որ կյանքը էրեբունիում տևել է մինչև 5—4-րդ դարը, մեր թվագրությունից առաջ: Այսինքն, երբ արդեն տեղի էր ունեցել հայ ժողովրդի

կազմավորումն ու պետականության ստեղծումը: Այս առումով էլ պատահական չէ, որ ուրարտական Արգիշտիխինիլին (Արմավիրը) դարձավ Երվանդյանների թագավորանիստ քաղաքը: Մեր քաղաքում հավերժացան նաև էրեբունիի և նրա հիմնադիր Արգիշտիի անունները: Այսօր էրեբունի փողոցը ընդհուպ մոտենում է Արինբերդին, որի վրա կառուցված է երկհարկանի թանգարան: Այստեղ պահվելու են էրեբունիում հայտնաբերված հնությունները: Թանգարանի շենքի առաջ բացված է Արգիշտիի անվան հրապարակ: Երևանը 1968 թվականի հոկտեմբերի 18-ին նշեց իր գոյության 2750 ամյակը:

ՇՐՋԱՆԻԿ ԱՐԱՅԻԱ.— Եմեն պետության պատկերավոր անվանումը, որը ժառանգություն է մնացել Անտիկ աշխարհից՝ հին հռոմեացիներից: Եմենի «Երջանիկ Արաբիա» բանաստեղծական անունը վկայությունն է այն բանի, թե ինչպես հաճախ տեղանքի որևէ հատկանիշը դառնում է մակդիր, ապա մասնակցելով այս կամ այն անվանման առաջացմանը, դառնում է աշխարհագրական հատուկ անուն: «Երջանիկ» բառը լատիներեն «ֆելիքս» բառի թարգմանությունն է, որը Ասիայի այս հատվածի նկատմամբ, գործածվել է «աջ կողմի» իմաստով: Այստեղից էլ առաջացել է «Երջանիկ Արաբիա» պատկերավոր անվանումը: Այսինքն Աջակողմյան Արաբիա:

ՇՐՈՒՍԱՂԵՄ.— Քաղաք Մերձավոր Արևելքում՝ Պաղեստինում: Հրեական լեզվով երուշալայիմ խոսքից, որը նշանակում է «խաղաղության տուն»:

ՇՓՐԱՏ.— Գետ Մերձավոր Արևելքում: Սկիզբ է առնում Հայկական բարձրավանդակում, որտեղ նա կոչվել է Արածանի, իսկ այժմ կոչվում է Մուրադ: Միանալով Կարասուին (Արևմտյան Եփրատին) իջնում է Միջագետք և միանում Տիգրիսին, որից հետո կոչվում է Շատ-էլ-Արաբ: Եփրատի անվանման հիմքում ընկած է ասորերեն ու-ֆրատ բառը, որը նշանակում է «շատ լայն»: Արաբները անվանում են էլ-Ֆուրատ, թուրքերը՝ ֆիրատ:

ԶԱԳՈՐՍԿ.— Քաղաք Մոսկվայի մարզում: Նախկինում Սերգիև Պոսադ: 1930 թվականին վերանվանվեց Զագորսկի պատիվ կոմունիստական կուսակցության նշանավոր գործիչ Զագորսկ-Լուբոցկիի: Զագորսկում է գտնվում հին ռուսական խոշոր վանքերից մեկը՝ Տրոիցե-Սերգիևյան լավրան: Զագորսկը ռուսական պատրիարքի նստելավայրն է:

ԶԱԳՐԵՅ.— Քաղաք Հարավսլավիայում: Զա՝ «անդր» և գրեթե՝ «լեռ» բառերից՝ «լեռներից այն կողմը»:

ԶԱՆՅՈՒՐԳ.— Քաղաք Ավստրիայում: Գերմաներեն զալց՝ «աղի» և բուրգ՝ «բերդ» կամ «քաղաք» բառերի գումարից: Այդպես է կոչվել աղի հանքերի մոտ գտնվելու պատճառով:

ԶԱՄԲԶԻ.— Գետ Հարավային Աֆրիկայում: Տեղական լեզվով ամբեյ բառի ձևափոխումն է, որը նշանակում է «Մեծ գետ»: Երկարությունը հավասար է 2660 կիլոմետրի: Զամբեզիի վրա է գտնվում Վիկտորիա ջրվեժը:

ԶԱՄԲԻԱ.— Պետություն Աֆրիկայում. անկախություն է ձեռք բերել 1958 թվականին, Բրիտանական Հյուսիսային Ռոդեզիայի սահմաններում: Զամբիա անունը վերցված է Զամբեզի գետից, որը հոսում է երկրի հարավով և այդ կողմից ընդունում է բազմաթիվ վտակներ:

ԶԱՅՍԱՆ կամ **ԶԱՅՍԱՆ ՆՈՐ.**— Լիճ Ղազախստանում: Հայերեն ստուգաբանվում է «ընտիր լիճ»: Այս անվան պատմությունը կապված է կալմիկ ժողովրդի տեղաշարժի հետ: Երբ նրանք 17-րդ դարում Զունգարիայից անցնում էին դեպի ստորին Վոլգայի տափաստանները, ապա ճանապարհին մի մեծ խումբ մոտենում է այս լճին և նրա ափին հանգստյան վայր ընտրում: Լճում առատ ձուկ են որսում ու լավ սնվում: Այս հանգամանքը իրավունք է տալիս կալմիկներին լճին անվանել «ընտիր լիճ»: Ինչպես հայտնի է Զայսան լճից է սկիզբ առնում Իրտիշ (Սպիտակ Իրտիշ) գետը, որի վրա լճից ոչ հեռու կա-

ռուցվում է Բուխտարմայի հիդրոկայանը և հսկա ջրամբարը, որը կունենա վեց հարյուր կիլոմետր երկարություն: Այս ջրամբարը իր մեջ կառնի լիճը, այսինքն նրա մեջ «կսուզվի» Ջայսանը:

ԶԱՆԳԵԶՈՒՐ.— Զանգեզուրը բնա-պատմական մարզ է Հայկական ՍՍՀ-ում: Զանգեզուր անունը ստուգաբանվում է մի քանի կերպ: Առաջին ստուգաբանությունը ավելի ստույգ է և կապվում է Չագիձոր բերդավանի անվան հետ, որն արդի Գորիս քաղաքի դիմացի Կյորու գյուղն է: Հաջորդը կապվում է Չագիկ նահապետի անվան հետ և ավանդական է: Չագիկը Սյունյաց Սիսակ նահապետի սերնդից էր: Նրա անունով էլ իբր կոչվել է Չագեձոր բերդավանը, որը ժամանակի ընթացքում որոշ փոփոխություն ենթարկվելով դարձել է Զանգեզուր:

Մի այլ ստուգաբանությամբ Զանգեզուր անունը առաջացել է Զանգի ձորից: Իբր թե Գորիսից երկու կիլոմետր հեռավորության վրա գտնվող ձորում գտել են զանգ. այստեղից էլ Զանգիձոր, ապա Զանգեզուր: Մի այլ ստուգաբանությամբ կապվում է նաև «Մակերի ձոր» անվան հետ: Այսինքն ձորերում անցքեր, ծակեր, խռոտներ, քարայրներ լինելու պատճառով:

Զանգեզուր անունը սկզբում տարածվել է միայն այժմյան Գորիսի շրջակայքի վրա. բայց ժամանակին դառնում է ամբողջ գավառի պաշտոնական անունը և ապա փաստորեն տարածվում Սյունյաց աշխարհի մեծ մասի վրա: Ներկայումս Զանգեզուր հասկացությունը ընդգրկում է Սիսիանի, Գորիսի, Ղափանի, մասամբ և Մեղրու շրջանները:

ԶԱՆԶԻՖԱՐ.— Կղզի Աֆրիկայի արևելյան ափերի մոտ. Հընդկական օվկիանոսում: Թե Զանդիբար կղզին և թե նրա մոտ գտնվող աֆրիկական ափերը միջին դարերում նվաճեցին արաբները: Նրանք այս ափերին Զանդիբար կղզու հետ միասին տվեցին հավաքական անվանում, այն է՝ Զանջի-էլ-Բարը, այսինքն «սև մարդկանց երկիր»: Հետագայում այդ հավաքական անվանումը հնդիկ

վաճառականների կողմից ենթարկվեց վերափոխման՝ դառնալով Զանդիբար, որը տարածվեց միայն կղզու վրա: Կղզին ներկայումս գտնվում է Տանզանիա պետության կազմում:

ԶԱՊՈՐՈՇԻՆ.— Քաղաք Ուկրաինայում: Մինչև 1924 թվականը կոչվում էր Ալեքսանդրովսկ: Անունը առաջացել է ռուսերեն դա՝ «անդր» և պորոգ՝ «սահանք» բառերի միացումից և «իև» վերջածանցով, որը ունի տեղի նշանակություն:

ԶԱՏԿԻ ԿՂԶԻ.— Կղզի Խաղաղ օվկիանոսի հարավ-արևելյան մասում: Հայտնաբերվել է 1722 թվականին, հոլանդացի ծովագնաց Ռոգգեվենի կողմից: Հայտնաբերման օրը եղել է զատիկի տոնի օրը և ի պատիվ այդ տոնի էլ կոչվել է կղզին: Զատիկը քրիստոնեական եկեղեցու տոներից է և նշվում է դարնանը: Զատիկի կղզին այժմ արժանացել է մեծ ուշադրության՝ իր առեղծվածային քարե հուշարձաններով, հսկա քանդակներով, յուրովի արձանագրություններով և ավանդություններով: Կղզու ուսումնասիրության գործում մեծ ծառայություն է մատուցել նորվեգացի Թ. Հեյերդալը Թե իր «Կոն Թիկի» և Թե «Ակու Ակու» աշխատություններով: 1966 թվականին Յունեսկոն, (որը Միավորված Ազգերի Կազմակերպության հաստատություններից մեկն է, ղեկավարում է լուսավորության, գիտության և կուլտուրայի հարցերով) և Զիլի պետության ազգադրական և հնէաբանական համատեղ արշավախումբը կազմել են նախագիծ վերականգնելու Զատիկի կղզու քարե արձանները և այլ հուշարձաններ: Կղզին նախատեսվում է վերածել պոլինեզյան հնագույն մշակույթի յուրովի թանգարանի:

ԶԵԼԱՆԴԻԱ.— Նիդեռլանդիա պետության նահանգներից մեկը: Հոլանդերեն զեն՝ «ծով» և լանդ՝ «երկիր» բառերի ղուգակցումից: Այս նահանգը իր անունը տվեց Նոր Զելանդիային:

ԶԵՅԱ.— Ամուրի վտակներից: Էվենկերեն դեն կամ զեն՝

«ածելի» բառից: Նկատի է ունեցվել այն սուր անկյունը՝ հրվանդանը, որը գտնվում է Զեյայի և Ամուրի միացման տեղում:

ՉԵՅԴԵՐ-ՉԵ կամ **ՉՅՈՒԴԵՐ-ՉԵ**.— Ծովածոց Նիգեոլանդիայում: Հողանդերեն բառացի նշանակում է «Հարավային ծով», ի հակադրությոն Հյուսիսային ծովի:

ՉԵՐԱՎՇԱՆ.— Ուզբեկերեն Զարաֆշոն: Գետ Միջին Ասիայում: Անվանումը կապում են տաջիկերեն զեր՝ «ոսկի» և ընխտան՝ «շաղ տալ», «ցրել» բառերի հետ: Տվյալ դեպքում նկատի է ունեցվել գետի տնտեսական նշանակությունը, նրա բարեբերությունը, որ նա կյանք է պարգևում, ուրեմն և կարծես թե ոսկեբեր է:

ՉԼՏՈՈՒՍՏ.— Քաղաք Հարավային Ուրալում, Չելյաբինսկի մարզում: Քաղաքը հիմնադրվել է 1754 թվականին և անունը ստացել է Հովհան Ոսկեբերան անունը կրող եկեղեցուց: Զլատոուստ բառացի նշանակում է «ոսկեբերան» (զլատ-զոլոտո «ոսկի» և ուստա՝ «բերան», «շրթունք» բառերից):

ՉՈՆԴՅԱՆ ԿԴԶԻՆԵՐ.— Կղզիների մի խումբ Ինդոնեզիայում: Անվանումը առաջացել է միջնադարյան Սունդա պետության անունից, որը զբաղեցրել է Ճավա կղզու արևմտյան մասը:

ՉՎԱՐԹՆՈՅ.— Երևանից տասնհինգ կիլոմետր հեռավորության վրա, էջմիածնի մոտ, գտնվում են Զվարթնոց տաճարի ավերակները: Տաճարը կառուցվել է 7-րդ դարում Ներսես Երրորդ կաթողիկոսի կողմից, որը իր շինարարական գործունեության համար ստացել էր «Շինարար» պատվանունը: Զվարթնոցը մարմնավորել է իր ժամանակի հայ ճարտարապետության նվաճումները և իրավացիորեն համարվում է համաշխարհային ճարտարապետության գլուխ-գործոցներից մեկը: Սկզբում տաճարը անվանում էին Առապարի Ս. Գրիգոր, քանի որ հիմքում ըստ ավանդության ամփոփված էր Գրիգոր Լուսավորչի մասունքը, իսկ վայրի անունն էլ Առապար էր: Սակայն տաճարը ժամանակի ընթացքում ավելի

հայտնի դարձավ Զվարթնոց անունով: Այդպես կոչվեց, որովհետև այն նվիրված էր նաև երկնային զվարթուններին, իսկ զվարթուն հայ լեզվում նշանակել է նաև հրեշտակ: Այնպես որ Զվարթնոց նշանակում է «Հրեշտականոց»: Նրա ճարտարապետական ոճը և գեղեցկությունն այնքան նշանավոր էր դարձել, որ Գագիկ Ա. թագավորը Անի քաղաքում նույն ոճով Ս. Գրիգոր անունով եկեղեցի կառուցեց:

ԶՎԵՆԻԳՈՐՈՂ.— Շրջկենտրոն Մոսկովյան մարզում: Անվան առաջացման հիմքում ընկած է ռուսերեն զվոն՝ «ղողանջ» բառը: Անցյալում այստեղ գտնվում էր պահակատեղի, ուր կար մի մեծ զանգ: Զանգի զողանջով հայտնում էին թշնամու մոտեցման վտանգի մասին: Նվդրա համար էլ կոչվել է «Ղողանջի քաղաք»:

ԶՈՒՆՈՒՆՆԵՐ.— Օկրուգ Հարավ-Աֆրիկյան Հանրապետությունում: Երկիրը այդպես է կոչվել նեգրական բանտու ցեղին պատկանող զուլուս ժողովրդի անունով, իսկ լենդ անգլերեն նշանակում է երկիր: Այսպիսով՝ «Զուլուսների երկիր»:

ԶՈՒՆԻ կամ **ԷՐԵՍՈՒՆ.**— Նեղուց Դանիայի ու Շվեդիայի միջև: Դանիերեն զունդ՝ «նեղուց» բառից: Տե՛ս նաև Էրեսուն:

Է

ԷՔՐՈ.— Գետ Իսպանիայում, որը թափվում է Միջերկրական ծովը: Անունը մնացել է իբերական ժողովրդից, որը բնակվել է այստեղ մ. թ. ա. 6—5-րդ դարերում: Պատմական անցյալում հենց Իբերիա անվան տակ նաև Իսպանիա են հասկացել:

ԷԳԵՅԱՆ ԾՈՎ.— Միջերկրական ծովի մասը: Էգեյան ծովի անունը պատկանում է ավանդությամբ անձնավորող տեղանունների թվին: Կապվում է Աթենքի, թագավոր Էգեյոսի անվան հետ, որը ըստ ավանդության ծովը

նետվեց այն պահին, երբ հորիզոնում տեսնելով Կրետե կղզուց վերադարձող սև ժապավենով նավերը, ենթադրեց, թե իր որդին գոհ է գնացել Կրետեի Մինոտավրոս հրեշին: Սակայն Թեզեոսը (էգեոսի որդին) կենդանի էր, բայց մոռացել էին պոկել սև ժապավենները:

ԷԴԻՆՖՈՒՐԳ.— Քաղաք Շոտլանդիայում: Հիմնադրվել է 617 թվականին, նորտոմբրիայի թագավոր Էդվինի կողմից: Վերջինիս անվանն ավելացրել են բուրգ՝ «քաղաք» բառը:

ԷԼՔԱ.— Կղզի Միջերկրական ծովում, իտալական ափերի մոտ: Հունարեն եղել է աթալիա «շինջ», «փայլուն», լատիներեն հնչում է Իլվա:

ԷԼՔԱ.— Պետ Կենտրոնական Եվրոպայում: Հին սլավոնական պոլարների ցեղի անունով, որոնք ապրում էին ներկա Սաքսոնիայում: Չեխիայում հայտնի է Լաբա անվամբ:

ԷԼՔՐՈՒՍ.— Բարձր գագաթ Մեծ Կովկասի հյուսիսային Կոզլի լեռնաշղթայում: Անվան առաջացումը կապվում է իրանական ալբոբո բառի հետ, որը նշանակում է «փայլուն լեռ»:

ԷԼՔՐՈՒՍ.— Լեռնաշղթա Իրանում: Անվանումը բացատրում են մի քանի կերպ: Առաջինը, իրանական ալբոբո բառից, որը նշանակում է «փայլուն լեռ»: Երկրորդը, բակտրիական ժողովրդի լեզվով «բարձր լեռ» խոսքից: Երրորդը, պարսկերեն ալ բորջ՝ «բարձրություն» բառից:

ԷԼԻՍՏԱ.— Կալմիկիայի մայրաքաղաքը: Անվանումը առաջացել է կալմիկերեն «ավագուտ» բառից:

ԷԿՎԱԴՐՈՐ.— Պետություն Հարավային Ամերիկայում: Անվան առաջացմամբ պարտական է իր աշխարհագրական դիրքին: Նրա տերիտորիան կտրում է հասարակածը: Հասարակած տերմինը օտար լեզուներում փոխարինվում է էկվատոր կամ էկվադոր բառով, որը գալիս է լատիներեն էկվարե «հավասարեցնել» բառից: Եթե էկվադոր անունը բառացի թարգմանենք, ապա կստացվի հավասարեցնող, քանի որ հասարակածը անցնում է երկրագնդի երկու բևեռներից հավասար հեռավորության վրա:

էՅԲ.— Աղի լիճ Ավստրալիայում: Հայտնաբերվել է անգլիացի ճանապարհորդ էյրի կողմից (1815—1901 թթ.) և կոչվել նրա անունով:

էՆԳԵԼՍ.— Քաղաք Սարատովի մարզում, Վոլգայի ձախ ափին: Այդպես է կոչվում ի պատիվ Ֆ. էնգելսի (1820—1895 թթ.): Քաղաքը վերանվանվել է 1931 թվականին, իսկ մինչ այդ կոչվում էր Պոկրովսկ: Երկաթուղային կայարանը այժմ էլ կոչվում է Պոկրովսկ:

էՇԻԼ-ԻՐՄԱԿ.— Գետ Թուրքիայում: Թուրքերեն էշիլ՝ «կանաչ» և իրմակ՝ «գետ» բառերից:

էԶՄԻԱՄԻՆ.— Քաղաք Հայկական ՍՍՀ-ում: Էջմիածին քաղաքը նախասկզբնական շրջանում հայտնի է եղել տարբեր անուններով: Շատ վաղ անցյալում, դեռ մեր թվականությունից առաջ, ըստ մեր պատմահայր Մովսես Խորենացու նա կոչվել է Արտեմիդ քաղաք: Նա այդպես է անվանվել ի պատիվ Արտեմիդա դիցուհու, քանի որ հելլենական մշակույթից «մոզա» առաջացավ հայկական աստվածները համադրել հունական աստվածների հետ: Այսպես, Արամազդը՝ Զևսի հետ, Անահիտը՝ Արտեմիդայի, Աստղիկը՝ Աֆրոդիտեի, Տիրը՝ Ապոլլոնի, Միհրը՝ Հեփեստոսի, Նանեն՝ Աթենասի, Վահագնը՝ Հերկուլեսի: Ի դեպ, հայ թագավորները Հունաստանից Հայաստան բերեցին այդ աստվածներից մի քանիսի արձանները: Այստեղից էլ հայերի մոտ մուտք գործեց նաև կուռքերի պաշտամունքը: Օրինակ, Անի-Վամախում դրվեց Արամազդի (Զևսի) արձանը, Արմավիրում՝ Անահիտի (Արտեմիդայի). արձաններ դրվեցին նաև այլ տեղերում: Սակայն հայ ժողովուրդը ժամանակի ընթացքում մոռացավ հունական անունները և պահպանեց հայրենականը: Ինքնին հասկանալի է, որ ժամանակի ընթացքում Արտեմիդ քաղաքի անունն էլ պետք է փոխարինվեր հայկականով: Այդպես էլ եղավ: Վարդգես իշխանի կողմից քաղաքը բարեկարգվեց և վերանվանվեց Ավան Վարդգեսի: Խորենացին արդեն Արտեմիդ քաղաքը անվանում է «Հզոր ավան Վարդգեսի», որը

գտնվում էր ներկա Վաղարշապատի տեղում: Տիգրան
 Երկրորդի օրոք Վարդգեսի ավանը արդեն ծաղկած և
 վաճառաշահ բնակավայր էր: Նրա ժամանակ այս
 ավանում շատ հրեա գաղթականներ բնակեցվեցին,
 որոնք եկել էին Երուսաղեմից: Այստեղ պետք է հիշել,
 որ անցյալում ավան էին կոչվում այն բնակավայրերը,
 որոնք պարսպապատ չէին: Վարդգեսի ավանի պարս-
 պապատումը կատարում է Արշակունի թագավորներից
 Վաղարշը, որը թագավորեց մեր թվականության 193—
 213 թվականներին: Այդ մասին Մովսես Խորենացին
 գրում է. «Այժմ Վաղարշը պատեց պարսպով և մուր
 պատվարով և կոչեց Վաղարշապատ...» (Բ. գիրք ԿԵ):
 Ինչպես հայտնի է, ապառ մասնիկը պահպանեց լեզ-
 վից է, ունի «բնակավայրի» նշանակություն և հոմանիշ
 է շեն, քաղաք կամ կերտ մասնիկներին: Վաղարշապա-
 տը եղել է արշակունյաց թագավորանիստ քաղաքը,
 որին մեր աղգային մատենագիրները մեծ տեղ են տվել:
 Վաղարշապատը եղել է ոչ միայն Հայաստանի հիւն-
 վորց աթոռանիստ քաղաքը, այլև արքունի ձմեռանոց,
 ինչպես նաև քրիստոնեության օրրան: Վաղարշապատի
 անվան հետ է կապված նաև Գրիգոր Լուսավորչի անու-
 նը, որտեղ 257 թվականին ծնվել է նա: Նրա հորդորան-
 քով էլ Տրդատը հիմնում է Հայրապետաց կաթողիկե
 Մայր եկեղեցին, որը կոչվեց էջմիածին: Մայր եկեղե-
 ցին կառուցվեց 303 թվականին, Ս. Գրիգոր Լուսավորչի
 և Տրդատ թագավորի կողմից: Եկեղեցին հայ ճարտա-
 րապետության հնագույն կոթողներից է և հանդիսանում
 է քրիստոնեական ամենահին տաճարը Եվրոպայում:
 Մայր տաճարի կառուցման, տեղի ընտրության մասին
 մեզ է հասել հետևյալ ավանդությունը: Ս. Գրիգոր Լու-
 սավորիչը, երբ ելնում է Խոր-Վիրապից և քրիստոնեու-
 թյուն տարածում Հայաստանում, տեսնում է նշանավոր
 տեսիլք՝ Միածինը (այսինքն Քրիստոսը) ոսկե մուրճը
 ձեռքին իջնում է երկնքից և խփում է այնտեղ, որտեղ
 գտնվում էր Սանդարամետի գետնավոր մեհյանը: Դրա-

նով նա հաստատեց, որ տաճարը պետք է կառուցվի այդտեղ: Ս. Գրիգոր Լուսավորիչը իր երազը պատմում է Տրդատ թագավորին և հորդորում, որ այդտեղ, ուր տեսիլքով իջել է Միածինը, տաճարը կառուցվի: Տրդատը, որ նոր էր վերադարձել Բագրևանդից, ուր նա մկրտվել էր քրիստոնյա, հավանություն է տալիս այդ գաղափարին: Պատմում են, որ Աշխեն թագուհին ու թագավորի քույրը՝ Խոսրովադուխտը, նույնպես ոգեշնչված այդ գաղափարով, անմիջական մասնակցություն են ունենում այդ գործի իրականացմանը: Այսպիսով, 303 թվականին կառուցվում է Մայր տաճարը և ի հավերժացումն Ս. Գրիգոր Լուսավորչի տեսած երազի և կոչվում է էջ Միածին (էջմիածին): Այսինքն «Էջամ Միածին Որդին Աստծո»։ Սովորաբար էջմիածին անունը տրվել է վանքին, իսկ Վաղարշապատ կոչվել է քաղաքը: Վաղարշապատ և էջմիածին անունները սերտորեն կապվեցին հայ ժողովրդի պատմության հետ և եղան նրա անցյալի հիշողությունների և դեպքերի լուռ վկաներ, ու մնացին իբրև նվիրական անուններ: Երբ ռուսների տիրապետության ժամանակ ստեղծվեց երեվանյան նահանգ, ապա նրա կազմի մեջ մտնող գավառներից մեկը կոչվում էր էջմիածնի գավառ, իսկ կենտրոնը՝ Վաղարշապատ: Սովետականացման առաջին տարիներին, երբ ստեղծվեց Հայաստանի բաժանումը ըստ գավառների, ապա Վաղարշապատի անունով կոչվեց և՛ գավառը, և կենտրոնը: Վերջապես, 1945 թվականին պաշտոնապես Վաղարշապատ քաղաքը և շրջանը վերանվանվեցին էջմիածին:

ԷՍՏՈՆԻԱ.— Սովետական հանրապետություններից մեկը: Անունը առաջացել է ֆիննական «էստ» ժողովրդի անունից:

ԷՎԲԵԱ.— Կղզի Էգեյան ծովում, Հունաստանի արևելյան մասում: Հունարեն էվ՝ «լավ» և բիոս՝ «կյանք» բառերից, հավանաբար՝ «կենսաբեր երկիր»:

էվերեսՍՏ.— Ներկայումս Չոմոլունգմա կամ Ջոմոլունգմա: Աշխարհի ամենաբարձր լեռը: Էվերեստ անունը այդ սարին տվել են անգլիացիները 19-րդ դարի կեսերին, երբ նրանց կողմից ուժեղացավ Հնդկաստանի գեոդեզիական ուսումնասիրությունը, որը գլխավորում էր գեներալ Ջորջ Էվերեստը: Գեոդեզիական աշխատանքները տարվում էին նաև Հիմալայներում: Ուսումնասիրվում էին նրա գագաթները: Անգլիացիներն էլ որոշեցին ի պատիվ Ջորջ Էվերեստի կոչել Հիմալայների ամենաբարձր լեռը: Տե՛ս Չոմոլունգմա:

էՏՆԱ.— Հրաբուխ Սիցիլիայում: Էտնա գեղեցկուհու անունով, որը հայտնի է հունական դիցաբանությունում:

էՐԵՐՈՒՆԻ.— Տե՛ս Երևան:

էՐԵՐՈՒՄ.— Գործող հրաբուխ Անտարկտիկայում, Ռոսսի կղզում: Վերջին անգամ ժայթքել է 1908 թվականին: Հրաբխային այս լեռը հայտնաբերվել է 1841 թվականին Բենեուային երկրների ուսումնասիրող Ջոն Ռոսսի կողմից, որը կղզին կոչել է իր նավի՝ «էրեբուս»-ի անվամբ:

էՐԵՍՈՒՆ.— Նեղուց Շվեդիայի և Զեւանդիայի միջև: Գերմաներեն սունդ՝ «նեղուց» բառից: Տե՛ս նաև Զունդ:

էՐԶՐՈՒՄ կամ ԱՐԶՐՈՒՄ.— Քաղաք Արևմտյան Հայաստանում: Հայերեն՝ Կարին կամ քաղաք Կարնոյ: Էրզրում անվան առաջացումը կապվում է Արզն կամ Արծն անվան հետ, որը Կարինին շատ մոտ էր գտնվում: Արծնը կործանվեց 11-րդ դարում: Նրա բնակիչները տեղափոխվեցին Կարին և այն վերանվանեցին «Արզն» ի հիշատակ իրենց Արզն քաղաքի: Արաբներն էլ բուն Արզն-ից տարբերելու համար այս նոր Արզն-ը կոչեցին Արզն-էր-Ռում: Այսինքն Ռումի (հոմեական) Արզն: Այդպես էլ քաղաքը ստացավ Արզնեբում անունը, որ այնուհետև ձևափոխվեց Արզրումի և հետզհետե թուրքերենի ձայնական ներդաշնակության ենթարկվելով՝ դարձավ Էրզրումի (ինչպես Ակն-ը՝ Էգին կամ Թե Կա-

մախը՝ Քեմախ և այլն)։ Ուրիշ խոսքով ա ձայնավորը դարձել է «է»։ Ինչ վերաբերում է էրզրումին Թեոդոսոպոլիս անվանելը, ապա դա այսպիսի պատմություն ունի։

Երբ շորորդ դարի երկրորդ կեսում Հայաստանը բաժանվում է Պարսկաստանի և Բյուզանդական կայսրության միջև, առաջին անգամ Թեոդոս Կրտսեր կայսրն էր, որ Կարինը ամրացրեց, դեռևս հինգերորդ դարի սկզբում։ Դրանից հետո բյուզանդական տարեգրությաննների և առօրյա գործածության մեջ Կարին անունը մոռացվեց։ Բերդաքաղաքը կայսրի անունով կոչվեց Թեոդոսոպոլիս։

Բայց Թեոդոսի կառուցած ամրությունները այնքան էլ զորավոր չէին, որ կարողանային ռազմական մեծ կարևորություն տալ քաղաքին։ Հետագայում, միայն վեցերորդ դարում, Հուստինիանոս կայսրը բերդը անառիկ դարձրեց։ Թեոդոսոպոլիսը այդ ժամանակից հայկական բարձրավանդակի ամենանշանավոր ռազմական դիրքերից մեկը դարձավ։ Երկտակ հուժկու պարիսպների մոտով թշնամական շատ բանակներ են անցել։ Այդ թվում պարսկական, արաբական, թաթարական և վերջապես թուրքական։ Տարիներ շարունակ բերդաքաղաքը ձեռքից ձեռք էր անցնում։ Բյուզանդական կայսրությունը, սելջուկների արշավանքների ժամանակից սկսած, այն է՝ տասնմեկերորդ դարից, թուլանում է և Կարինն էլ վերջնականապես ընկնում է միջին-ասիական ցեղերի ձեռքը։ Սակայն արաբական արշավանքներից հետո էր, որ Կարին-Թեոդոսոպոլիսը ստացավ իր այսօրվա Արզրում կամ էրզրում անունը։

ԷՐԻ.— Լիճ Հյուսիսային Ամիրիկայում, Մեծ լճերի սիստեմում։ Հայտնաբերվել է 1640 թվականին։ Այդպես է կոչվել լճի շրջակայքում բնակվող էրի հնդկական ցեղի անունով։

ԷՐԻՏՐԵԱ.— Նախկին իտալական գաղութ, ներկայումս Եթովպիայի կազմում։ Հունարեն էրիտրոս՝ «կարմիր» բա-

ռից: Իտալացիները այս վայրերը գաղութացնելով վե-
րականգնեցին հին հունական էրիտրեա անվանումը:
Ի դեպ, հնում Կարմիր ծովը կոչվում էր էրիտրեական
ծով: Ենթադրվում է, որ ծովից է անունը անցել երկրին:

Ը

ՋՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԿՂԶԻՆԵՐ.— Արշիպեւագ Խաղաղ օվկիանոսի
հարավային մասում: Հայտնաբերվել են անգլիացի
Ուոլլիսի կողմից: Ներկա անունը տրվել է 1769
թվականին Ջեմս Կուկի կողմից՝ ի պատիվ Արքայական
ընկերության (Անգլիայի գիտության ակադեմիա), որը
կազմակերպել էր Կուկի արշավախումբը: Վերջինիս
մասնակցում էին նաև այդ ընկերության անդամներն ու
գիտնականները:

Թ

ԹԱԳԱՎՈՐԱԿԱՆ ՃԱՆԱՊԱՐՀ.— Այսպես է կոչվել Հին Արևել-
քի այն նշանավոր խճուղին, որը կապել է Պարսկաս-
տանի պատմական մայրաքաղաք Սուզան էգեյան ծովից
ոչ հեռու գտնվող՝ Սարգի քաղաքին: Այս լայն ու լին-
դարձակ ճանապարհը «Թագավորական» էր կոչվում,
նախ իր բարեկարգության շնորհիվ, և բացի այդ նրա-
նով էին անցնում Թագավորական սալահատքերը, փոս-
տը և սուրհանդակները: Ծանապարհը գոյություն է ու-
նեցել այն ժամանակ, երբ Պարսկաստանում իշխում էր
Դարեհ Թագավորը «արքայից արքան», ինչպես որ կո-
չում էին նրան: Դարեհի օրոք Պարսկաստանը հասավ իր
հզորության գագաթնակետին: Այդ ժամանակ նվաճե-
ցին Հյուսիսային Հնդկաստանը, Բաբելոնը, Եգիպտոսը,
Լիդիան և Հոնիան: Մայրաքաղաքն էլ Եկրատանից տե-

ղափոխվեց Սուղա: Պարսից մեծ պետութեան սահմաններում ստեղծվեցին բարեկարգ ճանապարհներ, որոնք մայրաքաղաքը կապում էին սահմանամերձ քաղաքներին: Դրանց մեջ յուրովի տեղ էր բռնում «Թագավորական ճանապարհը», որը գալիս էր Սարգ քաղաքից, գնում Բիսութունի մոտով, ճյուղավորվում դեպի Բաբելոն և վերջապես հասնում Սուղա (կամ Շոշ):

«Թագավորական ճանապարհը» ուներ 2500 կիլոմետր երկարություն: Քարավանները այն կտրում էին երեք ամսում: Ճանապարհի վրա կային թվով 111 կայաններ, ուղևորների համար բարեհարմար օթևաններով: Ամբողջ ճանապարհը պահպանվում էր արքայական զորամասերով: Արքունիքին անհրաժեշտ մթերքը (հատկապես թարմ ձուկ) գնում էր էստաֆետային կարգով: Փոստը տարվում էր արագավաղ նժույգներով, մոտ մեկ շաբաթում:

«Թագավորական ճանապարհի» մասին տեղեկություններ են անցել նաև հույն գիտնականների՝ Դեմոկրիտի և Հերոդոտի միջոցով:

Ինչպես հայտնի է հույների հայրենիքում ցամաքային հարմար ճանապարհներ, ընդարձակ խճուղիներ քիչ կային: Նրանց կյանքը հիմնականում կապված էր ծովի հետ: Դրա համար էլ հույներին զարմանք էր պատճառում այդ ճանապարհը, աշխարհի «ութերորդ հրաշալիքը»:

Երբ պարսկական հզոր կայսրությունը կործանվեց, դրանից հետո «Թագավորական ճանապարհը» էլ կորցրեց իր նշանակությունը և աստիճանաբար գնաց դեպի անկում: Նրա առանձին հատվածները այսօր էլ պահպանվել են: Ինչ վերաբերում է նրա վրա գտնվող Հին Արևելքի երեք նշանավոր քաղաքներին՝ Սուա, Բաբելոն և Սարգի, ապա պեղումների շնորհիվ նրանցից միայն փլատակներն են լույս աշխարհ հանվել:

ԹԱԹԱՐԱԿԱՆ ՆՆՂՈՒՑ.— Սախալինի և Ասիա ցամաքի միջև: Անունը չնայած թաթար էթնոնիմից է, բայց կապ չունի

այդ ժողովրդի անվան հետ: Եվրոպացիները ընդհանրապես թաթար անունով էին կոչում Մոնղոլիայից և Մանջուրիայից հյուսիս-արևելք բնակվող ժողովրդին:

ԹԱԹԱՐԻԱ կամ **ԹԱԹԱՐԱԿԱՆ** ԻՆՔՆԱՎԱՐ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ.— Սովետական Ռուսաստանի կազմում: Մոնղոլական ծագում ունեցող թաթար ժողովրդի անունից: **ԹԱՄԱՆՅԱՆ** **ԹԵՐԱԿՂԶԻ**.— Սև և Ազովի ծովերի միջև ընկած թերակղզի: Չերքեզերեն թեմեն՝ «ճահիճ» բառից: Թաման քաղաքն իր անունն ստացել է թերակղզուց:

ԹԱՅՄԻՐ.— Թերակղզի Ասիայում (**ՍՍՀՄ**), նրա ծայրակետը՝ Չեյլուակին հրվանդանը գտնվում է այս թերակղզու վրա: Անունը առաջացել է էվենկերեն թայմուրա՝ «առատ», «հարուստ» բառից: էվենկները նկատի են ունեցել իրենց եղջերուների համար կերի և ջրի իմաստով առատ, հարուստ ուսուրսները: Թերակղզու վրա են գտնվում Թայմիր անունով լիճ և գետ:

ԹԱՎՐԻԶ.— Քաղաք Իրանում. հին պարսկերեն տերրիս բառից, որը նշանակում է մալարիան վանող: Այլ խոսքով՝ առողջ տեղ: Իրոք որ քաղաքի կլիման առողջարար է: Թավրիզը Իրանական Ադրբեջանի գլխավոր քաղաքն է: Նա իր ժամանակին կարևոր դեր էր խաղում Պարսկաստանի կյանքում և երկրի ամենավաճառաշահ քաղաքն էր: Այստեղից էր սկսվում Թավրիզ-Տրապիզոն տրանզիտային ուղին: Թավրիզում էին նստում պարսից թագաժառանգները, որոնցից Աբաս Միրզան մեծ դեր խաղաց XIX դ. սկզբի ռուս-պարսկական հարաբերություններում:

ԹԱՐԻՄ.— Գետ Կենտրոնական Ասիայում՝ Չինաստանում: Թարիմ նշանակում է «գետ». հետագայում դարձել է հատուկ անուն: Ստորին հոսանքում հայտնի է Յարքենդ-Դարիա անունով:

ԹԲԻԼԻՍԻ.— Վրացական ՍՍՀ-ի մայրաքաղաքը: Վրացերեն թբիլի՝ «տաք» բառից: Այդպես է կոչվել հանքային տաք ջրերի գոյության պատճառով, որպիսիք շատ կան քաղաքում: Քաղաքի անվանման մասին մեզ է հասել

մի գեղեցիկ ավանդութիւն: Վրաց Վախթանգ Գորգասաւի թագաւորը Մցխեթից գալիս է այս կողմերը որսի: Նա մի թռչուն է խիւսում և նրա հետեից բաց է թողնում բազն: Սակայն թե՛ բազեն և թե՛ վիրավոր թռչունն անհետանում են: Թագաւորը փնտրում է և երկուսին էլ գտնում է տաք ջրում, գրեթե կիսաեւի վիճակում: Թագաւորը այս տաք ջրերի մոտ էլ հիմնում է քաղաքը, որը իր անունը ստանում է դրանից:

ԹԵՄԶԱ.— Գետ Անդլիայում: Անունը ստուգաբանւում է երկու կերպ: Առաջինը, կելտերեն թամ՝ «լայնացւող» բառից: Գետը ծովին մոտենալու ժամանակ հետզհետեւ լայնանում է իր էստուարիայում: Մյուսը, թամեսա՝ «մութ», «տղմոտ» բառից:

ԹԵՆՌՈՍԻԱ (ՅԵՆՌՈՍԻԱ).— Քաղաք Ղրիմում: Հիմնադրւել է 6-րդ դարում, մ. թ. ա. Միլեթից եկած հույն վերաբնակիչների կողմից: Անվանումը հունարեն թեոս «աստված» և դոսոս՝ «նվիր» բառերից: Այլ խոսքով «աստծո նվիր» կամ «աստվածատուր»:

ԹԵՐԵՔ.— Գետ Հյուսիսային Կովկասում: Չեչեններն ակտերկ՝ «բարդի» կամ բալկարներն թերք՝ «արագավազ, ուժեղ» բառերից:

ԹՐԱԿՅԱՆ ԲՈՍՖՈՐ.— Ներկա Բոսֆորի պատմական անվանումը: Այսպես են կոչել տարբերելու մյուս՝ Կիմերական Բոսֆորից, որը Կերչի նեղուցի հին անվանումն էր: Տե՛ս Բոսֆոր:

ԹՐԻՆԻՍ.— Թունիս պետութեան մայրաքաղաքը: Հին Աշխարհում այստեղ կար Թանիտ՝ աստվածուհուն նվիրւած տաճար, որի անունը անցել է քաղաքին և պետութեանը:

ԹՐԻՐԷՆ.— Քաղաք Իտալիայում: Թուրին լիգուրական ցեղի անունից:

ԹՐԻՐԷՆԳԻՍ. կամ **ԹՅՈՒՐԷՆԳԻՍ.**— Պատմական մարզ Գերմանիայում: Գերմանական թուրինգ ցեղի անունից, որ նշանակում է «անվեհեր» կամ «քողովոր»:

ԹՐԻՐՔԵՍԱՆ.— Պատմական մարզ Միջին Ասիայում: Այս անունը իրանական ծագում ունի և տրւած է թյուրքա-

կան լեզվական խմբին պատկանող, Սիր-Դարյա գետից հյուսիս բնակվող քոչվորներին: Ժամանակի ընթացքում Թուրքեստան անունը ընդարձակվեց և տարածվեց ոչ միայն Միջին Ասիայի, այլև Սինցզյանի վրա (Արևմտյան Թուրքեստան):

ԹՈՒՐԳԻԱ.— Պետություն Մերձավոր Արևելքում. ժողովրդի անունից, որը իր ժամանակին բնակվել է Թուրքեստանում, Սիր-Դարյա գետի շրջանում: Նվաճելով Փոքր Ասիան, նրանք հայերի կողմից ստացան տաճիկ անունը (տե՛ս Տաճկաստան): Երկար ժամանակ, մինչև 1922 թվականը, Թուրքիան պաշտոնապես կոչվում էր Օսմանյան (Օտտոմանյան) կայսրություն Թուրքական սուլթաններից մեկի՝ Օսմանի անունով: 1922 թվականին պաշտոնապես կոչվեց Թուրքիա. «Իա» մասնիկը հաղորդում է, «երկիր» իմաստ: Անհրաժեշտ է հիշել, որ այդ ժողովրդի լեզուն պատկանում է մի ընդհանուր լեզվախմբի, որը կոչվում է «թյուրքական», իսկ իրեն՝ ժողովրդին անվանում են Թուրքեր:

ԹՈՒՐԳՄԵՆԻԱ.— Միութենական Հանրապետություն Միջին Ասիայում: Անունը գալիս է Թուրքմեն ժողովրդի անունից, որը պատկանում է թյուրքական լեզվական խմբին:

Ժ

ԺԱՅՌՈՏ ԼԵՌՆԵՐ.— Կորդիլիերների մի ճյուղը Հյուսիսային Ամերիկայում, Կանադայի և Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների միջև: Հայտնի դարձան 1743 թվականին և կոչվեցին Ժայռոտ լեռներ, քանի որ բուսականությամբ աղքատ և իրոք, ժայռոտ են:

ԺԱՆԵՏՏԱՅԻ ԿՂԶԻ.— Հյուսիսային սառուցյալ օվկիանոսում, Դե-Լոնգի արշիպելագում: Հայտնաբերվել է 1879 թվականին: Կոչվել է ի հավերժացում այստեղ խորտակված

«ժաննետա» նալի: Իսկ նալն էլ այդպես է կոչվել ի պատիվ ամերիկյան կապիտալիստ Բեննետի աղջկա:

ԺԴԱՆՈՎ.— Քաղաք ՈՒՍՍՀ-ում, Ադովի ծովի ափին: Նախկինում՝ Մարիուպոլ, որը 1948 թվականին վերանվանվեց ի պատիվ Ա. Ա. Ժդանովի (1896—1948 թթ.):

ԺԵԼԱՆԻԱ ՀՐՎԱՆԴԱՆ.— Հայերեն՝ «ցանկության» կամ «ըզձանքի» հրվանդան: Այդպես է կոչել անվանի ծովագնաց Բարենցը: Տասնվեցերորդ դարի վերջերին Բարենցը երկու անգամ փորձում է Յուգոսլիի Շար նեղուցով անցնել Կարայի ծով, բայց նրան այդ չի հաջողվում: Հետագայում Բարենցի մոտ միտք է ծագում Կարայի ծով անցնել նոր երկիր կղզու հյուսիսով: Այդ նրան հաջողվում է 1596 թվականի օգոստոսի 19-ին, որով կատարվում է նրա իղձը՝ այսինքն հասնում է ցանկալի նպատակին:

ԺԵԼԵԶՆՈՎՈՂՄԿ.— Կուրորտ Ստավրոպոլի երկրամասում: Միներալնիե Վոդի («հանքային ջրեր») խմբում: Ռուսերեն ժելեզո՝ «երկաթ» և վոդա՝ «ջուր» բառերի միացումից: Այդ վայրը հայտնի է երկաթ պարունակող իր բուժիչ ջրերով:

ԺԻՏՈՄԻՐ.— Քաղաք Ուկրաինայում: Ռուսերեն ժիտ՝ «ապրել» և միր՝ «խաղաղություն»: Խաղաղ կյանքի իմաստով:

ԺԻՐՈՆԴԱ.— Գարոննա գետի գետաբերանի անունն է: Հավանաբար առաջացել է գետի անվան ձևափոխումից: Այդ անոնով է կոչվել նաև նրան հարող դեպարտամենտը, որի պատգամավորները իր ժամանակին կոչվում էին Ժիրոնդիստներ անունով և հայտնի դարձան ֆրանսիական հեղափոխության ժամանակ:

ԺՆԵՎ.— Քաղաք Շվեյցարիայում: Անունը ծագել է կելտերեն գենեվա բառից, որը նշանակում է «գետաբերան»: Նկատի է ունեցվում Ավր և Ռոնա գետերի միացման տեղը կամ լճի այն ափը, որտեղից սկիզբ է առնում Ռոնա գետը և կարծես նմանվում է գետաբերանի:

ԻԲԵՐԱԿԱՆ ԹԵՐԱԿԱՂՋԻ կամ **ԻԲԵՐԻԱ**.— Պիրենեյան թերակղզու պատմական անվանումը: Այդպես են կոչել հույները, տեղական իբեր ժողովրդի անունով:

ԻԲԵՐՅԱՆ ԼԵՌՆԵՐ.— Իսպանիայում: Վերջինիս վաղեմի իբերիա անունից: Տես Իսպանիա:

ԻԳԱՐԿԱ.— Քաղաք Կրասնոյարսկի երկրամասում. նավահանգիստ Ենիսեյի վրա: Այստեղ, ներկա քաղաքի տեղում, ավելի քան հարյուր տարի առաջ բնակվում էր մի անհայտ ձկնորս, որի անունն էր Եգորկա կամ, ինչպես տեղացիներն էին անվանում, Իգորկա: Նրա փայտյա խրճիթը գտնվում էր հրվանդանի ծայրում: Երբ նավերը անցնում էին Կարայի ծովից Ենիսեյ գետնի վեր, ապա իրենց քարտեզներում նշում էին և այդ հրվանդանը՝ Եգորկայի անունով: Այստեղից էլ ձևափոխվեց Եգորկան-Իգարկայի, որպիսին է այսօրվա քաղաք-նավահանգստի անունը:

ԻԶՄԻԹ.— Քաղաք Թուրքիայում, Մարմարա ծովի ափին, պատմական Բութանիայում: Հիմնադրվել է 246 թվականին, մ. թ. ա., Բութանիայի թագավոր Նիկոմեդ I-ի կողմից: Տե՛ս Նիկոմեդիա:

ԻԶՄԻՐ.— Քաղաք Թուրքիայում, Փոքր Ասիա թերակղզու հարավ-արևմտյան մասում: Եղել է անտիկ աշխարհի ծաղկած քաղաքներից մեկը: Հիմնադրվել է հույների կողմից Սմիրնա անվամբ, ի հիշատակ Հունաստանի Լիդիա նահանգում եղած Սմիրնա քաղաքի: Ենթադրվում է, որ քաղաքը կոչվել է ռազմիկ կնոջ՝ Սմիրնայի անունով: Հետագայում թուրքերը անվանումը հարմարեցրին իրենց լեզվական հնչյունային օրենքներին և դարձրին Իզմիր: Հայերը անվանում են Զմյուռնիա: Հայերի թիվը քաղաքում հասնում էր քսանհինգ հազարի: Իզմիրի հայերը ընդհանուր տարագրման ժամանակ տեղահան չեղան, չնայած այդ օրերին մոտ 150 մտավորականի թուրքերը անհայտ կորցրեցին: Իզմիրի հայերի վերջնա-

կան տարագրումը տեղի ունեցավ 1922 թվականին, քեմալական իշխանության օրոք: Ահալոր ձևով՝ հրով ու սրով ծովը թափեցին հայերին: Վերապրողները փրկվեցին օտարերկրյա շոգենավերում ապաստանելով: Կենդանի մնացածները անցան զլխավորապես Հունաստան: **ԻԼԻՈՆ.**— Տրոյայի մյուս անունը: Այդպես է կոչվել ի պատիվ Տրոյայի VI թագավոր Իլոսի (1402 — 1347 թթ., մ. թ. ա.):

ԻԼԻՆՈՅՍ.— Գետ Հյուսիսային Ամերիկայում, Միսսիսիպիի վտակ: Այդպես է կոչվում նաև Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների շտատներից մեկը: Նահանգն իր անունը ստացել է գետից: Իսկ հիդրոնիմը ծագել է հնդկական իլլինի կոչվող ցեղի անունից: Իլլինի նշանակում է «իսկական մարդիկ» կամ «ռազմիկներ»:

ԻԼՄԵՆ.— Լիճ Նովգորոդի մարզում: Հին ձեռագրերում հայտնի է Իմեր անվամբ, որը ծագել է ֆիննական իլմա-յարվի բառերից: Իլմա՝ «եղանակ» և յարվի՝ «լիճ» բառերի զուգակցումից: Նշանակում է՝ եղանակ ստեղծող լիճ: Հին էստոնացիները հավատում էին, որ լիճք ընդունակ է անձրև ստեղծել երաշտի ժամանակ, իհարկե՝ հատուկ ծիսակատարություններից հետո:

ԻՆԴՈՆԵԶԻԱ.— Պետություն Հարավ-Արևելյան Ասիայում: Ինդոնեզիա բառացի նշանակում է «Կղզիների Հնդկաստան» կամ «Կղզային Հնդկաստան»: Անվանումը գալիս է միջին դարերից, երբ Հնդկաստան անվանումը ավելի լայն հասկացություն էր, քան այժմ: Այն ժամանակ Հնդկաստան ասելով նկատի ունեին ոչ միայն բուն Հնդկաստանը, այլև ամբողջ Հարավ-Արևելյան Ասիայի երկրները: Այսպիսով, միջնադարյան աշխարհագրագետների համար կար թե՛ թերակղզային Հնդկաստան և թե՛ կղզային Հնդկաստան, որտեղից էլ Զոնդյան կղզիները ստացել են իրենց երկրորդ՝ Ինդոնեզիա անունը (այսինքն Կղզիների Հնդկաստան): Ինդոնեզիա անունը 1860 թվականին առաջին անգամ գործածեց հոլանդացի գրող էդուարդ Դեկկերը,

որը հայտնի է Մովսեստաուրի անունով: Իսկ 1945 թվականին Ինդոնեզիա կոչվեց անկախություն ձեռք բերած նախկին Նիդեռլանդական Հնդկաստանը:

ՖՆԴՈՍ.— Գետ Հարավային Ասիայում: Անունը առաջացել է սանսկրիտերեն սինդխու՜ բառից, որը անցավ հին պարսիկներին Խինդուշ, իսկ լատիներենին Ինդոս ձևով: Ի դեպ, սինդխու՜ բառը նման է խեթերեն և խուրիտերեն՝ խինտ, խիյանտ, խիյանտա բառին, որը նշանակում է «ջուր» կամ «գետ»:

ՖՈՀԱՆՆՍԲՐՈՒՐԳ.— Քաղաք Հարավ-Աֆրիկյան Հանրապետությունում: Նրա անունը կապված է բուրերի նվաճման ժամանակաշրջանի հետ: Քաղաքը այդպես է կոչվել Տրանսվալի նշանավոր պաշտոնյաներից մեկի անունով:

ՖՈՇԱՍԻ-ՕԼԱ.— Մարիական ԱՍՍՀ-ի մայրաքաղաքը: Անունը առաջացել է մարիերեն յոշկար՝ «կարմիր» և օլա՝ «քաղաք» բառերից: Քաղաքը հիմնադրվել է 1578 թվականին:

ՖՍՍԻԿ-ԿՈՒԼ.— Լիճ Կիրգիզական Հանրապետությունում: Թյուրքական իսսիկ՝ «տաք» և կուլ կամ գոլ՝ «լիճ» բառերի գումարից: Լիճը ձմռանը չի սառչում:

ՖՍՒԱՄԱՅԱԴ.— Պակիստանի նորաստեղծ մայրաքաղաքը: Ինչպես հայտնի է, Պակիստանի անկախության օրվանից, այսինքն 1947 թվականից սկսած, մոտ 12 տարի մայրաքաղաքը Կարաչին էր, որը գտնվում է Արաբական ծովի ափին և ունի ավելի քան 1 միլիոն բնակիչ: Բայց 1959 թվականի հոկտեմբերին Նահանգապետների ընդհանուր կոնֆերանսում որոշում ընդունվեց մայրաքաղաքը Կարաչիից տեղափոխել: Պաշտոնական հաղորդագրության մեջ մայրաքաղաքի տեղափոխման անհրաժեշտությունը հիմնավորում էին կլիմայական, աշխարհագրական, ստրատեգիական և սոցիալական պայմաններով: Չնայած այդ որոշումը ժողովրդի կողմից հավանություն չգտավ, քանի որ կապված էր մեծ ծախսերի հետ, բայց և այնպես մայրաքաղաքը Ռավալ-

պինդի տեղափոխվեց: Այս քաղաքը գտնվում է Կարա-
չիից հյուսիս-արևելք, Քաշմիրի սահմանի մոտ և ունի
400 հազար բնակիչ:

Քայց վերջինիս էլ վիճակված չէր մայրաքաղաք
դառնալու փառքը: Որոշվեց Ռավալպինդիից էլ մայրա-
քաղաքը տեղափոխել: Այդ նպատակով ստեղծվեց
միանգամայն նոր քաղաք, որը հիմնադրվեց Ռավալ-
պինդիից 10 կիլոմետր հեռավորության վրա: Նորաս-
տեղծ մայրաքաղաքը Իսլամաբադ կոչվեց, որը կազմ-
ված է իսլամ և աբադ բառերի միացումից: Ինչպես
հայտնի է «իսլամ» անունը տրվում է մահմեդական կրո-
նին հետևողներին: Իսկ աբադ բառն էլ պարսկերեն լեզ-
վից է և ունի քաղաքի իմաստ: Այսպիսով, Իսլամաբադ
նշանակում է «մահմեդական կրոնին հետևողների քա-
ղաք»: Չմոռանանք հիշել, որ Պակիստանը պաշտոնա-
պես կոչվում է Պակիստանի Իսլամական Հանրապետու-
թյուն:

Իսլամաբադը տեղադրված է Հիմալայների նախալեռ-
ների մի թեք հարթության վրա: Դեպի Իսլամաբադ են
տանում արդեն բարեկարգ խճուղի և երկաթուղի: Քա-
ղաքը կառուցվում է կառավարության կողմից հաստատ-
ված 1960 թվականի նախագծով:

ԻՍԼԱՆԴԻԱ.— Կղզի Հյուսիսային Եվրոպայում, որի վրա
գտնվում է համանուն պետությունը: Անունը բառացի
նշանակում է «Սառցե երկիր»: Սկանդինավերեն իս՝
«սառույց» և լանդ՝ «երկիր» բառերի միացումից: Դա
պատկանում է աշխարհագրական այն անվանումների
թվին, որոնք հանդիսանում են այս կամ այն ճանա-
պարհորդի կամ հայտնագործողի սխալը: Իսլանդիան,
որը շատ ավելի բարենպաստ պայմաններ ունի մարդու
բնակության համար և ուր ոչխարաբուծությունն է զար-
գանում, կոչվել է սառցե երկիր, իսկ մյուս կղզին, որն,
ընդհակառակը, պատած է հավերժական ձյունով ու
սառույցով, կոչվել է «Գրենլանդիա» (կանաչ երկիր):

Պատմում են, որ երբ նորմաններից Ֆլոկենն առաջինը մոտեցել է կղզու մոտ գտնվող մի ծովածոցի, այն ամբողջապես ծածկված է եղել սառույցով։ Հետևապես, սկզբում «Իսլանդիա» անունը վերաբերել է այդ ափին, իսկ հետո տարածվել է ամբողջ կղզու վրա, որին, իհարկե, սաղաթկան չէ։

ԻՍԿԱՆԴԵՐԿՈՒԼ.— Լիճ Տաջիկստանում, Գիսարյան լեռներում։ Այդպես է կոչվել ի պատիվ Ալեքսանդր Մակեդոնացու, որի համբավը հասավ ոչ միայն Միջին Ասիա, այլև անցավ Հնդկաստան։ Հիշենք, որ Արևելքում Ալեքսանդր անունը հնչում է՝ Իսկենդեր։ Իսկանդերկուլ լճից սկիզբ առնող գետը նույնպես կոչվում է Ալեքսանդր Մակեդոնացու անվամբ՝ Իսկենդեր-դարյա։

ԻՍԿԵՆԴԵՐԿՈՒՆ.— Նավահանգիստ Թուրքիայում։ Միջերկրական ծովի արևելյան ափին։ Մոտ անցյալում կոչվում էր Ալեքսանդրեստա։ Քաղաքը իր անունը ստացել է ի պատիվ Ալեքսանդր Մակեդոնացու։

ԻՍՊԱՆԻԱ.— Պետութուն Եվրոպայում, Պիրենեյան թերակղզում։ Իսպանիա անունը առաջացել է փյունիկյան զապհան բառից, որը նշանակում է «կես գիշեր», «խավար»։ Այդպես է կոչվել, որովհետև այն գտնվում էր փյունիկեցիների հայրենիքից արևմուտք։ Իսպանիայի մյուս, ավելի հին անունն Իբերիա է, որը նույնպես փյունիկյան լեզվից է և գալիս է «իբեր» կամ «երբեր» բառից և ունի արևմուտքի իմաստ։ Իբեր անունով է կոչվել նաև երկրի բնակիչ ցեղերից մեկը։

ԻՍՏՐԻԱ.— Թերակղզի Հարավսլավիայում։ Այդպես է կոչվում սլավոնական ցեղի՝ իստրերի անունից։

ԻՍՊԱՆԱ.— Քաղաք Իրանում։ Հին պարսկերեն թարգմանությունը նշանակում է «ռազմական ճամբար»։

ԻՍՐԱՅԵԼ.— Պետութուն Մերձավոր Արևելքում։ Աստվածաշնչում Իսրայել անունով հայտնի է Հակոբ նահապետը։ Սրանից էլ Իսրայել կամ իսրայելցի կոչվեց եբրայական (հրեական) ժողովուրդը։ Երբ 1948 թվականին Բրիտանական մանդատ Պաղեստինը բաժանվեց երկու

մասին. արաբականը կոչվեց Հորդանան, իսկ հրեականին համար վերականգնվեց ավանդական «Իսրայել» անունը: ԻՏԱԼԻԱ.— Պետություն Հարավային Եվրոպայում: Անունը առաջացել է Կալաբրիային տրվող Վիտալիա անվանումից, որը այդպես է կոչվել Վիտալի ցեղի անունով: Հուլիոս Կեսարի ժամանակ Վիտալիա անունը արդեն ձևափոխված «Իտալիա» տարածվեց ամբողջ երկրի վրա:

ԻՐԱՆ.— Պետություն Միջին Արևելքում: Հազարամյակների ընթացքում Առաջավոր Ասիայի նշանավոր բարձրավանդակներից մեկում, որը աշխարհագրությունից հայտնի է Իրանական բարձրավանդակ անվան տակ, բնակություն են հաստատել հնդեվրոպական ընտանիքին պատկանող մի շարք ժողովուրդներ, որոնք պատմությունից հայտնի են պարսիկներ, մեդացիներ և պարթևներ անվամբ: Ժամանակի ընթացքում դրանց միավորումից ձևավորվեց այն ժողովուրդը, որը հայտնի դարձավ նախ արիացիներ, ապա արդեն իրանցիներ անվան տակ: Այստեղից էլ նրանց հայրենիքը կոչվեց «Իրան»: Այսպիսով, սկզբից ի վեր այդ երկիրը հայտնի է եղել Իրան անվամբ, իսկ բնակիչները կոչվել են իրանցիներ: Սակայն իրերի բերմամբ աշխարհում այս պետությունը ավելի շատ ճանաչվեց մեկ այլ՝ Պարսկաստան անունով, իսկ բնակիչները պարսիկ կոչվեցին: Դա էլ ժառանգություն մնաց հույներից, որոնք Ֆարս կամ Ֆարսիստան նահանգի անունը տարածեցին երկրի վրա, որը փոխարինեց Իրան անվանը: Սակայն 1935 թվականին վերականգնվեց Իրան անվանումը: Տե՛ս Պարսկաստան:

ԻՐԱՎԱԴԻ.— Գետ Բիրմայում: Անունն ստուգաբանվում է «մեծ գետ». ենթադրվում է նաև՝ «փղի գետ»:

ԻՐԱՔ.— Պետություն Միջագետքում: Անվան առաջացումը բացատրվում է երկու կերպ: Առաջինը այն է, որ իրաք բառը նշանակում է «ցածրություն», որպիսին է տերիտորիայի հիմնական մասը Միջագետքում: Երկրորդը,

արաբերեն իրաք՝ «սև» բառից, գույն սևահողի, պարարտ հողի իմաստով:

ԻՌԼԱՆԴԻԱ.— Պետութուն համանուն կղզու վրա, Արևմտյան Եվրոպայում: Իր կամ էյր կելտական ցեղի անունից և գումարած անդլերեն լանդ՝ «երկիր» բառը: Իռլանդացիները իրենց կղզին անվանում են էրին, որը նշանակում է «արևմտյան»: Պետութունը կոչվում է նաև էյրե:

ԻՐԿՈՒՏՍՎ.— Քաղաք Արևելյան Սիբիրում: Հիմնադրվել է 1652 թվականին: Անունը ստացել է Իրկուտ գետից, որի վրա գտնվում է քաղաքը: Իսկ գետի անվան առաջացումն էլ կապում են էրխու ժողովրդի անվան հետ, որը բնակվել է այս տեղերում 8—9-րդ դարերում:

ԻՐՏԻՇ.— Սիբիրի խոշոր գետերից մեկը, Օբի ձախ վտակը: Իրտիշը հայտնաբերվեց ոռոգ կազակների կողմից՝ Նրմակի գլխավորությամբ: Իրտիշ տնունը ծագում է մոնղոլերեն էրկիդ՝ «գետ» բառից: Կիրգիզները գետին Կարա Իրտիշ են անվանում, որը բառացի նշանակում է Սև Իրտիշ: Մի ալլ ստուգաբանությամբ իրտիշ նշանակում է «հոր փորող»:

ԻՖՆԻ.— Նախկին իսպանական տիրապետություն հյուսիսարևմտյան Աֆրիկայում: 1969 թվականի հունվարի 4-ին հանձնվեց Մարոկկոյին: Իֆնի անունը բերբերեն է և նշանակում է «բարձրորոտ» (անապատի մի տեսակը):

L

ԼԱՐՐԱԴՈՐ.— Թերակղզի Հյուսիսային Ամերիկայում: Իսպաներեն և պորտուգալերեն լաբրադորես բառից, որը նշանակում է «հողագործ»: Հայտնաբերվել է 1500 թվականին պորտուգալացիների կողմից, որոնք կարծում էին թե այս երկիրը բարեբեր է և կարող է դառնալ հողագործների երկիր: Թերակղզին լատիններեն անվանե-

ցին Տիեռա դոս Լաբրանդոս: Ժամանակի ընթացքում տիեռա (երկիր) բառը ընկավ և մնաց միայն Լաբրադոս, որը վերափոխվեց Լաբրադորի:

ԼԱԳՈ-ՄԱՋՈՐԵ.— (Իտալերեն Լագո-Մաջիորե): Լիճ Իտալիայի և Շվեյցարիայի սահմանագլխում: Անունը առաջացել է իտալերեն լագո՝ «լիճ» և մաջիորե՝ «մեծ» բառերից: Այսինքն «Մեծ լիճ»:

ԼԱԳՈՍ.— Նիգերիայի մայրաքաղաքը: Գվինեական ծոցի ափին: Անունը առաջացել է պորտուգալերեն լագոս՝ «լիճ» բառից: Անվանման պատմությունը այսպիսին է, երբ 1460 թվականին պորտուգալացի ծովագնաց կապիտան Լանսելոյտ դա Ֆրեյտասը խարխիս գցեց ներկայիս Լագոսի ծովածոցի ափին, որպեսզի մթերք վերցնի, ապա իր ծովային գրքում շտապեց տեղը անվանել ուղղակի «Լագոս», որը ինչպես ասացինք «լիճ» է նշանակում: Հետագայում այդ տեղում հիմնադրված քաղաքը ստացավ Լագոս անունը: Քաղաքը գտնվում է ծովից անջատված ծովածոցի ափին. իր ժամանակին այստեղից մեծ քանակությամբ ստրուկներ են արտահանվել դեպի Ամերիկա: Լագոսը մտնում է Ստրուկների Ափ անունը կրող տերիտորիայի սահմաններում:

ԼԱԴՈԳԱ.— Լիճ ՍՍՀՄ-ում: Նախկինում կոչվում էր Նևո, որը նշանակում էր ծով: 13-րդ դարում այս լիճը անվանեցին Լադոգա, այդ անունը կրող քաղաքի և գետի անունով:

ԼԱՉՈՒՐ ԱՓ.— Ֆրանսիայի Միջերկրական ծովին հարող հարավ-արևելյան մասը, որտեղից ձգվում է բաց կապույտ, հազվադեպ փոթորկոտ, գրեթե միշտ հանդարտ ու ջինջ ծովը: Ծովը ափերի մոտ միշտ կապտագույն է: Այստեղից էլ Լազուր ափ (կապտագույն ափ):

ԼԱԿԱԴԻՎՅԱՆ ԿՂԶԻՆՆԵՐ.— Հնդկական օվկիանոսի մաս կազմող Արաբական ծովում: Հնդկաստանից հարավ-արևմուտք: Կղզիների ներկա անվանումը առաջացել է սանսկրիտերեն լակշա-դիվի բառերից: Լակշա՝ «հարյուր հազար», իսկ դիվի՝ «կղզի»: Կղզիները բաժանվում են

15 խմբի, որոնցից յուրաքանչյուրն էլ կազմված է բազմաթիվ կղզյականներից:

ԼԱՄԱՆՇ.— Նեղուց Ֆրանսիայի և Մեծ Բրիտանիայի միջև: Ֆրանսերեն մանչ բառից, որը նշանակում է «հագուստի թև»: Այս նեղուցը իրոք որ ունի թևի տեսք, որի բազուկը դառնում է Պա-դե-Կալե նեղուցը, իսկ ձեռքն էլ Հյուսիսային ծովը:

ԼԱՄԱՆՁԱ.— Պատմական մարզ Իսպանիայում: Այդպես է կոչվում արաբերեն «չոր հող» բառերի միացումից:

ԼԱՅՊՅԻԳ.— Քաղաք ԳԴՀ-ում: Սլավոնական լիպա՝ «լորի» բառից: Իր ժամանակին լորենի ծառերի առկայության պատճառով:

ԼԱՆԳԵՆՈՎ.— Ֆրանսիայի հարավի պատմա-աշխարհագրական նահանգներից մեկը: Ֆրանսերեն լանգ՝ «լեզու» և ով՝ «այո» բառերի միացումից: Շեշտվում է տեղական բարբառի առանձնահատկությունը (Ֆրանսիայի մյուս մասերում «այո»-ն հնչում է «ուի»):

ԼԱՆԴԵՐ.— Ավագուտային հարթ տարածություններ Բիսկայան ծոցի ափին, ֆրանսիական մասում: Անվանումը ֆրանսիական է և նշանակում է «անմշակ տերիտորիա», «պարապուտ»:

ԼԱՆԿԱՍՏԵՐ.— Քաղաք Մեծ Բրիտանիայում (Անգլիա): Անունը առաջացել է Լան գետից, որի մոտ է գտնվում քաղաքը, և լատիներեն կաստեր՝ «բերդ», «ամրոց» բառից: Այսինքն ամրոց Լան գետի վրա:

ԼԱՈՍ.— Պետություն հարավ-արևելյան Ասիայում: Անվանման ծագումը գալիս է լաո ժողովրդի անունից: Լաոս ձևը տվեցին պորտուգալացիները, որոնց լեզվում «ս» տառը ունի թե՛ հոգնակի և թե՛ երկրի իմաստ, ինչպես հայերենում «ք» տառը (հիշենք հայ և հայք բառերը):

ԼԱ ՊԱՍ.— Բուլիվիայի մայրաքաղաքը: Իսպաներեն Լա Պաս՝ «խաղաղություն» բառից: Հիմնադրվել է 1548 թվականին: Անունը տրվել է ի հավերժացումն այն խաղաղության, որը տեղի ունեցավ կոնկիստադոր Պիզարոյի մահից հետո՝ նրա և Ալմագրոյի հետնորդների միջև:

Քաղաքի սկզբնական անվանումը եղել է շատ երկար. նա կոչվել է «Մեր տիրամորը և խաղաղության նոր քաղաք»:

Իսպանացիները սիրում էին տիրամորը մեծարել զանազան մակդիրներով: Ժամանակի ընթացքում այդ երկար ու ճոխ անվանումից մնաց մի բառ, այն է՝ Լա Պաս, այսինքն «խաղաղություն»:

ԼԱ ՊԵՐՈՒԶ.— Նեղուց, որը բաժանում է Ճապոնիան Սախալին կղզուց: Հայտնաբերվել է 1787 թվականին ֆրանսիացի նշանավոր ծովագնաց Ժան դե Լա Պերուզի կողմից (1741—1788 թթ.), որի անվամբ էլ կոչվել է:

ԼԱՊԼԱՆԴԻԱ.— Մարդ Սկանդինավյան թերակղզում: Անունը առաջացել է ֆիննական ծագում ունեցող լոպար ցեղի անունից:

ԼԱ ՊԱՏԱ.— Պարանայի և Պարագվայի միացումից կազմված ծովային ծոց: Իսպաններեն պլատա բառից է, որը նշանակում է «արծաթային»: Հայտնաբերվել է իսպանացի ծովագնաց Սուլիսի կողմից 1515 թվականին: Նա փոթորկից պաշտպանվելու համար խորը կերպով մտնում է մի ընդարձակ ծոց, որը ձգվում էր դեպի արևմուտք: Լա Պլատա կոչեցին այն պատճառով, որ տեղական բնակիչները իսպանացիներին ցույց տվեցին արծաթյա զարդեր. դրանից իսպանացիները ենթադրեցին, թե այստեղի ափերը հարուստ են արծաթով: Սակայն, իրականում, դրանք բերվել էին հեռավոր Պերուից և Բուլիվիայից:

ԼԱՊՏՆՎՆԵՐԻ ՄՈՎ.— Մով, որը կազմում է Հյուսիսային սառուցյալ օվկիանոսի մի մասը: Այդպես է կոչվել ի պատիվ ռուս ծովագնացների Դմիտրի Լապտևի (1699—1768 թթ.) և Խարիտոն Լապտևի (1698—1772 թթ.), որոնք նավարկեցին այս տեղերով 1730-ական թվականներին:

ԼԱՎԼԵՏԱ.— Մալթա կղզու մայրաքաղաքը: Հիմնադրվել է 1566 թվականին Մալթայի Միաբանության Մեծ մագիստրոսի՝ Ժան դե Լավալետայի (1494—1563 թթ.) կողմից:

ԼԱՏԱՔԻԱ կամ **ԼԱԹԱՔԻԱ**.— Նավահանգիստ Սիրիայում: Լաոդիկեա քաղաքի անվան աղավաղված արաբական ձևն է: Հիմնադրվել է Սելևկյան թագավոր Սելևկ II-ի կողմից ի պատիվ իր մոր՝ Լաոդիկեայի:

ԼԱՏԻՆԱԿԱՆ ԱՄԵՐԻԿԱ.— Արևմտյան կիսագնդի այն երկրների խմբավորումը, որոնք ընկած են ԱՄՆ-ի սահմաններից հարավ: Լատինական Ամերիկայի մեջ մտնում են Մեքսիկան, Կենտրոնական Ամերիկան, Վեստ Ինդիան և ամբողջ Հարավային Ամերիկան: Քրիստափոր Կոլումբոսի կատարած հայտնագործումից հետո այդ երկրները սկզբնական շրջանում գաղութացվեցին հիմնականում իսպանացիների և մասամբ (Բրազիլիան) պորտուգալացիների կողմից: Նրանք այնտեղ տարածեցին իսպաներենն ու պորտուգալերենը, բացառությամբ Հաիտի պետությունից, ուր իշխում է ֆրանսերենը: Քանի որ այդ լեզուները պատկանում են լատինական կամ ռոմանական լեզվական խմբին, այսինքն այն ճյուղին, որի հիմքում ընկած է լատիներենը, դրա համար էլ այդ երկրները ստացան Լատինական Ամերիկա անվանումը:

ԼԱՏՎԻԱ.— Սովետական Միութենական Հանրապետություն: Այդպես է կոչվել բալթիկական ժողովուրդ լատվիացիների կամ լատիշների անունով: Էթնոնիմն էլ հավանական է ծագել է լատ բառից, որը նշանակում է «մետաղյա», «պողպատյա հագուստ»: Այս ձևի հագուստը լայնորեն օգտագործվում էր Մերձբալթյան երկրներում (12—13 թթ.) միջնադարում, գերմանական ազդեցության ժամանակ:

ԼԵՀԱՍՏԱՆ.— Պետություն Արևելյան Եվրոպայում: Լեհ ժողովրդի անունով, որի նախորդը, ըստ ավանդության, եղել է սլավոնական ժողովուրդները ներկայացնող՝ Լեխ, Չեխ, Ռուս եղբայրներից առաջինը:

ԼԵՆԱ.— Գետ Սիբիրում: Անվան առաջացումը ստուգաբանվում է մի քանի կերպ: Էվենկները այս գետին (վերին հոսանքին) Ելուլոնե անունն են տալիս, որը ուղղակի «գետ» է նշանակում: Ռուսները այդ անունը հարմարեց-

րել են հին ռուսերենում լեն բառին, որը նշանակում էր «զանդադկոտ», «ծուլ», «հանգիստ», «խաղաղ»: Մի այլ ստուգաբանություն՝ առաջին ռուսները, որոնք հասել են Լենայի ափերին, եկել են Վոլխով գետի շրջանից և գետին տվել են իրենց ծանոթ փոքրիկ գետակ՝ Լենայի անունը, որը Վոլխովի վտակն է:

Լենին Պիկ.— Լեոնադադաթ Անդրալայան լեոնաշղթայում, Լեոնային Բադախշանում: Հայտնաբերել է Ա. Պ. Ֆեդչենկոն և կոչել է ի պատիվ Տաշքենդի գեներալ նահանգապետ Կաուֆմանի անունով՝ Կաուֆմանի Պիկ: 1928 թվականից վերանվանվել է Վ. Ի. Լենինի անվամբ:

ԼենինԱՐԱԴ.— Քաղաք Տաշիկական ՍՍՀ-ում: Այգաբես է կոչվել ի պատիվ Վ. Ի. Լենինի և ավելացրած պարսկերեն աբադ «քաղաք» բառը: Այսինքն Լենինի քաղաք:

ԼենինԱԿԱՆ.— Իր մեծությամբ երկրորդ քաղաքը Հայկական ՍՍՀ-ում: Վ. Ի. Լենինի անվամբ կոչվել է 1924 թվից. նախկին անունն էր Ալեքսանդրապոլ (տես):

ԼենինԳՐԱԴ.— Քաղաք ՌՍՖՍՀ-ում: Այս անունը կրում է սկսած 1924 թվականից: Քաղաքը հիմնադրվել է 1703 թվականին և կոչվել է Սանկտ-Պետերբուրգ ի պատիվ ռուսական կայսր Պյոտր 1-ի (1672—1725 թթ.): Հետագայում 1914 թվականին, համաշխարհային պատերազմի ժամանակ, գերմանական անունների վերացման կուպակցությամբ, տրվեց Պետրոգրադ ռուսականացված անունը: Լենինի մահից հետո, 1924 թվականին, խորհուրդների երկրորդ համագումարում որոշում ընդունվեց քաղաքը վերանվանել Լենինգրադ՝ ի պատիվ Վ. Ի. Լենինի (1870—1924 թթ.):

ԼենինՈԳՈՐՍԿ.— Քաղաք Ղազախական ՍՍՀ-ում: Ի պատիվ Վ. Ի. Լենինի և ավելացրած ռուսերեն գորա՝ «լեո» բառը և «սկ» մասնիկը, որն ունի քաղաքի իմաստ:

ԼենՔՈՐԱՆ.— Քաղաք Ադրբեջանական ՍՍՀ-ում: Երկրի հին քաղաքներից է: Պարսկերեն լենգիր՝ «խարիսխ» և կունան՝ «գցել» բառերի միացումից, ականարկելով այն փաստը, որ այդտեղ նավերը խարիսխ են ձգում:

ԼԵՈՊՈԼԴՎԻԼ.— Կոնգոյի մայրաքաղաքը: Այդպես է կոչվել ի պատիվ Բելգիայի թագավոր Լյուպոլդ II-ի (1865—1909 թթ.) և գումարած ֆրանսերեն վիլ՝ «քաղաք» բառը: 1966 թվականից վերանվանվել է Կինշասա:

ԼԵՎ ՏՈԼՍՏՈՅ.— Բնակավայր և երկաթուղային կայարան Լիպեցկի մարզի Հյուսիսային մասում: Կոչվել է ի պատիվ ռուս մեծ գրող Լ. Ն. Տոլստոյի (1828—1910 թթ.): Կայարանը անցյալում կոչվում էր Աստապովո, այստեղ 1910 թվականին վախճանվեց Լև Տոլստոյը:

ԼԵՎԱՆՏ.— Միջնադարյան տերմին, որը զալիս է ֆրանսերենից և բառացի նշանակում է «արևածագ»: Վերաբերում է Միջերկրական ծովի արևելյան ափին ընկած երկրներին՝ Սիրիային և Լիբանանին: Տե՛ս նաև Արևելք:

ԼԻԲԱՆԱՆ.— Պետություն Մերձավոր Արևելքում: Երբայերեն լաբան՝ «սպիտակ» բառից: Այդպես է կոչվել Լիբանանի լեռների ձյունածածկ կամ կրաքարային լինելու պատճառով:

ԼԻԲԵՐԻԱ.— Պետություն Աֆրիկայում: Անունը ծագել է լատիներեն լիբեր «ազատ» բառից, ավելացրած «իա» մասնիկը, որը երկրի իմաստ ունի: Հիմնվել է 1822 թվականին ԱՄՆ-ից եկած նեգրերի կողմից, որոնք ազատվել էին ստրկատիրական աշխատանքից: Հետագայում նրանք ԱՄՆ-ի հենարանը դարձան Արևմտյան Աֆրիկայում:

ԼԻԲԻԱ.— Պետություն Հյուսիսային Աֆրիկայում: Այս անունը անցել է հույներից: Հին հույները Լիբու էին կոչում այն քամուն, որը փչում էր հարավից: Երբ ծանոթացան այն երկրին (Հյուսիսային Աֆրիկային), որտեղից փչում էր այդ քամին, ապա այն Լիբիա անվանեցին, որը նշանակում է «հարավ», նկատի ունենալով երկրի դիրքը Հունաստանի նկատմամբ: Հույների համար Լիբիա անվանումը համապատասխանում էր Աֆրիկային և առհասարակ այն ժամանակ հայտնի երկրներին, որոնք գտնվում էին իրենցից հարավ: Հետագայում Լիբիա անունը երկար ժամանակ մոռացության տրվեց: Վերա-

կանգնվեց միայն 1912 թվականին իտալացիների կողմից, որոնք այդ թվին Թուրքիայից խլեցին Տրիպոլիտանիան, Կիրենաիկան և միացնելով իրար ստեղծեցին Լիբիա անունով գաղութը: Ներկայումս Լիբիան ինքնուրույն պետություն է: Հայկական «Աշխարհացույցում» Լիբիա է կոչվում Աֆրիկան:

Լիբրեվիլ.— Գաբոնի մայրաքաղաքը: Ֆրանսերեն լիբր՝ «ազատ» և վիլ՝ «քաղաք» բառերից:

ԼիբոնիրՅԱՆ ՄՈՎ.— Միջերկրական ծովի մի մասը, ողողում է Ֆրանսիայի և Իտալիայի ափերը: Ընկած է Կորսիկա, էլբա կղզիների միջև: Մովի անունը լիգուր ժողովրդի անունից է, որը մեր թվականությունից առաջ բնակվում էր նրա հյուսիսային ափերին:

ԼիբոնիրԱ.— Պատմա-աշխարհագրական մարզ Իտալիայում: Լիգուրյան ժողովրդի անունից, որը ժամանակին նվաճեց Հյուսիսային Իտալիան, Կորսիկան, Սարդինիան, Հարավային Ֆրանսիան, Իսպանիան և Բալեարյան կղզիները:

Լիեժ.— Քաղաք Բելգիայում: Գտնվում է համանուն գետի վրա, որից ստացել է իր անունը:

ԼիեՊԱՅԱ.— Քաղաք Լատվիական ՍՍՀ-ում, լատիշերեն լիեպա՝ լորենի ծառի անունից: Անցյալում հայտնի էր Լիբավա անունով:

Լիլ.— Քաղաք Ֆրանսիայում (նոր դեպարտամենտում): Հին ֆրանսերեն լիլ բառից, որը նշանակում է կղզի: Սկզբում քաղաքը ծնունդ առավ Դյուլ գետի կղզիներից մեկի վրա:

ԼիեՏենշեՏեն.— Փոքրիկ պետություն Ալպերում, Ավստրիայի և Շվեյցարիայի միջև: Անունը առաջացել է Լիխտենշտեյն իշխող դինաստիայից, որի անունը ծագել է գերմաներեն լիխտ՝ «թեթև» կամ «փայլուն» և շտեյն՝ «քար» բառերից:

ԼիՄԱ.— Պերուի մայրաքաղաքը: Հիմնադրվել է 1535 թվականին Ռիմակ գետի վրա, որի անվան աղավաղումը դարձել է Լիմա: Ինկերեն ռիմակ նշանակում է «նա, որ

խոսում է՝ հիշատակ այն ժամանակներից, երբ այս վայրերում եղել է պատգամախոսարան:

ՀԻՄՈԺ.— Քաղաք Կենտրոնական Ֆրանսիայում: Այդպես է կոչվել գալլական լիմովիցի ցեղի անունով:

ՀԻՄՊՈՊՈ.— Գետ Հարավային Աֆրիկայում: Նշանակում է «Կոկորդիլոսի գետ»: Այդպես անվանեցին բուրերը (հունական վերաբնակիչները), որովհետև իր ժամանակին գետում կային մեծ թվով կոկորդիլոսներ:

ՀԻՈՆ.— Քաղաք Ֆրանսիայում: Նախկին Լուգդունում անվան ձևափոխումն է: Ստուգաբանվում է երկու կերպ: Առաջինը, կապվում է հռոմեացի պատրիկ Լուցիոս Մունատրոս Պլանկայի անվան հետ, որը կալվածներ ուներ այս վայրերում, մ. թ. ա., 2-րդ դարում: Երկրորդը, կելտական Լյուդ աստծու անունով: Ավելի ծանրակշիռ է երկրորդ ստուգաբանությունը:

ՀԻՈՆԻ ՄՈՅ.— Միջերկրական ծովի ծոցերից, Ֆրանսիայի ափերին: Ֆրանսերեն լիոն՝ «առյուծ» բառից: Այդպես է կոչվել, որովհետև Միստրալը (հարավային քամին) փչելով, այնպիսի ձայն է հանում, որը հիշեցնում է առյուծի մոնչյունը:

ՀԻՊԱՐՅԱՆ ԿՂԶԻՆՆԵՐ.— Հրաբխային կղզիների խումբ Միջերկրական ծովում: Հին հունարեն լիպերոս նշանակում է «պողաբեր»: Սկզբում Լիպարա է կոչվել ամենամեծ կղզին, իսկ հետագայում անունը տարածվել է արշիպելագի վրա: Կղզիները այլ կերպ կոչվում են նաև էոլի կղզիներ, որը գալիս է հունական առասպելաբանությունից, քամու աստված էոլի անունից:

ՀԻՎԵՐՊՈՒԼ.— Քաղաք Անգլիայում: Հին-սկանդինավյան լեզվով հլիթարպոլ՝ «ճահիճ» բառից:

ՀԻՊԵՑԿ.— Քաղաք ՌՍՖՍՀ-ում: Ռուսերեն լիպա՝ լորենի ծառի անունից: Իսկ «եց» կամ «եցկ» մասնիկը սովորական է հին ռուսական տեղանունների կազմության մեջ:

ՀԻՍԱՐՈՆ.— Պորտուգալիայի մայրաքաղաքը: Նախկինում Օլիսիպո: Անհասկանալի տոպոնիմն ստուգաբանելիս ծագել է այն տեսակետը, թե քաղաքի անունը կապված է

հունական էպոսների հերոս Ոդիսևսի անվան (լատիններեն Ուլիս) հետ, որն իբր թե հիմնադրել է քաղաքը: ԼիվիոսՅՍՏՈՆ.— Դետ Կոնգոյում: Կոչվել է ի պատիվ անգլիացի նշանավոր հետազոտող և ճանապարհորդ Դավիթ Լիվինգստոնի:

ԼԻՏՎԱ.— Մերձբալթյան Սովետական Հանրապետություն: Անունը ստացել է լիտվացի ժողովրդից:

ԼԶԱՍԱ.— Տիբեթի ինքնավար շրջանի կենտրոնը: Լհասա անվանումը Տիբեթերեն լհա՝ «աստված» և սա՝ «երկիր» անունների գումարից է: Այսինքն «Աստծո քաղաք»: Քաղաքը համարվում է սրբազան և ուխտավայր է:

ԼՅԱԽՈՎՅԱՆ ԿՂԶԻՆԵՐ.— Նոր Սիբիրական արշիպելագում: Կապված են Յակուտսկի վաճառական Իվան Լյախովի անվան հետ, որը այդ կղզիները հայտնաբերեց 1770—1775 թթ. ընթացքում: Մամոնտի ոսկրի որոնման համար նա 1770 թվականին անցավ նեղուցով և հասավ առաջին կղզուն, ապա հայտնաբերեց երկու այլ կղզիներ: Եկատերինա թագուհու հրամանագրով Լյախովին մենաշնորհվեց այդ կղզիներում արդյունագործություններ զբաղվելը և նրա անունով էլ կոչվեցին կղզիները:

ԼՅԱՌԴՈՒՆ.— Թերակղզի Չինաստանի հյուսիս-արևելքում: Թերակղզին իր անունը ստացել է Լյաոխե գետից: Ի դեպ, գետի անունը Լյաո է, իսկ «խե» մասնիկը նշանակում է «գետ»: Թերակղզու անվան մեջ Լյաո անվանն ավելացվել է դուն՝ «արևելք» բառը: Ստացվել է Լյաոդուն, այսինքն «Լյաո գետից արևելք»:

ԼՅԱՆՈՍՆԵՐ.— Իսպաներեն լյանոս՝ հարթավայր բառից: Այդպես են կոչվում սավաննաները Հարավային Ամերիկայի հյուսիս-արևելյան մասում՝ Օրինոկո գետի ավազանում: Այս տափաստաններում տարվա շոր եղանակին, երբ ջերմությունը հասնում է 50 աստիճանի, բուսականությունը խանձվում է: Անձրևների շրջանում (ապրիլ-հոկտեմբեր) լյանոսները ծածկվում են թավշանման խոտով:

ԼՅՈՒՔՍԵՄԲՈՒՐԳ.— Պետություն Կենտրոնական Եվրոպայում: Լուցիոս՝ հոռմեացի անձնավորության անունից, որի կալվածքներում ծնունդ առավ մի քաղաք և գերմաներեն բուրգ՝ «բերդ» կամ «ամրոց» բառից: Սկզբում այդ անունը կրում էր քաղաքը, ապա տարածվեց նաև դքսության վրա:

ԼՈՅ-ՆՈՐ.— Լիճ Մոնղոլիայում: Առաջացել է տիբեթերեն լոբ՝ «տղմոտ» և նուր կամ նոր՝ «լիճ» բառերից: Այսինքն ճահճոտ լիճ:

ԼՈԴԵՅՆՈՅԵ ՊՈԼԵ.— Քաղաք Լենինգրադի մարզում, Լադոգա լճի մոտ: Սլավոններեն լոդիա բառից, որը նշանակում է «նավակ» և պոլե՝ «դաշտ» բառերի միացումից: Սկզբում այս քաղաքի տեղում գտնվում էր մի բաց տարածություն, որտեղ նավակներ էին կառուցվում: Հետագայում բանվորների համար ժամանակավոր բնակելի տներ կառուցեցին, որը և եղավ քաղաքի հիմնադրման սկիզբը:

ԼՈԹԱՐԻՆԳԻԱ.— Պատմա-աշխարհագրական մարզ Ֆրանսիայում: Անունը ստացել է ի պատիվ կայսր Լոթար I-ի (843—855 թթ.) և հին գերմաներեն ռինգե՝ «պետություն» կամ «երկիր» նշանակություն ունեցող բառից: Այսինքն «Լոթարի երկիր»:

ԼՈՁ.— Քաղաք Լեհաստանում: Անունը ծագել է «նավակ» բառից, անցյալում այստեղ գոյություն ունեցած նավակների շինարարության պատճառով:

ԼՈՄԲԱՐԴԻԱ.— Պատմական մարզ Հյուսիսային Իտալիայում: Լանգոբարդ գերմանական ցեղի անունից, որոնք նվաճեցին Լոմբարդիան 6-րդ դարում: Էթնոնիմն էլ ստուգաբանվում է լատիներեն լոնգա՝ «երկար» և բարդա՝ «մորուք» բառերով: Նշանակում է «երկար մորուքով» մարդիկ:

ԼՈՄՈՆՈՍՈՎ.— 1) Քաղաք Լենինգրադի մարզում: Նախկին Օրանիենբուրգն է: 2) Լեոնաշղթա Հյուսիսային սառուցյալ օվկիանոսի հատակում, Նոր սիբիրյան կղզիներ-

րից մինչև Կանադական Արկտիկական արշիպելագ։
3) Հրաբուխ Կուրիլյան կղզիներում և 4) Լեռ Նոր Երկ-
րում։ Այս անվանումները տրված են ի պատիվ ռուս
գիտնական, ժամանակակից բնական գիտությունների
հիմնադիրներից մեկի՝ Միխայիլ Վասիլևիչ Լոմոնոսովի
(1711—1765 թթ.)։

ԼՈՆԳԻ ՆԵՂՈՒՅ.— Վրանգելի կղզու և Ասիա մայրցամաքի
միջև։ Այսպես է անվանվել ի պատիվ ամերիկյան ծո-
վագնաց և կետորս Թոմաս Լոնգի, որը իր ժամանակին
կետորսության նպատակով եղել է այս կղզմերում։

ԼՈՆԴՈՆ.— Մեծ Բրիտանիայի մայրաքաղաքը։ Հիմնադրվել է
55 թվականին, մ. թ. ա.։ Անվանման առաջացումը գա-
լիս է կելտական լեզվից՝ լին և դուն բառերի զուգակցու-
մից, որն ապա որոշ ձևափոխման է ենթարկվել։ Լին բա-
ռը ունի «ճահճի» նշանակություն, իսկ դուն «ամրու-
թյուն, ուրեմն՝ «ամրություն ճահճի վրա»։ Վաղ ան-
ցյալում ներկա Լոնդոնի կենտրոնական մասում,
Թեմզայի ափին, եղել է մի ամրություն, որը դարձել է
ապագա քաղաքի կորիզը։ Պատմությունը այդ ամրու-
թյան հիմնադրումը կապում է Հուլիոս Կեսարի լեգիոն-
ների հետ, որոնք նվաճեցին այս կղզմերը և թողեցին
շատ հնություններ։

ԼՈՊԱՏԿԱ.— Հրվանդան հարավային Կամչատկայում։ Առա-
ջացել է ռուսերեն լուպտկա՝ «թիակ» բառից։ Այդպես
է կոչվել թիակաձև լինելու պատճառով։

ԼՈՍ-ԱՆՃԵՆԼՈՍ.— Քաղաք ԱՄՆ-ում (Կալիֆորնիայի շտատ)։
Հիմնադրվել է 16-րդ դարում իսպանացիների կողմից,
1846 թվականին գրավեց ԱՄՆ-ը։ Անվանումը իսպանե-
րեն բառացի նշանակում է «Հրեշտակապետ»։ Այսինքն
«Ավագ հրեշտակ»։ Քրիստոնեական եկեղեցին այս
մակդիրը տալիս է Գաբրիել հրեշտակին։

ԼՈՌԻՐԵՆՍՈՒ-ՄԱՐԿԻՇ.— Քաղաք Հարավ-Արևելյան Աֆրիկա-
յում։ Պորտուգալական գաղութ Մոզամբիկում։ Քաղաքը
հիմնվել է 1760 թվականին, համանուն ծոցի ափին։

Իսկ ծոցը այդպես է կոշվել ավելի վաղ, ի պատիվ պորտուգալացի ծովագնաց Լոուրենսու-Մարկիշի:

ԼՎՈՎ.— Քաղաք Ուկրաինայում: Հիմնադրվել է Գալիցիայի թագավոր Դանիլի Ռոմանովիչի կողմից: Քաղաքը կոշվել է ի պատիվ նրա որդի Լևի և ավելացվել «ով» մասնիկը, որը ցույց է տալիս պատկանելիություն: Լևը հետագայում դարձավ Գալիցիայի թագավորը (1264—1290 թթ.): Քաղաքը ավստրիական տիրապետության ժամանակ կրեց նաև Լեոպոլ (Լեո և պոլիս) և Լեմբերգ (Լեո և գերմաներեն բերգ) անունները:

ԼՈՒԱՐԱ.— Գետ Ֆրանսիայում: Հնդեվրոպական լիզ բառից, որը նշանակում է «հոսել», «վազել»: Ժամանակի ընթացքում ձևափոխվելով դարձել է Լուարա:

ԼՈՒԱՆԴԱ.— Քաղաք Անգոլայում: Այդպես է կոշվել ի պատիվ Սան-Պաուլու-դի-Լուանդի, որը 1574 թվականին մոտեցավ այս ափերին: Ի դեպ, նա եղել է Բարբուդինիոս Դիասի թոռը:

ԼՈՒԻՋԻԱՆԱ.— ԱՄՆ-ի նահանգներից մեկը: Այսպես է կոշվել 1682 թվականին Կավելյե դե Լա Սալի կողմից ի պատիվ Ֆրանսիայի թագավոր Լյուդովիկոս (Լուի) 14-րդի (1638—1715 թթ.):

ԼՈՒՄՈՒՄԲԱՇԻ.— Քաղաք այն Կոնգոյում, որի մայրաքաղաքն է Կինշասան: Նախկինում էլիզաբեթվիլ: Քաղաքը վերանվանվեց ի պատիվ Պատրիս Լումումբայի:

ԼՈՒՍՈՆ.— Կղզի Ֆիլիպիններում: Հայտնաբերվել է 1561 թվականին իսպանացի Լեգասպիայի կողմից: Իսպանացիներին զարմանք էին պատճառում բնիկների տան դռներին դրած խոշոր արկղները, որոնք ունեին տաշտի ձև: Դա բնիկների մոտ փոխարինում էր սանդիկ, որոնցում բերինձ էին ծեծում: Դրա համար էլ կղզին անվանեցին «Իսլա դե Լոս Լոսոնես», որը նշանակում է «Տաշտի կղզի»: Ժամանակի ընթացքում այդ անունը կրճատվեց և կղզին կոշվեց Լուսոն:

ԼՈՒՔՍՈՐ.— Քաղաք ԱՄՀ-ում (Եգիպտոսում): Արաբական էլ-քուսուր բառի աղավաղված ձևն է, որը էլ-քասրա՝

«Ճամբար» կամ «ամրոց» բառի հոգնակի ձևն է: Թերևս ղինվորական ճամբարի գոյության մասին է եղել խոսքը: Մյուս մեկնաբանումը ալ-օքսոր, այսինքն «պալատներ» բառի ձևափոխումն է: Այստեղ ալ մասնիկը որոշիչ է:

Խ

ԽԱՔԱՐՈՎՍԿ.— Քաղաք Սովետական Հեռավոր Արևելքում: Այդպես է կոչվել ի պատիվ ռուս ճանապարհորդ հետազոտող, Մերձամուրիայի 17-րդ դարի առաջին նվաճողներից Երոֆեյ Խաբարովի:

ԽԱՂԱՂ ՕՎԿԻԱՆՈՍ.— Այսպես է կոչվում մեր մոլորակի ամենամեծ օվկիանոսը: Նա գրավում է 180 միլիոն քառակուսի կիլոմետր տարածություն, այսինքն համաշխարհային օվկիանոսի կեսը: Առաջին եվրոպացին, որը տեսավ այս օվկիանոսի անծայրածիր ջրերը, իսպանացի Բալբոան էր, որը 1513 թվականին անցավ Պանամայի պարանոցն ու այն անվանեց «Հարավային ծով», ի հակադրություն Հյուսիսային ծովի՝ Ատլանտյան օվկիանոսի: Սակայն այդ անունը երկար չպահպանվեց: 1519 թվականին Մագելանը, մեկնելով Իսպանիայից, ուղղություն էր վերցրել հարավ-արևմուտք և նպատակ ուներ հասնելու այն նեղուցը, որը նրան պետք է դուրս բերեր «Հարավային ծովը»: Հասնելով Հարավային Ամերիկայի ափերին, Մագելանը մոտեցավ այն նեղուցին, որը ներկայումս կրում է նրա անունը: Նեղուցով նավարկելը Մագելանի համար շատ դժվար եղավ: Կատաղի ալիքները մոլեգնորեն այս ու այն կողմն էին շարտում նրա նավերը: Քսաներկու օր Մագելանի մարդիկ կռվի մեջ էին տարերքի հետ: Վերջապես նրանց առաջ բացվում է մի լայնատարած, ջինջ ու խաղաղ ջրային ընդարձակություն: Հանգիստ, անգործ եղանակը բարենպաստ եղան նրա նավարկությանը. օգնեց նաև այն հանգամանքը, որ նրանք օվկիանոսն անցել են

հասարակածին ավելի մոտ տեղերում և այն էլ այն ժամանակ, երբ փոթորիկներ հազվադեպ են լինում: Դա էր պատճառը, որ նրա նավերը ամբողջ ճանապարհորդության ընթացքում չենթարկվեցին փոթորիկի: Այդ բանը հիմք տվեց Մագելանին ջրային այդ տարածությունն անվանելու «հաղաղ ծով»: Այնուհետև Անգլիայում ընդունվեց և տարածվեց «հաղաղ օվկիանոս» անունը:

Հետագայում ուսումնասիրությունները պարզեցին, որ դա նաև ամենամեծ օվկիանոսն է: Այդ առթիվ էլ 1756 թվականին Ֆրանսիացի աշխարհագրագետ Բյուաշը հաշվի առնելով նրա բռնած տարածությունը՝ առաջարկեց այն անվանել Մեծ օվկիանոս: Իրականում «մեծ» մակդիրը ավելի շատ է սաղական նրան, քանի որ երբ նրա մի ծայրում կես գիշեր է, ապա մյուս ծայրում՝ արևը զենիթում է: Նա միշտ չէ, որ խաղաղ է: Ոչ մի օվկիանոսում փոթորիկն ու մրրիկը այնպիսի ուժի չեն հասնում, ինչպես այս «խաղաղ» օվկիանոսում: Չնայած այդ բոլորին, ժամանակի ընթացքում «մեծ» մակդիրը ընկավ և գործածական մնաց «հաղաղ օվկիանոս» անվանումը:

ԽԱՅՆԱՆ.— Կղզի Հարավային Չինաստանում: Անվանման հիմքում ընկած են չինարեն խայ՝ «ծով» և նան՝ «հարավ» բառերի զուգակցումը: Այսինքն «ծովից հարավ»:

ԽԱՆՈՅ կամ **ՀԱՆՈՅ.**— Վիետնամի Դեմոկրատական Հանրապետության մայրաքաղաքը Խոնգխա գետի ափին: Խանոյ անվանումը քաղաքի համար գործածական զարձավ նոր ժամանակներում: Անցյալում կոչվում էր Կեչո: Խանոյ նշանակում է «շրջապատված գետով» կամ «Միջագետք»:

ԽԱՆ-ՏԵՆԳՐԻ.— Լեռնագագաթ Արևելյան Տյան-Շանում, Սովետական Միության և Չինաստանի սահմանում: Նրա անվան ծագումը մոնղոլական լեզվից է և նշանակում է «Երկնքի արքա» կամ «Երկնքի վեհապետ»: Նրա գագաթը առաջին անգամ, 1931 թվականին, բարձրացան սովետական ավաինիստները:

ԽԱԶԻ ԼԵՌՆԱՆՑՔ.— Ռազմա-Վիրական ճանապարհի վրա, Կովկասյան լեռնաշղթայում: Անունը առաջացել է գրանիտյա այն քարե խաչի համար, որը կանգնեցվեց այստեղ 1824 թվականին որպես լեռնանցքի կետը ցույց տվող ուղենիշ: Ճիշտ է, քարը վերականգնվեց Երմոլովի ժամանակ, բայց նա որպես հուշարձան գոյություն է ունեցել ավելի վաղ ժամանակից: Պուշկինը «Ճանապարհորդություն դեպի Արզրում» գրքում գրում է, որ «Հին հուշարձանը վերականգնվել է Երմոլովի կողմից»: Ներկայումս կոչվում է նաև Գուդաուրի լեռնանցք:

ԽԱՐԲԵՐԴ.— Քաղաք Փոքր Ասիայում, Արևմտյան Եփրատ գետի մոտ: Համարվում էր հարբերդ նահանգի կենտրոնը:

Հարբերդ անվան ստուգաբանությունը գալիս է խալդերեն լեզվից: Խարա՝ «ճամփա» (որը նույն նշանակությունն է ունեցել նաև փոքր ասիական ժողովուրդների մոտ) և բերդ՝ «ամրոցի» իմաստով:

Հարբերդի և նրա «ոսկեղեն դաշտի» վրայով է անցել իր ժամանակին Կապադովկիայից Միջագետք տանող քարավանային բանուկ ճանապարհներից մեկը: Ինչպես հայտնի է «խարա» մասնիկը հանդիպում ենք նաև հարակոնիս, հարակապան տեղանուններում: Հարբերդցիներին ծանոթ են նաև խարակոկիլ բույսը, որը բուսնում է ճամփաների եզրին, որտեղից էլ նրա անունը:

Հարբերդ անվան մյուս ստուգաբանությունը կապվում է նաև «քարաբերդ» բառերի ղուգակցման հետ, որը իհարկե քիչ է հավանական: Չնայած եղել է Քարաբերդ բնակավայր, բայց այն գտնվել է Մալաթիայի արևմրտյան կողմում:

Ի հավերժացումն հայրենի հարբերդի, խարբերդցիները նրա անոսնով կոչեցին այն ավանը, որը հիմնադրեցին 1928 թվականին Երևանից հարավ-արևելք, Արտաշատ տանող խճուղու ձախ կողմում: Ավանը ներկայումս գտնվում է Մասիս անունը կրող նորաստեղծ շրջանի կազմի մեջ:

ԽԱՐԹՈՒՄ.— Սուղանի մայրաքաղաքը: Հիմնադրվել է 1820 թվականին այն թերակղզու վրա, որ գոյացել է Կապույտ և Սպիտակ Նեղոսների միացման անկյունում: Թերակղզին անվանում են Ռաս-էլ-հարթում, որը արաբերեն նշանակում է կնճիթի ծայր: Այսինքն կնճիթի տեսքով սեղմված և երկու գետերի միջև:

ԽԱՐԿՈՎ.— Քաղաք Ուկրաինայում: Հիմնադրվել է մոտ 1640 թվականին ում հարկուր կամ հարթտոնի կողմից:

ԽԵՐՍՈՆ.— Քաղաք Ուկրաինայում: Հունարեն խերսոս՝ «մայր ցամաք» և օնեսոս՝ «կղզի» (այստեղ թերակղզու իմաստով): Հիմնադրվել է 1748 թվականին Եկատերինա 2-րդի հրամանով: Այդպես կոչվեց ի պատիվ ժամանակին գոյություն ունեցած Խերսոնես քաղաքի, որը եղել է հունական սեծովյան գաղութներից մեկը:

ԽԻԲԻՆ.— Լեռներ Կոլա թերակղզում: Սաամերեն խիբին բառից է, որը նշանակում է «բլուր»:

ԽԻՎԱ.— Քաղաք Ուզբեկստանում: Ուզբեկերեն խավակ՝ նշանակում է «չոր» կամ «գատարկ»:

ԽՆԱՄԱՐԿՅԱԼ ՏՆՐԻՏՈՐԻԱՆԵՐ.— Կախվածության ձև. մի երկրի կախվածությունը մյուսից: Սրանք նախկին մանդատային երկրներն են, որոնք Միավորված Ազգերի Կազմակերպության կանոնադրության համաձայն հանձնվել են՝ որևէ պետության խնամակալությանը, որպեսզի նպաստեն նրանց տնտեսական զարգացմանը և անկախությանը: Ինչպես հայտնի է Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո մանդատային երկրները դարձան խնամարկյալ տերիտորիաներ: Մինչև վերջերս խնամարկյալ տերիտորիաներ էին համարվում և գտնվում էին Մեծ Բրիտանիայի կառավարման ներքո Տանձ գանդկան, Տոգոն, Կամերունի մի մասը, որոնք ներկայումս ինքնուրույն պետություններ են: Որպես խնամարկյալ տերիտորիաներ մնացել են Նոր Գվինեա կղզու հյուսիս-արևելյան մասը, Բիսմարկի արշիպելագը:

Խնամարկյալներ են համարվում նաև Մարշալյան, Մարիանյան և Կարոլինյան կղզիները, որոնք ենթարկվում են ԱՄՆ-ին:

ԽՈՂՄՈԳՈՐԻ.— Փոքր քաղաք Արխանգելսկից ոչ հեռու: Ստուգաբանության տեսակետից բավական հետաքրքիր անուն ունի, որովհետև քաղաքում ոչ բլուր կա և ոչ էլ լեռ, որոնք հուշեն անվան առաջացումը: Անունը ծագել է նորմանական լեզվից և նշանակում է «կղզային քաղաք»: Այդպես է կոչվել, որովհետև ներկա քաղաքի տեղում, մի կղզու վրա է եղել առևտրական այն կայանը, որտեղ կանգ են առել վարյագները (նորմանները) դեպի Սև ծովի ափերը առևտրական գործերով ուղևորվելիս:

ԽՈՐԱՍԱՆ.— Պատմական նահանգ Իրանում: Պարսկերեն խոր՝ «արև» և ստան՝ «երկիր» բառերի զուգակցումից, որը նշանակում է «արևի երկիր», «Արևածագի կողմ», քանի որ իր ժամանակին եղել է պարսկական պետության արևելյան նահանգը:

ԽՈՐԵՋՄ.— Պատմական մարզ Միջին Ասիայում: Սանսկրիտերեն խոր կամ խվար՝ «արև» և զեմ «երկիր»: Այսինքն «Արևի երկիր»: Բարեբեք երկրի իմաստով:

ԽՈՐՎԱԹԻԱ.— Հանրապետություն Հարավսլավիայի կազմում: Անունը առաջացել է խորվատ կամ կրոբատ սլավոնական ցեղի անունից:

ԽՈՒԱՆ-ԽԵ.— Գետ Չինաստանում: Չինարեն խուան՝ «դեղին» և խե՝ «գետ» բառերից: Խուանխեն անցնելով Լյոսային սարահարթով, իր մեջ է լուծում մեծ քանակությամբ Լյոս, որը դեղին գույն է տալիս նրա ջրերին:

Ծ

ԾՆՆԴՅԱՆ ԿՂԶԻ.— Խաղաղ օվկիանոսում: Հայտնաբերվել է 1777 թվականին անգլիացի ծովագնաց Զեմս Կուկի կողմից, քրիստոնեական եկեղեցու տոնի օրը: Այդպես էլ կոչվել է ի պատիվ հայտնաբերման օրվա:

ԾՈՎԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿՂԶԻՆԵՐ.— Խաղաղ օվկիանոսում, Բիսմարկի արշիպելագում: Կղզիներն այս անունը ստացել

են անգլիական ծովագնացների կողմից, ի պատիվ Բրիտանական ռազմական նավատորմի գերատեսչության՝ ծովակալությանը:

ԾՈՎԱՍՍՐ.— Լեռ Սասունում, Տալվորիկ գավառի արևելյան մասում: Այդպես է կոչվել գագաթին եղած ծովակի (լճի) պատճառով: Այս դալարագեղ ու ծաղկավետ սարը եղել է «Սասունցի Դավիթ» էպոսի հերոսների «սեհր անելու տեղը» (զբոսավայրը):

4

ԿԱԱՏԻՆԳԱ.— Աշխարհագրական մարդ հյուսիս-արևելյան Բրազիլիայում, որտեղ ընդարձակ տարածությունները պատած են արևադարձային չորակայուն նոսր անտառներով: Կատարինգա անվանումը հնդկական տուպի լեզվից է և նշանակում է «սպիտակ անտառ»:

ԿԱԴՈՐ.— Նաև Կաոր: Քաղաք Հարավ-արևմտյան Ֆրանսիայում: Առաջացել է գալլական Կադուրկ ցեղի անունից: Այս քաղաքից է իր անունը ստացել «Կագոր» տեսակի գինին:

ԿԱԴԻՍ.— Քաղաք Իսպանիայում: Անունը մեկնաբանվում է երկու կերպ: Առաջինը, փյունիկերեն գաղես՝ «սուրբ» բառից է, իսկ երկրորդը գաղեր՝ «պատենշ», «բերդ» բառից:

ԿԱԶԱՆ.— Թաթարական Ինքնավար Հանրապետության մայրաքաղաքը: Անունը մեկնաբանվում է երկու կերպ. ա) թաթարերեն ղազան՝ կաթսա բառից՝ խոր հովտի իմաստով և բ) քաղաքի հիմնադիր Ղազան-խանի անունով: Առավել շատ է տարածված առաջին մեկնաբանությունը:

ԿԱԶՐԵԿ.— Լեռ Կովկասյան լեռնաշղթայի կենտրոնում: Ռուսները այդպես անվանեցին անցյալ դարի սկզբներին, տեղական իշխան Կազբեկի անունով, որը բնակվում էր լեռան լանջերին գտնվող իր համանուն կալվածքում:

Կազմակերպողական աշխատանքներ տիրողոս էր, բայց ժամանակի ընթացքում դարձավ հատուկ անուն: Քանի որ Կազմակերպողական էր Ռազմա-Վերականգնողական Զանգարճի վրա, ապա ժամանակի ընթացքում դիմացի լեռը նույնպես Կազմակերպողական կոչվեց: Վերացիները լեռը կոչում են Միկինվարի, որը բառացի նշանակում է սառցա-յին, իսկ օսերը անվանում են Ուրս-խոխ, որը բառացի սպիտակ լեռ է նշանակում:

ԿԱԼԱՐՐԻԱ.— Թերակղզի Իտալիայում: Ապենինյան թերակղզու հարավային շարունակությունը: Այդպես է կոչվել իր ժամանակին այդտեղ բնակվող կալարի ժողովրդի անունից:

ԿԱԼԱՆՆԱՐԻ.— Անապատ Հարավային Աֆրիկայում: Տեղական լեզվով կարրի-կարրի՝ «տանջող» բառից: Նկատի է ունեցվել երկրի շոր, անպտուղ, անապատային վիճակը:

ԿԱԼԻՄԱՆՏԱՆ.— Ինդոնեզիայի ամենամեծ կղզին, որը անցյալում հայտնի էր Բոռնեո անվանումով: Մինչև կղզու նվաճումը եվրոպացիների կողմից, բնիկները կղզու նկատմամբ գործածում էին երկու անվանում: Հյուսիսային մասի համար՝ Բերունայ (որը եվրոպացիների կողմից դարձավ Բորնեյ), իսկ հարավային մասի համար՝ Կեմանտան (որը դարձավ Կալիմանտան): Բորնեյ անունն էլ ձևափոխվեց դարձավ Բոռնեո՝ համանուն իշխանություն անունից, որը այսօր էլ այդպես է կոչվում: Իսկ Կալիմանտան անունը ստուգաբանվում է որպես «Սագո երկիր»: Սագոն՝ դա Սագոյում արմավենու պտուղն է, որը շատ կարևոր դեր է խաղում տեղացիների կյանքում:

ԿԱԼԻՆԻՆ.— Քաղաք ՌՍՖՍՀ-ում: Մինչև 1931 թվականը կոչվում էր Տվեր: Նոր անունը տրվեց ի պատիվ Միխայիլ Իվանովիչ Կալինինի՝ ՍՍՀՄ-ի Գերագույն սովետի նախագահության նախագահի (1875—1946 թթ.):

ԿԱԼԻՆԻՆԳՐԱԴ.— Քաղաք ՌՍՖՍՀ-ում: Մինչև 1946 թվականը Կյոնիգսբերգ («Արքայական լեռ»): Անվանափոխվել է ի պատիվ Մ. Ի. Կալինինի:

ԿԱԼԻՖՈՐՆԻԱ.— Այսպես է կոչվում թե՛ ԱՄՆ-ի արևմտյան նահանգներից մեկը և թե՛ նրանից հարավ գտնվող և Մեքսիկային պատկանող Կալիֆորնիա թերակղզին։ Կալիֆորնիա նահանգից տարբերելու համար թերակղզին հաճախ անվանում են Ստորին կամ Հին Կալիֆորնիա։ Կալիֆորնիա անունը գալիս է իսպաներեն «կալիենտե ֆորնալա» արտահայտությունից, որը նշանակում է «շիկացած հնոց»։ Այսինքն արևից շիկացած հող։ Այն որոշ կրճատման և փոփոխություն ենթարկվելով դարձեց է Կալիֆորնիա։ Այդ անունը սկզբում տրվել է թերակղզուն, ուր Մեքսիկայի նվաճող Կորտեսը հանդիպեց անտանելի շոգի։ Հետո այն տարածվեց ԱՄՆ-ի արևմտյան շտատներից մեկի վրա, որը մոտ է թերակղզուն և սկզբում պատկանում էր Իսպանիային։

ԿԱԼԿԱԹԱ.— Քաղաք Հնդկաստանում, որի հնդկական անվանումն է Կալիկուտա։ Դա նշանակում է Կալիի բնակավայր, իսկ Կալին հնդկական աստվածուհիներից մեկն է։ Սկզբում այդ անունը կրել է մի գյուղ, որի տեղում 1686 թվականին հիմնադրվեց ներկա Կալկաթա քաղաքը։

ԿԱԼՈՒԳԱ.— Քաղաք ՌՍՖՍՀ-ի Եվրոպական մասում։ Մոնղոլերեն խալգա՝ դարբաս բառից։ Միջնադարում այստեղ գոյություն ունեի թաթարների կողմից սահմանված ուղեկալ։

ԿԱՀԻՐԵ.— Արաբական Միացյալ Հանրապետության (Եգիպտոս) մայրաքաղաքը։ Արաբներն անվանում են ալ-Կահիրա, որը բառացի նշանակում է «հաղթանակ»։ Քաղաքի անվան առաջացման պատմությունը կապվում է հավաստի իրադարձության՝ մի արշավանքի հաղթական ավարտման հետ։ Այդպես է կոչվել ի հիշատակ արաբների (ֆաթիմյանների) կողմից Եգիպտոսի նվաճմանը։ Քաղաքը հիմնադրվել է 969 թվականին։ Օտարները քաղաքի անունը արտասանեցին առանց «ալ» մասնիկի։ Իտալացիներն էլ կրճատեցին անվանման «հ» տառը և վերջի «ա» տառը փոխարինեցին «օ»-ով։ Իսկ ռուսները արտասանեցին առանց «օ»-ի, ուղղակի

Каир: Հայերն էլ առանց «ալ» մասնիկի, վերջի «ա» տառը «ե» դարձնելով անվանեցին Կահիրե:

ԿԱՄԱ.— Գետ ՍՍՀՄ-ի եվրոպական մասում: Վոլգայի ձախ վտակը: Կամա անվան ծագումը կապում են ուղմուր-տական լեզվում եղած «երկար» բառի հետ: Իրականում Կաման այդպիսին է: Նա իր երկարությամբ հավասար է Վոլգայի կեսին (2030 կմ): Երկար է Դոնից և Պեչորա-յից: Պերմ քաղաքի մոտ Կամայի վրա կառուցված է մի հսկա ջրամբար, որը կոչվում է գետի անունով:

ԿԱՄԲՈՋԱ.— Պետություն Հարավ-Արևելյան Ասիայում: Ան-վանման ծագումը կապում են լեգենդար հերոս Կամ-բուի անվան հետ: Կիմերները երկրին Կամբուջիա են անվանում: Կամբոջա ձևը պորտուգալական արտասա-նությունից է առաջացել:

ԿԱՄԵՆ.— Քաղաք Ալթայում: Օր գետի վրա: 1670 թվականին ինչ-որ եկվորներ գետի վրա հիմնադրեցին մի փոքրիկ գյուղ և անվանեցին Կամեն, որը ռուսերենում ունի նաև ժայռի կամ լեռան իմաստ, որովհետև մոտակայ-քում գտնվում էին Սալաիրյան լեռնաշղթայի քարքա-րոտ լանջերը: Քաղաք է համարվում 1915 թվականից:

ԿԱՄԵՐՈՒՆ.— Պետություն Արևմտյան Աֆրիկայում, Գվինեա-կան ծոցի ափին: Անկախություն ստացավ 1960 թվա-կանին: Անունը առաջացել է իսպաներեն և պորտուգա-լերեն «ռիո-դե-կամերոս» բառերից, որը նշանակում է «ծովախեցգետնով գետ»: Ժամանակի ընթացքում «ռիո» բառը ընկավ և մնաց կամերոս՝ կրաք (ծովախեցգետին) բառը: Ի դեպ, 15-րդ դարում պորտուգալացիները հա-սան Սանադա գետի գետաբերանին, ուր հանդիպեցին մեծ քանակությամբ կրաքների:

ԿԱՄՉԱՏԿԱ.— Խոշոր թերակղզի Սովետական Հեռավոր Արե-վելքում: Անվան ստուգաբանություններից մեկը կորյա-կերեն կոնչատ՝ «աշխարհի եզրի մարդիկ» խոսքից է: Այսպես էին կորյակները անվանում կամչադալներին՝ թերակղզու բնակիչներին:

Մի այլ վերսիայով, որը պատկանում է Կամչատ-

կայի անվանի ուսումնասիրող Կրաշենինսկովին, թե-
րակզզու անունը առաջացել է Կոնչատա քաղաքի մար-
տիկի անունից: Հետագայում ուսաները այն ձևափոխել
են դարձնելով Կամչատկա:

ԿԱՄՊԱԼԱ.— Ուգանդա պետության մայրաքաղաքը: Անունը
առաջացել է իմպալա բառից, որը նշանակում է «անտի-
լոպ»: Այն բլուրը, որի վրա ներկայումս գտնվում է քա-
ղաքը, անցյալում եղել է որսավայր: Այսօր էլ Կամպա-
լա քաղաքի խորհրդանիշը ցատկող անտիլոպն է:

ԿԱՄՊԱՆԻԱ.— Պատմական մարզ Հարավային Իտալիայում:
Անունը լատիներեն կամպուս՝ «դաշտ» կամ «հար-
թության» բառից է: Կամպանիայում է գտնվում Նեա-
պոլ քաղաքը:

ԿԱՄՊՈՍ.— Աշխարհագրական մարզ Բրազիլիայում: Պոր-
տուգալերեն կամպոս՝ «հարթավայր» բառից: Ընդհան-
րապես կամպոս են անվանում բրազիլական սավաննա-
ներին:

ԿԱՆԱԴԱ.— Բրիտանական դոմինիոն Հյուսիսային Ամերիկա-
յում: Տեղական լեզվով, այսինքն Ս. Լավրենտիոս գետի
ափին բնակվող ամերիկայի հնդիկների լեզվով, Կանա-
դա նշանակում է «գյուղ»: Կանադա բառը, երբ առաջին
հայտնաբերողները լսեցին բնիկներից, ընդունեցին ան-
վան տեղ և այդպես կոչեցին երկրի այն մասը, որը տե-
ղադրված է Ս. Լավրենտիոս գետի շուրջը: Ժամանակի
ընթացքում Կանադա անունը տարածվեց ամբողջ երկրի
վրա: Այսպիսով, հնդկական կանադա, այսինքն գյուղ
բառը, որը հվրոպացիները ընդունեցին իբրև տեղա-
նուն, դարձավ աշխարհի խոշոր երկրներից մեկի
անունը:

Կանադա անվանումը առաջին անգամ գործածեց
Ժակ Կարտիեն, որը տասնվեցերորդ դարի ֆրանսիացի
նշանավոր ծովագնաց էր:

ԿԱՆԱՉ ՀՐՎԱՆԴԱՆԻ ԿՂԶԻՆԵՐ.— Կղզիներ Աֆրիկայի արև-
մրտյան ծայրամասում: Կղզիները գտնվում են Աֆրիկա
մայր ցամաքի Կանաչ հրվանդանից 550 կմ հեռավո-

րության վրա: Կանաչ անունը նախ տրվել է հրվանդանին, որը հայտնաբերվել է 15-րդ դարում պորտուգալացի ծովագնացների կողմից: Նրանք այստեղ գտան առատ կանաչ, ինչպես նաև հսկա ծառեր:

ԿԱՆԱՐՅԱՆ ԿՂԶԻՆԵՐ.— Ատլանտյան օվկիանոսում, Աֆրիկայի հյուսիս-արևմտյան ափերի մոտ: Պատկանում են Իսպանիային: Անունը առաջացել է լատիներեն կանիս՝ «շուն» բառից: Իր ժամանակին վայրի շներ Ժյո կղզիներում շատ են եղել, որոնք զարմացրել են ճանապարհորդներին իրենց մեծությամբ: Ենթադրվում է, որ դրանք բերվել են հին փյունիկեցիների կողմից, որի մասին մեզ պատմում է Պլինիոսը: 1402 թ., երբ ֆրանսիացի ծովագնացները հայտնաբերեցին կղզիները, շները անհետացել էին: Բայց անվանումը այդպես էլ պահպանվեց: Կղզիների անունով կոչվում է նրանց ափերի մոտով անցնող ցուրտ հոսանքը:

ԿԱՆԲԵՌԱ, ԿԱՆԲԵՐԱ.— Ավստրալիական Միության մայրաքաղաքը: Հիմնադրվել է 1913 թվականին այն վայրում, որը տեղացիների կողմից կրել է Կանբեռա անունը: Անվան ստուգաբանությունը կապվում է բնիկների «հավաքատեղի» բառի հետ: Կանբեռան մայրաքաղաք հռչակվեց 1927 թվականից, երբ Մելբուռնից մայրաքաղաքը տեղափոխվեց այստեղ: Ավստրալիական ոչ մի նահանգ չէր ուզում ուրիշին զիջել ամբողջ միության մայրաքաղաք ունենալու պատիվը: Այդ նպատակով որոշեցին մայրաքաղաք հիմնել չեզոք գոտում, այսինքն ֆեդերալ տերիտորիայում:

ԿԱՆԴԱՀԱՐ, ՂԱՆԴԱՀԱՐ.— Քաղաք Աֆղանստանում: Հիմնադրվել է 329 թվականին և կոչվել է ի պատիվ Ալեքսանդր Մակեդոնացու, որպես ասիական Ալեքսանդրիա: Ձևափոխվելով դարձել է Կանդահար:

ԿԱՆԶԱՍ.— Գետ Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում: Կրում է հնդկական Կանզաս ցեղի անունը:

ԿԱՆՏԱՐՅԱՆ ԼԵՌՆԵՐ.— Լեռներ Իսպանիայի հյուսիսում:

Այդպես են կոչվել իրերական կանտաբրի ցեղի անունով, որը բնակվել է Պիրենեյան թերակղզու հյուսիսում:
ԿԱՆՏՈՆ.— Քաղաք Հարավային Չինաստանում, Կուան-Տուն կամ Գուան-Դուն հարավային նահանգի ձևափոխված անունն է: Ներկայումս կոչվում է Գուանչժոու:

ԿԱՊՐԻ.— Կղզի Իտալիայում, Նեապոլիտանական ծոցի հարավում: Անունը առաջացել է լատիներեն կապրա՝ «այծ» բառից: Այլ խոսքով «Այծերի կղզի»:

ԿԱՊՈՒՅՏ ԼԵՌՆԵՐ.— Ավստրալիայում: Այսպես են կոչվում, որովհետև հորիզոնի վրա նրանք երևում են կապտավուն տեսքով:

ԿԱՊՈՒՅՏ ՆԵՂՈՍ.— Նեղոսի աջ և ամենաչրառատ վտակը: Արաբները անվանում են Բահր-էլ-Ազրեկ, որը բառացի նշանակում է «կապույտ գետ»: Այդպես են անվանել գետի ջրի կապտագույն տեսքի պատճառով:

ԿԱՍԱԲԼԱՆԿԱ.— Քաղաք Մարոկկոյում: Իսպաներեն կասա՝ «տուն» և բլանկա՝ «սպիտակ» բառերի միացումից: Արաբները անվանում են Դար-էլ-Բեյդա, որը ունի նույն նշանակությունը՝ «Սպիտակ տուն»:

ԿԱՍԿԱԴՅԱՆ ԼԵՌՆԵՐ.— Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում: Անվանումը տրված է բազմաթիվ կասկադների առկայության պատճառով, որոնք գոյություն ունեն գետի ավազանում:

ԿԱՍՊԻՅ ԾՈՎ.— Ծով ՍՍՀՄ-ում: Ներկա անվանումը կասպի ցեղից է, որը ապրում էր ծովի արևմտյան ափերին: Էթնոնիմը պահպանվել է վրաստանում: Հայտնի է Կասպի կայարանը: Հնում կոչվել է նաև Վրկանաց և Խվալինյան ծով:

ԿԱՍՏԻԼԻԱ.— Իսպանիայի պատմական մարզ: Անվան հիմքում ընկած է լատիներեն կաստելում՝ «ամրություն» բառը: Այսինքն «ամրոցների երկիր», որոնք կառուցված էին թե՛ վեստգոթերից և թե՛ արաբներից պաշտպանվելու համար:

ԿԱՏԱԼՈՆԻԱ.— Իսպանիայի պատմական մարզերից: Անվան առաջացումը բացատրվում է երկու էթնոնիմով: Առա-

ջինը, կատալան իրերական ժողովրդի, իսկ մյուսը՝ գոթերի անունով:

ԿԱՏՄԱՆԴՈՒ.— Նեպալի մայրաքաղաքը: Անվան առաջացումը կապվում է Կաստամանդապի անունը կրող հին վանքի հետ, որ ձևափոխվել, դարձել է Կատմանդու:

ԿԱՏԵԳԱՏ.— Նեղուց Յուտլանդիա և Սկանդինավյան թերակղզիների միջև: Կատեգատը էրեսուն-Սկագերակ նեղուցների սխտեմով Բալթիկ ծովը միացնում է Հյուսիսային ծովի հետ: Կատեգատ անունը առաջացել է դանիերեն երկու բառից: Այն է՝ «կատի» մակույկ կամ նավակ և «գատա» փողոց, այսինքն «նավերի ճանապարհ»:

ԿԱՏՈՒՆ.— Գետ Ալթայում: Մոնղոլերեն խաթուն՝ «թագուհի», «տիկին», «տիրուհի» բառից: Խաթուն բառը անցել է թաթարական լեզվից: Իր ժամանակին խաթուն անունը եղել է խազարների թագուհու պատվանունը:

ԿԱՐԱ-ԲՈՂԱԶ ԳՅՈՂ.— Մոց Կասպից ծովում: Թուրքմեններեն կարա՝ «սև» և բողազ՝ «կոկորդ» բառերից: Այլ խոսքով «Սև կոկորդով լիճ» կամ «Սև նեղուցի լիճ»:

ԿԱՐԱԿԱԼՊԱԿԻՍՏԱՆ.— Նախկին անվանումը Կարակալպակյան ԻՍՍՀ: Ուղբեկական ՍՍՀ-ի կազմում: Այսպես է կոչվում թուրքական կարակալպակ ժողովրդի անունով: Կարակալպակ նշանակում է «սև գլխարկ»: Այդ ժողովուրդը անցյալում սովորություն ուներ կրելու սև մորթուց գլխարկներ:

ԿԱՐԱԿԱՍ.— Վենեսուելայի մայրաքաղաքը: Հիմնադրվել է 1567 թվականին հնդկական Կարակաս անունը կրող ցեղի գյուղերից մեկի տեղում:

ԿԱՐԱԿՈՒՄ.— Անապատ Թուրքմենիայում: Այս անվան ստուգաբանությունը տրվում է հաճախ բառացի թարգմանությամբ: Այսինքն թուրքական լեզուներով կարա՝ «սև» և կում՝ «ավազ» բառերի միացումից: Տվյալ դեպքում սև ավազուտների իմաստով: Բայց դա բառացի թարգմանություն է: Ավելի ճիշտ Կարակում թուրքմենները անվանում են բուսականությամբ ամրացված ավազներ:

րին, ի տարբերություն շարժուն բարխանների՝ «սպիտակ ավազների»:

ԿԱՐԱՄԱՅ.— Սինցզյանի քաղաքներից: Ուլգուրական լեզվով նշանակում է «Սև յուղ»: Դեռևս հին ժամանակներում ուլգուրները նկատել էին, որ այս շրջանի լեռներից նավթ էր դուրս գալիս: Նրանք այստեղ էին գալիս իրենց կանթեղների համար՝ վառելանյութ տանելու:

ԿԱՐԱՅԻ ԾՈՎ.— Հյուսիսային սառուցյալ օվկիանոսի ծայրամասային ծովերից: Ծովը իր անունը ստացել է նրա մեջ թափվող Կարա գետից, որը նենեցեբեն լեզվից է և նշանակում է սառցակույտ:

ԿԱՐԵԼԻԱ.— Կարելական ԻՍՍՀ: Սովետական Միության հյուսիսային մասում: Այդպես է կոչվել կարելա-ֆիննական ժողովրդի անունով:

ԿԱՐԹԱԳԵՆԱ կամ **ԿԱՐԹԱԽԵՆԱ.**— Քաղաք Իսպանիայում: Հիմնադրվել է կարթագենցի զորավար Հաստրուրալի կողմից 3-րդ դարում մ. թ. ա. (228 թվականին): Այդպես կոչվեց ի հիշատակ հայրենի Կարթագենի: Սկզբում կոչվում էր Նոր Կարթագեն:

ԿԱՐԻՔՅԱՆ ԱՄԵՐԻԿԱ.— Անցյալում Կարաիբյան Ամերիկա: Այս անվան տակ նկատի են ունենում Կենտրոնական Ամերիկան և Վեստ Ինդիան միասին վերցրած: Քանի որ նրանք գտնվում են Կարիբյան ծովի շրջանում, Ամերիկայի այս մասը ստացել է Կարիբյան Ամերիկա անվանումը՝ հնդկական կարիբ ցեղախմբի անունից:

ԿԱՐԻՔՅԱՆ ԾՈՎ.— (Անցյալում՝ Կարաիբյան) կիսափակ ծով Ատլանտյան օվկիանոսում՝ Կենտրոնական և Հարավային Ամերիկաների, մյուս կողմից՝ Անտիլյան կղզիների միջև: Անվանումը առաջացել է կարիբ կամ կարայիբ հնդկական ցեղախմբի անունից, որոնք ապրում էին այս կղզիներում և Հարավային Ամերիկայի ափերում: Տեղական լեզվով կարիբ բառը նշանակում է «մարդիկ»:

ԿԱՐԼՈՎԻ ՎԱՐԻ.— Կուրորտային քաղաք Չեխոսլովակիայում: Անվանումը առաջացել է Կարլ (Կարլոս) 6-րդ կայսրի անունից (1711—1740 թթ.) և ավելացրած չեխերեն վա-

րի՝ «ակունքներ» բառը: Ստացվում է՝ Կարլոսի ակունքներ (աղբյուրներ):

ԿԱՐԼՍԿՐՈՒՆԱ (ԿԱՐԼՍԿՐՈՆԱ).— Քաղաք Շվեդիայում: Այդպես է կոչվել ի պատիվ Շվեդիայի թագավոր Կարլոս 11-րդի (1660—1694 թթ.) և ավելացրած կրոն՝ թագ բառը: Քաղաքը հիմնադրվել է 1679 թվականին Կարլոսի թագադրության ժամանակ:

ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆԱԿԻ ՆԵՂՈՒՑ.— Հյուսիսային երկիր արշիպելագում, Հոկտեմբերյան հեղափոխության և Կոմսոմոլեց կղզիների միջև: Այդպես է կոչվել 1931 թվականին Գ. Ա. Ուշակովի կողմից:

ԿԱՐՄԻՐ ԾՈՎ.— Այս անունը գալիս է Հին աշխարհից, փյունիկեցիներից: Կարմիր ծովի ափերին զուգահեռ մոտ 2800 կիլոմետր երկարությամբ (մանավանդ աֆրիկական մասում) ձգվում է կարմրա-դեղնագույն մի պատենեշ, որը և ծովին տալիս է կարմրագույն տեսք: Ծովի ջրի կարմրագույն տեսքին նպաստում են նաև ջրիմուռները, որոնք տարվա որոշ ժամանակ կարմիր գույն ունեն: Քանի որ փյունիկեցիները նավարկելիս ափերից հեռու չէին գնում, ապա ջուրը նշված գործոնների շնորհիվ կարմիր էր թվում, արտացոլելով ափերի և ջրիմուռների կարմրությունը: Այստեղից էլ Կարմիր ծով անվանումը: Անտիկ աշխարհում կոչվել է էրիտրե, որը ունի նույնպես կարմիր նշանակություն:

ԿԱՐՈՒՆՅԱՆ ԿՂԶԻՆԵՐԸ.— Արշիպելագո խաղաղ օվկիանոսի արևմտյան մասում, Միկրոնեզիայի խմբում: Այս կղզիները կոչվել են ի պատիվ իսպանական թագավոր Կարլոս 2-րդի (1665—1700 թթ.):

ԿԱՐՊԱՏՆԵՐ.— Լեռնային երկիր Արևելյան Եվրոպայում, որը բաժանվում է ՍՍՀՄ-ի, Լեհաստանի, Չեխոսլովակիայի, Ռումինիայի և Հունգարիայի միջև: Անվան առաջացումը կապվում է կարպի էթնոնիմի (ցեղանվան) հետ:

ԿԱՐՊԵՆՏԱՐԻԱՅԻ ԾՈՅ.— Մեծ ծոց Հյուսիսային Ամստրալիայում: Այսպես է կոչվել ի պատիվ հոլանդացի ծո-

վազնաց Պիտեր Կարպենտերի, որը գլխավորում էր հոլանդական Օստ-հնդկական ընկերությունը:

ԿԱՌԻՆԱՍ.— Քաղաք իրավայնում: Անցյալում կոչվում էր Կոմունո: Այսպես է կոչվում ի պատիվ լիտվական դիցաբանական հերոս Կաունասի, որը համարվում էր լիտվացիների սիրո աստվածուհու՝ Միլտաիի որդին:

ԿԵՄԵՐՈՎՈ.— Քաղաք Սիբիրում: Անվան հիմքում ընկած է թյուրքական լեզուներում գործածվող կեմեր կամ քեմեր բառը, որը նշանակում է «ափ», «գոտի»: Ըստ երևույթին նկատի է ունեցվել հարթությունը գոտևորող զառիթափ գոտին. ռուսական «ովո» վերջավորությունը ունի տեղի նշանակություն: Քաղաքը հիմնադրվել է 1863 թվականին:

ԿԵՆՏ.— Մարզ Անգլիայում: Կելտերեն կենտ՝ «զցված» կամ «նետված» բառից: Այսինքն թերակղզին նետված ծովի մեջ:

ԿԵՅՊԹԱՌԻՆ, **ՔԵՅՓԹԱՌԻՆ.**— Քաղաք Հարավ-Աֆրիկյան Հանրապետությունում: Անգլերեն քեյպ՝ «հրվանդան» և թաուն՝ «քաղաք»: Այսինքն «հրվանդանի քաղաք»: Նկատի է ունեցվել Բարեհուսո հրվանդանը: Հիմնադրվել է հոլանդացիների կողմից 1652 թ. և կոչվել Կապտտադտ, որը ունի նույն նշանակությունը ինչ Կեյպ-թաունը:

ԿԵՆԳՈՒՐՈՒ.— Կղզի Ավստրալիայի հարավային ափերի մոտ: Կղզին այդպես է կոչվել հայտնի պարկավոր կենդանու անունով:

ԿԵՆԻԱ.— Պետություն Արևելյան Աֆրիկայում: Մինչև 1963 թվականը համարվում էր Բրիտանական տիրապետություն: Անվանումը առաջացել է Կենիա լեռան անունից, որի ստուգաբանությունն առաջժամ պարզ չէ:

ԿԵՆՏՆԵՐՔԵՐԻ, **ՔԵՆՏՆԵՐՔԵՐԻ.**— Քաղաք Մեծ Բրիտանիայում: Անունը առաջացել է Կենտ կոմսությունից և ավելացրած կելտերեն բյուրի, բյուրո բառը, որը «փոքր քաղաքի» իմաստ ունի: Ժամանակի ընթացքում ձևափոխվելով դարձել է Կենտերբերի:

ԿԵՆՏՐՈՆԱ-ԱՖՐԻԿԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ.— Պետություն Աֆրիկայում, որը ստեղծվեց 1960 թվականին ֆրանսիական նախկին գաղութ Ուբանգի-Շարիի սահմաններում: Կենտրոնա-Աֆրիկական Հանրապետություն է կոչվել Աֆրիկայում գրաված իր կենտրոնական դիրքի պատճառով:

ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԱՄԵՐԻԿԱ.— Գրավում է Հյուսիսային Ամերիկայի հարավային մասը: Այն ձգվում է Մեքսիկայի հարավ-արևելյան սահմանից մինչև Պանամայի պարանոցը ներառյալ: Կենտրոնական Ամերիկայի երկրներն թվին են դասվում՝ Գվատեմալա, Սալվադոր, Հոնդուրաս, Նիկարագուա, Կոստա-Ռիկա և Պանամա պետությունները, ինչպես նաև Բրիտանական Հոնդուրաս գաղութը: Կենտրոնական Ամերիկա է կոչվում շնորհիվ իր կենտրոնական դիրքի՝ Հյուսիսային և Հարավային Ամերիկաների միջև:

ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԱՍԻԱ.— Կենտրոնական Ասիա հասկացությունը աշխարհագրական գրականության մեջ գործածական դարձավ 19-րդ դարի երկրորդ կեսից, շնորհիվ Ալեքսանդր Հումբոլդտի դասական աշխատությունների, նվիրված ասիական ցամաքի կենտրոնական մասին:

Կենտրոնական Ասիա ասելով աշխարհագրագետները նկատի ունեն ասիական ցամաքի այն լայնածավալ բարձրագիւր ներքին մասը, որը ձգվում է Պամիրից մինչև Մեծ Խինգանի լեռները և Սայաններից մինչև Հիմալայները: Կենտրոնական Ասիայի մեջ են մտնում Մոնղոլիան, Սինցզյանը, Գոբի կամ Շամո անապատը և Տիբեթը: Կենտրոնական Ասիայի բնության առանձնահատկություններից է անապատային լանդշաֆտների առկայությունը: Կենտրոնական Ասիայի բնությունը խիստ է ու քիչ բարենպաստ տնտեսական կյանքի համար:

Կենտրոնական Ասիայի մանրամասն ուսումնասիրությամբ զբաղվել են Ա. Հումբոլդտը, Ռիտտերը, Ռիխտհոֆենը, Օբերուզը, Պրժևալսկին և ուրիշներ,

որոնց ծառայութիւնը այդ գործում անգնահատելի է:
ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԱՅՐԻԿԱ կամ **ՀԱՍԱՐԱԿԱՆԱՅԻՆ ԱՅՐԻԿԱ**.—

Բնական մարդ Աֆրիկա ցամաքի կենտրոնական մասում: Մոտավորապէս 7—8 աստիճան հս. լայնության և 12—13 աստիճան հարավային լայնության միջև: Կենտրոնական Աֆրիկայի սահմաններում են գտնվում հետևյալ երկրները՝ Կամերուն, Կենտրոնական Աֆրիկական Հանրապետութիւն, Գաբոն, Կոնգո (Կինշասա մայրաքաղաքով), Կոնգո (Բրազավիլ մայրաքաղաքով), Զամբիա և Անգոլա, ինչպէս նաև իսպանական Գվինեա, Սան-Տոմե և Պրինսիպի:

ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԵՎՐՈՊԱ.— Եվրոպական ցամաքի կենտրոնական մասը: Կենտրոնական Եվրոպա հասկացության սահմանները ավելի քիչ են պարզորոշ, քան Կենտրոնական Ասիայի և Կենտրոնական Աֆրիկայի: Դա պայմանավորված է Եվրոպայի ամերիկ խորը կտրտվածութեամբ և թերակղզիների առկայութեամբ: Հիմնականում ընդունված է Կենտրոնական Եվրոպայի մեջ մտցնել այն պետութիւնները, որոնց տերիտորիայի մեծ մասը Եվրոպա ցամաքի նկատմամբ ունեն կենտրոնական դիրք՝ Գերմանիա, Լեհաստան, Շվեյցարիա, Ավստրիա, Հունգարիա, Զիւռիխովկիա և Ռումինիա:

ԿԵՍԱՐԻԱ.— Քաղաք Փոքր Ասիայում, պատմական Կապադովկիայում: Կեսարիայի անունը ծագել է կայսր բառից, որը եղել է Հուլիոս Կեսարի մականունը և դարձել է հռոմեական կայսրների տիտղոսը: Այդ տիտղոսը տրվել է նաև Օգոստոս կայսրին: Ի պատիվ նրա էլ կոչվել է քաղաքը: Քաղաքը այդպէս է կոչվել Հռոմեական կայսրության այն ժամանակաշրջանում, երբ Միջերկրածովյան երկրներում շատ բնակավայրեր կոչվում էին Օգոստոս կայսեր անունով: Հռոմեական կայսրության արեւելյան մասերում Կայսր անունը արտասանվում էր Կեսարեա ձևով: Այստեղից էլ քաղաքի Կեսարեա կամ Կեսարիա անվանումը, որը ենթարկվելով թուրքական ձայնական ներդաշնակութայն դարձել է Կայսերի: Այս-

պես աղճատվեց Կոստանդնուպոլիսը, դառնալով Իստանբուլ, Ադրիանապոլիսը՝ Էդիրնե, Խարբերդը՝ Խարփութ, Ակնը՝ Էգին և նման շատ տեղանուններ կարող են օրինակ ծառայել այն բանի, թե ինչպես թուրքերը օտարացրել և աղճատել են շատ տեղանուններ:

Հայերենում պահպանվել է Կեսարիա ձևը: Քաղաքը իր ժամանակին հայաշատ էր: Մինչև հայերի տարագրումը՝ 1915 թվականը, Կեսարիա քաղաքում բնակվում էր 20 հազար հայ: Իսկ շրջակա գյուղերում՝ 50 հազար:

Կեսարիայում հայերը ունեին դպրոցներ և եկեղեցիներ: Վեց եկեղեցիներից աչքի էր ընկնում Մայր եկեղեցին, որը հայտնի էր թե իր փառավոր շենքով, թե ներքին հարուստ զարդարանքով: Ամեն մի եկեղեցի ուներ դպրոց:

Կեսարիան տվել է հայ մշակույթի ականավոր դեմքեր, որոնք աչքի ընկնող դեր խաղացին թե գիտություն և թե գրականության ասպարեզում: Հիշենք Բյուզանդ Քեչյանին, որը եղել է «Բյուզանդիոն» թերթի խմբագիր, Կարապետ Բասմաջյանին, որը հայտնի բանասեր էր և «Բանասերի» խմբագիրը: Բանաստեղծ Վահան Թեքեյանին, Խաչատուր Կեսարացուն, կին գրող Իսկուհի Կեսարացուն, Նահապետ Ռուսինյանին, որը հեղինակն է «Կիլիկիա» երգի: Նշանավոր դեմքերից է նաև Արշակ Ալպոյաճյանը, որը գրել է հայագիտական խոշոր գործեր, այդ թվում «Պատմություն հայ Կեսարիոյ» գիրքը: Գրիգոր և Կարապետ Մելքոնյանները հիմնեցին «Մելքոնյան հաստատությունը», ինչպես նաև Կիպրոսի վարժարանը: Մելքոնյան ֆոնդը մեծ ծառայություն մատուցեց նաև Հայաստանում հրատարակչական գործին: Շատերին է ծանոթ 1930—1934 թթ. ընթացքում հրատարակված «Ուղեգրություններ» խորագիրը կրող սովոր հատորները, որոնք հանդիսանում են աղբյուրներ Հայաստանի և Անդրկովկասի պատմության: Կեսարիայի հայությունը մեծ վնաս ստացավ 1895 թվականի կոտորածի ժամանակ: Իսկ 1915 թվականին Կեսարիան և նրա շրջակա գյուղերը հայաթափ եղան:

ի հավերժացումն Կեսարիա քաղաքի Հայկական ՍՍՀ Գերագույն սովետի նախագահության 1969 թվականի հունվարի 14-ի հրամանագրով Հոկտեմբերյանի շրջանի եթերայուղային գործարանին կից ավանը վերանվանվել է Նոր Կեսարիա:

ԿԵՐԳԵԼԵՆ.— Արշիպեպոս Զնդկական օվկիանոսի հարավում: Այն հայտնաբերվել է 1772 թվականի փետրվարի 12-ին Ֆրանսիացի ծովագնաց Իվ Դե Կերգելենի կողմից: Ներկայումս պատկանում է Ֆրանսիային:

ԿԵՐԶԻ ՆԵՂՈՒՑ.— Ղրիմում: Կերշ անունը դալիս է հին սլավոնական կերշ բառից, որը նշանակում է «կոկորդ», որին նման է նեղուցի (Կերշի) համեմատաբար նեղ մասը: Ժամանակի ընթացքում այս անունը տարածվեց թերակղզու և քաղաքի վրա: Պատմական անցյալում նեղուցը կրել է Կիմերյան Բոսֆոր անունը:

ԿԵՐԶԻ ԹԵՐԱԿՂԶԻ.— Ղրիմ թերակղզու արևելյան մասը: Իր անունը ստացել է համանուն նեղուցից (տե՛ս Կերշի նեղուց):

ԿԵՐԶ.— Քաղաք Ղրիմում: Կերշի նեղուցի ափին, որից և ստացել է իր անունը:

ԿԶՐԼԿՈՒՄ.— Անապատ Միջին Ասիայում: Կիզիլ կամ ղըզըլ՝ «կարմիր» և կում՝ «ավազ» բառերից: Այսինքն «կարմիր ավազ»: Այդպես է կոչվում, որովհետև ավազը տեղ-տեղ ունի կարմրավուն կամ նարնջագույն տեսք:

ԿԻԼԻԿԻԱ.— Երկիր, որը գտնվում է Միջերկրական ծովի հյուսիս-արևելյան մասում: Այստեղ 11—14-րդ դարի վերջը գոյություն է ունեցել Հայկական պետականություն՝ Ռուբինյան թագավորությունը: Կիլիկիա անունը առաջացել է հույն դիցաբանական հերոս Կիլիկոսի անունից: Կիլիկիան հայերի մոտ հայտնի է եղել նաև Սիսուան անվամբ: Կիլիկիայի հայությունը նույնպես ապրեց իր գողգոթան: Վերապրող հայերից շատերը եկան Սովետական Հայաստան և Երևանի նորաստեղծ թաղերից մեկը Կիլիկիա անվանեցին:

ԿԻԼԻՄԱՆՋԱՐՈ.— Հրաբխային լեռնային զանգված Արևելյան

Աֆրիկայում: Բարձրությունը 5895 մետր: Հայտնաբերվել է 1848 թվականին: Անունը առաջացել է նեգրական Սուախեիլի ժողովրդի լեզվից: Կիլիմանյա՝ «փայլող» և նգար՝ «լեռ» բառերի միացումից: Այսինքն «փայլող լեռ»: Իրոք որ ձյունապատ լեռը զարմանալիորեն փայլում է աֆրիկական վառ արևի տակ:

ԿԻԿԼԱԴՆԵՐ կամ ՅԻԿԼԱԴՆԵՐ.— Արշիպելագ. էգեյան ծովի հարավում: Անունը առաջացել է հունարեն կիկլոս՝ «շրջան» բառից: Իրոք որ կղզիները շրջանաձև դասավորված են Սկյուրոս կղզու շուրջը:

ԿԻՈՏՈ.— Քաղաք Ճապոնիայում: Անունը ճապոներեն բառացի նշանակում է «մայրաքաղաք»: Եղել է Ճապոնիայի մայրաքաղաքը, մինչև Տոկիո տեղափոխվելը:

ԿԻՊՐՈՍ.— Կղզի, որի վրա համանուն պետություն Միջերկրական ծովի արևելյան մասում: Անունը առաջացել է լատիներեն կուպրում՝ «պղինձ» բառից, որով իր ժամանակին հարուստ է եղել կղզին:

ԿԻՍԼՈՎՈՒՄԿ.— Կուրորտային քաղաք Հյուսիսային Կովկասում: Ռուսերեն կիսլայա՝ «թթու» և վոդա՝ «ջուր» բառերի միացումից «սկ» մասնիկով, որն ունի քաղաքի իմաստ, այսինքն «թթու ջրի քաղաք»: Այս քաղաքը հայտնի է իր նարզան հանքային ջրով: Ի դեպ, նարզան բառն էլ օսերեն «դուցաղն», ուժեղ մարդ է նշանակում:

ԿԻՎԱԶ.— Զրվեժ Սունա գետի վրա: Կարելական Ինքնավար Հանրապետությունում, ֆիններեն կլիվաձ՝ «փոթորկոտ» բառից:

ԿԻՏՈ.— Էկվադոր պետության մայրաքաղաքը: Անունը տրվել է քաղաքին 1533 թ. ի հիշատակ կվիտու կամ կիտու ժողովրդի, որն ամերիկյան բնիկներից էր և բնաջնջվեց գաղութացման սկզբնական շրջանում:

ԿԻՐԵՆԱԻԿԱ.— Նահանգ Լիբիայում: Ծագել է հին հունական Կիրենա քաղաքի անունից:

ԿԻՐԳԻՋԻԱ.— Սովետական հանրապետություն Միջին Ասիայում: Այդպես է կոչվում կիրգիզ ժողովրդի անունով:

Առաջացել է կիր և գեղ կամ գիղ բառերի միացումից: Առաջինը՝ կիր նշանակում է «տափաստան», «անապատ», իսկ գեղ կամ գիղ՝ «թափառող», «քոչվոր»: Այլ խոսքով անապատի քոչվորներ:

ԿԻՐՈՎ.— Քաղաք ՌՍՖՍՀ-ում: Կոչվել է ի պատիվ Սերգեյ Միրոնովիչ Կիրովի, սովետական պետական գործիչ (1886—1934 թթ.): Մինչև 1934 թվականը կոչվում էր Վյատկա:

ԿԻՐՈՎԱՅԱՂ.— Քաղաք Ադրբեջանում: Կոչվել է ի պատիվ Սերգեյ Միրոնովիչ Կիրովի և ավելացված պարսկերեն աբադ բառը, որն ունի տեղի իմաստ: Այլ խոսքով Կիրովի քաղաք: Մինչև 1918 թվականը կոչվում էր Ելիզավետպոլ: Տեղական անունն է Գյանջա: Հայերեն Գանձակ:

ԿԼՅՈՒԶԵՎՍԿԱՅԱ ՍՈՊԿԱ.— Գործող հրաբուխ Կամչատկայում: Այդպես է կոչվում Կլյուչևսկոյե գյուղի անունով: Ռուսերեն կլյուչ՝ «աղբյուր» բառից: Այդպես է կոչվում այստեղ գտնվող տաք աղբյուրների պատճառով:

ԿՅՈՒՍՅՈՒ.— Ճապոնական կղզիներից մեկը. իր մեծությամբ երկրորդ կղզին է: Կյուսյու անվանումը ճապոներեն լեզվում նշանակում է նոր երկիր: Կյու՝ «նոր» և սյու՝ «երկիր»:

ԿՅՈՒՐԱՍԱՈ.— Կղզի: Գտնվում է Վենեսուելայի ափերից ոչ շատ հեռու: Կյուրասաո իսպաներեն կուրասիոն բառից է, որ նշանակում է «բուժում»: 1499 թվականին իսպանացի կոնկիստադոր Ալոնսո դե Օխեդոն նավարկելով դեպի կղզու ափերը, ափ դուրս բերեց և այնտեղ թողեց ճանապարհին ծանր կերպով հիվանդացած նավաստիներին: Մի քանի տարի անց կղզուն մոտեցավ իսպանական մի ուրիշ նավ: Մեծ եղավ ծովագնացների զարմանքը, երբ ափին տեղացի բնակիչների ամբոխի մեջ հնդիկների շարքում նրանք տեսան այդտեղ թողած նավաստիներին՝ միանգամայն առողջ վիճակում: Այդ ժամանակվանից էլ այդ կղզին իսպանացիները անվանեցին Կյուրասաո, այսինքն բուժիչ:

ԿՈԼԱ.— Թերակղզի ՌՍՖՍՀ-ի հյուսիսում: Անունը առաջացել է Կոլա գետից, որը ծագել է ֆիններեն կուլ՝ «ձուկ» բառից:

ԿՈԼԳՈՒՆՎ.— Կղզի Բարենցի ծովում: Անունը առաջացել է ֆիններեն կուլիգա՝ «անկյուն» և «ծունկ» բառերի միացումից:

ԿՈԼԻՄԱ.— Գետ Սիբիրում: Անվան առաջացումը գալիս է յակուտերեն խուլումա բառից, որը տրվում է հողածածկ և կոնաձև տեսք ունեցող բնակարաններին: Հնում բնակարանների այդ ձևը տարածված էր հյուսիսի ձկնորսների մոտ:

ԿՈԼԻԽԻԴԱ.— Պատմական մարզ Արևմտյան Վրաստանում: Անունը գալիս է կոլխի կովկասյան ցեղի անունից, «իդա» մասնիկն ունի երկրի իմաստ:

ԿՈԼՈՄԲՈ.— Ցեյլոնի մայրաքաղաքը: Սինգալեզերեն կոլոմբո՝ «նավահանգիստ» բառից: Մի այլ մեկնաբանումով այս անունն իբր առաջացել է սինգալեզերեն կոլա-ամբա՝ մանգոյի տերև բառից: Դա պատահական չէ, քանի որ քաղաքի փողոցները զարդարված են մանգոյի ծառերով, որոնք ունեն հաճելի բուրմունք:

ԿՈԼՈՄՆԱ.— Քաղաք Մոսկվայի մարզում: Հին ռուսերեն կոլոմենյե, կոլոմեն բառից, որը նշանակում է «մոտ», «հարևան»: Նկատի է ունեցվել Մոսկվայի հարևանությոնը:

ԿՈԼՈՆ.— Քաղաք Պանամայում: Ի պատիվ Քրիստափոր Կոլումբոսի, որի ազգանունի իսպանական ձևն է Կոլոն:

ԿՈԼՈՐԱԴՈ.— Գետ ԱՄՆ-ում: Իսպաներեն ոխո-Կոլորադո, այսինքն «գուլնզգույն գետ»: Նկատի է ունեցվել գետի ջրերի կարմրագույն երանգը, որի պատճառը կարմիր կավի նստվածքների լուծումն է ջրի մեջ: Նրա վտակներից են Գրին-Ռիվեր («Կանաչ գետ») և Բլու-Ռիվեր («Կապույտ գետ»): Գետը իր անունը տվել է Կոլորադոյի նշանավոր կանյոնին և ԱՄՆ-ի նահանգներից մեկին:

ԿՈԼՈՒՄԲՐԱ.— Գետ Կանադայում: Հայտնաբերվել է 1792

թվականին ամերիկացի Ռոբերտ Գրեյի կողմից: Նա գետը անվանեց ի պատիվ «Կոլումբիա» անունը կրող իր նավի:

ԿՈԼՈՒՄԲԻԱ.— Ֆեդերալ օկրուգ ԱՄՆ-ում, որի կազմում է պետության մայրաքաղաք Վաշինգտոնը: Կոլումբիա է կոչվել ի պատիվ Քրիստափոր Կոլումբոսի:

ԿՈԼՈՒՄԲԻԱ.— Պետության Հարավային Ամերիկայում: Այդպես է կոչվել ի պատիվ Քրիստափոր Կոլումբոսի (1452—1506 թթ.):

ԿՈՄԱՆԴՈՐՅԱՆ ԿՂԶԻՆՆԵՐ.— Գտնվում են Կամչատկայից արևելք, բաց ծովում: Հայտնաբերվել են 1728 թ. Վիտուս Բերինգի կողմից, որը նավարկում էր խաղաղ օվկիանոսի հյուսիսում: Այս կղզիներից մեկի մոտ էլ նա մահանում է: Հետագա ռուս ծովագնացները այդ կղզին անվանեցին «Բերինգյան», իսկ կղզիների ամբողջ խումբն էլ Կոմանդորյան, որովհետև Բերինգը ուներ կոմանդորի կոչում:

ԿՈՄԻ ԻՍՍՀ.— Ուրալի հյուսիսային մասում: Կոչվում է ֆիննական ծագում ունեցող կոմի ժողովրդի անունով, որը նշանակում է «մարդ»:

ԿՈՄԻ-ՊԵՐՄՅԱԿԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՕԿՐՈՒԳ.— Ուրալում: Կոմի-Պերմյակներ ֆիննական ծագում ունեցող ժողովրդի անունից:

ԿՈՄՈ.— Քաղաք և լիճ Իտալիայում (Ալպերում): Անունը կելտերեն լեզվից է և «հովիտ» է նշանակում:

ԿՈՄՈՐԻՆ.— Հրվանդան Հնդկաստանի ծայր հարավում: Հրնդկական Շիվա աստծու կնոջ Կոմարի աստվածուհու անունով, որը ըստ ավանդության համարվում էր այս վայրի հովանավորողը: Կոմորինը պորտուգալական ձկնավաճառներին է:

ԿՈՄՈՐՅԱՆ ԿՂԶԻՆՆԵՐ.— Կղզիախումբ Հնդկական օվկիանոսում, Մադագասկար կղզու և Աֆրիկա ցամաքի միջև: Անվանումը արաբերեն կամար կամ կամար «լուսին» բառից է:

ԿՈՄՍՈՄՍՈԼԻ ԿՂԶԻ.— Արալյան ծովում: Հայտնաբերվել է

1849 թվականին Ա. Ի. Բուտակովի կողմից: Ներկա անվանումը կղզուն տվել են սովետական հիդրոգրաֆները: ԿՈՄՍՈՄՈՒՄԿ ԱՄՈՒՐԻ ՎՐԱ.—Քաղաք սովետական Հեռավոր Արևելքում: Այսպես կոչվեց, որովհետև քաղաքը հիմնադրվեց Կոմունիստական Նրիտասարդական Միության ուժերով 1932 թվականին: Քաղաքը ներկայումս դարձել է Հեռավոր Արևելքի արդյունաբերական և կուլտուրական խոշոր կենտրոններից մեկը:

ԿՈՄՍՈՄՈՒՄԿԱՅԱ ՊՐԱՎՂԱ.—Այս անունը կրում են թվով ինը կղզիներ, որոնք ընկած են Լապտևների ծովի հարավ-արևմտյան մասում, Թայմիր թերակղզու ափերի մոտ: Չնայած կղզիները հայտնաբերվել են դեռևս 1736 թվականին և կոչվել Անմուլի կղզիներ, բայց 1935 թվականին վերանվանվեց ի պատիվ ՀամլԿԵՄ-ի օրգան «Կոմսոմուկայա պրավդա» թերթի:

ԿՈՆԳՈ.—Այս անունը կրում են Աֆրիկայի խոշորագույն գետերից մեկը և Աֆրիկայում գտնվող երկու պետություն բաղնգո ժողովրդի անունից, որը զբաղեցնում է Կոնգո գետի ավազանը: Ժամանակի ընթացքում բաղնգոների հայրենիքը՝ Կոնգոն բաժանվեց Բելգիայի և Ֆրանսիայի միջև: Երբ անկախացան, երկուսն էլ պահպանեցին Կոնգո անունը, մեկը Կինշասա, մյուսը՝ Բրազզավիլ մայրաքաղաքներով:

ԿՈՆԴՈՄԻՆԻՈՒՄ.—Համատեղ տիրապետություն: Կոնդոմինիում հասկացությունը լատիներեն կոն՝ «միասին» կամ «համատեղ» և դոմինիում՝ «տիրապետություն» կամ «իշխանություն» բառերի զուգակցումից է, այսինքն՝ «համատեղ տիրապետություն»: Դրանք այն տիրապետություններն են, որոնք պատկանում են երկու պետությունների: Այդպիսին էր անցյալում Անգլո-Նզիպտական Սուդանը, որը ներկայումս ինքնուրույն պետություն է՝ Սուդան անվան տակ: Որպես կոնդոմինիում մնացել են նոր Հերրիդյան կղզիները, որոնք պատկանում են Մեծ Բրիտանիային և Ֆրանսիային:

ԿՈՆԻԱ կամ ԻԿՈՆԻԱ.—Քաղաք Թուրքիայում: Հին հունական

Ի կոնիումն է: Հունարենն Իկոնոս՝ «սրբապատկեր» բառից: Այդպես է կոչվել, որովհետև քաղաքի բյուզանդական տաճարը իր ժամանակին ուներ սուրբ Գրիգորի հույակապ դիմանկարը:

ՊՈՆՅԱԿ.— Քաղաք Արևմտյան Ֆրանսիայում: Կելտերեն Կոն՝ անձնական անունից և պատկանելիություն ցույց տվող «ակոս» վերջածանցից, եղել է Կոնյակոս, բայց հետագայում ձևափոխվել դարձել է Կոնյակ: Այս քաղաքից է իր անունը ստացել հայտնի ոգելից խմիչքը:

ՊՈՆՍՏԱՆՏԻՆԱ.— Քաղաք Հյուսիսային Ալժիրում: Ի պատիվ հռոմեական կայսր Կոնստանդին I Մեծի (306—337 թթ.): Նումիդացիների Տիրտան է, որը կործանվեց 4-րդ դարում և երբ վերականգնվեց, ապա արևելահռոմեական կայսրի անունով Կոնստանտինա կոչվեց:

ՊՈՆՍՏԱՆՏԻՆՊՈՂԻՍ կամ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈՂԻՍ.— Քաղաք Թուրքիայում: Հին Բյուզանդիոնն է: Երբ Կոնստանդին I Մեծը 329 թվականին այստեղ տեղափոխեց իր մայրաքաղաքը, քաղաքին տվեց իր անունը, ավելացնելով հունարեն պոլիս՝ «քաղաք» վերջավորությունը: Թուրքերը այն ձևափոխեցին Ստամբուլի:

ՊՈՆՍՏԱՆՅԱ.— Նավահանգիստ Ռումինիայում. հին Թոմիսն է, վերափոխված Կոնստանդին Մեծի կողմից մոտ 330 թվականին:

ՊՈՆՈՒՐԲԱՅԻԱ.— Իրար մոտ ընկած և տնտեսապես միմյանց կապված քաղաքների միավորում: Կոնուրբացիա հասկացությունը լատիներեն լեզվից է և նշանակում է «քաղաքների միավորում» կամ «քաղաքների ագլոմերացիա»: Կոնուրբացիայի կենտրոնը սովորաբար դառնում է որևէ խոշոր քաղաք: Այդպիսի օրինակներ շատ կարելի է գտնել Մեծ Բրիտանիայում՝ Լոնդոնի, Մանչեստերի, Բիրմինգհեմի կոնուրբացիաները: Մեզ մոտ տիպական է Մոսկվայի համար:

ՊՈՊԵՆՀԱԳԵՆ.— Դանիայի մայրաքաղաք և Եվրոպայի նշանավոր նավահանգիստներից: Դանիերեն Կյոբենգ՝ «շու-

կա», «առևտրի վայր» և հավն՝ «նավահանգիստ» բառերից, առևտրական նավահանգստի իմաստով:

ԿՈՊԵՏ-ԴԱՂ.— Լեռներ Միջին Ասիայի հարավում: Թուրքմեններն կոպ՝ «շատ» և դաղ՝ «լեռ» բառերից՝ բազմալեռ, շատ լեռներ:

ԿՈՍՏԱ-ՌԻԿԱ.— Պետություն Կենտրոնական Ամերիկայում: Անունը իսպանական ծագում ունի և առաջացել է կոստա՝ «ծովափ» և ռիկա կամ ռիկա՝ «հարուստ» բառերից: Երբ Քրիստափոր Կոլումբոսը 1502 թվականին մոտեցավ ներկա Կոստա-Ռիկայի ափերին, նա կարծեց թե հասել է Պաղոմեոսի ավանդական Ոսկյա Խերսոնեսսին», որի երևակայական հարստությունների համբավը վաղուց էր տարածվել Եվրոպայում: Այդ կարծիքին լինելով, Կոլումբոսը կղզին անվանեց «Կոստա-Ռիկա», որը իսպաներեն նշանակում է հարուստ ափ: Այս անունը այդ փոքրիկ երկրի համար շատ սազական եղավ: Կոստա-Ռիկայի բնությունը շատ գեղատեսիլ է. լեռներն ու բլուրները ծածկված են արևադարձային անտառներով, իսկ դաշտերը զարդարված են ոսկեզօծ բանանով ու եգիպտացորենի արտերով:

ԿՈՍՅՅՈՒՇԿՈ.— Ամենաբարձր գագաթը (2234 մ) Ավստրալիայում: Հայտնաբերվել է լեհ ճանապարհորդ Պ. Ստշեկեցկու կողմից (1840 թ.): Այսպես է կոչվել ի պատիվ լեհ մեծ հայրենասեր և ազգային ազատագրական գործիչ Թադեուշ Կոստյուշկոյի (1746—1817 թթ.):

ԿՈՎԿԱՍ.— Մոտ 450 հազար քառակուսի կիլոմետր տարածությամբ մի երկիր, որը ընկած է երեք ծովերի՝ Սև, Ազովի արևմուտքում և Կասպիցի արևելքում: Հյուսիսային սահմանը սկսում է Կովա-Մանիչ ցածրությունից և հասնում ՍՍՀՄ-ի հարավային սահմանը՝ Իրանի և Թուրքիայի հետ: Հյուսիս-արևմուտքից դեպի հարավ-արևելք ձգվում են Կովկասյան լեռները, իրենց վեհասքանչ և ձյունապատ գագաթներով: Ամենից բարձրն է Գլխավոր շղթան:

Կովկաս անվանման առաջացման մասին կան հետևյալ

վերսիաները: Առաջին, որ կազմված է պարսկերեն կոհ՝ «լեռներ» և կաֆսալ՝ «կասպից» բառերից և նշանակում է Կասպիական լեռներ: Էթնոնիմը կասպի ժողովրդից: Երկրորդը՝ սանսկրիտերեն լեզվից է: Կազմված է գրավան՝ «ժայռ» և կաս՝ «փայլել» բառերից: Այսինքն փայլող ժայռեր: Կովկաս անունը հայտնի է եղել դեռ հին հույներին և առաջին անգամ հիշվում է էսքիլեսի կողմից, «Գամված Պրոմեթեոս» աշխատությունում: Ըստ վրացական ավանդության Կովկասոսը այդ երկրի ժողովուրդների նախնիներից էր, Հայկի և Քարթլոսի (վրաց նահապետի) եղբայրը:

ԿՈՏ-Դ-ՕՐ.— Բարձրավանդակ Արևելյան Ֆրանսիայում: Ֆրանսերեն նշանակում է «Ոսկե բարձունք»: Այդպես է կոչվել խաղողի այգիների պատճառով, որոնք ամենուրեք ծածկում են բարձրավանդակի լանջերը:

ԿՈՏԵԼՆԻ ԿԴՁԻ.— Նոր Սիբիրյան խմբի ամենախոշոր կղզին Լապտևների ծովում: Առաջին անգամ կղզին տեսել է 1773 թվականին Լյախով ազգանունով մի արդյունագործ և վաճառական, որը փնտրում էր մամոնտի ոսկր: Նա իր մարդկանցով այցելում է այդ կղզին: Վերադառնալով Ցակուտսկ, նա պատմում է այդ կղզու մասին: Եվ այդտեղ ուղարկում են մի տեղագիր, որը պետք է կազմեր կղզու հատակագիծը: Նա կղզում գտնում է պղնձյա մի կաթսա, որ մոռացել էին Լյախովի մարդիկ: Այս կաթսան դարձավ տարբերիչ հատկանիշ անմարդաբնակ և աննկատելի կղզու համար և առիթ ծառայեց նրան Կոտեյնի՝ «Կաթսայի» կղզի կոչելու:

ԿՈՏՈՊԱՆԻ.— Գործող հրաբուխ էկվադորում (Հարավային Ամերիկա): Հնդկերեն (կեչուա լեզվից) կոտո՝ «վիթխարի» և պաքսի՝ «փայլ» բառերից. փայլող լեռան իմաստով:

ԿՈՐԱԼՅԱՆ ՄՈՎ.— Խաղաղ օվկիանոսի կիսափակ ծովերից Ավստրալիայի հյուսիս-արևելյան մասում: Հայտնաբերվել է ծովագնաց Ֆլինդերսի կողմից: Նա այս ծովում տեսավ կորալական ծագում ունեցող բազմաթիվ կղզի:

ներ ու խութեր, որի համար էլ անվանեց Կորալյան ծով: Կորալյան ծովը համարվում է աշխարհի ամենամեծ ծովը, որն ունի 4 միլիոն 800 հազար քառակուսի կիլոմետր մակերես:

ԿՈՐԴԻԼԻԵՐՆԵՐ.— Լեռնաշղթա Հյուսիսային Ամերիկայում: Աշխարհի խոշորագույն լեռնային սիստեմներից մեկը, որոնք ձգվում են Ալյասկայից մինչև Հրո Երկիր: Անվանումը իսպաներեն լեզվից է և բառացի նշանակում է «լեռնաշղթա»: Կորդիլիերները շարունակվում են Հարավային Ամերիկայում, որտեղ հայտնի են Անդեր անունով:

ԿՈՐԴՈՎԱ.— Քաղաք Իսպանիայում: Հիմնադրվել է փյունիկեցիների կողմից մեր թվականությանից առաջ: Անունը՝ կար՝ «քաղաք» և դուբա՝ «մեծ» բառերի միացումից: Հռոմի տիրապետության ժամանակ կոչվել է Կորդուբա:

ԿՈՐԵԱ.— Թերակղզի Արևելյան Ասիայում, որի վրա երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո ստեղծվել են երկու պետություն: Անունը չինարեն՝ գո՝ «երկիր», րե կամ լի՝ «առավոտ» և յա՝ «զով» բառերից է, այսինքն «զով առավոտյան երկիր»: Կորեացիները իրենց երկրին անվանում են Չոսյոն, որն ունի նույն իմաստը: Ռուսական գրականության մեջ տարածված է «առավոտյան թարմության երկիր»: Մի այլ մեկնաբանումով այդպես է կոչվել ի պատիվ Կորեո դինաստիայի, որը իշխել է 10—14-րդ դարերում:

ԿՈՐԵՅՈՍ.— Քաղաք Հունաստանում: Կորինթոս դիցաբանական հերոսի անունով: Այդ անունով են հայտնի նաև Կորնթոսի պարանոց, Կորնթոսի ծոց և Կորնթոսի ջրանցք աշխարհագրական տեղանունները Հունաստանում:

ԿՈՐՈՄԱՆԴԵԼՅԱՆ ԱՓ.— Հինդուստան թերակղզու Բենգալական ծոցին հարող ափը: Անվանումը առաջացել է հընդկական Չոլամանդալա անունից, որը նշանակում է Չոլայի տիրապետություն: Չոլան իր ժամանակին եղել է Հնդկաստանում իշխող դինաստիա: Եվրոպացիներից երեք ժողովուրդ մասնակցել են անվանման ձևափոխ-

մանը: Պորտուգալացիները Չոլամանդալան անվանեցին Չորամանդալա, այսինքն «լ» տառը փոխարինեցին «ր»-ով: Իտալացիները «չ»-ն փոխարինեցին «կ»-ով: Իսկ ֆրանսիացիները փոխեցին վերջին վանկը: Չե-
փոխվելով Չոլամանդալան դարձավ Կորոմանդել:

ԿՈՐՍԻԿԱ.— Կղզի Միջերկրական ծովում: Պատկանում է Ֆրանսիային: Այդպես է կոչվել կորսի լիգուրական ժողովրդի անունից: Իսկ մյուս բացատրությունը՝ փյունիկերեն կորսի՝ «անտառ» բառից:

ԿՈՐՅՈՒ.— Կղզի Հոնիական ծովում: Հոնիական կղզիներն իմբում: Անունը մեկնաբանվում է երկու կերպ: Առաջինը իբրև կերկիրա բառի ձևափոխում, որը նշանակում է «կաղնի»: Իր ժամանակին հարուստ է եղել անտառներով: Մյուս մեկնաբանումը հունարեն կորիֆե՝ «բարձունք» բառից է:

ԿՐԱԿՈՎ.— Քաղաք Լեհաստանում: Կոչվել է Լեհ ավանդական առաջնորդ Կրակի անունով, որը գալիս է 7-րդ դարից: Մյուս ստուգաբանությունը՝ Լեհերեն կրով՝ «ագռավ» բառից:

ԿՐԱՄՆՏՈՐՍԿ.— Քաղաք Ուկրաինայում: Ուկրաիներեն կրամ՝ «պարանք» բառից և Տորցե գետանունից: Այսինքն տոնավաճառ Տորցե գետի վրա:

ԿՐԱՍՆՈՂԱՐ.— Քաղաք ՌՍՖՍՀ-ում: Ռուսերեն կրասնի՝ «կարմիր» և դարձ՝ «պարզ» բառերից: Այսինքն կարմիրների (սովետների) պարզ: Մինչև 1920 թվականը կոչվում էր Եկատերինոդար: Նշանակում էր Եկատերինա Թագուհու պարզ:

ԿՐԱՍՆՈՅԱՐՍԿ.— Քաղաք Սիբիրում: Քաղաքի անվանումը առաջացել է կրասնի և յար բառերի միացումից: Կրասնի բառը ռուսերենում և՛ գեղեցիկի իմաստ ունի, և՛ կարմրի: Երկուսն էլ սաղական են քաղաքին: Քաղաքը գեղեցիկ է և Ենիսեյի ափին դուրս են գալիս կարմիր թերթաքարերը: Յար բառը թուրքական ծագում ունի և նշանակում է զառիթափ լանջ:

ԿՐԱՍՆՈՎՈՂՍԿ.— Քաղաք Կասպից ծովի ափին: Ռուսերեն

կրասնի՝ «կարմիր» և վոդա՝ «ջուր» բառերից: Զուրը կարմրագույն երևալու պատճառով: Մյուս մեկնաբանությունը՝ շրջապատող ժայռերի կարմրագույն լինելու պատճառով, որոնք արտացոլվում են ջրում:

ԿՐԻՎՈՅ ՌՈԳ.— Քաղաք Ուկրաինայում: Երկաթահանքի խոշոր կենտրոն: Քաղաքը տեղադրված է Ինգուլեց և Սասկադան գետերի միախառնման տեղում: Քաղաքի անվան առաջացման մասին կա երկու վարկած: Մեկը բացատրում է քաղաքի տերիտորիայի կեռ եղջյուրի տեսք ունենալով, մյուսը նրանով, որ երկաթահանքերի վայրը քարտեզի վրա ունի եղջյուրանման գծագրություն:

ԿՐՈՆՇՏԱԴՏ.— Քաղաք Լենինգրադի մարզում, Ֆիննական ծոցում, Կոտլին կղզու վրա: Գերմաներեն կրոնե՝ «թագ» և շտադտ՝ «քաղաք» բառերի միացումից: Այսինքն թագի քաղաք, կայսերական քաղաք: Հիմնադրվել է 1710 թվականին Պյոտր I-ի կողմից:

ԿՐՈՊՈՏԿԻՆ.— Քաղաք Կրասնոդարի երկրամասում: Մինչև 1921 թվականը կոչվում էր Ռոմանովսկի խուտոր, իսկ հետո վերանվանվեց ի պատիվ Պ. Ա. Կրոպոտկինի (1842—1921), որը նշանավոր հեղափոխական էր և տեսաբան, ինչպես նաև գիտնական-աշխարհագրագետ: Քաղաքին կից կայարանի անունը չի փոխվել և մնացել է Կավկազակայա:

ԿՐՈՒՊՍԿԱՅԱ ՀՐՎԱՆԴԱՆ.— Կարայի ծովում, Հյուսիսային երկիր արշիպելագի Պիոնեռ կղզու վրա: Կղզին հայտնաբերվել է 1932 թվականին և կոչվել ի պատիվ Ն. Կ. Կրուպսկայայի:

ԿՈՒԱԼԱ-ԼՈՒԲՊՈՒՐ.— Մալայզիայի մայրաքաղաքը: Անվանումը առաջացել է մալայերեն կուալա՝ «գետաբերան» և լումպուր՝ «տիղմ» բառերի զուգակցումից: Այսինքն տղմոտ գետաբերան:

ԿՈՒԲԱ.— Պետություն Անտիլյան կղզիներում: Կուբա կամ Կուվա քաղաքի անունից: Կղզու բնիկները Կոլումբոսին տեղեկացրին, որ իբր այդ անունով քաղաք գոյություն ունի իրենց երկրի խորքում: Եվ իսպանացիներն էլ այդ-

պես այդ անունով կոչեցին կղզին: Հայտնաբերվել է 1492 թվականին Կոլումբոսի կողմից:

ԿՈՒԶԲԱՍ.— ՍՍՀՄ-ի ածխարդյունաբերական խոշորագույն ավազաններից մեկը: Գտնվում է Հարավային Սիբիրում, Կուզնեցկի գոգավորությունում: Կուզբաս անունը հապավման միջոցով է առաջացել: Կազմվել է Կուզնեցկ (նկատի է ունեցվել Կուզնեցկի գոգավորությունը) և բասեյն (ավազան) բառերի առաջին վանկերի միացումից (Դոնբասի օրինակով):

ԿՈՒԶՆԵՅԿԻ ԱԼԱՏԱՌԻ.— Լեռներ Սիբիրում: Շորինները (շորիացիներ), որոնք բնակվում էին այստեղ, փոքրիկ վառարաններում ձուլում էին երկաթ և պատրաստում երկաթյա իրեր: Հենց ուսերեն կուզնեց նշանակում է դարբին: Թուրքերեն ալա՝ կապույտ և տաու՝ լեռ: Կրտացվի «դարբնի կապույտ լեռներ»:

ԿՈՒՅԲԻՇԵՎ.— Քաղաք ՌՍՖՍՀ-ում, Վոլգայի վրա: Նախկինում Սամարա: Վերանվանվեց ի պատիվ սովետական պետական գործիչ Վալերիան Կույբիշևի (1888—1935 թթ.):

ԿՈՒԿԻ ԱՐՇԻՊԵԼԱԳ.— Կղզիների խումբ Խաղաղ օվկիանոսում (Պոլինեզիայում): Հայտնաբերվել է 1773 թվականին Զեմա Կուկի կողմից, որի պատվին էլ կոչվել է:

ԿՈՒԿԻ ԼԵՌ.— Նոր Զելանդիայում (Հարավային կղզում): Կրում է Զեմա Կուկի անունը:

ԿՈՒԿԻ ՆԵՂՈՒՅ.— Բաժանում է Նոր Զելանդիայի Հյուսիսային և Հարավային կղզիները իրարից: Ուսումնասիրվել է Զեմա Կուկի կողմից:

Աշխարհի քարտեզի վրա եղած այս անունները կրում են նոր ժամանակների անվանի ծովագնաց Զեմա Կուկի անունը: Նա կատարել է երեք շուրջերկրյա ճանապարհորդություն (1768—1771, 1772—1774, 1776—1778): Վերջին ճանապարհորդության ժամանակ, 1778 թվականին, Հավայան կղզիները ուսումնասիրելիս սպանվեց բնիկների կողմից:

ԿՈՒԿՈՒՆՈՐ.— Լիճ Հյուսիսային Տիբեթում: Մոնղոլերեն կու-

կոս՝ «կապույտ» և նոր՝ «լիճ» բառերից: Այսինքն «կապույտ լիճ»: Չինացիները անվանում են Յինաչ, որը նույն իմաստն ունի:

ԿՈՒՆԼՈՒՆ կամ ԿՈՒԵՆ-ԼՈՒՆ.— Լեռներ Կենտրոնական Ասիայում: Անվան առաջացումը շինարեն լեզվից է և նշանակում է «սոխի լեռներ»: Նկատի է ունեցվել վայրի սոխի առատությունը այս լեռներում:

ԿՈՒՇԿԱ.— Քաղաք Թուրքմենական ՍՍՀ-ում: Անվանումը ծագել է պարսկերեն քոշկ բառից, որը նշանակում է «փոքր բերդ»:

ԿՈՒՍԿՈ.— Քաղաք Պերուում: Անունը առաջացել է հնդկական Կեչուա ցեղի լեզվից: Կոս՝ «աշխարհ» կամ «երկիր» և կո՝ «կենտրոն»՝ աշխարհի կենտրոն:

ԿՈՒՎ-ԱԹԱ.— Խոշոր քարանձավ Կոպետ-Դաղ լեռներում, Թուրքմենական ՍՍՀ-ում: Թուրքմեններեն կուվ՝ «քարանձավ» և աթա՝ «հայր» բառերից. մեծ քարանձավի իմաստով: Աշխարհում միակ քարանձավն է, ուր գտնվում է հանքային ջրով տաք լիճ: Համարվում է Միջին Ասիայի տեսարժան վայրերից մեկը:

ԿՈՒՎԵՅՏ.— Քաղաք և պետություն Միջին Արևելքում: Արաբերեն էլ-Կուվեյտ նշանակում է ուժեղ. ամրացված բնակավայրի, բերդի իմաստով:

ԿՈՒՐ կամ ԳՈՒՐ.— Գետ Անդրկովկասում: Անվան առաջամասն մասին գոյություն ունեն մի քանի ստուգաբանություններ: Առաջինը այն կապում է պարսից թագավոր Կյուրոսի (550—529 թթ., մ. թ. ա.) անվան հետ, երկրորդը՝ ադրբեջաններեն կյուր՝ «քմահաճ» բառի հետ, նկատի ունենալով գետի վարարումները և հունից դուրս գալը: Մյուսը ստուգաբանվում է արաբերեն կուր՝ «ջուր» բառից: Վրացերեն Կուր գետին անվանում են Մտկուարի կամ Մտկվարի, որը քառացի «գետ» է նշանակում: Այսպիսով, գետ (մտկվարի) բառը վրացերեն լեզվում հասարակ անուն է, որովհետև «ջուր» է նշանակում, իսկ միաժամանակ հատուկ է, որովհետև այն գործածվում է միայն այդ գետի՝ Կուրի համար:

ԿՈՒՐԳԱՆ.— Քաղաք Արևմտյան Սիբիրում: Մարգային կենտրոն Տոբոլ գետի վրա: Կուրգան՝ բարձր հողային բլուրների իմաստով: Այն ծառայել է թաթարներից պաշտպանվելու համար: Հիմնադրվել է 1662 թվականին:

ԿՈՒՐԻԼՅԱՆ ԿՂԶԻՆՆՐ.— Կղզիախումբ սովետական Հեռավոր Արևելքում, Կամչատկա և Հոկայդո կղզիների միջև: Ստուգարանվում է մի քանի կերպ: Առաջինը՝ բնիկների կուր կամ կուրիլներ ինքնանվանումով. դա իրենց լեզվում նշանակում է մարդ: Ժամանակի ընթացքում այդ անունով կոչվեցին կղզիները: Երկրորդ բացատրությունը կապվում է ռուսերեն КУРИТЬ-ծխել բառի հետ, կղզիներում եղած հրաբուխներից, որոնք պատած են ծխով և գոլորշիով:

ԿՈՒՐՈՒՍԻՎՈ.— Ծովային տաք հոսանք խաղաղ օվկիանոսում, որը շատ կարևոր գործոն է ճապոնական կղզիների կլիմայական պայմանների համար: Անվանումը՝ ճապոներեն կուրո՝ «սև» և սիվո՝ (սիո) «հոսանք» բառերի միացումից: Այսինքն «Սև հոսանք»: Այդպիսի անվանում պտացել է այն պատճառով, որ հոսանքի ջրերը թվում են քիչ ավելի մուգ, քան նրան շրջապատող ծովը:

ԿՈՒՐՍԿ.— Քաղաք ՌՍՖՍՀ-ում: Տուսկար գետի վտակ՝ Կուրի վրա, որից և առաջացել է քաղաքի անունը: Իսկ Կուր գետն էլ, ենթադրում են, որ իր անունը ստացել է կուրոպատկա (սալամ կաքավ) թռչուններից, որոնք իր ժամանակին շատ են եղել նրա շրջակայքում:

Լ

ՀԱԱԳԱ.— Նիդերլանդիայի մայրաքաղաքը: Հոլանդերեն Գրավենհագեն բառի կրճատված ձևն է: Հոլանդերեն գրավեն՝ «կոմս» և հագեն՝ «նավահանգիստ» բառերից: Այսինքն «կոմսի նավահանգիստ»:

ՀԱՔԵԹՅԱՆ ԱՇԽԱՐՀ.— Հայաստանի ավանդական անուններից մեկը: Այս անունը առաջին անգամ գործածել է

Գրիգոր Մագիստրոսը: Ըստ Մովսես Խորենացու տոհմագրության Հաբեթը եղել է մեր առաջին նախահոր՝ Հայկի պապերից: Նա Նոյի որդիներից մեկն էր:

ՀԱՔԵՇՍՏԱՆ.— Եթովպիայի մյուս անվանումը: Հաբեշստան անունը հայտնի էր հին աշխարհում, այն հայտնի դարձավ, երբ արաբները նվաճեցին Հյուսիսային Աֆրիկան: Հաբեշստանը ծագում է հաբեշ ցեղի անունից: Արաբներն արեշ՝ «խառնված» կամ խաբեշ՝ «խռնված» բառից: Անվանման մեջ դրսևորվում է խայտաբղետ բնակչության կենտրոնացումը հաբեշական բարձրավանդակում: Հաբեշստան անունը երկրում չի գործածվում: Երկրի պաշտոնական անվանումն է Եթովպիա: Իսկ բնակչության ինքնանվանումն է Իտպոպիավիա, այսինքն Եթովպիացի:

ՀԱԻՏԻ.— Պետություն վեստ Ինդիայում, Մեծ Անտիլյան կղզիներում: Հնդկական կարիբյան ժողովրդի լեզվից է՝ հաի՝ «լեռնոտ» և տի՝ «երկիր» բառերից: Կղզու անվանումը լրիվ համապատասխանում է նրա բնության առանձնահատկություններին: Մակերևույթը լեռնոտ է, կլիման արևադարձային: Լեռների միջև կան լայնանիստ հովիտներ, իսկ լեռնալանջերը ծածկված են անտառներով, որոնք հարուստ են տարբեր ծառատեսակներով:

Հաիտի կղզու վրա գտնվում են երկու պետություն: Դրանցից մեկը զբաղեցնում է արևմտյան մասը և կոչվում է Հաիտի: Իսկ մյուսը՝ արևելյան հատվածում է և անվանվում է Դոմինիկյան հանրապետություն (տես վերջինիս անվանման բացատրությունը): Կղզին հայտնաբերվեց 1492 թվականի դեկտեմբերի 8-ին Կոլումբոսի կողմից: Կղզու գեղատեսիլ հովիտները իսպանացիներին հիշեցնում էին իրենց հայրենի Անդալուզիան: Այդ պատճառով էլ նրանք կղզին կոչեցին էսպանյոլա, որը նշանակում է «Փոքրիկ Իսպանիա»: Սակայն պահպանվեց նրա հնդկական Հաիտի անվանումը:

ՀԱԼԵՔ, ԱԼԵՊՊՈ.— Քաղաք Սիրիայում: Հնում Հալիբ: Արամեական լեզվով հալիբ նշանակում է «կաթ»: Թերևս

նկատի է ունեցվել երկրի անասնապահական բարձր կաթնատվությունը:

ՀԱԼԻՅԱՔՍ.— Քաղաք Կանադայում: Այդպես է կոչվում անգլիական մինիստրի անունով, որը տասնութերորդ դարում ներկա քաղաքի տեղում մի գաղութ հիմնադրեց:

ՀԱՄԱԴԱՆ.— Քաղաք Իրանում: Սանսկրիտերեն հազմա՝ «ժողով» և տան՝ «տեղ», «բնակավայր» բառերից: Այսինքն «ժողովի տեղ»:

ՀԱՄԲՍՐՁԱՆ ԿԴՋԻ.— Ատլանտյան օվկիանոսում: Հայտնաբերվել է պորտուգալացիների կողմից 1501 թվականին: Կոչվել է ի պատիվ Համբարձման օրվա, որը եկեղեցական տոն է:

ՀԱՄՐՈՒՐԳ.— Քաղաք ԳՅՆ-ում: Անգլո-սաքսերեն համա՝ «ծոց» և գերմաներեն բուրգ՝ «բերդ» կամ «քաղաք» բառերի միացումից: Հիմնադրվել է 811 թվականին:

ՀԱՄԲՐՅՆՍ.— Քաղաք Հյուսիսային Նորվեգիայում: Նորվեգերեն համեր՝ «քարափ» և ֆեստե՝ «ամրացնել» բառերի զուգակցումից: Այսինքն «քարափի ամրություն»: Քաղաքը գտնվում է 70 և կես աստիճան հյուսիսային լայնությունում: Համարվում է աշխարհի ամենահյուսիսային քաղաքը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ.— Հայ ժողովրդի հայրենիքի անունը, ուր ընթացել է նրա պատմական կյանքը: Նրա սահմանները համընկնում են Հայկական բարձրավանդակի սահմանների հետ: Այժմյան Սովետական Հայաստանը գրավում է այդ բարձրավանդակի հյուսիս-արևելյան մասը: Հայաստան անվանման առաջացման մասին գոյություն ունեն անվանդական և էթնիկական, այսինքն ժողովրդի անվան հետ կապված ստուգաբանություններ:

Առաջին մեկնակերպումը՝ հայ ժողովրդի ծագման ավանդությունը տալիս է պատմահայր Մովսես Խորենացին: Նա աշխարհագրական շատ անուններ համադրեց կամ զուգակցեց մեր նահապետների անվան հետ: Ավանդական պատմությունից ժառանգած այս փաստը ինքնին շատ կարևոր երևույթ է, որովհետև տոհմի կամ

ցեղի նախահայրը խորհրդանշում է ոչ միայն խմբային ընդհանրությունը, այլև սիմվոլ է ազգային պատմության: Մեր նախահայրն էլ համարվում է Հայկ նահապետը, որի անունից էլ ծագած է համարվում մեր ժողովրդի և երկրի անվանումը: Դա կապված է այն նշանավոր ավանդավելայի հետ, ըստ որի ասորեստանցի հսկա Բելի բռնությունից հեռանում են բազմաթիվ ցեղեր, դրանց հետ էլ Միջագետքից հեռացավ նաև մեր ժողովուրդը, իր նահապետ Հայկի գլխավորությամբ: Նա գալիս է մի բարձրավանդակ երկիր և այդտեղ հաստատվում: Բելը պատգամ է ուղարկում Հայկի մոտ, հայտնում, որ նա իզուր է գնացել այդ ցուրտ լեռնաշխարհում բնակություն հաստատել և խորհուրդ է տալիս, որ Հայկը ետ գա Ասորեստան: Հայկը խիստ պատասխանելով պատգամավորին՝ ետ է դարձնում Բաբելոն: Բելը զայրացած Հայկի պատասխանից մեծ զորքով կռվի է գալիս նրա վրա: Բզնունյաց (Վանա) ծովի ափին, հետագայում Հայոց ձոր կոչված վայրում, հակառակորդները հանդիպում են, և Հայկը մենամարտի է դուրս գալիս Բելի հետ: Նետի մի հարվածով նա ցած է գլորում հսկային և ցրիվ տալիս Բելի բանակը: Եվ Հայկն ընդմիշտ բնակվում է այդ բարձրավանդակում: Հայկի անունով կոչվում է ժողովուրդը, իսկ ժողովրդի անունով՝ երկիրը: Այս ավանդությունը մեզ է հասել Մովսես Խորենացու միջոցով: Դա հայ ժողովրդի և նրա հայրենիքի անվան ավանդական ստուգաբանությունն է: Ավանդական հենքով հյուսված նման ստուգաբանություններ հատուկ են աշխարհի շատ ժողովուրդներին, որոնք այս կամ այն նահապետի կամ դուռցազնի անվան հետ են կապում իրենց երկրի անունը: Հայերին էլ գալիս է Հայկ նահապետից: Դա իրականում հայերի անձնավորված անունն է:

«Հայաստան» անվանման հաջորդ մեկնակերպումը էթնիկականն է և գալիս է հայասա ժողովրդի անունից: Հիմքում ընկած է եղել «հայ» անունը: Հայասան էլ այդ

անվան ածանցումն է: Այս ստուգաբանության պատիվը պատկանում է հայագետ Կրեյմերին և ակադեմիկոս Գր. Ղափանցյանին: Գր. Ղափանցյանը գրել է «Հայասան հայերի օրրան» աշխատությունը: Հայասան գրավել է Բարձր Հայքը (այժմ էրզրումի վիլայեթ), վանա լճից արևմուտք մինչև Եկեղյաց գավառ (Երզնկա) և Փոքր Հայքի մի մասը, ինչպես նաև մինչև Արածանիի (Մուրադի) վերին հոսանքները:

Հայկական բարձրավանդակի ցեղերի մեջ, մ. թ. ա. ութերորդ դարում կարևոր դեր են խաղում հայասները և արմենա-հայասական միությունը, որոնք վաղուց կազմել էին հայկական ցեղային մեծ միություն:

Մեր թվականությունից առաջ, հիմնականում յոթերորդ դարի երկրորդ կեսին, տեղի է ունենում հայ ժողովրդի կազմավորման ավարտը, որը նշանավորվում է հայ պետականության առաջացմամբ: Այն զարգանում է նախկին Ուրարտուի տերիտորիայի վրա, որը պատմական թատերաբեմից հեռանում է յոթերորդ դարի վերջում: Ուրարտական ցեղերը ձուլվում են կազմավորվող հայ ժողովրդի մեջ: Հայ ժողովուրդն է դառնում Ուրարտուի օրինական ժառանգորդը: Ուրարտացիներից մեզ հասան նաև բազմաթիվ աշխարհագրական անուններ, որոնք ենթարկվեցին որոշ ձևափոխման: Դրանց թվին են պատկանում Արարատ (Ուրարտու), Վան (Բիայնա), Տուշպա (Տոսպ), Երևան (էրեբունի), Սևան (Սուինիա կամ Մուինիա) և այլ անվանումներ: Մնացին նաև շատ նահապետների և դյուցազների անուններ. այսպես, Արամ (Արամե), Մանավազ (Մենուաշ): Նրանք մեզ կապում են Ուրարտուի հետ: Մեզ են հասել շատ ավանդավեպեր: Ինչպես հայտնի է, կազմավորված ժողովուրդը «հայաս» ցեղի անունով կոչվում է հայ, իսկ երկիրը՝ Հայաստան: Հայաստան անունը առաջին անգամ օգտագործել է մեր հինգերորդ դարի պատմիչներից Ագաթանգեղոսը: Չնայած երկար ժամանակ հայ անվան վերջածանցը եղել է ոչ «ստան», նրան փոխարի-

նել է «ք» տառը, որը ավելացվում էր ժողովրդի անվանը և դառնում էր երկրի անուն: Անցյալում մեր հայրենիքը կոչվել է «Հայք» և ժամանակի ընթացքում «ք» մասնիկը փոխարինվեց «ստան» մասնիկով, որը պահպանվեց լեզվից է և նշանակում է երկիր: Այսինքն հայերի երկիր: Ի դեպ, հայ լեզվի մեջ «ստան» մասնիկով կազմված է Այգեաստան, Բուրաստան, Մվստան և այլ անուններ:

Այսպիսով, Հայաստան նշանակում է «հայերի երկիր»:

«Հայք» ձևը, ինչպես ասվեց, ավելի հին է, որի մասին տես այդ անվան բացատրությունը:

Մեր երկրի պատմական և ներկա պետական սահմանները իրար չեն համապատասխանում: Հայ ժողովուրդը երկար դարեր կորցնելով իր պետականությունը չի դադարել իր հայրենիքը համարել Հայաստանը: Հայերը ոչ միայն հայրենիքի գաղափարն են վառ պահել, այլև իրենց ազգային բնակավայրի Հայաստան անունը:

Օտարները մեզ կոչում են արմեն, իսկ երկիրը՝ Արմենիա, արմենների անունով, բացառությամբ վրացիների, որոնք մեր երկիրը կոչում են «Սոմխեթի»:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՐՁՐԱՎԱՆԴԱԿ, ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԵՌՆԱՇԽԱՐՀ.—

Առաջավոր Ասիայի թվով երրորդ բարձրավանդակը, որ գտնվում է Իրանական և Անատոլիական բարձրավանդակների միջև: Այստեղ է ընթացել հայ ժողովրդի պատմական կյանքը, որից և նրա անվանումը: Բռնած տարածությունը մոտ 350.000 քառ կմ է:

Նա հայ ժողովրդի բնօրրան է, նրա հետ է կապված հայ ժողովրդի ողջ պատմական անցյալը: Գտնվելով Առաջավոր Ասիայի լեռների հանգույցում, նա միավորում է նրանց և, միաժամանակ, կապում է Առաջավոր Ասիան և ընդհանրապես Արևելքը Արևմուտքի հետ: Աշխարհագրական տեսակետից Հայկական բարձրավանդակի բնական սահմանը արևմուտքից Փոքր Ասիա թերակղզու հետ կազմում է Արևմտյան Եփրատը, անցնե-

լով Ակն (էգին) և Խարբերդ քաղաքներից արևմուտք։ Հարավից սահմանն անցնում է Գլխավոր կամ Հայկական Տավրոսով, շարունակվելով մինչև Զագրոշի սիստեմը։ Այս սահմաններում ընկած Հայկական բարձրավանդակը գեոմորֆոլոգիական և աշխարհագրական տեսակետից նաև իր ուրույն բնությամբ և պատմական անցյալով մի ամբողջություն է ներկայացնում։ «Հայկական բարձրավանդակ» հասկացությունը վաղուց ի վեր գործածական է գիտական աշխարհի կողմից։ Բոլոր անվանի աշխարհագրագետներն ու ճանապարհորդները իրենց կլասիկ աշխատություններում պահպանել են այդ տերմինը։ Նույնը պիտի ասել նաև հանրագիտական բառարանների և աշխարհագրական ձեռնարկների մասին։ Վերջում ասենք, որ բարձրավանդակ տերմինի տակ նկատի է ունեցվում ընդարձակ լեռնաշին մի մարզ, որն ընդգրկում է առանձին լեռնաշղթաներ, միջլեռնային գոգավորություններ և սարահարթային մասեր։ Հայկական բարձրավանդակին հաճախ տրվում է Հայկական լեռնաշխարհ անվանումը։ Սակայն ավելի ճիշտ է առաջինը։

ՀԱՅՆԱՆ կամ **ԽԱՅՆԱՆ**.— Կղզի Հարավային Չինական ծովում։ Չինարեն խայ՝ «ծով» և նան՝ «հարավ» բառերի միացումից։ Այսինքն «ծովից հարավ»։

ՀԱՅՈՅ ԾՈՅ.— Ներկա Ալեքսանդրեոպոլսի ծոցի (Միջերկրական ծովի հյուսիս-արևելքում) միջնադարյան անունն է։ Այդպես էր կոչվում ծոցը Կիլիկիայի Ռուբինյան թագավորության ժամանակ։

ՀԱՅՈՅ ՁՈՐ.— Պատմական գավառ Վանա լճի հարավում, որտեղով հոսում է Խոշաբ (Հորդում) գետը։ Պատմությունից հայտնի է, որ Ուրարտուի մայրաքաղաք Տուշպայում կամ Վանից ոչ հեռու Խոշաբ գետի հովտում բնակվում էին հայ-արմենները։ Այստեղից էլ այս ձորը կոչվել է Հայոց ձոր։ Պատահական չէ, որ հայ ժողովուրդը իր առաջացման ավանդական պատմությունը

կապում է նաև Հայոց ձորի հետ: Գավառում կան բազմաթիվ վանքեր և պատմական այլ հուշարձաններ:

ՀԱՅՔ.— Հին հայկական հեղինակների մոտ Հայաստան անվան փոխարեն գործածական է եղել Հայք անվանումը: Այս դեպքում «ք» տառը ավելացվում էր ժողովրդի անվանը, և դառնում էր երկրի անունը:

Այսպիսով, Հայք բառը իր մեջ ամփոփում է հայեր և Հայաստան հասկացությունները: Վերջում ավելացվող «ք» մասնիկը ոչ միայն հոգնակի ձևն է նշանակում, այլև ժողովրդի երկրի իմաստն է հաղորդում (ինչպես՝ պարսք-պարսիկներ և Պարսկաստան): Ինչպես հայտնի է, պատմական Հայաստանը քաղաքականապես բաժանվում է երկու մասի՝ Մեծ Հայք, այսինքն Մեծ Հայաստան և Փոքր Հայք, այսինքն Փոքր Հայաստան: Առաջինը համընկնում է Հայկական բարձրավանդակի հետ, որտեղ ընթացել է ու զարգացել հայ ժողովրդի ամբողջ քաղաքական ու մշակութային կյանքը: Մեծ Հայքը Արշակունիների ժամանակ բաժանվում էր 15 նահանգի կամ «աշխարհ»-ի, որոնցից ամեն մեկը իր հերթին բաժանվում էր գավառների: Մեծ Հայքի նկատմամբ կենտրոնական դիրք ուներ Այրարատը: Փոքր Հայքը տարածվում էր Եփրատից դեպի արևմուտք մինչև Անտիտավրոս լեռնաշղթան: Բյուզանդական տիրապետության ժամանակաշրջանում Փոքր Հայքը բաժանվում էր երեք վարչական մարզերի՝ Առաջին Հայք, Երկրորդ Հայք և Երրորդ Հայք:

ՀԱՅՔ.— Ամբողջ Հայոց ձորում՝ Վանա լճի ավազանում, հոշաբ գետի միջին և ստորին հոսանքում, հեք գյուղի մոտ: Ավանդությունը այս տեղի հետ է կապում Հայկի մենամարտը Բելի հետ, որտեղ Հայկը Բել-սար կամ Բելի սար լեռան վրա հաղթում է Բելին և ցրիվ տալիս նրա բանակը:

ՀԱՐԱՎ-ԱՐԵՎԵԼՅԱՆ ԱՍԻԱ.— Այս աշխարհագրական հասկացությունը ընդգրկում է Հնդկաչին թերակղզին և Մալայան արշիպելագը:

ՀԱՐԱՎ-ԱՐԵՎՄՏՅԱՆ ԱՍԻԱ.— Բնական մարզ, որն ընդգրկում է Արևմտյան Ասիայի հարավային մասը (Արաբական թերակղզին և նրան կից տերիտորիաները): Ողողվում է Միջերկրական, Կարմիր և Արաբական ծովերով, ինչպես նաև Պարսից ծոցի ջրերով:

ՀԱՆՈՎԵՐ.— Քաղաք ԳՅՀ-ում: Գերմաներեն նշանակում է «Բարձր ափ»: Քաղաքը գտնվում է Լեյնե գետի վրա:

ՀԱՅՅՈՆ.— Նավահանգիստ Հյուսիսային Վիետնամում: Անվանումը վիետնամերեն նշանակում է «ծովային պաշտպանություն»: Իր ժամանակին այդ անունը սազական է եղել նրան, քանի որ գտնվել է ծովափին: Բայց Կարմիր գետի տիղմը նրան այսօր շատ է հեռացրել ծովից:

ՀԱՆՈՅ.— Վիետնամի Դեմոկրատական Հանրապետության մայրաքաղաքը: Գտնվում է Կարմիր գետի վրա: Անվանումը նշանակում է «գետով շրջապատված»:

ՀԱՍԱՐԱԿԱԾԱՅԻՆ ԳՎԻՆԵԱ.— Պետություն Արևմտյան Աֆրիկայի Գվինեական ծոցի ափին: Հասարակածային Գվինեա պետության անվան ստուգաբանությունը աշխարհին է: Նա Գվինեա է կոչվում, որովհետև գտնվում է համանուն ծոցի ափին: Հասարակածային է, որովհետև գտնվում է հասարակածին մոտ: Անկախություն ստացավ 1968 թվականի նոյեմբերի 12-ին, մինչ այդ իսպանական տիրապետություն էր: Հասարակածային Գվինեան բաղկացած է երկու մասից՝ ցամաքային և կղզային: Մայրաքաղաք Սանտա-Իզաբելան գտնվում է Ֆերնանդո-Պո կղզու վրա:

ՀԱՎԱՅԱՆ ԿՂԶԻՆԵՐ.— Անցյալում Սանդվիչյան: Խաղաղ օվկիանոսում, Հյուսիսային Պոլինեզիայում: Անունը կրղզիների բնիկների՝ հավայերեն լեզվից է և նշանակում է «աստվածների տեղ»: Արշիպելագը բաղկացած է թվով 24 խոշոր և փոքր կղզիներից: 16.700 քառակուսի կիլոմետր ընդհանուր մակերեսով: Մովազնաց Ջեմս Կուկը իր երկրորդ ճանապարհորդության ընթացքում այցելեց Հավայան կղզիներ, որը, սակայն, կորստաբեր եղավ նրա համար: Բնիկների հետ ընդհարման ժա-

մանակ նա սպանվեց: Հավայան կղզիները համարվում են ԱՄՆ-ի շտատներին (նահանգներին) մեկը:

ՀԱՎԱՆԱ.— Կուբայի մայրաքաղաքը: Կոչվել է այստեղ բնակվող հնդկական ցեղերին մեկի անունով: Հիմնադրվել է 1515 թվականին:

ՀԱՎՐ.— Ֆրանսիական նավահանգիստ Լա-Մանշի վրա: Միջին ֆրանսերեն լեզվում նշանակում է նավահանգիստ:

ՀԱՐԱՎՍԼԱՎԻԱ.— Պետություն հարավային Նվրոպայում: Հարավսլավիան որպես պետություն աշխարհի քաղաքական քարտեզի վրա երևաց 1919 թվականի դեկտեմբերին: Սկզբում նա կոչվում էր սերբերի, սլավոնների և խորվաթների պետություն՝ երկրում բնակվող հիմնական երեք ժողովրդի անունով: 1919 թվականից վերանվանվեց Հարավսլավիա, կամ, ինչպես իրենք են անվանում, Յուգոսլավիա, որը նշանակում է հարավային սլավոնների երկիր: Սլավոնական լեզվական խմբին են պատկանում Հարավսլավիայի հետևյալ ժողովուրդները՝ սերբերը, խորվաթները, չեռնոգորցիները և բոսնացիները: Այսպիսով, Հարավսլավիան ազգային պետություն չի հանդիսանում և չի կրում մեկ ժողովրդի անուն:

ՀԱՐՅ.— Լեռնային զանգված Գերմանիայում: Հին հռոմեացիների լեզվով հարթ՝ «անտառ» բառից: Լեռները այդպես են կոչվել անտառապատ լինելու պատճառով:

ՀԵՐՐԻԴՅԱՆ ԿՂԶԻՆԵՐ.— Կղզիների խումբ Շոտլանդիայի հյուսիս-արևմուտքում: Կելտերեն է՝ «կղզիներ» բառից և Բրիդա սրբուհու անունից, որտեղ բնակվել է նա:

ՀԵԼՂՈԼԱՆԴ.— Փոքր կղզի Հյուսիսային ծովում: Գերմաներեն հայլիգ՝ «սուրբ» և լանդ՝ «երկիր» բառերի միացումից: Այդպես է կոչվում այստեղ կառուցված և աստվածներին նվիրված տաճարների պատճառով: Կղզին իշխում է էլբայի գետաբերանի վրա և շատ կարևոր է իր ստրատեգիական դիրքով:

ՀԵԼԻՈՊՈԼԻՍ.— Քաղաք Եգիպտոսում: Փաստորեն Կահիրեի հյուսիս-արևելյան շարունակությունը: Հունարեն հե-

լիոս՝ «արև» և պոլիս՝ «քաղաք» բառերի միացումից։ Այսինքն «Արևի քաղաք»։ Հին Հելիոպոլիսում եղած տաճարը նվիրված էր արևի աստված Ռաին։ Հելիոպոլիս է կոչվել հնում նաև Բաալբեկը (Լիբանանում)։

ՀԵԼԼԵՍՊՈՆՏՈՍ կամ **ՀԵԼԼԵՍՊՈՆՏ**.— Դարդանել նեղուցի պատմական անվանումը։ Անվան ստուգաբանության հիմքում ընկած է հունական ավանդությունը, ըստ որի Բեռլթիայի (Հունաստանի մի մասի) Աթամաս թագավորի որդիներ Հելլեսը և Ֆրիքսոսը խորթ մոր հալածանքից ազատվելու համար նստում են ոսկի գեղձով (մորթով) խոյի վրա և փախչում։ Անցնելով էգեյան ծովը և մտնելով ներկա Դարդանելի նեղուցը, Հելլեսը խոյից վայր է ընկնում և խեղդվում։ Այստեղից էլ նեղուցը ստանում է Հելլեսպոնտոս կամ Հելլեսպոնտանունը։ Ֆրիքսոսը ոսկեգեղձ խոյի վրա նստած լողում է և հասնում Կոլխիդա։ Ավանդությունը հետագայում Կոլխիդա է բերում արգոնավորդներին, որոնք փնտրում էին ոսկեգեղձը։ Այս ավանդությունը դառնում է Եվրիպիդեսի «Մեդեա» նշանավոր դրամայի սյուժեն։

ՀԵԼՍԻՆԳՅՈՐՍ.— Հելսինկի քաղաքի շվեդական անվանումն է, որը ծագել է հելսինգ ցեղի անունից և ավելացվել շվեդերեն ֆորս՝ «ջրվեժ» բառը։

ՀԵԼՍԻՆԿԻ.— Ֆինլանդիայի մայրաքաղաքը։ Հելսինգ կոչվող ժողովրդի անունից։ Քաղաքը սկզբում հիմնադրվել է ջրվեժի մոտ։ Մինչև 1919 թվականը կոչվում էր Հելսինգֆորս։

ՀԵԿԼԱ.— Գործող հրաբուխ Իսլանդիայում։ Անունը դանիերեն լեզվից է և նշանակում է «թիկնոց» (պլաշշ)։ Լեռան գագաթին հաճախ խառնարանից դուրս եկած հրաբխի գոլորշիները ծածկում են գագաթը, կարծես նմանվելով թիկնոցի։

ՀԵՅԴԵԼԲԵՐԳ.— Քաղաք ԳՅՁ-ում։ Միջին, վերին գերմաներեն հեյդե՝ «անմշակ» և բերգ՝ «լեռ» բառերից։

ՀԵՋԱՍ.— Պատմական մարզ Կարմիր ծովի արաբական ափին։ Արաբերեն հեջաս նշանակում է «սահման»։

ՀԵՌԱՎՈՐ ԱՐԵՎԵԼՔ.— «Հեռավոր Արևելք» հասկացությունը աշխարհագրական գրականության մեջ գործ էածվում երկու իմաստով: Մի դեպքում «Հեռավոր Արևելք» ասելով նկատի են ունենում Սովետական Միության ծայր արևելյան հատվածը, որը իրենից ներկայացնում է ՍՍՀՄ-ի խոշոր տնտեսա-աշխարհագրական շրջաններից մեկը և իր մեջ ընդգրկում է Ամուրի, Մագադանի, Կամչատկայի, Սախալինի մարզերը, ինչպես նաև Խաբարովսկի և Պրիմորիեի երկրամասերը: Մյուս դեպքում՝ ավելի լայն առումով «Հեռավոր Արևելքի» մեջ մտնում են Չինաստանը (արևելյան մասը) և Խաղաղ օվկիանոսի արևմտյան մասին հարող երկրները՝ Կորեան ու Ճապոնիան (Երբեմն Հեռավոր Արևելքի երկրների շարքին են դասվում նաև Ֆիլիպինները): Հեռավոր Արևելք անվանման հիմքում ընկած է «արևելք» հասկացությունը, որը դարձել է լրացյալ և ավելացվել «հեռավոր» բառը, որը ցույց է տալիս այդ երկրների դիրքը Եվրոպայի նկատմամբ:

ՀԵՐԿՈՒԼԱՆՈՒՄ.— Քաղաք Իտալիայում, որը կործանվեց Վեզովի ժայթքումից 79 թվականին: Այստեղ կար մի տաճար, որը նվիրված էր Հերկուլեսին և որի անունով էլ կոչվում էր քաղաքը:

ՀԻՄԱԼԱՅԱՆ ԼՈՒՆԵՐ.— Ասիայում, Հնդկաստանի հյուսիսում երկրագնդի ամենաբարձր լեռնաշղթան: Սանսկրիտերեն հիմա՝ «ձյուն» և ալայա՝ «բնակատեղի» բառերից: Այսինքն «ձյունների բնակատեղի»։ հիմալայա բառը նշանակում է նաև «ձյան բնակիչ»: Այս անվան առաջացումը կապված է հին հնդկական դիցաբանության հետ, ըստ որի Հիմալայան եղել է լեռների արքան և դիտվել որպես ձյան բնակիչ: Հնդիկները Գանգեսին համարում են Հիմալայի դուստրը: Հետևապես և համարում են սրբազան գետ: Հիմալայները մարդկանց միշտ էլ դրավել են իրենց վեհությունը և չգերազանցված բարձրությունը:

ՀԻՆԴՈՒԿՈՒՇ.— Աշխարհի բարձրագույն լեռնային սիստեմանե-

րից մեկը, որը հիմնականում տարածվում է Աֆղանըստանի սահմաններում: Հինդուկուշի հյուսիս-արևելյան շարունակութունը հասնում է մինչև Պամիրի լեռնաշխարհ: Անվան հիմքում ընկած են հինդու՝ «հնդկական» և կուշ՝ կամ կուխ՝ «լեռ» բառերը: Այսինքն «Հնդկական լեռ»: Այս անունը պարսիկները վերափոխեցին իրենց եղանակով և կոչեցին Հինդուկուշ: Այդ էլ մեկնաբանվում է, որպես թե երբ հյուսիսից եկող օտար նվաճողները ներխուժել են Հնդկաստան, նրանք հաղարավոր հնդիկների գերել ու քշել են դեպի հյուսիս՝ դեպի Հինդուկուշի լեռներն ու լեռնանցքները և աշխատեցրել տեղի հանքերի ու ճանապարհների վրա: Հնդիկները լինելով տաք կլիմայի սովոր մարդիկ, չէին դիմանում այնտեղի դաժան ցրտերին և մասսայաբար ոչնչանում էին: Այստեղից էլ իբր առաջացել է այդ լեռների «Հինդուկուշ» անվանումը, որը պարսկական եղանակով մեկնաբանելով նշանակում է «հնդիկին կործանող» կամ «հնդիկին սպանող»:

ՀՅՈՒՍԻՍԱՅԻՆ ԵՐԿԻՐ.— Արշիպելագ Հյուսիսային սառուցյալ օվկիանոսում, Լապտևների և Կարայի ծովերի սահմանում:

Հյուսիսային Երկրի գլուտը Արկտիկական հայտնագործումների պատմության մեջ կարևոր իրադարձություն էր այն տեսակետից, որ դրանով ընդարձակվեց մարդկանց պատկերացումը Հյուսիսային սառուցյալ օվկիանոսի ավազանի մասին: Հյուսիսային Երկիր կըզգինների իսկական հայտնաբերումը տեղի ունեցավ 1913 թվականի սեպտեմբերի 3-ին Բ. Վիլկիցկու արշավախմբի կողմից: Սակայն սկզբում մի բան պարզ չէր, թե նոր հայտնաբերած երկիրը կըզլի՞ է, թե արշիպելագ: Այդ պարզվեց տասնյոթ տարի հետո միայն: Նոր հայտնաբերած երկիրը կոչվեց Նիկոլայ II թագավորի անունով: Ռուսաստանում սովետական կարգերի հաստատումից հետո՝ 1918 թվականին բեռնային այս արշիպելագը Հյուսիսային Երկիր անվանվեց, նկատի ունե-

նալով նրա դիրքը Եվրասիա ցամաքի նկատմամբ, 1930 թվականին այս երկիրը եկավ Գ. Ա. Ուշակովի գլխավորությամբ մի արշավախումբ. այն պարզեց, որ Հյուսիսային Երկիրը բաղկացած է չորս մեծ և մի շարք մանր կղզիներից, ունի ավելի մեծ տարածություն, քան Բելգիա պետությունը, կամ Հայկական ՍՍՀ-ն:

Հյուսիսային Երկիր արշիպելագի ուսումնասիրությունից հետո, նրա քարտեզի վրա մեկը մյուսի հետևից երևացին Պիոներ, Կոմսոմոլեց, Բոլշևիկ, Հոկտեմբերյան հեղափոխության անունները կրող կղզիներ: Նրանց միջև ընկած նեղուցներն էլ կոչվեցին Կարմիր բանակի և Շոկալսկու անուններով:

ՀՅՈՒՍԻՍԱՅԻՆ ԾՈՎ.— Ծով Հյուսիսային Եվրոպայում: Այդպես է կոչվել Եվրոպայի նկատմամբ ունեցած իր դիրքի պատճառով: Մյուս կողմից հոլանդացիները այդպես են անվանել ի հակադրություն Զյուդերզեյի, որը գտնվում է նրանից հարավ: Կոչվում է նաև Գերմանական ծով:

ՀՅՈՒՍԻՍԱՅԻՆ ՍԱՌՈՒՅՅԱԼ ՕՎԿԻԱՆՈՍ.— Երկար ժամանակ այս օվկիանոսի անվանման համար անմիաբանություն գոյություն ունեի: Նրան կոչում էին Հյուսիսային սառուցյալ ծով, Հյուսիսային Բեռալյին ծով, Արկտիկական ծով: Վերջապես, 1935 թ. հունիսի 27-ին սովետական կառավարության որոշումով հաստատվեց Հյուսիսային սառուցյալ օվկիանոս անվանումը:

ՀՆԴԿԱԿԱՆ ՕՎԿԻԱՆՈՍ.— Գտնվում է Աֆրիկայի, Ասիայի և Ավստրալիայի միջև: Հնդկական օվկիանոսն իր ներկա անունը ստացել է աշխարհագրական մեծ հայտնագործումների ժամանակ, երբ հայտնի դարձավ, որ նա ողողում է Հնդկաստանի ափերը: Այլ խոսքով Հնդկաստան անունը տարածվեց նրա ափերը ողողող օվկիանոսի վրա:

ՀՆԴԿԱՋԻՆ.— Թերակղզի Հարավ-Արևելյան Ասիայում: Այս անունը շատ կարճ և դիպուկ կերպով բնորոշում է թերակղզու անվանման առաջացումը: Ընկած լինելով Հնդկաստանի և Չինաստանի միջև, նա մի տեսակ կա-

մուրջ է հանդիսացել հին աշխարհի այս երկու կուլտուրական կենտրոնների միջև: Երկար դարեր Հնդկաչինը զարգացել է Հնդկաստանի և Չինաստանի ազդեցության ներքո թե՛ ապրելակերպի, թե՛ կենցաղի և թե՛ կրոնի առումով: Հնդկականը ազդել է երկրի արևմուտքի և հարավի, իսկ չինականը՝ հյուսիսի և արևելքի վրա:

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆ.— Պետութուն Հարավային Ասիայում: Հնդկաստան անվանման առաջացումը կապված է Ինդոս գետի հետ, որի հովտի վրայով հնդիկները ցամաքային կապ են պահպանել Առաջավոր Ասիայի երկրների, հատկապես իրենց անմիջական հարևանի՝ Իրանի (Պակիստանի) հետ: Հենց պարսիկներն էլ ամենից շուտ ծանոթանալով՝ իրենց հարևան երկրին Ինդոս գետի անունով կոչեցին Հինդուստան, այսինքն «Հինդոս գետի երկիր»: Պարսիկներից այդ անունը անցավ այլ ժողովուրդների, այդ թվում նաև Հայերին՝ արդեն որոշ վերափոխումներով դառնալով Հնդկաստան:

Սկզբնական շրջանում Հնդկաստան կամ Հինդուստան ասելով հասկանում էին միայն այն երկիրը, որը տարածվում էր Ինդոս գետի ստորին հոսանքում: Սակայն աստիճանաբար այդ անունը անցավ նաև Ինդոսից արևելք գտնվող Գանգեսի ավազանի վրա և ապա թերակղզու այն մասի վրա, որին այդ ժամանակներում հնդիկները Դեկան էին անվանում, որը «հարավ» կամ «աջ կողմ ընկած երկիր» է նշանակում (երբ դեմքդ ուղղում ես դեպի արևելք): Ժամանակի ընթացքում Հրնդկաստան անունը տարածվեց ամբողջ երկրի վրա:

1947 թվականին Հնդկաստանի տերիտորիան բաժանվեց երկու պետութունների միջև և Ինդոս գետն էլ, որը տվել է իր անունը երկրին, մնաց ամբողջապես Պակիստանի սահմաններում: Այդ կապակցությամբ Հրնդկաստանը վերականգնեց իր հնագույն ավանդական Բհարատա անունը, որը և հաստատված է երկրի սահմանադրության մեջ: Բհարատա ավանդական անունը գալիս է հնդկական «Մահաբհարատա» էպոսից: Բհա-

րատան համարվում է հին հնդկական դիցաբանության մեջ հիշատակված արքայազուններից մեկը: Չնայած երկրի ավանդական անունն է վերականգնված, բայց թե խոսակցական լեզվում և թե գրականության մեջ գործածական է մնացել Հնդկաստան անունը:

Միջին դարերում, մասնավորապես Աշխարհագրական Մեծ հայտնագործումների դարաշրջանում, Հընդկաստան էին կոչվում ընդհանրապես Արաբիայից արևելք ընկած, այսպես կոչված, մոսսոնային Ասիայի շատ երկրներ: Այսօր էլ այդ մասի աշխարհագրական շատ անվանումներ կազմված են «Հնդկաստան» կամ «հնդկական» բառերից, ինչպես օրինակ, Հնդկաստանից արևելք ընկած թերակղզին կոչվում է Հնդկաչին, իսկ նրանից հարավ-արևելք ցրված կղզիների խումբը՝ Ինդոնեզիա («Կղզային Հնդկաստան»):

ՀՈՒՆԴԻԱ.— Նիդերլանդների մյուս գործածական անունը: Առաջին բացատրությամբ այն առաջացել է հոլանդերեն հոլլ՝ «հարթ» և լանդ՝ «երկիր» բառերից: Մյուսը, գերմաներեն հոլց՝ «փայտ», այսինքն անտառի իմաստով և լանդ՝ «երկիր» բառերից: Այդ անտառները ներկայումս գոյություն չունեն:

ՀՈՒՍՏԻԱ.— Կղզի Ճապոնիայում: Ճապոնական արշիպելագում նա իր մեծությամբ երկրորդ կղզին է: Հոկայդո ճապոներեն նշանակում է «ճանապարհ դեպի Հյուսիսային ծով», այսինքն դեպի Օխոտի ծով, քանի որ բուն Ճապոնիայից՝ Հոնսյուից դեպի Հյուսիսային ծով դնալիս պետք է անցնել Հոկայդո կղզով:

ՀՈՒՍՏԻԱ.— Երկաթուղային կայարան Հայկական ՍՍՀ-ում: Նախկինում Սարդարաբադ: Շատ հաճախ շփոթում են և հավասարության նշան դնում Հոկտեմբեր (կայարանի) և Հոկտեմբերյան (քաղաքի) անվանումների միջև: Դա ճիշտ չէ, որովհետև Հոկտեմբեր կայարանը և համանուն գյուղը նախկին Սարդարաբադն են: Չնայած ներկայումս Հոկտեմբեր կայարանը փաստորեն միացել է Հոկտեմբերյան քաղաքին, բայց Հոկտեմբեր կայարա-

նը (նախկին Սարգարաբադը) ավելի հին է (նույնը և գյուղը), իսկ Հոկտեմբերյան քաղաքը ստեղծվել է նորերս:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐՅԱՆ.—Շրջանային կենտրոն Հայկական ՍՍՀ-ում: Այդպես է կոչվել ի պատիվ 1917 թվականի Հոկտեմբերյան հեղափոխության: Հոկտեմբերյանը հիմնվել է միանգամայն ամալի տեղում, նախկին Սարգարաբադ (Հոկտեմբեր) կայարանից ոչ հեռու:

ՀՈՆԴՈՒՐԱՍ.—Պետություն Կենտրոնական Ամերիկայում: Անվանումը իսպաներեն օնդուրաս՝ «խորություններ» բառից. երևի Ատլանտյան օվկիանոսում բազմաթիվ խորությունների առկայության շնորհիվ:

Այս անվանումը տվեց Քրիստափոր Կոլումբոսը, որը իր չորրորդ ճանապարհորդության ժամանակ, 1502 թվականին մոտենալով ներկա Հոնդուրասի ափերին՝ խորությունների և ջրապտույտի պատճառով չկարողացավ խարխալ գցել:

ՀՈՆԻԱ.—Պատմական երկիր անտիկ աշխարհում, որը տեղում է Փոքր Ասիայի հարավ-արևմտյան ափերին և կից կղզիներին: Դրանք բնակեցված էին հունիացի անուն կրող, բայց հունական ցեղախմբին պատկանող ժողովրդով: Տե՛ս նաև Հունաստան անվանման ստուգաբանությունը:

ՀՈՆԻԱԿԱՆ ԾՈՎ.—Միջերկրական ծովի մի մասը, Իտալիայից հարավ, հունական հունիացի կոչվող ցեղախմբի անունով:

ՀՈՆԿՈՆԳ.—Անգլիական գաղութ Չինաստանում: Չինարեն՝ «հաճելի» կամ «սիրելի նավահանգիստ»: Ներկայումս հայտնի է Սյանգան անունով:

ՀՈՆՈՒՆԴԱՆ.—Քաղաք Հավայան կղզիներում: Կղզիները ներկայումս կազմում են ԱՄՆ-ի նահանգներից մեկը: Հոնոլուլու անվանումը ազաջացել է հավայերեն հոնո՝ «նավահանգիստ» և լուլու՝ «խաղաղ» բառերից:

ՀՈՆՍՅՈՒ կամ **ՀՈՆԴՈՒ.**—Ճապոներեն հոն՝ «գլխավոր», սյու՝ «երկիր» բառերից՝ գլխավոր կղզի: Ի տարբերություն

մյուս երեք կղզիների Հոնսյուն Ճապոնիայի հիմնական
մասն է, նրա կորիզը:

ՀՈՐԴԱՆԱՆ.— Արաբական պետութիւն Մերձավոր Արեւելքում
կոչւում է Հորդանան գետի անունով: Իսկ գետի անունն
էլ նշանակում է հոսք: Այսինքն դեպի ծով հոսող, քանի
որ գետը թափւում է Մեռյալ ծովը:

ՀՈՐՆ ՀՐՎԱՆԴԱՆ.— Հարավային Ամերիկայի ծայր հարավա-
յին կետը: Հայտնաբերւել է 1616 թվականին, կեմերի
և Սխոուտենի գլխավորած արշավախմբի կողմից: Հըր-
վանդանը այսպէս կոչւեց ի պատիւ Սխոուտենի հայ-
րենի Հորն քաղաքի:

ՀՈՆՆՈՍ.— Գետ Եվրոպայում, սկիզբ է առնում Շվեյցարա-
կան Ալպերից: Անվան ծագումը կելտերեն «ջուր» բա-
ռից է: Այսպիսով, հասարակ անունը դարձել է աշխար-
հագրական հատուկ անուն:

ՀՈՐՈՍ.— Կղզի էգեյան ծովում. Փոքր Ասիայի ափերից մոտ
30 կմ հեռավորութեան վրա: Հունարեն ոռոգում՝ «վարդ»
բառից: Կղզու պահապանը համարւում էր Հելիոս (Արեւ)
աստվածը, որին նվիրված կոթողը դասւել է «աշխարհի
յոթ հրաշալիքների» շարքին:

ՀՈՍՍ.— Իտալիայի մայրաքաղաքը: Հռոմի անվանման մա-
սին հայտնի է դասական այն միջը (պատմաղրույցը),
ըստ որի «Հռոմ» անվանումը քիսեցնում է Ռոմուլ
(Ռոմուլոս) անունից, որն իբր այդ քաղաքի հիմնա-
դիրն էր: Ավանդութիւնը այդ մասին ասում է հետեւյա-
լը, որ երկու եղբայրներ՝ Ռոմուլն ու Ռեմը Տիրը գետի
ափին, Պալատինյան բլուրի ստորոտում գտնվող մի
այրում, կերակրւում են գայլի կողմից: Երբ Ռոմուլը
մեծանում է, հիմնադրում է քաղաքը, որի անունով էլ
կոչւում է Հռոմ: Իտալերեն Ռոմա: Ահա թե ինչու Հռոմի
խորհրդանիշը համարւում է մանուկներին կերակրող
գայլը: Հռոմի համար ժամանակի ընթացքում գործա-
ծական է դարձել և թեւավոր խոսքի ուժ ստացել «Հա-
վերժական քաղաք» պատկերավոր անվանումը: Դրանով
ուզում են շեշտել Հռոմի «մշտնջենականութիւնը»,
«հավերժութիւնը»:

ՀՐՈ ԵՐԿԻՐ.— Արշիպեւագ Հարաւային Ամերիկայի հարա-
վում, որից բաժանւում է Մագելանի նեղուցով: Հրո-
Երկրին այդ անունը տվել է անվանի ծովագնաց Ֆերդի-
նանդ Մագելանը: Երբ նրա էքսպեդիցիան 1520 թվա-
կանին անցնում էր այժմ նրա անունը կրող նեղուցով,
նրանք նկատում են, որ հարաւում գտնւող կղզում կրակ
է վառւում: Պարզւում է, որ դա բնիկների խարույկնե-
րի լույսն է: Նրանք այդ խարույկների շուրջը տաքանում
էին կամ էլ տեղատվության ժամանակ համարում ձրկ-
ներ: Այդ անվերջ երեացող կրակները հիմք տվեցին Մա-
գելանին կղզուն անվանել «Տիերա դել ֆուեգո», որը
խապաներեն բառացի նշանակում է «Կրակի» կամ «Հրո
Երկիր»:

ՀՈՒԴՁՈՆ.— Գետ Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում, որը
թափւում է Ատլանտյան օվկիանոս: Հայտնաբերվել է
1610 թվականին անգլիացի արկտիկական ծովագնաց
Հենրի Հուդզոնի կողմից:

ՀՈՒԴՁՈՆԻ ԾՈՑ.— Ծոց Կանադայում: Հայտնաբերվել է 1610⁹
թվականին անգլիացի արկտիկական ծովագնաց Հենրի
Հուդզոնի կողմից, որի պատվին և կոչվել է:

ՀՈՒՄԲՈՂՏ.— Աշխարհի քարտեզի վրա այս անունով բազ-
մաթիւ տեղանուններ կան: Նրանք կրում են Ալեքսանդր
Հումբոլդտի անունը (1769—1859 թթ.): Հումբոլդտը
համարւում է տասնիններորդ դարի մեծ լուսավորիչնե-
րից մեկը: Նա ոչ միայն եղել է անվանի աշխարհագրա-
գետ և ճանապարհորդ, այլև մեծ բնախույզ: Նրա ան-
վամբ կա քաղաք, լիճ, ծոց և գետ ԱՄՆ-ում: Լեռներ¹⁰
Կենտրոնական Ասիայում, Ավստրալիայում, Նոր Զե-
լանդիայում և Նոր Գվինեայում:

ՀՈՒՆԱՍՏԱՆ.— Պետութուն Հարավային Եվրոպայում: Այս
երկրի հայերեն անվան առաջացման հիմքում ընկած է
Հոնիա երկրի անունը, որը եղել է հունական ցեղախում-
բերից մեկի հայրենիքը: Հույն ժողովրդի ձևավորման
գործում մեծ դեր խաղացին հետևյալ գլխավոր ցեղա-
խմբերը՝ աբայացիները, դորիացիները և հոնիացիները:

Վերջիններս բնակվում էին Փոքր Ասիա թերակղզու հարավ-արևմտյան մասում և կից կղզիներում, որը հայտնի էր Հոնիա անվան տակ: Այդ ավերին, ինչպես նրանց հարող կղզիներում, բարձր ծաղկման հասան և հունական մշակույթի լուսապսակ դարձան հոնիական տասներկու քաղաքներ, որոնցից առավել նշանավորներն էին՝ Միլետը, Հալիկաոնասը, Հեփեսոսը:

Ինչպես հայտնի է, հայերը տերիտորիալ տեսակետից ավելի մոտ էին Հոնիային, և հելլենական աշխարհի հետ էլ կապվում էին նրա միջոցով, ժամանակի ընթացքում «Հոնիա» անվան տակ նկատի ունեին հելլենական (հունական) աշխարհը ընդհանրապես: Երբ այս երեք ժողովուրդներից, այսինքն աքայացիներից, դորիացիներից և հոնիացիներից ձևավորվեց հույն ժողովուրդը, հայերը շարունակեցին Հոնիա անունը տարածել ողջ հելլենական աշխարհի վրա՝ Հոնիա բառին ավելացնելով պահլավերեն «ստան» մասնիկը՝ և ի վերջո դարձրին «Հունաստան»:

ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ.— Պետութուն կենտրոնական Եվրոպայում, հունգար ուգրոֆինական ժողովրդի անունից, որոնք երևան եկան Եվրոպայում 9—10-րդ դարերում: Հետագայում ձուլվեցին տեղական ժողովուրդների հետ:

ՀՈՒՐՈՆ լիձ.— Հյուսիսային Ամերիկայի Մեծ լճերից 3-րդն է: Հնում լճի շրջակայքում բնակվում էր մի ցեղ, որոնք գլխի մազերը միշտ ցցված վիճակում էին պահում, որով և տարբերվում էին մյուսներից: Այստեղից էլ Հուրոն անունը, որը բառացի նշանակում է «խոզի բաշ»:

2

ԶԻԹՆՆՅԱՅ լեռ.— Ոչ բարձր լեռ Երուսաղեմի մոտ: Այդպես է կոչվել լեռը նրա շուրջը ձիթենիների առատությամբ պատճառով: Ըստ ավանդության այս լեռան վրա Քրիստոսը նախքան խաչվելը աղոթել է: Դրա համար էլ քրիս-

տոնեական աշխարհում համարվում է սրբազան լեռ:
Լեռան ստորոտում է գտնվում Գեթսեմանի պարտեզը,
որը նույնպես նվիրական վայր է քրիստոնեական աշ-
խարհում:

Ղ

ՂԱԶԱԽՍՏԱՆ.— Սովետական Միութենական Հանրապետու-
թյուն: Այդպես է կոչվում ղազախ ժողովրդի անունով և
ավելացրած ստան՝ «երկիր» մասնիկը: Ինչ վերաբերում
է ղազախ էթնոնիմի առաջացմանը, ապա այն կապ-
վում է «ազատ», «ազատ մարդ» բառերի հետ:

ՂԸԶԸԼ-ԻՐՄԱԿ.— Գետ Թուրքիայում: Թուրքերեն ղըզըլ՝ «կար-
միր» և իրմակ՝ «գետ» բառերի միացումից:

ՂՐԻՄ.— Թերակղզի Սև ծովում: Անվան առաջացումը մեկնա-
բանվում է երկու կերպ: Առաջինը՝ Կրիմ քաղաքի անու-
նից, որը գտնվում էր Կաֆայից 22 կմ արևմուտք: Երկ-
րորդը՝ մոնղոլերեն կերիմ՝ «գոտի», «պատնեշ» բա-
ռից: Այդպես է կոչվել կամ բերդերի ավերակների
պատճառով, որը մոնղոլները գտան ներկա Ղրիմում,
կամ էլ լեռների գոտու տեսքի համար, որոնք Ղրիմը
մեկուսացնում են ծովից: Ղրիմի պատմական անունն
է Տավրիդա:

Ճ

ՃԱՊՈՆԻԱ.— Պետություն Արևելյան Ասիայում: Ճապոներեն
նիպոն: Անվանման հիմքում ընկած է նի՝ «արև» և պոն՝
«երկիր»՝ «արևի երկիր»: Բայց տարածվեց չինական
Ջիպանգո աղավաղված ձևը, որը նշանակում է «ծագող
արևի երկիր»: Ըստ հին պատկերացման Ճապոնիայից
է սկսում արևը իր շուրջերկրյա ճանապարհորդությունը:
Այդ բանը արտահայտված է Ճապոնիայի պետական

դրոշի վրա: Այն տրված է կարմիր շրջանակի ձևով սպիտակ կտորի վրա:

Սակայն «ծագող արևի երկիր» անունը կրող աշխարհում արևը այնքան էլ առատ չի: Շրջապատող ջրային ընդարձակությունները և ծովային հոսանքները տարվա մեկ երրորդը դարձնում են մառախլապատ՝ անձրևային: **ՃԱՎԱ.**— Ինդոնեզիայի կղզիներից մեկը: Սանսկրիտերեն (հին հնդկերեն) ջավա՝ «գարի» բառից է: Կրճատված ձևն է տեղական ճավադվիվա անվանման, որը նշանակում է «Գարու կղզի»:

ՃԵՆՈՎԱ, ԶԵՆՈՎԱ.— Քաղաք և նավահանգիստ Իտալիայում: Ստուգաբանությունը ենթադրվում է երկու կերպ: ա) Գենուատ լիգուրական ցեղի անունից, բ) Կելտերեն գենո՝ «գետաբերան» բառից:

Մ

ՄԱԱՍ.— Գետ Ֆրանսիայում և Բելգիայում: Գերմաներեն մոսս՝ «ճահիճ» բառից: Այդպես է կոչվել, որովհետև գետը իր ստորին հոսանքում հոսում է ճահճոտ դաշտերով:

ՄԱԱՍՏՐԻՆՏ.— Քաղաք Նիդերլանդիայում: Անունը ստացել է Մասս գետից, որի մոտ գտնվում է քաղաքը և հոլանդերեն տրիխտ՝ «գետանցք» կամ լատիներեն տրայեկտում՝ «ճանապարհ, ուղի» բառերի միացումից:

ՄԱԳՆԱՒԱՆ.— Քաղաք Հեռավոր Արևելքում, Օխոտի ծովի ափին: Անունը առաջացել է էվենկերեն մոնգոլան՝ «ծովային նստվածքներ» բառից:

ՄԱԳԻԲՈՒՐԳ.— Քաղաք ԳԴՀ-ում: Քաղաքը աճել է Սուրբ Մագդալենային նվիրված եկեղեցու շուրջը, իսկ բուրգ գերմաներեն նշանակում է «ամրոց» կամ «բերդ»:

ՄԱԳԵԼԱՆԻ ՆԵՂՈՒՅ.— Նեղուց Հարավային Ամերիկայի հարավում: Հայտնաբերվել է 1520 թվականին Իսպանիայում ծառայության մեջ գտնվող պորտուգալացի ծովա-

գնաց Ֆ. Մագելանի կողմից (1480—1521 թթ.):

ՄԱԳՆԻՏՆԱՅԱ.— Լեռ Ուրալում: Այդպես է կոչվել մագնիսական երկաթաքարի մեծ պաշարների պատճառով:

ՄԱԳՆԵՏՈԳՈՐՍԿ.— Քաղաք Ուրալում: Ռուսերեն մագնիտ՝ «մագնիտական» և գորա՝ «լեռ» բառերի միացումից: Այդպես է կոչվել Մագնիտնայա լեռան մոտ գտնվելու պատճառով:

ՄԱԴԱՍԿԱՐ.— Կղզի Աֆրիկայի արևելյան ափերի մոտ: Հայտնաբերվել է 1500 թվականին Դիեգո Դիաշի կողմից: Բայց եվրոպացիները առաջին անգամ այս կղզու մասին իմացել էին Մարկո Պոլոյից (XIV դարում) որը իր հերթին լսել էր արաբ վաճառականներից Մադեյգասկար անվան տակ: Այն մեկնաբանվեց իբրև մադեգասների կամ մարգաշների երկիր և ձևափոխվելով Մադագասկար դարձավ: Բնիկ ժողովուրդը իրեն մադեսաս կամ մալգասի է անվանում: Նա հանդիսանում է մալայացիների հետնորդ, բայց տեղական բնակիչների հետ խառնված:

ՄԱԴԵՅՐԱ.— Կղզիների խումբ Ատլանտյան օվկիանոսում, Աֆրիկայի ափերից հյուսիս-արևմուտք. գլխավոր կղզին է Մադեյրա: Պորտուգալերեն մադեյրա նշանակում է «անտառային»: Մադեյրան հայտնաբերվել է և այդպես է կոչվել 1420 թվականին պորտուգալացիների կողմից: Իր ժամանակին իրոք որ եղել է անտառապատ:

ՄԱԴՐԱՍ.— Քաղաք Հնդկաստանում: Անունը սանսկրիտերեն Մանդարաշ բառից է, որը նշանակում է «Մանդայի արքայություն»: Իսկ Մանդան, հնդկական դիցաբանությունում, ստորերկրյա աստվածներից է: Մանդային ավելացվել է բաշ՝ թագավորություն բառը և ստացվել է Մանդարաշ: Այն էլ ձևափոխվելով Մադրաս է դարձել: Հնդկահայ գաղթօջախի նշանավոր կենտրոն էր: Մադրասում 1794 թ. լույս է տեսնում հայերեն առաջին պարբերականը՝ «Ազդարարը»:

ՄԱԴՐԻԴ.— Իսպանիայի մայրաքաղաքն է: Առաջացել է մավրիտանական Մագերիտ բնակավայրից, որի անվանումը

նշանակում է «մարգագետին»: Ստուգաբանությունը վերջնական չի համարվում:

ՄԱԼԱՔԱՐՅԱՆ ԱՓ.— Այսպես են կոչվում Հնդկաստանի հարավ-արևմտյան ափերը, հին հնդկերեն մալաուավարա՝ «լեռնային երկիր» բառից: Այդ անունը արաբները արտասանում էին Մալիբար կամ Մալաբար: Եվ այդ ձևով էլ անցավ եվրոպացիներին:

ՄԱԼԱԳԱ.— Նավահանգիստ Իսպանիայում: Փյունիկերեն մալաբա՝ թագուհի բառից, ծովերի թագուհու իմաստով:

ՄԱԼԱԳԱՍԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ.— Պետություն Մադագասկար կղզու վրա, Աֆրիկայի հարավ-արևելյան ափերի մոտ: Նախկին ֆրանսիական գաղութ, որը անկախություն ձեռք բերեց 1960 թվականին և մինչև 1965 թվականը կոչվում էր Մալգաշի հանրապետություն:

ՄԱԼԱԴԵՏՏԱ.— Լեռնային զանգված Պիրենեյներում: Իսպաներեն մալադետտա՝ «անիծված» բառից: Իր ժամանակին այն դիտվել է որպես անմատչելի և ամայի վայր: Գազաթները ծածկված են մշտնջենական ձյունով:

ՄԱԼԱՅԱՆ ԱՐՇԻՊԵԼԱԳ.— Կղզիների այս աշխարհը ընկած է Ասիայի և Ավստրալիայի միջև: Նրանց վրա հիմնականում գտնվում է Ինդոնեզիա պետությունը: Մալայան արշիպելագը իր անունը ստացել է մալայան ժողովրդից, որն իշխող է այդ կղզիներում: Նրա լեզուն էլ դարձել է Ինդոնեզիայի պետական լեզուն:

ՄԱԼԱՅՋԻԱ.— Ֆեդերատիվ Հանրապետություն Հարավ-արևելյան Ասիայում, որը միավորում է Մալայան ֆեդերացիան, Սարավակը և Սաբահը (Հս. Կալիմանտան): Սինգապուրը դուրս է եկել ֆեդերացիայից:

Մալայդիա անվան առաջացումը մալայան ցեղախմբի էթնոնիմից է և եվրոպական լեզուներում հատկապես անգլիական, ընկալվում է որպես մալե: «իա» վերջավորությունը լատիներեն ունի երկրի նշանակություն: Ինչ վերաբերում է «զ» տառի գոյությունը այդ անվան մեջ, ապա այն էլ ունի հետևյալ մեկնաբանումը: «Զ» տառը եվրոպական լեզուներում դրվում է

մալե բառի վերջում իբրև «ս» (Մալախ) և ըստ քերականական օրենքի, երկու ձայնավորների միջև կարգացվում է «զ»։ Այստեղից էլ «Մալալի»։

ՄԱԼԱԿԱՍ.— Հնդկալին թերակղզու հարավային վերջավորությունը։ Անվան ստուգաբանությունը տրվում է երկու կերպ, առաջինը՝ մեկակա ծառի անունից, իսկ մյուսը, հնդկերեն մախա՝ «մեծ» և լանկա՝ «կղզի» բառերի միացումից։ Լանկա անունը հաճախ տրվել է Յեյլոնին։

ՄԱԼԱՎԻ.— Պետություն Աֆրիկայում։ Նախկինում Նյասա-լենդ։ Նյասա լճի շուրջը գտնվելու պատճառով։ Անկախություն ստացավ 1966 թ. և կոչվեց Մալավի համանուն ժողովրդի անունով, որն այս երկրում թվով ամենամեծն է։

ՄԱԼԴԻՎԱՆ ԿՂԶԻՆԵՐ.— Հնդկական օվկիանոսում։ Մալաբարյան ափից ոչ հեռու։ Անունը առաջացել է հնդկերեն մալալա վարա բառից, որը նշանակում է «կղզիներ»։ Դրանք գտնվում են Մալաբարյան ափին։

Մինչև 1966 թվականի սեպտեմբերը Մալդիվյան կղզիները հանդիսանում էին Բրիտանական խնամակալություն, որից հետո ստացան անկախություն։

ՄԱԼԹԱ.— Պետություն, որը գրավում է մի քանի կղզիներ Միջերկրական ծովի կենտրոնում։ Ամենամեծ կղզին կոչվում է Մալթա։ Մալթա անունը մեկնաբանվում է երկու կերպ։ Առաջինը հունարեն մելտիս՝ «մեղր» բառից։ Այսինքն մեղր արտադրող կղզի։ Երկրորդը, փյունիկերեն Մելիտա՝ գեղեցկության աստվածուհու անունով։ 1964 թվականից դաբձավ ինքնուրույն պետություն, մնալով Բրիտանական համագործակցության շրջանակներում։

ՄԱԼԻ.— Պետություն Արևմտյան Աֆրիկայի կենտրոնում, որը մինչև վերջերս հայտնի էր ֆրանսիական Սուդան անվան տակ։ Մալի անունը գալիս է նեգրական բամբարա ժողովրդի լեզվից և բառացի «գետածի» է նշանակում, որն իր ժամանակին իշխանության ուժն էր մարմնավորում։ Մինչև եվրոպացիների գալը, միջին դարերում,

Մալին եղել է աֆրիկյան լայնածավալ նեգրական պետություն: Անկախությունն ստացավ 1960 թվականին:

ՄԱԼԻԳԻՆԻ ՆԵՂՈՒՅ.— Կարայի ծովում: Այդպես է կոչվել ի պատիվ Հյուսիսային Մեծ արշավախմբի մասնակից Ս. Գ. Մալիգինի, որը 1737 թվականին անցավ այդ նեղուցով և հետազոտեց Պեշորայից մինչև Օբ գետը ձրգվող ափը:

ՄԱԼՄՅՈ.— Նավահանգիստ Շվեդիայում: Շվեդերեն մալմ՝ «ավազոտ դաշտ» և օ՝ «կղզի» բառերից: Այսինքն ավազոտ, հարթ կղզի:

ՄԱԼՈՅԱՐՈՍԼԱՎԵՅ.— Քաղաք Կալուգայի մարզում: Հիմնադրվել է 14-րդ դարում, իշխան Վլադիմիր Անդրեևիչ Անդրուխովսկու կողմից և կոչվել է ի պատիվ նրա որդու՝ Յարոսլավի: Իսկ «մալո» մասնիկը, որն ունի փոքրի իմաստ, ավելացվել է, որպեսզի տարբերվի արդեն գոյություն ունեցող Վոլգայի վրա գտնվող Յարոսլավ քաղաքից: 1812 թվականին Հայրենական պատերազմում այստեղ տեղի ունեցան կատաղի մարտեր, որոնք ավարտվեցին ռուսների հաղթանակով:

ՄԱԽԱԶԿԱԼԱ.— Դաղստանի ինքնավար հանրապետության մայրաքաղաքը: Կարևոր նավահանգիստ և ամրոց Կասպից ծովի ափին, հիմնադրվել է 1722 թվականին, Պյոտր I-ի կողմից, և նրա պատվին էլ կոչվել է Պետրովսկոյե: 1857 թվականին դարձավ քաղաք և վերանվանվեց Պորտ-Պետրովսկ: Իսկ 1919 թվականին անվանվեց Մախաչ-Կալա՝ Դաղստանում սովետական կարգերի հաստատման շրջանի հերոսներից մեկի՝ Մախաչի անունով: Կալա կամ Կալե նշանակում է «բերդ»:

ՄԱԿԵՆԶԻԱ.— Գետ Կանադայում: Հայտնաբերվել և հետազոտվել է 1789 թվականին շոտլանդացի ճանապարհորդ Ա. Մակենզիի կողմից:

ՄԱԿԼԱՅԻ ԱՓ.— Նոր Դիլինեա կղզու հյուսիս-արևելյան ափը: Այդպես է կոչվել ի պատիվ ռուս ճանապարհորդ Նիկոլայ Միկլուխո-Մակլայի, որը 1871 թվականին, եվրոպացիներից առաջինը, ոտք դրեց այս ափը: Նա հաս-

տատեց բարեկամական հարաբերություններ տեղական բնակիչներին՝ պապուսանների հետ: Մոտ երկու տարի ապրեց նոր Գվինեայում և կատարեց ազգագրական ու աշխարհագրական ուսումնասիրություններ:

ՄԱՀՎԱՆ ՀՈՎԻՏ.— Լեոնային հովիտ Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների Կալիֆորնիա նահանգում, որի երկարությունը հասնում է 250 կիլոմետրի: Դիրքը ծովի մակարդակից 85 մետր ցածր է: Աչքի է ընկնում որպես աշխարհի ամենատաք և ամենաշրագուրկ անապատներից մեկը: 1849 թվականին, երբ մի խումբ մարգիկ այս հովտում ոսկի փնտրելիս զոհվեցին, ապա դրանից հետո հովիտը ստացավ «Մահվան հովիտ» անվանումը:

ՄԱՂՐԻԲ.— Ընդհանուր անվանում, որը տրվում է Աֆրիկայի Հյուսիսային երկրներին, որոնք բնակեցված են արաբներով: Այդ թվում Լիբիա, Քունիա, Ալժիր և Մարոկկո: Մաղրիբ անվանումը արաբերեն լեզվից է և բառացի նշանակում է «արևմուտք»: Այս հասկացությունը գրականության մեջ մտցրին միջնադարյան արաբ աշխարհագրագետները, որով արաբական աշխարհը բաժանում էին արևելյան՝ մեջրիկ և արևմտյան՝ մաղրիբ մասերի, Նգիպտոսը թողնելով արևելյան հատվածի մեջ:

ՄԱՅԱԿՈՎՍԿԻ.— Բնակավայր Վրաստանում: Այդպես է կոչվել ի պատիվ Վ. Վ. Մայակովսկու (1893—1930) նախկին Բաղդադի ավանը, որտեղ ծնվել է բանաստեղծը:

ՄԱՅԿՈՊ.— Քաղաք Հյուսիսային Կովկասում: Ադիգեյական ինքնավար մարզի կենտրոն: Չերքեզերեն մեյ՝ «խնձորենի» և կուսպե՝ «անկյուն» բառերից: Այսինքն խնձորենիների անկյուն: Ժամանակի ընթացքում դարձել է Մայկոպ:

ՄԱՅՆ.— Գետ ԳՅՆ-ում: Հոննոսի աջ վտակը: Անվան ստուգաբանություններից մեկը ունի կելտական ծագում և նշանակում է «դանդաղ ջուր»:

ՄԱՅՈՐԻ.— Կուրորտ Ռիգայի մոտ: Այդպես է կոչվել նախկինում ինչ-որ ռուսական «մայորի»՝ այսինքն ղինվորա-

կան աստիճան ունեցող կալվածատիրոջ հողում գտնու-
վելու պատճառով:

ՄԱՅՈՐԱԿ ԿՂԶԻ.— Բալեարյան կղզիներից ամենամեծը:

Անվանումը ծագել է լատիներեն մայոր՝ «մեծ» բառից:
ՄԱՆԳՐՇԼԱԿ կամ **ՄԱՆԳԻՇԼԱԿ.**— Թերակղզի Կասպից ծովի
արևելյան ափին, Ղազախստանում: Անունը թարգման-
վում է որպես «հազար ձմեռանոց»՝ ձմեռելու վայր:
Մյուս ստուգաբանությունն է մենկ և կրշակ բառերի
դուգակցումը, այսինքն՝ Մենկի ձմեռանոց: Մենկ անու-
նը ստացել է նոգայացիների մի ցեղից:

ՄԱՆԻԼԱ.— Ֆիլիպինների փաստացի մայրաքաղաքը: 1949
թվականից պաշտոնապես համարվում է Կեսոն-Սիտին:
Մանիլա անունը մալայական բառ է, որը նշանակում է
«կանաչազարդ»: Երկրորդ ստուգաբանությունը՝ մալա-
յերեն մա և նիլա բառերի միացումից: Մա նշանակում
է «աճել կամ բսնել» իսկ նիլա ինդիգո ծառի անունն է,
որը շատ է տարածված եղել այս վայրերում: Քաղաքը
հիմնադրվել է 1521 թվականին իսպանացիների կող-
մից:

ՄԱՆՋՈՒՐԻԱ.— Զինաստանի հյուսիս-արևելյան մասի՝ Դուն-
բեյի պատմական անվանումը: Վերանվանվել է ման-
ջուր ժողովրդի անունով:

ՄԱՋԻՈՐԵ.— Լիճ Հյուսիսային Իտալիայում: Իտալերեն մա-
ջիորե՝ «մեծ» բառից (Հարավային Ալպերի ամենամեծ
լիճն է):

ՄԱՍԻՍ.— Հայկական բարձրավանդակի ամենաբարձր սարը,
որը հայտնի է նաև Արարատ անունով: Մասիս անվան
ստուգաբանությունը տրվում է երկու կերպ: Առաջինը,
Մասիս անվան հիմքում ընկած են մա՝ «մայր» և սիս՝
«սար» բառերի միացումը: Այսինքն «Մայր սար»: Ժո-
ղովուրդը փոքր գաղաթին անվանում է Սիս (լեռ), ի
տարբերություն Մայր լեռան: Այս ստուգաբանության
հիմքում ընկած է փոքրասիական հին ժողովուրդների
այն ավանդությունը, ըստ որի աստվածների մեծ մոր՝
Մա-ի բնակատեղին բարձր լեռների գագաթներն էին:

Մյուս ստուգաբանությունը գալիս է Մովսես Խորենացուց, որը, շատ տեղանունների առաջացման թվում, աշխատունը նույնպես կապեց Հայկազանց նահապետների անվան հետ: Ըստ Մ. Խորենացու Մասիսը իր անունը ստացել է Ամասիա նահապետից, որը Գեղամ նահապետի հայրն էր և բնակվում էր Արմավիրում: Լեռը մեր պատմության մեջ կոչվել է նաև «Ազատ Մասիս», որովհետև նա համարվում էր դյուցազների և աստվածների, ընդհանրապես ազատների, ընտրյալների բնակավայր: Ըստ ավանդության Նոյի տապանը ջրհեղեղի ժամանակ կանգ առավ այս լեռան վրա:

ՄԱՍԿԱՐԵՆՅԱՆ ԿՂԶԻՆԵՐ.— Հնդկական օվկիանոսում: Հայտնաբերվել են 1502 թվականին պորտուգալացի Պետրո Մասկարենյասի կողմից:

ՄԱՍՍԱԶՈՒՍԵՏՍ.— ԱՄՆ-ի նահանգներից մեկը: Այդպես է կոչվել հնդկական Մասսաչուսետե ցեղի անունից: Ցեղի անունն էլ իր հերթին նշանակում է Մեծ բլուրների բնակիչ:

ՄԱՍՍԱԶՈՒՍԵՏՍԻ ԾՈՑ.— ԱՄՆ-ի արևելյան ափին: Այդպես է կոչվում հնդկական Մասսաչուսետե ցեղի անունից:

ՄԱՎՐԻԿԻԱ.— Կղզի Հնդկական օվկիանոսի արևմտյան մասում: Մասկարենյան խմբում, որը 1668 թվականի մարտի 12-ից անկախություն ստացավ: Այդպես է կոչվել 1598 թվականին ի պատիվ նիդերլանդների կուսակալ Մավրիկիա Օրանյու:

ՄԱՎՐԻՏԱՆԻԱ.— Պետություն Հյուսիս-արևմտյան Աֆրիկայում: Մինչև 1960 թվականը Փրանսիական գաղութ էր: Մավրիտանիա անվան հիմքում ընկած է «մավր» հունա-լատինական բառը, որը նշանակում է «սև» կամ «թուխ»: Այսպես էին անվանում հոմանացիները բերբերներին, հատկապես նումիդացիներին տոհմակից ցեղերին, որոնք ժամանակի ընթացքում խառնվեցին արաբներին և հաստատվեցին Հյուսիսային և Հյուսիս-արևմտյան Աֆրիկայի երկրներում: Քանի որ արաբները իրականում Իսպանիան նվաճեցին մավրերի ձեռքով,

դրա համար էլ իսպանացիները մավր անունով կոչեցին արաբներին: Մավրիտանիա անունը, որը լատիներեն լեզվից է, նշանակում է «մավրերի երկիր»:

ՄԱՏՅՈՒՇԿԻՆԻ ՀՐՎԱՆԴԱՆ.— Գտնվում է Արևելա-Սիբիրական ծովում, Չաունյան ծոցում: Այդպես է կոչվել ի պատիվ ծովագնաց Ֆյոդր Ֆյոդորովիչ Մատյուշկինի (1799—1872 թթ.), որը մասնակցել է Ֆ. Ն. Վրանգելի արկտիկական արշավանքներին: Ֆ. Մատյուշկինը եղել է Ա. Պուշկինի լիցեյական ընկերը:

ՄԱՏՈՉԿԻՆ ՇԱՐ.— Նեղուց, որը բաժանում է Նոր երկրի Հյուսիսային և Հարավային կղզիները իրարից: Ռուս պոմորները, այսինքն Սպիտակ ծովի և Սառուցյալ օվկիանոսի ափերի բնակիչները, Նոր երկրին տալիս էին մատկա անունը, որը հին սլավոններենում նշանակում է «մայր», այսինքն սնունդ տվող, որովհետև նրա ափերին շատ կենդանիներ ու ձկներ էին որսում: Իսկ «շար» բառը կոմի լեզվից է և նշանակում է նեղուց: Այդ բառերի զուգակցումն էլ տվեց Մատոշկին Շար անունը:

ՄԱՐԱԿԱԻՅՈՒ.— Քաղաք, ծոց, լիճ Վենեսուելայում: Այդպես են կոչվել ի պատիվ Մարակաիբոյի, որը իսպանական նվաճումների ժամանակ հայտնի կացիկ էր, այսինքն հնդիկների իշխան:

ՄԱՐԱՆԻՈՆ.— Ամազոն գետի վերին ակունքներից մեկը: Իսպաներեն մարանա՝ «խիտ թփուտ» բառից: Մարանիոն գետը իրոք որ հոսում է խիտ անտառների միջով:

ՄԱՐԻ.— Քաղաք Թուրքմենական ՍՍՀ-ում: Անունը առաջացել է սանսկրիտերեն մարու՝ անապատ բառից կամ զենդերեն մարու բառից, որ նշանակում է թռչուններով հարուստ վայր:

ՄԱՐԻԱ ԹԵՐԵԶԱ, ԿԴՋԻ.— Օվկիանիայի ամենահեռավոր և մենավոր կղզին, որը գտնվում է հարավային 37 աստիճան լայնությունում: Հայտնաբերվել է 1843 թվականին և կոչվել է ի պատիվ Մարիա Թերեզա թագուհու: Կղզին այս անունով հայտնի է ֆրանսիացիներին, իսկ անգլիացիները կղզուն Տաբոր են անվանում: Այս կղզին

նկարագրւած է Ժյուլ Վեռնի «Նաւապետ Գրանտի որդիները» գրքում: Պագանելլը ծանոթ էր կղզու ֆրանսիական անվանմանը: Երբ պարզվեց, որ նա ունի երկրորդ՝ Տաբոր անունը, Պագանելլը իրեն չէր ներում, որ այդ բանին տեղյակ չի եղել:

ՄԱՐԻԱԿԱՆ ԱՍՍՀ.— ՌՍՖՍՀ-ի կազմում: Այդպես է կոչվում մարի ժողովրդի անունով, որի լեզվով «մարի» նշանակում է տղամարդ:

ՄԱՐԻԱՆՅԱՆ ԿՂԶԻՆԵՐ.— Օվկիանիայի Միկրոնեզիա խմբում: Կղզիները հայտնաբերել է Մազելանը 1522 թվականին: Երբ Մազելանը 1522 թվականին մոտեցավ այդ կղզիներին, բնիկները գտնվում էին նախնադարյան համայնական հասարակարգի աստիճանի վրա: Նրանց հասկանալի չէր մասնավոր սեփականության գաղափարը: Նրանք իսպանացիներին տալիս էին այն, ինչ որ վերջիններիս անհրաժեշտ էր, իսկ նավերից վերցնում էին այն ամենը, ինչ որ իրենց էր պետք: Այդ պատճառով Մազելանը բնիկներին խիստ պատիժներ էր տալիս: Նա կղզիներին տվեց «Գոդերի կղզիներ» անվանումը (իսպաներեն՝ «լադրոնես»): Մոտ մեկկես դար պահպանվեց այդ անունը: 1668 թվականին ի պատիվ իսպանական Ֆիլիպ IV թագավորի կնոջ՝ Մարիա-Աննայի կղզիները կոչվեցին Մարիանյան:

ՄԱՐԿԻՉՅԱՆ ԿՂԶԻՆԵՐ.— Խաղաղ օվկիանոսի կենտրոնական մասում, Պոլինեզիա խմբում: Հայտնաբերվել են 1596 թվականին: Այդպես է կոչվել ի պատիվ Պերուի իսպանական փոխարքա մարկիզ Մենդոզայի:

ՄԱՐՄԱՐԱ ՄՈՎ.— Գտնվում է Միջերկրական և Սև ծովերի միջև: Դարդանելի նեղուցով միանում է էգեյան ծովին, իսկ Բոսֆորի նեղուցով՝ Սև ծովին: Հույների Պրոպոնտիդան է, պոնտ՝ «ծով» իսկ պրո՝ «առաջ» (այսինքն Սև ծովից առաջ, նկատի ունենալով Հունաստանի դիրքը): Մովը Մարմարա անունը ստացել է համանուն կղզուց: Վերջինս հարուստ է մարմարով, որով կառուցվել են Ստամբուլի շատ մզկիթներ ու պալատներ:

ՄԱՐՇԱԼՅԱՆ ԿՂԶԻՆԵՐ.— Գտնվում են հաղաղ օվկիանոսում, Հասարակածից հյուսիս, Միկրոնեզիա խմբում: Հայտնաբերվել են 1529 թվականին իսպանացիների կողմից: Հետագայում, 1788 թվականին, կղզիները մանրամասն հետազոտվեցին անգլիացի ծովագնաց Ջ. Մարշալի կողմից և նրա անունով էլ կոչվեցին:

ՄԱՐՈԿԿՈ.— Պետություն Հյուսիսային Աֆրիկայում: Երկրի անունը առաջացել է Մարրակեշ քաղաքի անվանումից (տես):

ՄԱՐՏԻՆԻԿԱ.— Կղզի Վեստ Ինդիայում, Անտիլյան խմբում: Հայտնաբերվել է Քրիստափոր Կոլումբոսի կողմից 1502 թվականին, Սուրբ Մարտինի տոնի օրը և ի պատիվ նրա այդպես է կոչվել:

ՄԱՐՐԱԿԵՇ.— Մարոկկոյի գլխավոր քաղաքներից մեկը: Անունը առաջացել է արաբերեն մարրակուշ՝ «սիրուն, դարդարված» բառից: Մարրակեշը, իրոք որ, աչքի է ընկնում և՛ տեղի գեղեցկությամբ և՛ թե հուշարձաններով: Այս քաղաքից էլ՝ Մարոկկո անվանումը:

ՄԱՐՍԵԼ.— Նավահանգիստ Ֆրանսիայում: Հիմնադրվել է 599 թվականին, մ. թ. ա., ֆոկեացիների կողմից: Անվանումը փյունիկերեն մարս՝ «նավահանգիստ» և էլ՝ «աստված» բառերից: Այսինքն նավահանգիստ նվիրված Բաալ աստծուն: Երկրորդ բացատրություն. մասս՝ «բերդ» և ալաա՝ «բարձրանալ» բառերի միացումից, Բարձր բերդի իմաստով: Հին հունական անունն է Մասալիա:

ՄԱՐՔՍԻ ԳԱԴԱԹ.— Այդպես է կոչվում Պամիրի բարձր գագաթներից մեկը ի պատիվ Կարլ Մարքսի (1818—1883 թթ.):

ՄԱՐՔՍ.— Քաղաք Վոլգայի վրա, Սարատովի մարզում: Քաղաքը հիմնադրվել է 1765 թվականին և մինչև 1805 թվականը կոչվում էր Եկատերինենշտադտ, որից հետո մինչև 1918 թվականը կոչվում էր Բարոնսկ, իսկ 1918 թվականից մինչև 1942 թվականը՝ Մարքսշտադտ: 1942

թվականից հետո վերանվանվեց և կոչվեց ուղղակի Մարքս:

ՄԵԳԱԼՈՊՈԼԻՍ.— Բնակավայրերի ագլոմերատիվ խմբավորում: Այսինքն, իրար մոտ ընկած քաղաքների միաձուլում: Մեգալոպոլիս հասկացությունը հունարեն լեզվից է և բառացի նշանակում է «Մեծ քաղաք»: Անվանումը ծագել է Արկադիայի Մեգալոպոլիս քաղաքից, որը իր մեջ էր համախմբում մի շարք բնակավայրեր: Մեգալոպոլիսի առավել տիպիկ օրինակներ են Վերին Սիլեզիայի և Ռուրի արդյունաբերական հանգույցները՝ մեգալոպոլիսները: Առաջինը գտնվում է Լեհաստանում, և կոչվում է Սիլեզյան մեգալոպոլիս. կենտրոնն է Կատովիցե քաղաքը: Իսկ երկրորդը՝ Ռուրինը, ընկած է Ռուր գետի շուրջը (Դուիսբուրգից մինչև Դորտմունդ), արևելքից արևմուտք ձգված է համատարած քաղաքների մի շարան, որոնց մեջ աչքի է ընկնում էսսենը:

ՄԵԴԻՆԱ.— Քաղաք Սաուդյան Արաբիայում: Արաբերեն մեդինե՝ քաղաք բառից: Արաբերեն լրիվ անվանումն է Մեդինատ-ան-Նաբի, այսինքն «Մարգարեի քաղաք»: Նկատի է ունեցվել Մահմեդ մարգարեն: Մահմեդական աշխարհի սրբազան քաղաքներից երկրորդը՝ Մեկկայից հետո: Այս քաղաքում է գտնվում Մահմեդի դամբարանը, որը դիտվում է որպես սրբավայր:

ՄԵՍԵՏԱ (կամ ՄԵՋԵՏԱ).— Սարահարթ: Զբաղեցնում է Պիրենեյան թերակղզու կենտրոնական և արևմտյան մասը: Անունը ծագել է իսպաներեն մեսա՝ «սեղան» բառից: Այդպես է կոչվել սեղանաձև տեսքի պատճառով:

ՄԵԼԱՆԵՋԻԱ.— Օվկիանիայի խոշոր կղզիախմբերից մեկը հաղաղ օվկիանոսի հարավ-արևմտյան մասում: Մելանեզիայի մեջ մտնում են նոր Գվինեան, Սողոմոնյան (Սոլոմոնյան) կղզիները, նոր Հերրիդյան կղզիները և նոր Կալիդոնիան: Մելանեզիա անվանումը հունարեն լեզվից է և նշանակում է «Սև կղզիներ»՝ մելա՝ «սև» և

նենտս՝ «կղզի» բառերից: Ավելացրած «իա» մասնիկը՝ որը ունի երկրի իմաստ: Այսինքն, «Սև կղզիների երկիր»: Այդ անվանումը տրվեց կղզիներին՝ բնիկների սև ցեղին պատկանելու պատճառով: Այս խմբի ամենամեծ և աշխարհի երկրորդ կղզին է Նոր Գվինեան, որի բնակիչները սև ցեղին պատկանող գանգրահեր պապուասներ են: Նրանց կյանքը ուսումնասիրեց ճանապարհորդ Միկլուֆտ Մակլայը:

ՄԵԼԲՈՒՐՆ.— Նավահանգիստ Ավստրալիայում: Հիմնադրվել է 1837 թվականին: Այդպես է կոչվել ի պատիվ Վիլյամ Մելբուրնի, որը Մեծ Բրիտանիայի պրեմիեր մինիստրն էր 1835—1841 թվականների ընթացքում:

ՄԵԼԻՏՈՊՈԼ.— Քաղաք Ուկրաինայում: Հունարեն մելիտոս՝ «մեղր» և պոլիս՝ «քաղաք» բառերի միացումից: Այսինքն «Մեղրաքաղաք»:

ՄԵՄ ԱՂԻ ԼԻՃ.— ԱՄՆ-ում: Այդպես է կոչվել շատ աղի և մեծ լիճերու պատճառով: Լճի ջուրը 10 անգամ ավելի աղի է, քան ծովի ջուրը: Մակերեսն է 600 քառակուսի կիլոմետր:

ՄԵՄԱՄՈՐ.— Արաքսի վտակներից մեկը, որը սկիզբ է առնում Այդր լճից և ընթանալով ընդունում է մեծ թվով աղբյուրներ ու դառնում ջրառատ:

Մեծամոր անունը նշանակում է «Մեծ ճահիճ»: Իրոք որ գետը հոսելով եղեգնածածկ հարթ տարածությունով նմանվում է ճահճուտի: Մեծամորը կոչվում է նաև Սև ջուր:

ՄԵՄ ԱՐՁԻ ԼԻՃ.— Հյուսիսային Կանադայում: Հայտնաբերվել է 1787 թվականին անգլիացի ճանապարհորդ Մակենզիի կողմից: Լիճը այդպես կոչվեց այս վայրում գտնվող արջերի պատճառով:

ՄԵՄ ԲՐԻՏԱՆԻԱ.— Պետություն Արևմտյան Նվրոպայում, համանուն կղզու վրա, որից և ստացել է իր անունը: Սկզբում կղզին հայտնի է եղել Բրիտանիա անվան տակ, որն առաջացել է կելտական բրիտ ցեղի անունից: Իսկ այդ անունը, որը «խայտաբղետ» է նշանակում, նրանց տրը-

վել է այն բանի համար, որ մարդիկ իրենց՝ մարմինը դաջում էին, այսինքն տատուիրովկա էին անում: Հինգերորդ և վեցերորդ դարերից սկսած, անգլո-սաքսերի ներխուժման հետևանքով, բրիտները մասսայաբար փախչում էին դեպի Ֆրանսիա և բնակություն հաստատում Արմորիկա թերակղզում, որը և այդ ժողովրդի անունով էլ կոչվեց Բրետան կամ Բրիտան: Այսպիսով, ստեղծվեց երկու Բրիտանիա, որոնք իրարից տարբերելու համար հինը կոչվեց Մեծ Բրիտանիա, իսկ նորը մնաց ուղղակի Բրետան անվան տակ:

ՄԵԾ ԼՃԵՐ.— Թվով հինգ լիճ Հյուսիսային Ամերիկայում: Դրանք են Վերին, Հուրոն, Միչիգան, էրի և Օնտարիո: Այդպես են կոչվել որպես աշխարհի ամենախոշոր լճային սիստեմ, որոնք կապված են իրար հետ:

ՄԵԿՈՆԳ.— Գետ Հնդկաչինում, որը թափվում է Սիամի ծոցը: Անվանումը թե՛ վիետնամերեն և՛ թե հնդկաչինյան լեզուներում նշանակում է «մայր գետ» կամ «գետերի մայր»: Նման ստուգաբանությունը կարիք է զգում մի փոքր լրացման: Մայր բառը այստեղ նկատի է ունեցված նաև որպես գլխավոր, որպես մեծ գետ, որովհետև մայրիշխանություն պայմաններում մայրը եղել է և՛ տան գլխավորը, և՛ մեծը:

ՄԵՄՖԻՍ.— Հին եգիպտական քաղաք. կահիրեից ոչ հեռու: Մեմֆիս անունը հունական ձևն է եգիպտական «Մենեֆեր» անվանման, որը նշանակել է Մենեֆերի բնակավայր: Նկատի է ունեցվել փարավոնի դամբարանը: Նվորդական ժողովուրդներին անցավ հունարեն Մեմֆիս ձևը:

Մեմֆիս անվամբ քաղաք կա նաև ԱՄՆ-ում, որը կրկնում է եգիպտական անունը:

ՄԵՆԻԿՈ.— Մեքսիկայի մայրաքաղաքը: Քաղաքը կոչվել է պետության անունով: Քաղաքի և պետության անվանման մեկնաբանումը նույնն է: Տե՛ս Մեքսիկա:

ՄԵՆԱՄ.— Գետ Հնդկաչինում, թափվում է Սիամի ծոցը: Անվանման հիմքում ընկած են մե և նամ բառերը, որոնք

ստուգաբանվում են «Մեծ գետ» կամ «Մեծ ջուր» իմաստով: Մե բառը ունի նաև «գլխավոր» իմաստը: Այսպիսով, մենամ նշանակում է գլխավոր կամ մեծ գետ:

ՄԵՆՈՒԱԽԻՆԻԼԻ.— Ուրարտական թագավորության կարևոր բնակավայրերից, որը գտնվել է Մասիս լեռան հյուսիսային փեշերին, ներկայիս Դաշբուռուն դյուղի մոտ: Այն հիմնվել է ուրարտական Մենուա թագավորի կողմից (810—786 մ. թ. ա.): Անվանումը նշանակում է «Մենուաշեն» կամ «Մենուայի կառույց»: Մենուախինիլին հիմնվել է ութերորդ դարի սկզբին: Եղել է Մենուա թագավորի նոր նստելավայրը (ռեզիդենցիան): Մենուախինիլիում գտնվել են ուրարտական սեպագիր շատ արժեքավոր արձանագրություններ:

ՄԵՇԽԵԴ.— Քաղաք Իրանում: Թարգմանվում է «Սրբի գերեզման»: Այգալես է կոչվել, որովհետև այստեղ գտնվում է «սուրբ» իմամ Ռեզայի գերեզմանը:

ՄԵՌՅԱԼ ԾՈՎ.— Անհոսք և աղի լիճ, որը գտնվում է Իսրայելի և Հորդանանի սահմանում: Ավելի շատ հայտնի է ծով անվան տակ: Նրա ջրի աղիությունը բարձր է ծովի ջրի աղիությունից յոթ և կես անգամ, որի հետևանքով օրգանական կյանք չկա ծովում (բացի բակտերիաներից): Այդ պատճառով էլ ստացել է «Մեռյալ (անկենդան) անվանումը:

ՄԵՍՍԻՆԱ.— Նավահանգիստ Սիցիլիայում: Հիմնադրվել է 8-րդ դարում մեր թվականությունից առաջ, Պելուպոնեսից վտարված մեսսինացիների կողմից:

ՄԵՏԱ.— Գետ Վենեսուելայում: Իսպաներեն մետա՝ «նպատակ» բառից: Իսպանացի Օրդասը նպատակ էր դրել գտնել էլդորադո ֆանտաստիկ երկիրը: Նա ճանապարհին հանդիպեց այն գետին, որով և տարավ իր նավերը: Ճիշտ է, անունը մնաց Մետա՝ «նպատակ», բայց Օրդասը իր նպատակին չհասավ, որովհետև էլդորադո անվամբ երկիր իսպանացիները այնպես էլ չգտան:

ՄԵՏԱՔՍԻ ՃԱՆԱՊԱՐՀ.— Թե՛ վաղ անցյալում և թե՛ հատկապես միջին դարերում աշխարհին մետաքս մատակարարող

րարողը Չինաստանն էր: Այս երկրից այնքան շատ մե-
տաքս էր արտահանվում, որ դրա անունով էլ Իրանի և
պատմական Հայաստանի վրայով անցնող ճանապարհը,
որը հասնում էր Սև ծովի ափերը, ստացել էր «Մետաք-
սի ճանապարհ» անունը: Այդ ճանապարհը գալով Մի-
ջին Չինաստանի ամենից շատ մետաքս մշակող նա-
հանգներից, անցնում էր Մեծ պարսպի տակով, որը ճա-
նապարհի ապահովման գործում նույնպես մեծ դեր էր
խաղում: Հասնելով Արևմտյան Չինաստանի Սինցզյանի
նահանգը, «Մետաքսի ճանապարհը» ճյուղավորվում էր,
մեկը գնում էր դեպի Միջին Ասիա, իսկ մյուսը, Թարիմ
գետի հովտով՝ Իրան և Հայաստան: Հայաստանում այդ
ճանապարհը անցնում էր թե՛ Վանա լճի ափերով և՛ թե՛
Արարատյան դաշտով՝ Արտաշատ ու Դվին քաղաքնե-
րով: Ճանապարհի մի ճյուղն անցել է Անի քաղաքով,
որը նրան դարձրել է աշխարհի վաճառաշահ քաղաքնե-
րից մեկը: Այսօր էլ կանգուն են Ախուրյանի վրայով
ձգվող Անիի փառքը հանդիսացած կամուրջի պատերը,
որով անցել է «Մետաքսի ճանապարհի» մի ճյուղը: Երբ
15-րդ դարի վերջին հայտնի դարձավ Հնդկաստան տա-
նող ծովային ուղին, ապա Մետաքսի ճանապարհը
կորցրեց իր նշանակությունը: Լքվեցին նրա վրա եղած
իջևանները, անկում ապրեցին ճանապարհին եղած քա-
ղաքները:

ՄԵՐԻ ԲԵՐԴԻ ԵՐԿԻՐ.— Անտարկտիդա ցամաքի մի մասը, որը
ձգվում է Բելլինսգաուզենի ծովից մինչև Ռոսսի ծով:
Անունը 1929 թվականին տվել է ամերիկացի բևեռա-
խույզ Ռ. Բերդը ի պատիվ իր կնոջ՝ Մերի Բերդի:

ՄԵՐԻԼԵՆԴ.— ԱՄՆ-ի նահանգներից մեկը: Այդպես է կոչվել
ի պատիվ Մերիի՝ Անգլիայի թագավոր Կարլոս I-ի
աղջկա: Իսկ լենդ կամ լանդ անգլերեն նշանակում է
երկիր:

ՄԵՐՁԱՎՈՐ ԱՐԵՎԵԼՔ.— Երկրների խմբավորում: Անվանման
հիմքում ընկած են «Արևելք», «Մերձավոր» բառերը,
որոնք ցույց են տալիս այդ երկրների դիրքը Եվրոպայի

նկատմամբ: Դրանք ընկած են Ասիա աշխարհամասի հարավ-արևմտյան մասում և Աֆրիկայի հյուսիս-արևմելյան անկյունում: Դրանք են՝ Թուրքիան, Սիրիան, Լիբանանը, Իրաքը, Հորդանանը, Իսրայելը, Սաուդյան Արաբիան, Եմենը, Հարավային Եմենի Ժողովրդական Հանրապետությունը, Ադեն-պրոտեկտորատը, Պայմանագրական Օմանը, Օմանի իմամությունը, Կատարը, Քուվեյտը, Բահրեյն կղզիները, Կիպրոսը, իսկ Հյուսիս-արևելյան Աֆրիկայում՝ Արաբական Միացյալ Հանրապետությունը և Սուդանը:

ՄԵՔՍԻԿԱ.— Պետություն Հյուսիսային Ամերիկայում: Մեքսիկա անվանումը առաջացել է ացտեկների պատերազմի աստծո՝ Մեխիկոյի անունից: Այս անվամբ հայտնի դարձավ մայրաքաղաքը, երկրի անվանումը դարձավ Մեքսիկա:

ՄԵՔՔԱ, ՄԵԿԿԱ.— Սրբազան քաղաք Սաուդյան Արաբիայում: Քաղաքի անունը ստուգաբանվում է երկու կերպ: 1) Արաբերեն նշանակում է «հին տեղ»: Այդպես է կոչվել ի հակադրություն Զիդդայի՝ նոր տեղի: 2) Մակորաբ բառից, որ նշանակում է «սրբավայր»: Դեռ մինչ իսլամը եղել է պաշտամունքի վայր: Մահմեդականության տարածումից հետո նվիրագործվել է վերստին:

ՄԻԼԱՆ.— Քաղաք Իտալիայում: Իտալական որոշ քաղաքների անուններ դիպուկ կերպով բնորոշում են դրանց նշանակությունը: «Միլան» անունը (իտալերեն Միլանո) ծագել է լատիներեն «Մեդիոլանում» բառից, որ նշանակում է «հովտի կենտրոնում գտնվող տեղ»: Եվ իրոք, Միլանը գտնվում է Պադանյան (Պադուայի) հովտի կենտրոնում, Ադդա և Տիչինո գետերի միջև, 21 երկաթուղային և բազմաթիվ խճուղային ճանապարհների խաչմերուկում:

ՄԻԽԱ ՅԽԱԿԱՅԱ.— Քաղաք Վրաստանում: Մինչև 1935 թիվը՝ Սենակի: Վերանվանվեց ի պատիվ Անդրկովկասի հեղափոխական նշանավոր գործիչներից մեկի՝ Միխա Յիսակայի:

ՄԻԿՈՅԱՆԻ ԾՈՅ.— Լապտենների ծովում, Բուլշևիկ կղզու ափերի մոտ, որը գտնվում է Հյուսիսային Երկիր արշիպելագում: Ուսումնասիրվել է 1932 թվականին և կոչվել ի պատիվ Ա. Ի. Միկոյանի:

ՄԻԿՐՈՆԵՋԻԱ.— Կղզիների խումբ Օվկիանիայում, Խաղաղ օվկիանոսի Հյուսիս-արմտյան մասում, հասարակածից հյուսիս: Անունը առաջացել է հունարեն միկրոս՝ «փոքր» և նեսոս՝ «կղզի» բառերի միացումից («Մանր կղզիների երկիր»): Իրոք որ Միկրոնեզիան մանր կղզիների աշխարհ է, որոնց թիվը հասնում է մոտ 1500-ի: Կղզիները բաժանված են երեք մեծ խմբերի, այն է՝ Մարշալյան, Կարոլինյան և Մարիանյան: Բացի դրանից, Միկրոնեզիայի կազմում են հաշվում Գիլբերտա, Նաուրու և Օշին կղզիները:

ՄԻՆԳԵՉԱՌԻ.— Արհեստական «ծով» Ադրբեջանական ՍՍՀ-ում: Ադրբեջաներեն բառացի նշանակում է «եռ դարձիր, առջևում ճանապարհ չկա»: Այս անունը անցյալում կրում էր միայն մի փոքր գյուղ, որը գտնվում էր Կուր գետի ստորին հոսանքում: Իսկ երբ այդ մասում կառուցվեց խոշոր ջրամբար և հիդրոկայան, ապա այդտեղ ստեղծվեց նաև քաղաք՝ նրանց վրա էլ տարածվեց Մինգեչաուր անունը:

ՄԻՆԳՐԵԼԻԱ.— Աշխարհագրական մարզ Վրաստանում: Այդպես է կոչվել ի պատիվ էգրոսի, որը ըստ ավանդության եղել է Քարթլոսի՝ վրացիների նախահոր եղբայրը:

ՄԻՆԴԱՆԱՌ.— Կղզի Ֆիլիպիններում: Մալայերեն նշանակում է «ծովափնյա երկիր»:

ՄԻՆՆԵՍՈՏԱ.— ԱՄՆ-ի նահանգներից մեկը: Հնդկերեն լեզվից է և նշանակում է «երկնագույն կապույտ ջուր»: Այդպես է կոչվել, որովհետև նահանգը գտնվում է Միսսիսիպի գետի ակունքներում. որտեղ ջուրը մաքուր է, կապույտ երանգավորումով:

ՄԻՆՈՐԿԱ.— Բալեարյան կղզիներից մեկը (Միջերկրական ծովում): Լատիներեն մինոր՝ «փոքր» բառից: Այդպես է

կոչվել փոքրության պատճառով (հարևան Մայրոկա կղզու համեմատությամբ):

ՄԻՆՍԿ.— Բելոռուսական ՍՍՀ-ի մայրաքաղաքը: Տարեգրերում նա անվանվում է Մենսկ: Անունը առաջացել է ռուսերեն *менять* «փոխանակել» բառից: Հետեապես, Մինսկ նշանակում է փոխանակային, առևտրական քաղաք: Դա պայմանավորված էր քաղաքի դիրքով: Նրավրայով էր անցնում «Վարյագներից Հունաստան» տանող ճանապարհը:

ՄԻՋԻԳԱՆ.— Լիճ Հյուսիսային Ամերիկայում, Մեծ լճերի սիստեմում: Անվանումը հնդկերեն լեզվից է, միշտու՝ «մեծ» և գան՝ «լիճ»: Հայտնաբերվել է 1634 թվականին Յան Նիկոլեի կողմից:

ՄԻՋԱԳԵՏՔ.— Իրաքի դասական անունն է: Այդպես է կոչվել երկու՝ Եփրատ և Տիգրիս գետերի միջև գտնվելու պատճառով: Հայերեն միջագետք բառը հունարեն «մեսոպոտամիայի» թարգմանությունն է, որը և ընդունված է եվրոպական բոլոր լեզուներում: Հնում, 3—4-րդ դարերում մեր թվականությունից առաջ, Միջագետքում է գտնվել Շումերական պետությունը:

ՄԻՋԱԳԵՏՔ ՀԱՅՈՅ.— Երկիր պատմական Հայաստանում: Այսպես է կոչվում Միջագետքի հյուսիսային հատվածը: Մինչև մ. թ. 37 թվականը կազմում էր Մեծ Հայքի մի մասը: Գլխավոր քաղաքներից էր Ամիդը (այժմ Դիարբեքիր): 37 թվականից անջատվեց Մեծ Հայքից, դառնալով կովախոնձոր Հռոմի և Իրանի միջև:

ՄԻՋԵՐԿԵԱՍԱՆ ՄՈՎ.— Ընկած է Հարավային Եվրոպայի և Հյուսիսային Աֆրիկայի միջև. Զիբրալթարի նեղուցից մինչև պատմական Լեանտի ափերը: Նա մեր մոլորակի խոշորագույն ծովերից մեկն է: Նրա շուրջը ծաղկեցին Անտիկ աշխարհի քաղաքակրթության կենտրոնները՝ Հոմը և Հունաստանը: Զնայած այդ ժամանակվա մեծ մտածողները գիտեին, որ երկիրը գնդաձև է, բայց հին հույների հայտնի աշխարհը, կազմում էր մեր մոլորակի

համեմատաբար փոքր մասը: Նրանց թվում էր, թե այն տարածությունը, որն ի վիճակի է ընդգրկել իրենց մտադրութիւնը, հանդիսանում է ամբողջ աշխարհը: Հոմերոսի աշխարհը սահմանափակված էր Հոնասոտանի և Փոքր Ասիայի Միջերկրական ծովին հարող մասերով: Հետագայում միայն այդ սահմանները մեծացան և հասան Հերկուլեսյան սյուներ, ներկայիս Ջիբրալթար նեղուցին: Բավական է նշել, որ նրանք գիտեին միայն երեք աշխարհամաս. այն է՝ Եվրոպա, Ասիա և Լիբիա (այսպես էին անվանում այն ժամանակ Աֆրիկային): Բնական է, որ դա պետք է առիթ տար աշխարհագրական զգալի սխալների և արձագանքեր այսօրվա անվանումներում: Այդպիսին եղավ նաև ներկա Միջերկրական ծովի անվանումը, որը կապված է հին հույների աշխարհագրական պատկերացման հետ, հույների ճանաչած աշխարհի՝ «երկրի» կենտրոնում գտնվելու հետ: Նրան «Միջերկրական ծով» կոչելը արգարանում է նրա կենտրոնական դիրքով՝ Ասիայի, Եվրոպայի և Աֆրիկայի միջև:

Միջին ԱՍԻԱ.— Աշխարհագրական հասկացություն: Ընդգրկում է ՍՍՀՄ-ի ասիական տերիտորիայի մի մասը՝ Կասպից ծովից մինչև Չինաստան, և Արալ-Իրտիշական բարձրություններից մինչև Աֆղանստանի ու Իրանի սահմանները: Միջին Ասիան իր մեջ է ընդգրկում Թուրքմենական, Ուզբեկական, Տաջիկական և Կիրգիզական հանրապետությունները և Ղազախստանի հարավային մասը:

Միջին ԱՐԵՎԵԼՔ.— Երկրների խմբավորում, որի կազմում մտնում են Իրանը և Աֆղանստանը: «Միջին» բառը ցույց է տալիս այդ երկրների դիրքը Եվրոպայի նկատմամբ: Անգլիական և ամերիկյան գրականության մեջ «Մերձավոր և Միջին Արևելք» հասկացությունները միացվում են մեկ ընդհանուր «Միջին Արևելք» հասկացության մեջ: Ահա դա է պատճառը, որ հաճախ երբ մեր մամուլում տպագրվում են նշված երկրներից

ստացված հաղորդումներ կամ հրապարակվում են այդ երկրների պետական ու հասարակական գործիչների ելույթները, այնտեղ Մերձավոր և Միջին Արևելք հասկացությունները խառնված են լինում: Այնինչ սովետական աշխարհագրության ու դիվանագիտության մեջ որոշակիորեն միմյանցից առանձնացվում են «Մերձավոր Արևելքի» և «Միջին Արևելքի» երկրների խմբավորումները:

ՄԻՍՍԻՍԻՊԻ.— Գետ ԱՄՆ-ում: Հայտնաբերվել է 1519 թվականին իսպանացի Ա. Պինեդայի կողմից: Միսսիսիպի անունը ունի հնդկական ծագում: Ալգոնկի ցեղի լեզվով միսսիսիպի նշանակում է «Մեծ գետ» կամ «Ջրերի հայր»: Երկու դեպքում էլ Ամերիկայի հնդիկները ցանկացել են ընդգծել գետի հզորությունը, մեծությունը. հայր բառը այստեղ օգտագործվել է «ամենամեծ», «ամենագլխավոր» իմաստով:

ՄԻՍՍՈՒՐԻ.— Գետ ԱՄՆ-ում: Միսսիսիպիի աջ վտակը: Անունը գալիս է հնդկերեն լեզվից և նշանակում է «տղմոտ գետ»: Եվրոպացիներին զարմանք պատճառեց, երբ առաջին անգամ տեսան Միսսուրի գետը, որը հիմնականում հոսելով արգավանդ դաշտերով բերում է մեծ քանակությամբ տիղմ: Միսսիսիպին տղմաբերությամբ նմանվում է Նեղոսին:

ՄԻՏՏԱՆԻ.— Հնում պետություն Մերձավոր Արևելքում: Անունը առաջացել է խալդեերեն միտան՝ «երկիր» բառից:

ՄԻՐՆԻ.— Սովետական գիտահետազոտական բազա Անտարկտիդայում: Այս բնակավայրի տեղը հայտնաբերված է 1958 թվականի փետրվարին, երբ Անտարկտիդայում Միջազգային գեոֆիզիկական տարվա կապակցությամբ կատարվում են հետազոտություններ: «Միրնի» անունը տալով սովետական գիտահետազոտական բազային՝ հավերժացրին այն երկրորդ նավի անունը, որով Բելինգաուզենը և Մ. Պ. Լազարևը 1821 թվականին հայտնագործեցին Անտարկտիդա մայրցամաքը:

ՄՅՈՒՆԽԵՆ.— Քաղաք ԳՖՉ-ում: Անունը առաջացել է լատիններեն մոնակոս բառից, որը նշանակում է «վանք»: Քաղաքը հիմնադրվել է 962 թվականին:

ՄՈԳԱԴԻՇՈ.— Սոմալի հանրապետության մայրաքաղաքը: Մոգադիշո անունը արաբական բառակցություն է, որը նշանակում է «շահի նստավայր» («արքայական ռեզիդենցիա»):

ՄՈԴ ԹԱԳՈՒՀՈՒ ԵՐԿԻՐ.— Անտարկտիդա ցամաքի մաս: Հայտնաբերվեց 1930 թվականին նորվեգացիների կողմից և կոչվեց ի պատիվ նորվեգիայի թագուհու՝ Մոդի:

ՄՈԶԱՄԲԻԿ.— Պորտուգալական գաղութ Արևելյան Աֆրիկայում: Ենթադրվում է, որ անունը առաջացել է Մոզամբիկ (Մոզիմբուս) ծոցի ափին գտնվող բնակավայրից, որը նշանակում է «Հիանալի ապաստան»: Այդպես է կոչվել իր հարմար տեղադրված նավահանգստի համար: Հետագայում այդ բնակավայրի անունը տարածվեց երկրի վրա:

ՄՈԶԴՈԿ.— Քաղաք Հյուսիսային Կովկասում: Զերբեզերեն մես՝ «անտառ» և ղոկ՝ «խուլ»: Անանցանելի անտառի իմաստով: Քաղաքը հիմնադրվել է 1763 թվականին: Իր ժամանակին Հյուսիսային Կովկասի հայաշատ քաղաքներից մեկն էր:

ՄՈԶԵԼ.— Հռենոսի վտակ: Անունը առաջացել է Մյոզ (Մաաս) գետի անվան փոքրացրած՝ Մոզել ձևից և նշանակում է Փոքր Մյոզ:

ՄՈՂԴԱՎԻԱ.— Սովետական հանրապետություն: Անունը առաջացել է Մոլդավա գետից: Իսկ գետը այդպես է կոչվել զակերի մոլդովեն ցեղի անունով:

ՄՈՂՈՒՔՅԱՆ ԿՂԶԻՆԵՐ.— Ինդոնեզիայում (Մալայան արշիպելագում): Գտնվում են Սուլավեսիի և Արևմտյան Իրիանի միջև: Անվանումը մալայական մոլոս բառից է, որը նշանակում է «ամենազխավոր»: Կղզիները հայտնի էին նաև «Համեմունքի կղզիներ» անվան տակ:

ՄՈՆԱԿՈ.— Փոքր պետություն Միջերկրական ծովի ափին, որը երեք կողմից շրջապատված է ցամաքով, իսկ մի

կողմը Միջերկրական ծովով: Մեր թվականությունից մոտ 9 դար առաջ փյունիկյան վաճառականները Մոնակոյի տեղում հիմնել են ամրություն: Քրիստոնեական շրջանում այդ տեղում կառուցվել է վանք, որը և իր անունն է տվել քաղաք-պետությանը: Լատիներենում էլ մոնակոս նշանակում է «վանք»: Հետագայում իտալական ձև ստանալով գարձել է Մոնակո:

Մոնակոն շատ կապված է Ֆրանսիայի հետ. օրինակ, Ֆրինանսական, արտաքին քաղաքականության հարցերում և այլն:

Պետությունը բաղկացած է երեք թաղամասերից, Մոնակո անունը փաստորեն կրում է գլխավոր թաղամասը, ուր գտնվում են իշխանի պալատը, թանգարանը, Մոնտե-Կարլոն (կազինո) և Կոնդամինը: Մոնտե-Կարլոյում է գտնվում Եվրոպայի ամենահզոր ռադիոկայանը:

ՄՈՆԲԼԱՆ.— Լեռնային զանգված Սալոյան Ալպերում: Ամենաբարձր գագաթն Ալպերում և Արևմտյան Եվրոպայում (4810 մ): Ֆրանսերեն մոն՝ «լեռ» և բլան՝ «սպիտակ»: Այդպես է կոչվում գագաթի հավերժական ձյան ծածկույթի և սառույցի պատճառով:

ՄՈՆՂՈԼԻԱ (ՄժՀ).— Պետություն Կենտրոնական Ասիայում: Այդպես է կոչվում մոնղոլ ժողովրդի անունից: Մոնղոլերեն մոնգ՝ «քաջ» կամ «կտրիճ» բառից: Էթնոնիմը ծագել է միջին դարերում մոնղոլների կողմից ընդարձակ կայսրություն ստեղծելու, նրանց տիրապետության ընդարձակման կապակցությամբ:

ՄՈՆԶԵ-ՏՈՒՆԴՐԱ.— Լեռնային զանգված Կուլա թերակղզում: Անունը սաամերեն նշանակում է «գեղեցիկ տունդրա»:

ՄՈՆՏԵՎԻԴԵՈ.— Ուրուգվայի մայրաքաղաքը: Ստուգաբանությունը իսպաներեն մոնտե՝ «լեռ» և վիդեո՝ «տեսնում եմ» բառերից: Մոնտեվիդեոյի անվան առաջացումը վերագրում են Մագելանին: Երբ 1520 թվականին նա խաբիսի է ձգում ներկա Լա-Պլատայի ափերի մոտ, ապա նրա առաջ բացվում է մի ընդարձակ տարածու-

թյուն, որի վրա իշխում էր մի սար: Եվ ասում է. «մոն-տե վիդեո» այսինքն «տեսնում եմ լեռ»: Տասնութերորդ դարի սկզբին այստեղ քաղաք հիմնեցին, որի շրջակա հարթության վրա, իրոք, իշխում է Մազելանի տեսած սարը: Եվ ծովագնացի ավանդական արտահայտու-թյունն էլ դարձավ քաղաքի անունը:

ՄՈՆՐՈՎԻԱ.— Լիբերիայի մայրաքաղաքը: Այդպես է կոչվել ի պատիվ ԱՄՆ-ի պրեզիդենտ Ջեմս Մոնրոյի (1816—1824 թթ.): Քաղաքը հիմնադրվել է 1824 թվականին:

ՄՈՆՐԵԱԼ.— Քաղաք Կանադայում: Գտնվում է ջրային կարե-վոր հանգուցակետում՝ այնտեղ, որտեղ Օտտավա գետը թափվում է Սուրբ Լավրենտիոս գետի մեջ և Հուդզոնի միջոցով կապված է Նյու-Յորքի հետ: Մոնրեալը հիմ-նադրվել է 1535 թվականին ֆրանսիացիների կողմից, իսկ անվանումը նշանակում է «Արքայական սար» (Մոն՝ «լեռ» և ոռյալ՝ «արքայական»): Նկատի է ունեց-վել քաղաքի կենտրոնում եղած ոչ մեծ լեռը:

ՄՈՍԿՎԱ.— ՍՍՀՄ-ի մայրաքաղաքը: Այս անվան առաջա-ման կապակցությամբ կան մի շարք տեսակետներ, որոնցից առավել ընդունվածը հետևյալն է. Մոսկվա անունը կազմված է մոսկ և կով բառերի միացումից: Հին սլավոններում «մոսկ» մասնիկը ունեցել է քարի իմաստ, իսկ «կով» մասնիկը պատասպարվելու, բերդի իմաստով: Այսինքն «քարե բերդ»: Ենթադրվում է նաև, որ «մոսկով» անունը, ինչպես որ հնչել է սկզբում, տրք-վել է քարով հարուստ տեղի: Հետագայում այդպես է կոչվել այդտեղ հիմնադրված քաղաքը: Ստուգաբանու-թյուններից մեկն էլ կապվում է հին ֆիննական երկու բառերի գուգակցման հետ: Դրանք են մոսկ և վա, որը նշանակում է «եզան անցում»: Ի վերջո քաղաքը իր անունը ստացել է գետից, այնպես որ ստուգաբանու-թյան փորձերը վերաբերում են ավելի շատ գետին:

ՄՈՍԿՎԱ.— Լեոնաշղթա Տիբեթում, որը հայտնաբերել է ան-վանի ռուս ճանապարհորդ Ն. Մ. Պրժևալսկին: Լեոնա-շղթայի գագաթներից մեկն էլ կոչել է Կրեմլ:

ՄՈՍՈՒԼ.— Քաղաք իրաքում: Անունը առաջացել է արաբերեն մոսուլ՝ այսինքն «կապ» բառից: Նկատի է ունեցվել Տիգրիսի վրա եղած կամուրջը, որը կապել է միմյանց Տիգրիսի երկու ափերը:

ՄՈՐԱՎԻԱ.— Պատմական մարզ Չեսուսլովակիայում: Անունը ստացել է Մորավա գետից: Իսկ վերջինիս ստուգաբանությունն էլ կապված է սլավոնական «մորե» բառի հետ, որը նշանակում է «ծով» կամ «ջուր»:

ՄՈՐԴՈՎԻԱ.— Մորդովական ինքնավար հանրապետություն ՌՍՖՍՀ-ի սահմաններում: Այդպես է կոչվել մորդվա՝ ֆիննո-ուգրական լեզվախմբին պատկանող ժողովրդի անունով:

ՄՈՐԵԱ.— Պելոպոնեսի նորագույն անունն է: Առաջացել է լատիներեն մորուս՝ «թուփ» բառից՝ թթենիների երկիր իմաստով:

ՄՈՐՎԱՆ.— Լեռնային զանգված Կենտրոնական Ֆրանսիական զանգվածի հյուսիսում: Կելտերեն նշանակում է «Սև լեռ»: Այսպես է կոչվել այն խիտ անտառների պատճառով, որոնք ծածկում են նրան:

ՄՍՏԱ.— Գետ, որը թափվում է Իլմեն լիճը: Անունը ֆիններեն մուստա բառից է, որը նշանակում է «սև»: Այդպես է կոչվում մուֆ թվացող գույնի պատճառով:

ՄՅԵԹԱ.— Պատմական Իբերիայի (Վրաստան) մայրաքաղաքը: Այդպես է կոչվել մեսիս կամ մուշիս ցեղի անունից կամ ձխետա՝ «բերդ» բառից:

ՄՈՒԶՏԱԳ-ԱԹԱ.— Լեռնային զանգված Արևմտյան Չինաստանում (Պամիրի արևելյան ծայրամասում): Անունը նշանակում է «Սառցալեռնային հայր»: Ամենադժվարամատչելի գագաթը ունի 7546 մետր բարձրություն: Չնայած այս լեռը չի համարվում ամենաբարձրը աշխարհում, բայց նրա գագաթի նվաճումը այնքան էլ հեշտ չի եղել:

ՄՈՒՇ.— Քաղաք Արևմտյան Հայաստանի պատմական Տարոն գավառում: Տարոնը մտնում էր Տուրուբերան նահանգի կազմում և մեր պատմության մեջ դրա համար էլ Տու-

քուբերանը ավելի ծանոթ էր Տարոն անունով, որի կենտրոնն էր Մուշը: Վերջինս եղել է մեր բանահյուսության և դիցաբանության օրրաններից մեկը: Մուշի անվան առաջացման մասին հայ ժողովուրդն ունի ավանդական հենքով և բանաստեղծական ոգով ստեղծված գեղեցիկ ստուգաբանություն: Ըստ ավանդության երբ Աստղիկը՝ հայոց գեղեցկության դիցուհին, դուրս է եկել Մեղրագետում լողանալու, ապա երիտասարդները բուրների վրա թաքնված կամեցել են հիանալ նրանով: Բայց ամոթխած դիցուհին, պարկեշտության տիպարը՝ Աստղիկը, հրաշքով ինքն իրեն պատում է մշուշով: Այստեղից էլ Մուշի անվանման ստուգաբանությունը:

Տարոնի մշուշապատ լեռների կապակցությամբ ժողովրդական բանահյուսությունում կա հետևյալը՝

«Մշո աշխարհն անուշ է,

Իր սարն տւ ձոր մշուշ է»:

Ավանդությունը պատմում է, որ Աստղիկը լողանալու էր դուրս գալիս Նավասարդին, այսինքն օգոստոս ամսին, որը զուգադիպում էր իրեն նվիրված տոնին: Այդ ժամանակ քրմերը տաճարներում աղոթում և ջուր էին ցանում ժողովրդի վրա: Այստեղից էլ ավանդաբար մեզ է հասել Վարդավառի տոնին իրար վրա ջուր շաղ տալու սովորությունը:

ՄՈՒՐԱԴ.— Գետ Արևմտյան Հայաստանում: Պատմական Հայաստանում հայտնի էր Արածանի անունով, որը թուրքերը փոխեցին և կոչեցին ի պատիվ թուրքական սուլթան Մուրադ I-ի (թագավորել է 1360—1389 թթ.):

ՄՈՒՐՄԱՆՍԿ.— Նավահանգիստ Բարենցի ծովի ափին: Համանուն մարզի կենտրոն: Անվանման առաջացումը բացատրվում է մի քանի կերպ: Առաջինը համարում են նորման բառի ձևափոխումը, նկատի ունենալով նորման ծովահեններին: Երկրորդ մեկնաբանումը ֆիններեն մուր՝ «ծով» և մա՝ «ցամաք» բառերից: Ծովափնյա երկիր իմաստով:

ՄՈՒՐՈՄ.—Քաղաք ՌՍՖՍՀ-ում, Վլադիմիրի մարզում: Անու-
նը առաջացել է ուզրոֆիննական ժողովրդի անունից,
որը իր ժամանակին բնակվել է այս վայրում:
ՄՈՒՐՐԵՅ.—Գետ Ավստրալիայում: Այդպես է կոչվում ի պա-
տիվ անգլիական գաղութների մինիստր Զորջ Մուրրեյի:
Գետը հայտնաբերվել է 1829 թվականին:

3

ՅԱՐԼՈՆՈՎՅԱՆ ԼԵՌՆԱՇՂԹԱ.—Անդրբայկալում, Զիտայի
մարզում: Բուրյաթերեն յաբալզանի դաբա կամ յաբլե-
նի դաբա՝ «լեռնանցք» խոսքից: Հնչումով մոտ է ու-
սական «յաբլոնյա» այսինքն, իսնձորենի բառին: Դրա
համար էլ արտասանվել է ուսական եղանակով: Այս-
տեղից էլ լեռնաշղթայի անվան առաջացումը:

ՅԱԼԹԱ.—Ամառանոցային քաղաք Ղրիմում: Հունարեն յալի-
թա բառից, որը նշանակում է «ափ» կամ «ծովափ» ցա-
մաք:

ՅԱԿՈՒՏԻԱ.—Ինքնավար սովետական հանրապետություն
ՌՍՖՍՀ-ի կազմում: Անունը ռուսներին է անցել էվենկ-
ների լեզվից: էվենկերեն եկո, եկոտ, բառից, որը նշա-
նակում է «օտար» կամ «եկվոր»: Այս մականունն էլ
ժամանակի ընթացքում դարձավ նաև ժողովրդի անուն:
Այդպես էլ անվանեցին ռուսները յակուտներին սկսած
1632 թվականից: Այսինքն նրանց Արևելյան Սիբիրում
հանդես գալու ժամանակաշրջանից:

ՅԱԿՈՒՏՍԿ.—Յակուտիայի մայրաքաղաքը: Ծագում է յա-
կուտ ժողովրդի անունից, ավելացրած ռուսերեն «սկ»
վերջածանցը, որը տարածված է ուսական տեղանուն-
ների ձևավորման մեջ և ունի «քաղաքի» իմաստ:

ՅԱՄԱԼ.—Խոշոր թերակղզի Կարայի ծովում: Նենեցերեն յա՝
«երկիր» և մալ՝ «վերջ» բառերի միացումից: Այսինքն

«երկրի վերջը»: Նենեցները պատկերացմամբ Յամալով էլ վերջանում էր աշխարհը:

3ԱՄԱՅԿԱ.— Կղզի Վեստ Ինդիայում, Մեծ անտիլյան խումբում: Կարիբերեն «աղբյուրների կղզի» բառից՝ լավ աղբյուրների գոյության պատճառով:

3ԱՅԼԱ.— Հարթ կատարներով լեռներ Ղրիմում: Թաթարներից մնացած տեղանուն, որը նշանակում է զովասուն լեռնային արոտատեղի:

3ԱՆ-ՄԱՅՆ.— Կղզի Առլանտյան օվկիանոսի հյուսիսում, Իսլանդիայի և Գրենլանդիայի միջև: Այդպես է կոչվել ի պատիվ հոլանդացի ծովագնաց Յան Մայնի, որը 1611 թվականին հայտնաբերեց կղզին: Չնայած դրանից չորս տարի առաջ նրա ամբերին մոտեցավ անգլիացի ծովագնաց Հենրի Հուդզոնը, բայց դա մոռացության տրվեց:

3ԱՆՑՁԻ.— Խոշոր գետ Չինաստանում: Անվանման հիմքում ընկած է Յանշոու քաղաքի անունը, որը ձևափոխվել է Յանցզի: Հայտնի է նաև Յանցզիցզյան անունով: Ցզյանը չինարեն հարավային բարբառով նշանակում է «գետ»: Յանցզի անունով նա հայտնի է միայն իր ստորին հոսանքում, իսկ ամբողջապես կոչվում է նաև Չանցզյան, որը նշանակում է «Մեծ գետ»: Եվրոպական գրականության մեջ հայտնի է Կապույտ գետ անվան տակ, որը Չինաստանում տարածված անուն չի:

3ԱՍՍԻ.— Քաղաք Ռումինիայում: Կոչվում է Յասսի ցեղի անունով:

3ԱՐՔՆՆԻ.— Քաղաք Արևմտյան Չինաստանում: Անվանումը իրանական լեզվից է և նշանակում է «խաղաղ քաղաք» կամ «սիրած անձի բնակավայր»:

3ԱՐՈՍԼԱՎԼ.— Քաղաք ՌՍՖՍՀ-ում, Վոլգայի վրա: Հիմնադրվել է Կիևի մեծ իշխան Յարոսլավ I-ի կողմից 978 թվականին:

3ԱՈՒՆԴԵ.— Կամերուն պետության մայրաքաղաքը: Կոչվել է էվոնդե կամ յաունդե ցեղի անունով, որը բնակվել է նրա շրջակայքում, նիոնգե գետի միջին հոսանքում:

ՅԱՅՅԱ.— Քաղաք Իսրայելում: Երբայերեն «փայլող», «երկ-
վացող» բառից: Յաֆֆան 1950 թվականին մտցված է
Տել-Ավիվի կազմի մեջ:

ՅՆՆԱ.— Քաղաք ԳԴՀ-ում: Հիմնադրվել է այն եկեղեցու շուր-
ջը, որը նվիրված է սուրբ Յոհանին կամ Հովհաննեսին:

ՅԵԼԼՈՌԻՍՏՈՆ.— Գետ և արգելավայր ԱՄՆ-ում: Գետը հան-
դիսանում է Միսսուրիի աջ վտակը: Անվանումը առա-
ջացել է անգլերեն յելլոու՝ «դեղին» և ստոուն՝ «քար»
բառերի զուգակցումից: Այսինքն «դեղնաքար»: Գետը
իր վերին հոսանքում անցնում է մուգ-դեղնավուն
ապարների շրջանով և այդտեղից էլ՝ նրա անունը: Այդ
մասում ստեղծված ազգային արգելավայրը կոչվել է
գետի անունով:

ՅՈՐՔ.— Թերակղզի Ավստրալիայում: Հայտնաբերվել է 1802
թվականին: Այդպես կոչվեց ի պատիվ լորդ Յորքի: Նա
ծովակալության նախագահ էր և համարվում էր ծովային
արշավախմբի հովանավորողը (1764—1820 թթ.):

ՅՈՒԳՈՐՍԿԻ ՇԱՐ.— Նեղուց Վայգաչ կղզու և Եվրասիա ցա-
մաքի միջև: Միացնում է Բարենցի և Կարայի ծովերը:
Անունը առաջացել է «Յուգրա» բառից, որը ռուսների
կողմից անցյալում տրվում էր Պեչորայի ստորին մասի
ցածրություններին, մինչև Օբի հարթավայրը: Յուգ-
րա բառը կոմի լեզվից է և նշանակում է «անմշակ»,
«վայրի»: Այսպես էին կոչում կոմիները իրենցից արե-
վելք բնակվող մանսի (վոգուլ), խանտի (օստյակ), նե-
նեց (սամոդե) հյուսիսային ժողովուրդներին: Այս մա-
կանունը ռուսների կողմից ընկալվեց իբրև այդ ժողո-
վուրդներին տրվող հատուկ անուն և տարածվեց նրանց
երկրի վրա: Հետո այն տարածվեց նեղուցի վրա, որը
ողողում է Յուգրայի ափերը:

ՅՈՒԿԱՏԱՆ.— Թերակղզի Կենտրոնական Ամերիկայի արևել-
յան ափին, որը բաժանում է Մեքսիկական ծոցի և Կա-

րիբյան ծովի ջրերը: Յուկատանի մեծ մասը պատկա-
նում է Մեքսիկային, մի փոքր մասը՝ Գվատեմալա-
պետությանը, իսկ արևելյան հատվածը համարյա ամ-
բողջապես Բրիտանական տիրապետությանն է: Այդ թե-
րակղզու անունը ունի բավականին հետաքրքիր ծագում:
Երբ 1517 թվականին իսպանացիները առաջին անգամ
մոտենում են այդ թերակղզու ափերին, նրանք իրենց
հանդիպած բնիկներին հարցնում են այդ երկրի անունը:
Վերջիններս չհասկանալով իսպանացիների լեզուն, պա-
տասխանում են «Յուկատան» կամ «տեկտատան», որը
բառացի նշանակում է, «ձեզ չեմ հասկանում»: Եվ, որով-
հետև իսպանացիներն էլ բնիկների լեզուն չէին հասկա-
նում, նրանց թվաց թե դա էլ հենց այդ երկրի ան-
վանումն է: Այդտեղից էլ առաջացավ թերակղզու Յու-
կատան անունը:

ՅՈՒԿՈՆ.— Գետ Կանադայում և Ալյասկայում: Հնդկական
ատաբասկա ցեղի յուխան՝ «մեծ գետ» բառի ձևափո-
խումն է:

ՅՈՒՆԳՅՐԱՆԻ.— Լեռ Շվեյցարիայում, Բեռնյան Ալպերում
(4167 մ): Գերմաներեն յունգ՝ «երիտասարդ» և ֆրանս.
«կին» բառերից, թերևս սպիտակ հագնված ջահել կնոջ
նմանվելու պատճառով:

ՅՈՒՏԼԱՆԴԻԱ.— Թերակղզի Դանիայում: Յուտ գոթական ցե-
ղի անունից է, ավելացրած լանգ՝ «երկրի» բառը:

ՅՈՒՐԱ.— Լեռներ Ֆրանսիայում, կելտերեն յուրիս՝ «ան-
տառ» բառից:

ՅՈՒՐԻԵՎ-ՊՈԼՍԿԻ.— Քաղաք ՌՍՖՍՀ-ում, Վլադիմիրի մար-
զում: Հիմնադրվել է սուզդալյան իշխան Յուրի Դուգո-
բուկիի կողմից: Քանի որ իր ժամանակին Ռուսաս-
տանում Յուրիե կոչվում էր նաև ներկա Տարսու քա-
ղաքը, ապա վերջինից տարբերելու համար ավելացվեց
«պոլսկի» մասնիկը: Այսինքն «Դաշտային Յուրի»:

ՆԱԳԱՍԱԿԻ.— Նավահանգիստ Ճապոնիայում: Ճապոններեն նշանակում է «երկար հրվանդան»:

ՆԱԳՊՈՒՐ.— Քաղաք Հնդկաստանում: Անվան առաջացումը սանսկրիտերեն լեզվից է և նշանակում է «Օձի քաղաք»:

ՆԱԻՐԻ.— Երկիր Հայկական բարձրավանդակում, Ուրմիա և Վանա լճի ավազանում, վերջինիս հյուսիս և հյուսիսարևմտյան մասում: Հատկապես Արածանիի և Տիգրիսի ավազաններին հարող մասերում: Նաիրի անվան ստուգաբանության աղբյուրը ասորական արձանագրություններն են, ըստ որոնց նաիրի բառացի նշանակում է «գետերի երկիր»: Այդ անունով նրանք կոչում էին իրենց հայրենիքից՝ Միջագետքից ընդհանրապես հյուսիս ընկած երկրին, որտեղից սկիզբ էին առնում իրենց կյանք տվող Եփրատն ու Տիգրիսը: Նաիրի անունով կոչում էին նաև Հայկական բարձրավանդակի երկու խոշոր լճերը: Վանա լիճը կոչվում էր «Նաիրիի վերին ծով» իսկ Ուրմիա լիճը կոչվում էր «Նաիրիի ներքին ծով»: Դա հենց ապացույցն է Նաիրիի ընդարձակության: Նաիրիին հաջորդել է Ուրարտուն: Նաիրյան ցեղերի միավորումը կատարվել է մեր թվականությունից տասնմեկ դար առաջ:

ՆԱՅՐՈՒՐԻ.— Կենիայի մայրաքաղաքը: Գտնվում է համանուն գետի ափին: Նեգրական սուախեի լեզվով նայրոբի նշանակում է «մաքուր աղբյուր»:

ՆԱԼԶԻԿ.— Կաբարդինա-Բալկարական ինքնավար հանրապետության մայրաքաղաքը: Անվան բացատրությունը կապվում է չերքեզերեն «նալչիջ» բառի հետ: Մի դեպքում բացատրվում է «պայտ պոկող» (ցեխոտ ճանապարհով անցնելու պատճառով), իսկ մյուս դեպքում՝ ակնարկում է քաղաքի հարավում ընկած պայտաձև բարձունքները:

ՆԱԽԻՋԵՎԱՆ.— Քաղաք Ադրբեջանական ՍՍՀ-ում: Նախիջևան անվան ստուգաբանությունը (թերևս ավելի աներկբա) կապվում է Տիգրան մեծ արքայազնի հետ, որը մեր թվարկությունից վեց դար առաջ կովելով Մարաց Աթահակ թագավորի հետ, հաղթում է նրան: Մարաստանից բերած գաղթականությունը բնակեցնում է ներկա Նախիջևանի տեղում: Հին քաղաքի փլատակները տարածվում են ներկա քաղաքի հարավային մասում: Եվ քաղաքի սկզբնական անվանումն էլ եղել է Նախճավան. իսկ «ճավան» կամ «ջավան» բառը մարական ծագում ունի և գործածվում է մի քանի իմաստով՝ աչքի, դրախտի, գեղեցկության, հրաշալիքի իմաստով: Այդ անունը տրվեց Տիգրանի օրոք՝ ընդգծելով քաղաքի գեղեցկագիր դիրքը, որը գտնվում է Արաքսից ոչ հեռու, մի գեղատեսիլ վայրում:

Ինչ վերաբերում է «Նախ» մակդիրին, ապա այն սկզբում նշանակել է «ճիշտ», «արդարեւ»: Այսպիսով, Նախճավան նշանակել է արդարեւ դրախտ, արդարեւ ակն (աչք), արդարեւ գեղեցկություն:

Եվ իսկապես, Նախիջևանի աշխարհագրական գեղատեսիլ դիրքը, այգիների ու բուրաստանների առատությունը արդարացնում են ժամանակին նրան այդ անունը տալը:

Անցյալում նա հայտնի էր միայն Նախճավան-Նախջավան անունով: Ռուսները անվանեցին «Նախիջևան»: Այդ անունով էլ նա ավելի շատ հայտնի դարձավ: Հայերը գործածում էին ավելի շատ Նախիջևան ձևը, որի ստուգաբանությունը կապում էին շրհեղելի առասպելի հետ: Երբ Նոյ նահապետը դուրս է գալիս տապանից և Մասիսից իջնում է Արարատյան դաշտ, կանգ է առնում ներկա քաղաքի տեղում՝ այն դարձնելով իրեն համար «առաջին իջևան», որտեղից և Նախիջևան անվանումը:

Մի այլ մեկնաբանումով Նախիջևան անունը առաջացել է «նակսուանա» անվանումից, որպիսի անունով

բնակավայր է եղել նաև Վանա լճից հարավ: Այդ անու-
նը, ենթադրվում է, որ Արարատյան դաշտ է անցել այդ
կողմից եկող ժողովուրդների միջոցով:

ՆԱՆՈՂԿԱ.— Ծովախորշ Պրիմորիեի երկրամասում, որտեղ
այժմ գտնվում է համանուն նավահանգիստը և քաղա-
քը: Անվան առաջացումը ունի հետևյալ պատմությունը:
Երբ 1859 թվականին ռուսական «Ամերիկա» ռազմա-
նավը ընկնում է ծովային փոթորկի և ալեկոծության
մեջ, հենց այդ պահին քամին նավին դուրս է բերում մի
շատ հարմար ծովածոց, որին նավաստիները անվանե-
ցին Նախոդկա, այսինքն «գյուտ», «գտած բան»:

ՆԱՆԿԻՆ.— Քաղաք Հարավային Չինաստանում: Չինարեն
նան՝ «հարավ» և կին՝ «մայրաքաղաք» բառերից: Այ-
սինքն «հարավային մայրաքաղաք»: Հյուսիսային մայ-
րաքաղաքը համարվում է Պեկինը:

ՆԱՆՇԱՆ.— Լեռներ Կենտրոնական Չինաստանում: Անունը
կապված է չինարեն նան՝ «հարավ» և շան՝ «լեռ» բա-
ռերից: Լեռները հայտնի են նաև Ցեյանշան անունով:

ՆԱՆՏ.— Նավահանգիստ Արևմտյան Ֆրանսիայում: Այդպես
է կոչվել զալլական նամետե ցեղի անունից:

ՆԱՏԱԼ.— Մարզ Հարավ-Աֆրիկյան Հանրապետությունում:
Լատիներեն նատալիս՝ «ծնունդ» բառից: Այդպես կոչ-
վեց ծովափը, որը հայտնաբերվեց Վասկո դա Գամայի
կողմից 1497 թ. դեկտեմբերի 25-ին: Այդ օրը կաթոլիկ
եկեղեցին նշում է Քրիստոսի ծննդյան տոնակատարու-
թյունը:

ՆԱՐԻՄ.— Լեռնաշղթա Տոմսկի մարզում: Խանտերեն՝ ներիմ.
նարիմ նշանակում է «ճահճային երկիր»: Ի դեպ, Արև-
մուտյան Սիբիրում նարիմ անունով հայտնի է նաև մի
ընդարձակ անտառապատ և ճահճապատ տարածու-
թյուն:

ՆԱՐՅԱՆ-ՄԱՐ.— Նենեցյան ազգային օկրուգի վարչական
կենտրոն: Նենեցերեն նարյան՝ «կարմիր» և մար՝ «քա-
ղաք» բառերի զուգակցումից:

ՆԱՐՈՂՆԱՅԱ.— Ուրալյան լեռների ամենաբարձր գագաթը (1894 մ): Իր անունը ստացել է Նարոդ գետից, որը սկիզբ է առնում լեռան մոտերքից:

ՆԱՐՎԱ.— Քաղաք էստոնիայում: Անունը ստացել է Նարվա գետից. վեպսի լեզվով նարվաինն նշանակում է «սահանք», «ջրվեժ»:

ՆԱՊՈԼ.— Քաղաք Իտալիայում: Անունը հունարեն լեզվից է և կազմված է երկու բառի միացումից: Նեո՝ «նոր» և պոլիս՝ «քաղաք» բառերի զուգակցումից: Այսինքն «Նոր քաղաք»: Այս անունը մեզ հասցնում է պատմական այն ժամանակաշրջանը, երբ հույները գաղութացրին Հարավային Իտալիան և հիմնեցին այս քաղաքը: Իտալացիները քաղաքին անվանում են Նապոլի:

ՆԵՐՍԱՍԿԱ.— ԱՄՆ-ի նահանգներից մեկը: Նա իր անունը ստացել է համանուն գետից. իսկ ներբասկա նշանակում է «հարթ ջուր»:

ՆԵԼՍՈՆ.— Գետ Կանադայում: Հայտնաբերվել է 1612 թվականին անգլիացի ծովագնաց Թոմաս Բուտտանի կողմից և այդպես է անվանվել ի պատիվ նրա ուղեկից նավապետ Նելսոնի:

ՆԵՂՈՍ.— Գետ Աֆրիկայում: Հին եգիպտերեն նահալ՝ «ջուր» գետի իմաստով: Հույները այն ընկալեցին Նիլ: Այդ բառին էլ ավելացրել են «ոս» մասնիկը և դարձրել Նիլոս: Հունարեն «լ» տառը հայերենում փոխվում է «ղ»-ի, «ի» տառը՝ «ե»-ի՝ ստացվում է Նեղոս: Ներկայումս Եգիպտոսում նա հայտնի է էլ-բահր կամ ուղղակի Նիլ անունով:

ՆԵՄԱՆ.— Գետ Մերձբալթիկայում: Լիտվերեն նեմուն՝ «տուն» բառից: Այսինքն սեփական գետ իմաստով. ընդգծվում է լիտվական գետ լինելու հանգամանքը: Ստուգաբանվում է նաև «նաղաղ գետ»՝ немо́й-համր, խաղաղ բառից:

ՆԵՊԱԼ.— Պետություն Ասիայում: Նեպալի անվան ստուգաբանությունը լավ հասկանալու համար հիշենք Հիմալայ անվան բացատրությունը, որտեղ ալայ բառը սանսկրի-

տերեն նշանակում է կացարան («ձյունների կացարան»): Իսկ Նիպ-ալայ (Նեպալ) նշանակում է կացարան լեռների ստորոտում: Նկատի են ունեցել Հիմալայները.

ՆԵՋԴ.— Մարզ Սաուդյան Արաբիայում: Արաբերեն Նեջդ բառից, որը նշանակում է «բարձր երկիր»: Համարվում է Արաբիայի ամենաբնակեցված մասը, որտեղ գտնվում է մայրաքաղաքը՝ Էր-Ռիադը:

ՆԻԱԳԱՐԱ.— Նշանավոր ջրվեժ Հյուսիսային Ամերիկայում՝ էրի և Օնտարիո լճերի միջև: Հնդկական իրոկեզ ցեղի լեզվից. նշանակում է «որոտացող ջուր»: Ջրվեժը հայտնաբերվել է 1648 թ. ֆրանսիացի Ժ. Բրեբիֆի կողմից:

ՆԻԱՄՆՅ.— Նիգեր պետության մայրաքաղաքը: Տեղական լեզվով նշանակում է ծառը ավին կամ «ավի ծառ»:

ՆԻԳԵՐ.— Գետ Արևմտյան Աֆրիկայում: Իր մեծությամբ Աֆրիկայի երրորդ գետն է: Հոսում է Մալի, Նիգեր և Նիգերիա հանրապետություններով: Անունը ստուգաբանվում է երկու կերպ: Առաջինը, լատիներեն նիգեր՝ «սև» բառից, նկատի ունենալով, որ հոսում է սևամորթների երկրով: Երկրորդը, բերբերական լեզվով ուղղակի «գետ» բառից: Ավելի հուսալի է երկրորդ մեկնաբանումը:

ՆԻԳԵՐԻԱ.— Պետություն Արևմտյան Աֆրիկայում: Կոչվում է Նիգեր գետի անունով: Երկար ժամանակ Բրիտանական տիրապետություն էր: Եվ անգլիացիներն էլ գետի անունով կոչեցին երկիրը, որի պատմական անունն էր Սոնգայ: Հաճախ է լսվում Նիգերիայի ժողովրդի ձայնը, որպեսզի իրենց երկրին վերադարձվի իր իսկական՝ Սոնգայ անվանումը:

ՆԻԴԵՐԼԱՆԴԻԱ.— Պետություն Արևմտյան Եվրոպայում: Այս երկրի անունը պատմում է նրա բնական պայմանների մասին: Նիդեռլանդիա անվանումը եթե թարգմանենք հայերեն, կստացվի «ցածր երկիր»: Իրոք որ տերիտորիայի մեկ երրորդը գտնվում է ծովի մակերևույթից ցածր և նրանից պաշտպանվում է բնակչության կառուցած վիթխարի պատնեշներով: Հիշենք հոլանդական

ասացվածքը «աստված ծովն է ստեղծել, իսկ հոլանդացիները՝ նրա ամերը»: Երկրի մյուս անունը՝ Հոլանդիա գալիս է երկրի երկու նահանգների՝ Հյուսիսային Հոլանդիա և Հարավային Հոլանդիա անուններից, որոնք մեծ դեր են խաղացել երկրի կյանքում:

ՆԻԿԱՐԱԳՈՒԱ.— Պետություն Կենտրոնական Ամերիկայում: Տեղական մայա ժողովրդի առաջնորդ՝ Նիկարագուայի անունով:

ՆԻԿՈՍԻԱ, ՆԻԿՈԶԻԱ.— Կիպրոս հանրապետության մայրաքաղաքը: Անվան հիմքում ընկած է հին հունական հաղթանակի աստված «Նիկո»-յի անունը:

ՆԻԿՈԼԱՆԿ.— Քաղաք ՈՒՍՍՀ-ում: Հիմնադրվել է 1784 թվականին: Այդպես կոչվեց ի պատիվ «Սուրբ Նիկոլայ» անունը կրող նավի, որը առաջին անգամ այստեղ կառուցվեց և ծով դուրս բերվեց:

ՆԻՆՎԵ.— Քաղաք Միջագետքում: Ասորեստանի մայրաքաղաքը: Այսպես է կոչվել ի պատիվ Ասորեստանի լեգենդար արքա՝ Նինոսի, որն ըստ ավանդության Շամիրամի ամուսինն էր: Քաղաքը կործանվել է մեր թվականությունից 7 դար առաջ, Բաբելոնի Նաբուգոդոնոսոր արքայի կողմից: Ավերակները գտնվում են Տիգրիսի ձախ ամիսն (Իրաքում):

ՆԻՇԱՊՈՒՐ.— Քաղաք Պարսկաստանում: Պարսկերեն նի՝ «շաքարեղեգ» բառից և Նապուհ անունից: Քաղաքը այսպես է կոչվել ի պատիվ պարսկական արքա Շապուհ I-ի (241—272 թթ.): Նա այս քաղաքը կառուցել է մի ուրիշ քաղաքի ավերակների վրա, որոնք ծածկված են եղել շաքարեղեգով:

ՆԻՎԱ.— Գետ Մուրմանսկի մարզում: Թափվում է Սպիտակ ծովը: Անունը ծագել է ֆիններեն նիվա՝ «արագահոս» բառից:

ՆԻՅՅԱ.— Քաղաք Ֆրանսիայում: Հունարեն նիկե՝ «հաղթանակ» բառից: Այդպես է կոչվել ի հիշատակ մասիլիացիների տարած հաղթանակի՝ լիգուրների հանդեպ:

ՆՅԱՍԱ կամ ՆՅԱՆՅԱ.— Լիճ Աֆրիկայում: Տեղական լեզվով

նյասա նշանակում է լին: Հաճախ նյասա բառը կցվում է աֆրիկական մի քանի լճերի անվանը:

ՆՅԱՍԱԼԵՆԴ.— Բրիտանական նախկին գաղութ Աֆրիկայում: Անունը ստացել է նյասա լճից և անգլերեն լենդ՝ «երկիր» բառից: 1964 թվականի հուլիսի 6-ից դարձավ անկախ պետություն՝ Մալավի անունով:

ՆՅՈՒԿԱՍԼ, ՆՅՈՒՔԱՍԼ.— Քաղաք Անգլիայում: Անգլերեն նյու՝ «նոր» և կասլ՝ «դղյակ» կամ «ամրոց» բառերի միացումից: Քաղաքը հիմնադրվել է մոտ 1073 թվականին:

ՆՅՈՒՐՆԲԵՐԳ.— Քաղաք ԳՖՀ-ում: Հին գերմաներեն նուր՝ «ժայռ» և բերգ՝ «լեռ» բառերից:

ՆՅՈՒ-ՅՈՐԲ.— Խոշորագույն քաղաք ԱՄՆ-ում: Նյու-Յորքը հիմնադրվել է 1626 թվականին: Նրա կորիզը հանդիսացել է Մանհատան կղզին, որն իր ժամանակին հուլանդացիները ընչին գնով գնել էին տեղական հնդիկներից: Հուլանդացիները այդ կղզու վրա հիմնադրեցին մի բնակավայր, անվանելով այն Նոր Ամստերդամ: Երեսունութ տարի անց այդ կղզին զավթեցին անգլիացիները: Անգլիայի այն ժամանակվա Կարլոս II թագավորը նոր գաղութը նվիրեց իր եղբորը՝ Յորքի հերցոգին, ի պատիվ որի քաղաքը վերանվանվեց «Նյու-Յորք» (Նոր Յորք):

ՆՅՈՒՅԱՌԻՆԴԻԵՆԴ.— Կղզի Ատլանտյան օվկիանոսում, Կանադայի ափերի մոտ: Նրա անունը անգլերեն լեզվից է, նշանակում է «Նոր գտնված, հայտնաբերված երկիր»: Առաջին անգամ հայտնաբերվել է 10-րդ դարում, նորմանների կողմից: Նյուֆաունդլենդը երկրորդ անգամ հայտնաբերվել է անգլիական ծառայության մեջ գտնվող ճենովացի Զոն Կաբոտի կողմից 1497 թվականին: 1538 թվականին կղզին միացվեց Անգլիային, որով դարձավ Հյուսիսային Ամերիկայում անգլիական առաջին գաղութը: 1835 թվականին Նյուֆաունդլենդը դարձավ Բրիտանական կայսրության դոմինիոն, սակայն 1933 թվականից սկսած փաստորեն կորցրեց դոմինիո-

նի իր իրավունքը և կառավարվում է անմիջականորեն Մեծ Բրիտանիայի կողմից: Դրա պատճառն այն էր, որ համաշխարհային տնտեսական ճգնաժամի հետևանքով Նյուֆաունդլենդը ֆինանսական հսկայական դժվարություններ ունենալով ստիպված եղավ դիմելու մետրոպոլիայի օգնությանը: 1949 թվականին անցկացված հանրաքվեի հետևանքով Նյուֆաունդլենդը միացվեց Կանադային որպես նրա 10-րդ պրովինցիան:

ՆՈՆ.— Հրվանդան Աֆրիկայի արևմտյան ափին, հյուսիսային լայնություն 26°-ի տակ, Կանարյան կղզիների դիմաց: Հրվանդանը երկար ժամանակ եվրոպացիների կողմից համարվել է աշխարհի հարավային ծայրակետը: Եթե Նոն անունը թարգմանենք հայերեն, կստացվի բավական տարօրինակ անուն՝ «չկա» կամ «ոչ»: Այն ժամանակ առանձին ասացվածք կար՝ «Ով որ որոնի հրվանդանը Ոչ, գուցե ետ դառնա կամ գուցե ոչ»:

Հին աշխարհից եկած այս ոչ ճիշտ տեղեկությունները երկար ժամանակ արգելք էին հանդիսանում պորտուգալացիների հարավ գնալուն և խանգարում Աֆրիկայի ափերը հարավից շրջանցելու և Հնդկաստան հասնելու գործին:

ՆՈՎՈՍԻՔԻՐՍԿ.— Քաղաք Սիբիրում: Հիմնադրվել է 1893 թվականին որպես Նովոնիկոլաևսկ, 1925 թվականին վերանվանվեց Նովոսիբիրսկ: Ռուսերեն նովո՝ «նոր» բառի և Սիբիր անվան միացումից: Այսինքն «Սիբիրի նոր քաղաք»:

ՆՈՎՈՐՈՍԻՅՍԿ, ՆՈՎՈՌՈՍԻՅՍԿ.— Քաղաք Հյուսիսային Կովկասում: Հիմնադրվել է 1838 թվականին: Հիմքում ընկած է «Նովորոսսիա» անվանումը: Ռուսները մինչև 18-րդ դարի վերջերը այդպես էին կոչում Ուկրաինային և Կուբանին հարող Սև ծովի մասերը: Նորաստեղծ քաղաքը կոչեցին Նովորոսիյսկ: Այսինքն քաղաք Նովորոսսիայում:

ՆՈՐ ԱՆԳԼԻԱ.— Մի խումբ շտատների միավորում ԱՄՆ-ի հյուսիս-արևելյան մասում: Ընդգրկում է Մեն, Նյու-

Հեմպշիր, Վերմոնտ, Մասսաչուսետս, Ռոդ-Այլենդ և Կոնեկտիկուտ նահանգները: Նոր Անգլիա անվանեցին անգլիացի վերաբնակիչները ի հիշատակ իրենց հայրենիքի՝ Անգլիայի:

ՆՈՐ ԲԱՅԱԶԵՏ.—Ներկայիս Կամո քաղաքը: Հիմնադրվել է 1830 թվականին, երբ 1828—1829 թվականների ռուս-թուրքական պատերազմից հետո, 1830 թվականին, կոմս Պասկևիչի հրավերով, Մկրտիչ Արծրունու գլխավորությամբ, մոտ վեց հարյուր հայ ընտանիք Արևմտյան Հայաստանի Բայազետ քաղաքից գաղթեցին այստեղ և նոր բնակավայր հիմնեցին, որը սկզբում կոչում էին Գավառ կամ Քյավառ: Այս անունով կոչվել է գետը, որի ափին էլ հիմնվեց քաղաքը: Բայց հիդրոնիմը Գեղարքունի գավառից է: Ժողովուրդը Գեղարքունի Գավառից վերցրեց միայն գավառ բառը, որը ձևափոխվելով Քյավառ դարձավ:

Երբ կազմվեց Երևան նահանգը, ապա Գավառ բնակավայրը դարձավ նրա գավառներից մեկի կենտրոնը և վերանվանվեց ու կոչվեց Նոր Բայազետ ի հավերժացումն հայրենի Բայազետի (Հին Բայազետի): Նոր քաղաքը դանդաղ էր աճում: Շատերը աշխատանքի էին գնում Թիֆլիս, Երևան, Բաքու, Դիլիջան և այլ վայրեր: 1896 թվականի հունվարի 1-ին Նոր Բայազետը ունեցել է 8734 բնակիչ, որից 8551 հայ, 46 քուրդ, 41 հրեա և 44 ռուս: Նոր Բայազետ պաշտոնական անվան զուգընթաց հասարակ խոսակցական լեզվում գործածական էր նաև Քյավառ անունը:

ՆՈՐ-ԳՎԻՆԵԱ.—Կղզի Խաղաղ օվկիանոսում, Օվկիանիայի Մելանեզիա խմբում: Հայտնաբերվել է տասնվեցերորդ դարի առաջին կեսին ծովագնաց Օրտիս Ռեմոնտի կողմից: Կղզուն Նոր Գվինեա անունը տրվեց, որովհետև հայտնաբերողները նրա ափերով նավարկելով տեսան արևադարձային անտառներ ու սևամորթ բնիկներ, որոնք նրանց հիշեցրեցին Աֆրիկայի արևմտյան ափերը,

որոնք հայտնի են Գվինեա անվամբ: Դրա համար կըղզին կոչեցին Նոր Գվինեա:

Նոր Գվինեա կղզու արևմտյան մասը, որը կոչվում է Արևմտյան Իրիան, մտնում է Ինդոնեզիա հանրապետության կազմի մեջ, իսկ արևելյան հատվածը բաժանվում է երկու մասի: Հարավ-արևելյանը հայտնի է Պապուա անունով, որը հանդիսանում է Ավստրալիական Միության գաղութը, իսկ հյուսիս-արևելյան մասը առանձին տերիտորիա է և հանդիսանում է Ավստրալիական Միության խնամակալությունը:

ՆՈՐԴԿԱՊ.— Հրվանդան Մագերյո կղզում: Համարվում է Եվրոպայի ամենահյուսիսային կետը: Նորվեգերեն նորդ՝ «հյուսիս» և կապ՝ «հրվանդան» բառերի միացումից:

ՆՈՐ ԵՐԿԻՐ-ՆՈՎԱՅԱ ԶԵՄԼՅԱ.— Կղզիախումբ Հյուսիսային սառուցյալ օվկիանոսում: Հիմնականում բաղկացած է երկու խոշոր կղզիներից՝ Հյուսիսային և Հարավային: Ռուսերեն նովայա՝ «նոր» և զեմլյա՝ «հող», «երկիր» բառերի զուգակցումից: Այսինքն «Նոր հայտնաբերած երկիր»:

ՆՈՎԳՈՐՈԴ.— Քաղաք ՌՍՖՍՀ-ում: Ռուսերեն նովի՝ «նոր» և գորոդ՝ «քաղաք» բառերի միացումից: Այսինքն Նոր քաղաք: Զնայած Ռուսաստանի հնագույն քաղաքներից է: Հիմնադրվել է իններորդ դարում:

ՆՈՐ ԶԵԼԱՆԴԻԱ.— Խաղաղ օվկիանոսի հարավ-արևմտյան մասում ընկած երկու խոշոր կղզի: Միմյանցից բաժանվում են Կուկի նեղուցով: Հանդիսանում են Բրիտանական դոմինիոն: Կղզիները առաջին անգամ, 1642 թվականին, տեսավ հոլանդացի Աբել Տասմանը: Նա սկզբում կղզիները կոչեց «Նահանգների երկիր» (նկատի ունենալով հոլանդական նահանգները), իսկ հետագայում կոչվեց միայն հոլանդական մի նահանգի՝ Զելանդիայի անունով, սկզբում ղեկավարում «Նոր» մակդիրը:

ՆՈՐԻԼՍԿ.— Քաղաք Սիբիրում: Կրասնոյարսկի երկրամասի հյուսիսում: Անվան հիմքում ընկած է մոնղոլերեն նոր՝ «լիճ» բառը:

ՆՈՐ ԿԱԼԵԴՈՆԻԱ.— Կղզի խաղաղ օվկիանոսի արևմտյան մասում: Անվանումը տրված է 1774 թվականին անգլիացի նշանավոր ծովագնաց Ջեմս Կուկի կողմից, ի հավերժացումն Շոտլանդիայի հին անվանմանը՝ Կալեդոնիայի: Այնպես որ աշխարհի քարտեզի վրա չկա «հին Կալեդոնիա» կամ թեկուզ «Կալեդոնիա» անունը:

ՆՈՐ ՀԱՃՐՆ.— Քաղաքատիպ ավան: Գտնվում է Արզնիից ոչ հեռու, այն վայրում, ուր իր ժամանակին ստեղծվեց Արզնի-Շամիրամ ջրանցքի և Արզնիի հիդրոէկայանի շինարարության բանվորական ավանը: Հետագայում ավանը կոչվեց Նոր Հաճըն, ի հիշատակ այն Հաճընի, որ գտնվել է Կիլիկիայում: Հաճըն անվան ստուգաբանության մեջ կա երկու հետաքրքիր մեկնաբանություն: Առաջինը, որ Կիլիկիայի Հայկական թագավորության կործանումից հետո մի խումբ հայեր, թշնամիների ասպատակությունից հեռու մնալու համար, ընտրում են Անդրտավրոսյան լեռնաշղթայի խորքերում մի անառիկ վայր, իրենց հետ տանելով համաժողովրդական մաղթանք՝ «այդ անառիկ տեղում հայերը թող աճեն»: Աճեն բառն էլ որոշ փոփոխության ենթարկվելով դարձել է Հաճըն:

Մյուս մեկնաբանումով, հայ փախստականները հիացած տեղի գեղատեսիլ համայնապատկերով և անառիկ դիրքով ասում են. «Տերն հաճեցավ» մեզ պարգևելու այս գողտրիկ վայրը: Ժամանակի ընթացքում էլ «հաճեցավ» բառը դառնում է Հաճըն: Իրոք, որ Կիլիկյան Հաճընը գտնվում է շատ հաճելի վայրում՝ Տավրոսյան շղթայի երկու գետակների միջև: Նա եղել է գողտրիկ բնակավայր, որը մինչև հայերի տարագրումը ուներ մոտ քսանհինգ հազար բնակչություն: Հաճընցիները աշխատասեր, ուսումնատենչ մարդիկ էին: Պատահական չէ, որ կիլիկիացիները Հաճընն անվանում էին «Փոքրիկ Փարիզ»: Բայց թուրք յաթաղանից չազատվեց և շքեղ Հաճընը: Հաճընցի վերապրողները, երբ ներգաղթեցին Հայաստան, ապա իրենց ծննդավայրի անունն էլ

հայրենիք տեղափոխեցին և դրին նորաստեղծ բանա-
վանի վրա:

ՆՈՐ ՀԱՐԱՎԱՅԻՆ ՈՒՅԼՍ.— Նահանգ Ավստրալիայում: Այս-
պես կոչվեց Կուկի կողմից 1770 թվականին ի նմանո-
թյուն Մեծ Բրիտանիայում գտնվող Ուելսի:

ՆՈՐ ՀԵՅՐԻԴՅԱՆ ԿՂԶԻՆԵՐ.— Գտնվում են խաղաղ օվկիա-
նոսում, Մելանեզիա խմբում: Կղզիները հայտնաբերվել
են 1606 թվականին իսպանացիների կողմից: Այդպես
է կոչվել Զեմա Կուկի կողմից 1774 թվականին որպես
հիշատակ Մեծ Բրիտանիայի հյուսիսում գտնվող Հեյ-
րիդյան կղզիների:

ՆՈՐՄԱՆԴԻԱ.— Պատմական մարզ Հյուսիսային Ֆրանսիա-
յում: Այդպես է կոչվել տասներորդ դարում նորմանե-
րի գրավումից հետո: Ինչ վերաբերում է նորմաների
անվանմանը, ապա զերմաներեն դա նշանակում է հյու-
սիսի մարդիկ (նորդ՝ «հյուսիս» և ման՝ «մարդիկ»):

ՆՈՐ ՆԱԽԻԶԵՎԱՆ.— Նախկինում քաղաք Ռոստովի մոտ, Դոն
գետի աջ ափին: Հիմնադրվել է 1780-ական թվական-
ներին Ղրիմ գաղթած հայերի կողմից, որոնք Ղրիմում
բնակություն հաստատեցին տասներեքերորդ դարում,
գաղթելով Մեծ Հայքից: Սակայն այս նոր բնակավայ-
րում էլ, այսինքն Ղրիմում էլ, ընկնելով թուրքական
տիրապետության տակ, հայերի համար կրկին անբա-
րենպաստ պայմաններ ստեղծվեցին: Հետևելով Ղրիմի
հույների օրինակին, հայերը 1779 թ. խնդրեցին ռուս
կառավարությանը իրենց հնարավորություն տալ բնակ-
վելու Ռուսաստանի սահմաններում: Բարձրագույն հրա-
մանով հայերին հողեր տվեցին թե՛ Մարիուպոլի շրջա-
նում և Ազովի ծովի, ներկա Դոնի Ռոստովի շրջակա-
քում՝ Չալթր գետակի ուղղությամբ:

Հայերը իրենց հիմնած բնակավայրը կոչեցին Նոբ
Նախիջևան՝ Երևանի նահանգի Հին Նախիջևանից տա-
բերելու համար: 1782 թվականին Նոր Նախիջևանը
մտավ նախկին Տադանրոգի գավառի մեջ: Իսկ 1834
թվականին մտավ նորաստեղծ Հայկական շրջանի կազմ-

մում և դարձավ շրջանային քաղաք, որը Ռոստովի գավառի հետ միասին գտնվում էր Եկատերինոսլավի (Դնեպրոպետրովսկ) նահանգի կազմում: Իսկ 1888 թվականի հունվարի 1-ից՝ արդեն Դոնի զորքի օկրուգի կազմի մեջ: Ժամանակի ընթացքում Նոր Նախիջևանը այնքան մոտեցավ Ռոստովին, որ այդ երկու քաղաքների սահմանները որոշում էին միմիայն 1811 թվի մայիսի 11-ի հաստատված նախագծով:

Նոր Նախիջևանը իր ժամանակին վաճառաշահ, արհեստավորական կենտրոն էր: Առևտրի հիմնական ապրանքներն էին՝ մետաքսը, հյուսվածքները, կաշվեղենը, չորացրած մրգերը և այլն:

Ավելի քան հարյուր հիսուն տարի Նոր Նախիջևանը որպես այդպիսին մնաց: Սակայն հետզհետե ընդարձակվելով նա ձուլվեց Ռոստովին: Վերջին տարիներում անունն էլ փոխվեց և դարձավ Ռոստով քաղաքի շրջաններից մեկը և կոչվեց Պրոլետարսկի ռայոն (շրջան):

ՆՈՐ ՇԱՏԱՆԴԻԱ.— Նահանգ Կանադայում, Ատլանտյան ափին: Այս անունը ստացավ տասնյոթերորդ դարի սկզբին Անգլիայից, Շոտլանդիայից եկած վերաբնակիչների կողմից:

ՆՈՐ ՍԻԲԻՐՅԱՆ ԿԱԶԻՆՆԵՐ.— Հյուսիսային սառուցյալ օվկիանոսում: Հայտնաբերվել են 1809 թվականին բևեռախույզ Գեդենշտրեմի կողմից: Սկզբում Նոր Սիբիր կոչվեց կղզիներից մեկը: Հետագայում ամբողջ արշիպելագը հայտնի դարձավ «Նոր Սիբիրյան» կղզիներ անունով:

ՆՈՐՎԵԳԻԱ.— Պետության Հյուսիսային եվրոպայում: Անունը ծագել է նորմանների լեզվից նորդ՝ «հյուսիս» և վեգե՝ «ուղի» բառերի միացումից: Նորմանները՝ Սկանդինավյան թերակղզու բնակիչները, լինելով հմուտ ծովագնացներ, իրենց հայրենիքից նավարկում էին թե՛ դեպի արևելք՝ Բալթիկ ծով, թե՛ դեպի արևմուտք՝ Ատլանտյան օվկիանոս, և թե՛ դեպի հյուսիս, Սկանդինավյան թերակղզու ափերով: Աշխարհի կողմերով էլ կոչում

էին այդ ուղիները՝ Առատրվեգ-արեւելյան ուղի, վե-
տրվեգ-արեւմտյան ուղի և վերջապես նորվեգ, այսինքն
«Հյուսիսային ուղի», նկատի ունենալով Սկանդինավյան
թերակղզու արեւմտյան ափերով դեպի հյուսիս անցնող
ծովային ճանապարհը: Սկզբում անունը տարածվում
էր թերակղզու միայն արեւմտյան ափերի վրա: Իսկ ին-
ներորդ դարից դարձաւ պետութեան անուն: Անվան
վերջում «իա» մասնիկը ունի երկրի նշանակութիւն:

ՆՈՐ ՕՐԼԵՍՆ.— Քաղաք ԱՄՆ-ում. հիմնադրվել է 1718 թվա-
կանին Ֆրանսիացիների կողմից: Այդպես է կոչվել
Օրլեանի դքսի պատվին:

ՆՈՒԲԻԱ.— Պատմական մարզ Արաբական Միացյալ Հանրա-
պետութիւնում (Եգիպտոս) և Սուդանի միջև: Նուբա՝
«ոսկի» բառից է առաջացել անվանումը: Այդպես էին
անվանում հին եգիպտացիները այս երկիրը, որտեղից
բերում էին ոսկի:

ՆԵՎԱ.— Գետ: Սկիզբ է առնում Լադոգա լճից և թափվում
Ֆիննական ծոցը, որի ափին գտնվում է Լենինգրադը:
Հին ֆիններեն «նեա» բառից, որը նշանակում է ճա-
հիճ: Գետին տրվել է նրա ղեկավարի ճահճոտութեան
պատճառով: Մի այլ բացատրութեամբ «նեա» անունը
ծագել է Լադոգա լճից, ինչպես անցյալում կոչվել էր
նա:

ՆԵՎԱԴԱ.— Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներից մեկը: Իս-
պաներեն նեադա՝ «ծուն» բառից: Անունը ստացել է
Սիերա-Նեադա «ծիւնապատ» լեռներից, չնայած նրանք
անմիջապես չեն գտնվում նահանգի սահմաններում:

Շ

ՇԱՄԻՐԱՄ.— Հին Արեւելքի լեգենդար թագուհու անունով են
կոչվում Հայկական բարձրավանդակի բազմաթիւ տե-
ղանուններ: Դրանցից ամենահինը Շամիրամակերտն
է՝ Վանի ավանդական անունը: Արա Գեղեցիկի և Շա-

միրամի ավանդութիւնը ընկալ մեր շատ տեղանուն-
ների հիմքում: Այդ ավանդութեան հիման վրա ստեղծ-
ված անուններից է նաև Շամիրամ գյուղի անունը:
Գյուղը գտնվում է Արևմտյան Հայաստանում, Ներքովթ
կամ Նեմրութ լեռան հարավային ստորոտում: Գյուղի
մոտ կա մեծ աղբյուր, որը նույնպես կրում է Շամի-
րամ անունը: Իսկ գյուղի դիմաց, դեպի Նեմրութ լեռը
գտնվում են երեք բլուրներ, որոնցից միջինի վրա
գտնվում է Շամիրամ բերդը:

ՇԱՄԻՐԱՄ.— Գյուղ, ջրանցք և լեռ Սովետական Հայաստա-
նում: Արայի և Շամիրամի մարտի վայրում կա Շամի-
րամ անունով գյուղ Աշտարակի շրջանում: Նույն շրջա-
նում է գտնվում Արզնի-Շամիրամ ջրանցքը: Բացի այդ,
Արայի լեռան դիմաց (այժմյան Աբովյան շրջանում)
գտնվող մի սար կոչվել է Շամիրամի անունով. ժամա-
նակին այդ անունը փոխվել է և սարը այժմ Հադիս է
կոչվում:

ՇԱՄԻՐԱՄԱԿԵՐՏ.— Մեր ավանդական պատմագրության մեջ
Վան քաղաքը կոչվել է Շամիրամակերտ. որպես ձե-
ռակերտ ավանդական Շամիրամ թագուհու: Արայի
մահվանից հետո Շամիրամը մեկնում է Հարավային
Հայաստան՝ Ասորեստան գնալու համար: Ճանապար-
հին կանգ է առնում Վանա լճի ափին, ներկա Վան քա-
ղաքի մոտերքում: Բնութիւնը հրապուրում է նրան:
Շամիրամը տեսնելով Հայաստանի սառնորակ աղբյուր-
ները և օդի բարեխառնութիւնը, Բզնունյաց ծովի արե-
վելյան ափին հիմնում է Շամիրամակերտ քաղաքը,
ամառն՝ այստեղ անցկացնելու համար: Դրա համար էլ
մեր ավանդական պատմության մեջ հաճախ Վանը կոչ-
վում է «Շամիրամի ամառանոց»: Շամիրամը այնտեղ
կատարում է հիանալի շինարարութիւն: Քաղաքի հա-
մար կառուցում է մի հռչակապ ջրանցք, որն անցնելով
Հայոց Զորով և Խոշաբ գետի վրա կառուցված ջրատա-
րով, գալիս է Վան: Այդ ջրանցքը մինչև այժմ էլ պահ-
պանվում է, և ժողովուրդը այն Շամիրամի առու է ան-

վանում: Այդ բոլորի մասին մեզ հիանալի ավանդու-
թյուն թողեց Մովսես Խորենացին, որը չիմանալով
ուրարտացիների մասին, երբեմնի նրանց կատարած
չինարարությունը վերագրեց Շամիրամին:

ՇԱՄՇԱԴԻՆ.— Շրջան Հայկական ՍՍՀ-ում: Անվան հիմքում
ընկած է արաբերեն շամս-ադ-դին խոսքը, որը նշանա-
կում է «արեգակն հավատո»:

ՇԱՄՊԱՆ.— Պատմական մարզ Հյուսիս-արևելյան Ֆրանսիա-
յում: Անվան հիմքում ընկած է լատիներեն կամպանուս
բառը, որը ունի «դաշտ» կամ «հարթություն» նշանա-
կությունը: Շամպան նշանակում է «դաշտային մարզ»:

ՇԱՆԴՈՒՆ.— Թերակղզի և նահանգ Չինաստանում: Չինարեն
շան՝ «լեռ» և դուն՝ «արևելք» բառերից: Այսինքն «լեռ-
ներից արևելք»:

ՇԱՆԽԱՅ.— Քաղաք Չինաստանում: Կազմված է չինարեն
շան՝ «սար» և խայ՝ «ծով» բառերի միացումից: Չինա-
րեն լեզվով նշանակում է «սարից դեպի ծով»:

ՇԱՏ-ԷԼ-ԱՐԱՔ.— Եփրատ և Տիգրիս գետերի միացումը Մի-
ջագետքի հարավում, մի ընդհանուր հունի մեջ ստա-
նում է Շատ-էլ-Արաբ անունը: Բառացի նշանակում
է «արաբական գետ»:

ՇԵԿԼՏՈՆԻ ՍԱՌՅԱԴԱՇՏ.— Խոշոր սառցադաշտ Անտարկտի-
դայում: Ունի 420 կիլոմետր երկարություն: Հայտնա-
բերվել է 1840 թ. ամերիկյան էքսպեդիցիայի կողմից:
Սառցադաշտը կոչվել է անգլիացի նշանավոր բեռա-
խույզ էռնստ Շեկլտոնի անունով (1874—1922 թթ.):

ՇԻԼԿԱ.— Գետ Անդրբայկալում: Ամուրի վերին հոսանքներից
մեկը: Անունն առաջացել է բուրյաթերեն «գետ» բա-
ռից: Երկրորդ մեկնաբանությունը՝ էվենկերեն շիլկա և
նշանակում է «նեղ հովիտ»:

ՇԻՊԿԱ.— Լեռնանցք Բուլղարիայում, Ստարա-Պլանինա լեռ-
նաշղթայում 1200 մետր բարձրության վրա: Ունի
ստրատեգիական կարևոր նշանակություն. նրա վրայով
է անցնում Կադանլիկ-Գաբրովո ճանապարհը, կապե-
լով Հյուսիսային Բուլղարիան Հարավայինին: Այս լեռ-

նանցքում 1877—78 թթ. մեծ մարտեր են տեղի ունեցել ռուսական և թուրքական բանակների միջև: Ռուսները կոչվում էին Բուլղարիան թուրքիայից ազատագրելու համար: Շիպկա անունը առաջացել է շիպովնիկ բառից, որը նշանակում է «մասրենի»: Այս թիվումը տարածված է Շիպկայի շուրջը: Նրա բուրավետ ծաղիկները լեռնանցքին տալիս են առանձին գեղեցկություն:

ՇԻՐԱԿ.— Պատմական Հայաստանի Այրարատ նահանգի գավառներից մեկը: Գրավում է Ախուրյան գետի միջին և ստորին հոսանքի հովիտը: Անվան մի ստուգաբանությունը կապվում է շիրակ կամ սիրակ ցեղի անվան հետ: Իսկ երկրորդ ստուգաբանությունը մեզ է հասել պատմահայր Մ. Խորենացու միջոցով, կապվելով Հայկազանց նահապետներից Արամայիս նահապետի որդի՝ Շարայի անվան հետ: Ըստ ավանդության Շարան հայտնի էր շատակերությունը: Հայրն էլ նրան ուղարկում է մի ընդարձակ և բերրի գավառ, որպեսզի նա կարողանա կուշտ ուտել և կերակրել իր բազմամարդ գերդաստանը: Այդ գավառն էլ Շարայի անունով Շիրակ կոչվեց: Շարայի որկրամոլությունը հին հայերի մոտ առակ էր դարձել: Ասում էին. «Եթե քո որկորը Շարայինն է, մեր ամբարները Շիրակինը չեն»: Այս ավանդությունը իր մեջ այլաբանորեն ճշմարտություն է թաքցնում: Իրականում Շիրակը հռչակված էր հացառատությամբ, իսկ Բագրատունիների օրոք հայ ժողովրդի պատմության մեջ քաղաքական ու կուլտուրական տեսակետից առաջնակարգ դեր խաղաց: Շիրակի նշանավոր քաղաքներից ու բնակավայրերից էին Անին, Բագարանը, Կումայրին:

ՇԻՐԱՆ.— Պատմական մարզ Ադրեջանական ՍՍՀ-ում: Պարսիկ սասանյան խոսրով I-ի Անուշիրվան մականունից (531—579): Այս երկրի անունից էլ գրող Շիրվանզադեի գրական անունը, որը նշանակում է շիրվանեցի, Շիրվանի գավակ:

ՇՈՒԿԱԼՍԿՈՒ.— Նեղուց, կղզի: Առաջինը գտնվում է Հյուսիսային Երկիր արշիպելագում, Բուշեիկ և Հոկտեմբերյան հեղափոխություն կոչվող կղզիների միջև: Իսկ երկրորդը՝ կղզի է Կարայի ծովում: Այդպես է կոչվել ի պատիվ անվանի աշխարհագրագետ և օվկիանոսագետ Յու. Մ. Շոկալսկու (1856—1940 թթ.):

ՇՈՏԼԱՆԴԻԱ.— Պատմական մարզ, որը գրավում է Մեծ Բրիտանիայի հյուսիսային մասը: Անգլերեն կոչվում է Սկոտլանդ: Անվան առաջացումը կապված է կելտական սկոտ ցեղի հետ: Կելտերեն սկոտ բառը նշանակում է բռնվոր. իսկ լանդ անգլերեն նշանակում է «երկիր»: Շոտլանդիա ռուսական ձևն է: Ի դեպ, հնում Շոտլանդիան հայտնի էր Կալեդոնիա անվան տակ:

ՇՊԻՅՔԵՐԳԵՆ.— Արշիպելագ Հյուսիսային սառուցյալ օվկիանոսում: Հայտնաբերվել է 1596 թվականին Վ. Բարենցի կողմից, որը և տվեց ներկա անունը: Հոլանդերեն շպից՝ «սուր, սրածայր» և բերգեն «լեռներ» բառից: Նորվեգիայում Շպիցբերգները հայտնի է Սվալբարդ անվան տակ, որը նշանակում է «Յուրտ երկիր»:

ՇՎԱՐՅՎԱԼԴ.— Լեռներ ԳՖՀ-ում: Անվանումը կաղմված է գերմաներեն շվարց՝ «սև» և վալդ՝ «անտառ» բառերից: Այդպես են կոչվում, որովհետև լեռները ծածկված են մուժ և անանցանելի անտառներով:

ՇՎԵԴԻԱ.— Պետություն Հյուսիսային Եվրոպայում: Անունն առաջացել է սկանդինավյան սվեն ցեղի էթնոնիմից: Ռուսերենում ավելացվել է «իա» երկիր նշանակությունը ունեցող մասնիկը:

ՇՎԵՅՑԱՐԻԱ.— Պետություն Կենտրոնական Եվրոպայում: Շվից կանտոնի անունից, որը առաջինը թոթափեց ավստրիական լուծը (1298 թ.): Շվից կանտոնը Ուրի և Ինտերլակեն կանտոնների հետ միասին կազմեց ներկա Շվեյցարիա պետության կորիզը:

ՈԼԻՄՊԻԱ կամ **ՕԼԻՄՊԻԱ**.— Քաղաք պատմական Հունաստանում, Պելոպոնես թերակղզում: Հին հույների սրբազան քաղաքը, որտեղ գտնվում էր Զևսին նվիրված տաճար, այդ աստծու հոյակապ արձանով: Քաղաքը իր անունը ստացել է Ոլիմպոս սարից, որտեղ բնակվում էին հունական աստվածները և նրանց վեհապետ Զևսը: Ի դեպ, Օլիմպիա քաղաքից էլ առաջ է եկել օլիմպիադա անվանումը, քանի որ մրցումները տեղի էին ունենում Զևսի տաճարի շուրջը:

ՈԼԻՄՊՈՍ.— Լեռ Հունաստանում: Հունական դիցաբանության մեջ աստվածների բնակատեղին: Անվան առաջին ստուգաբանությունը կապվում է «Օլիմպ» անունով երգչի հետ, մյուսները՝ հին հունարենի «փայլուն», «պսպղուն» բառից կամ նախահունական ինչ-որ լեզվից, որտեղ այն նշանակել է «լեռ»:

Չ

ՉԱԴ.— Լիճ և պետություն Կենտրոնական Աֆրիկայում: Տեղական լեզվով նշանակում է «Մեծ լիճ»: Չադ լիճն էլ իր անունը տվեց այն պետությանը, որը ստեղծվեց 1960 թվականին:

ՉԱՆԱԳԿԱՆ.— Դարդանելի թուրքական անվանումը: Կաղմված է շանագ և կալե բառերից: Չանագ նշանակում է «լայնաբերան, տափակ կավե աման» իսկ կալե՝ «բերդ»: Այլ խոսքով շանագ ամանը հիշեցնող բերդ: Նման ամրոցներ իր ժամանակին շատ են կառուցվել Դարդանելի նեղուցի ափին, որից և նեղուցը ստացել է իր թուրքական անունը:

ՉԱՐԵՆՑԱՎԱՆ.— Նոր քաղաք Հայկական ՍՍՀ-ում: Նախկինում Լուսավան: 1967 թվականին վերանվանվեց Չա-

բենցավան ի պատիվ անվանի բանաստեղծ Եղիշե Չա-
րենցի:

ՉԱՐԼՍՏՈՆ.— Քաղաք Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում:
Այգայես է կոչվել ի պատիվ անգլիական թագավոր
Չարլզ (Կարլ) II-ի (1660—1685 թթ.) և ավելացրած
թոռն կամ թառն «քաղաք» բառը:

ՉԱՐՋՈՌԻ.— Քաղաք, մարզային կենտրոն Թուրքմենական
ՍՍՀ-ում: Մինչև 1940 թվականը կոչվում էր Չարջու:
Անվանման հիմքում ընկած են չար՝ «չորս» և չոռ՝
«ջրանցք» բառերը, որոնք վերաբերում են Ամու-Դարյա
գետից սկզբնավորվող չորս առուներին:

ՉԵՐՈՔՍԱՐԻ.— Չոպաշական Ինքնավար Հանրապետության
մայրաքաղաքը: Առաջացել է չուվաշերեն չուկար՝ «քա-
ղաք» կամ «ամրություն» բառից:

ՉԵԼՅԱՔԻՆՍԿ.— Քաղաք Ուրալում: Բաշկիրերեն չելյաք՝
«դուլ», «թաս» բառից: Այգայես է կոչվել, որովհետև
քաղաքը կառուցված է գոգավորության մեջ: Ուրեմն՝
«դուլ-քաղաք» կամ «թաս-քաղաք»:

ՉԵԼՅՈՒՍԿԻՆ.— Հրվանդան Թայմիր թերակղզու հյուսիսում:
Ասիա մայր ցամաքի ամենահյուսիսային ծայրակետը:
Հայտնաբերվել է 1742 թվականին և կոչվել ի պատիվ
շտուրման Ս. Չելյուսկինի (1689—1754 թթ.):

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱԿԻԱ.— Պետություն Կենտրոնական Եվրոպայում:
Չեխոսլովակիա անունը հանդես եկավ 1918 թվականին,
երբ Ավստրո-Հունգարիայի փլատակների վրա կազմվե-
ցին մի շարք պետություններ, այդ թվում և Չեխոսլո-
վակիան: Չեխ և սլովակ սլավոնական ժողովուրդների
միավորումից էլ նորաստեղծ պետությունը կոչվեց նը-
րանց անունով: Չեխ անունը, որը դարձել է ժողովրդի
անուն, գալիս է սլավոնական ավանդական առաջնորդ
Չեխից, իսկ սլովակ՝ սլավոն անվան տարբերակնե-
րից է:

ՉԵՐՆՈՐՈՐԻԱ.— Հարավսլավիայի Ֆեդերացիայի կազմի մեջ
մտնող հանրապետություն: Կազմված է սլավոններեն
չոռնի՝ «սև» և գորա՝ «լեռ» բառերի միացումից, այ-

սինքն «Սև լեռների երկիր»։ Դա Հարավսլավիայի ամենալեռնոտ հանրապետությունն է, որի մասին վկայում է նրա անվանումը։

ԶԵՐՍԿՈՒ ԼԵՌՆԱՇՂԹԱ.— Լեռնաշղթա Սիբիրում։ Զգվում է Լենայից արևելք Կոլիմայից մինչև Յանա գետը։ Այսպես է կոչվել ի պատիվ ռուս հայտնի ճանապարհորդ և գիտնական Ի. Դ. Չերսկու, որը 1891—1892 թվականների ընթացքում ուսումնասիրեց այս լեռնաշղթան։ 1926 թվին Վ. Ա. Օբրուչևը առաջարկեց լեռնաշղթան կոչել Չերսկու անվամբ որպես անվեհեր ճանապարհորդի հիշատակին նվիրված հուշարձան։

ԶԻԼԻ.— Պետություն Հարավային Ամերիկայում։ Այս անվան առաջացումը ունի այսպիսի պատմություն։ Երբ առաջին անգամ իսպանացիները անցան Լա-Պլատան և տափաստաններով մոտեցան Անդերին, ապա նրանք դիմելով տեղացի հնդիկներին՝ հարցուփորձ արեցին, թե ինչ կա լեռներից այն կողմ։ Տեղացիները պատասխանեցին՝ «այնտեղ չիլի», որը նշանակում էր՝ այնտեղ ցուրտ է։ Իսպանացիներն էլ չհասկանալով հնդիկների լեզուն, կարծեցին, թե դա սարերից այն կողմ գտնվող երկրի անունն է։ Սակայն իսպանացիները սկզբում այսպես կոչեցին ներկա Զիլիի միջին մասը, որտեղ գտնվում են Սանտ-Յագոյի սարահարթն ու նույնանուն քաղաքը։ Իսկ ժամանակի ընթացքում «Զիլի» անունը տարածվեց ամբողջ երկրի վրա։ Զիլին հիմնականում գտնվում է բարեխառն ու տաք գոտիներում և նրան տրված «չիլի»՝ ցուրտ անունն էլ սազական չէ, բայց սխալմամբ տրված այդ անունը ժամանակի ընթացքում քաղաքացիական իրավունք ստացավ ու այդպես էլ մնաց։

ԶԻԿԱԳՈ.— Քաղաք Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում։ Հիմնադրվել է 1779 թ.։ Անվան բացատրությունը տրվում է մի քանի կերպ, որոնցից առավել տարածվածը հետևյալն է։ Առաջացել է հնդկական «շե-կանգ-օնգ» խոսքից, որը նշանակում է «վայրի սոխ»։ Այդպես է

կոչվել իր ժամանակին այնտեղ տարածված վերոհիշյալ բույսի պատճառով:

ԶԻՄԲՈՐԱՍՈ.— Հանգած հրաբուխ Անդերում: (էկվադորում):
Տեղական լեզվում նշանակում է «Զյունոտ լեռ»:

ԶԻՆԱՍՏԱՆ.— Պետություն Ասիայում: Այդպես է կոչվել Յին դինաստիայի անունով, որն իշխել է երրորդ դարում, մեր թվականությունից առաջ: Հայերենում ավելացվել է «ստան» (երկիր) վերջածանցը և «ց» տառը փոխարինվել է «չ»-ով: Հին Հայաստանում Չինաստանը կոչվել է Ճենք: Վերջի «ք» տառը ոչ թե հոգնակի ձևն է ցույց տալիս, այլ նշանակում է չին ժողովրդի երկիր: Ժողովրդական լեզվով Չինաստանը կոչվել է Չին ու Մաչին:

ԶՈՄՈԼՈՒՆԳՄԱ (ԶՈՄՈԼՈՒՆԳՄԱ), էՎԵՐԵՍՏ.— Լեռ Հիմալայներում: Մեր մոլորակի ամենաբարձր կետը, որն ունի 8848 մետր բարձրություն: Գտնվում է Չինաստանի (Տիբեթի) և Նեպալի սահմանում: Անունը Հիմալայնեում բնակվող շերպ ժողովրդի լեզվից է, նշանակում է «Աստվածների մայր» կամ «Աստվածների երկրային օթևան»: Իր ժամանակին անգլիացիները անվանեցին էվերեստ: Ներկայումս վերականգնված է նրա վաղեմի անունը, բայց քանի որ մոտ մեկ դար Չոմոլունգման աշխարհին հայտնի էր էվերեստ անունով, դրա համար էլ հաճախ Չոմոլունգմայի հետ գրվում է նաև էվերեստ, բայց վերջինս առնվում է փակագծի մեջ: Ներկայումս ընդունված է Չոմոլունգմա անվանումը: Մարդիկ Չոմոլունգման վերջնականապես նվաճեցին 1953 թ. մայիսի 20-ին: Նրա գագաթը բարձրացան երեք հոգի՝ անգլիացի Զոն Խանտը, շերպ Տենսինգ Նորգեյը և նորգելանդացի Հիլարի Էդմունդը:

ԶՈՒԴ ԼԻՃ.— Լիճ էստոնիայում և ՌՍՖՍՀ-ի սահմանում: Ռուսական «չուդ» անունից: Անցյալում այդպես էին անվանում ուռաները ուզրո-ֆիններին:

ՊԱ-ԴԵ-ԿԱԼԵ.— Նեղուց Մեծ Բրիտանիայի և Ֆրանսիայի միջև: Անվանման առաջին «պա» մասը պասաժ բառի կրճատ ձևն է, որը նշանակում է «անցք», «նեղուց»։ Երկրորդ մասը Կալե քաղաքի անունն է, իսկ «դե»-ն հատկացուցիչ մասնիկ է: Ստացվում է «անցք կամ նեղուց Կալեի մոտ»: Կոչվում է նաև Դուվրի նեղուց, Մեծ Բրիտանիայի Դուվր քաղաքի անունով:

ՊԱԼԵՆ.— Բանավան ՌՍՖՍՀ-ում, Իվանովոյի մարզում: 16-րդ դարից հայտնի էր արդեն իբրև մանրանկարչության կենտրոն: Անվանումը սլավոնական «պոլեխ» բառից, որը նշանակում է «անտառաբնակ»:

ՊԱՂԵՍՏԻՆ.— Իսրայել պետության դասական անվանումը: Այսպես է կոչվել քանանացիների երկիրը Հին Կտակարանում, որը ընկած է Հորդանանի և Միջերկրական ծովի միջև: Պաղեստին անունը գալիս է Ֆիլիստիմիլյան «պելիշտիմ» անունից: Ֆիլիստիմիլյան ժողովուրդը հայերենում հայտնի է եղել փղշտացիների անունով: Մինչև 1947 թվականը Պաղեստին անունը պահպանվում էր անգլիական համանուն մանդատի վրա: Հետագայում Պաղեստինի տերիտորիայի վրա ստեղծվեցին Իսրայել և Հորդանան պետությունները:

ՊԱԼԵՐՄՈ.— Սիցիլիայի գլխավոր քաղաքը: Հունարեն՝ պա-նորմոս՝ «գեղեցիկ ծոցի», «լավ նավահանգստի» իմաստով:

ՊԱԼՄԻՐԱ.— Պատմական քաղաք Սիրիայում: Անվան հիմքում ընկած է լատիներեն «պալմա»՝ արմավենի բառը. ուրեմն՝ «Արմավենիների քաղաք»: Պալմիրան եղել է հին աշխարհի փառաբանված քաղաքներից մեկը, որը ըստ

ավանդույթյան հիմնադրվել է Սողոմոն թագավորի կողմից: Պալմիրան գտնվել է կարևոր առևտրական այն ճանապարհի միջնակետում, որով Հռոմը կապվեց է Պարսկաստանի և Հնդկաստանի հետ: Հետագայում, Պալմիրա անունը դարձավ գեղեցիկ և հոյակապ քաղաքի հոմանիշ, որը ստեղծվում է անապատում:

«Հյուսիսային Պալմիրա»՝ այսպես հայտնի դարձավ Պետերբուրգը բանաստեղծական խոսքում և թևավոր խոսքի ուժ ստացավ: Պետերբուրգը ծաղկեց Նեայի ճահիճներում այնպես, ինչպես Պալմիրան Սիրիական անապատում:

ՊԱԿԻՍՏԱՆ.— Պետություն Հարավային Ասիայում: Առաջացել է 1947 թվականին Բրիտանական Հնդկաստանի բաժանման հետևանքով: Պակիստանը բաղկացած է երկու մասից՝ Արևմտյան և Արևելյան, որոնք միմյանցից հեռու են 1600 կիլոմետրով և բաժանվում են Հնդկաստանի տերիտորիայով:

Պակիստանի անունը առաջացել է հապավման եղանակով: Կազմվել է Հնդկաստանի հյուսիս-արևմտյան մասում գտնվող և Պակիստանի կազմի մեջ մտնող մի քանի նահանգների և ժողովուրդների անվանման սկզբնատառից, իսկ մի նահանգի էլ (Բելուջստանի) վերջին վանկից: Դրանք են՝ Պենջաբ, աֆղաններ կամ պաշտաններ (որոնք բնակվում են Աֆղանստանի սահմանի մոտ), Կաշմիր, Բելուջստան: Առաջին երեք բառերը տվեցին իրենց սկզբնատառերը, իսկ Բելուջստանն էլ իր վերջին վանկը և ստացվեց Պակստան կամ Պակիստան:

Պակիստան կամ Պակստան անվանումը ստուգաբանելիս, հաճախ անունը բաժանում են երկու մասի, որտեղ վանկերից առաջինը՝ փակ բառը նշանակում է «մաքուր» (լավի իմաստով), իսկ երկրորդը, ստան՝ «երկիր»: Դրա համար էլ Պակիստան անվանումը բացատրելիս վանկային ձևն էլ են հիշատակում և ստուգաբանում որպես «Մաքուրների երկիր»:

ՊԱՄԻՐ.— Բարձրավանդակ Կենտրոնական Ասիայում: Պամիր անվան ստուգաբանությունը տրվում է մի քանի կերպ: Ստուգաբանություններից մեկն էլ այն է, որ այս անունը առաջացել է սանսկրիտերեն «պա», այսինքն «ստորոտ» և «Միհր» աստծու անունից: Այլ խոսքով «Միհրոտն»: Մեր տեղանուններից հիշենք Արագածոտն, Մասյացոտն: Տաջիկերեն անունն է Բոմ-ի-դունյե, որը նշանակում է «աշխարհի տանիք»: Այս էլ հիմք է ծառայել Պամիրի թեավոր բնորոշմանը:

ՊԱՄՊԱ.— Տափաստան Հարավային Ամերիկայի մերձարևադարձային զոնայում: Անունը ստացել է այն խոտից, որը իր ժամանակին համատարած կերպով ծածկում էր Արգենտինայի տափաստանային տարածությունները: Ներկայումս Պամպան ավելի շատ ծածկված է ցորենի և եգիպտացորենի արտերով: Իսպաներեն այդ խոտի հոգնակի ձևը պամպաս է, որը նույնպես գործածական է, բայց ճիշտը Պամպա ձևն է:

ՊԱՆԱՄԱ.— Քաղաք և պետություն Կենտրոնական Ամերիկայում: Իր անունն ստացել է բնիկների «պանամա» բառից, որով նրանք կոչել են լայնասաղարթ և մշտադալար ծառերը: Այսպես է «պանամա» բառի առաջացման մի մեկնաբանությունը: Մյուսը՝ ենթադրում են, թե ծագել է «թիթեռնիկ» բառից:

ՊԱՆՖԻԼՈՎ.— Քաղաք Ղազախստանում: Այդպես է կոչվել ի պատիվ Մոսկվայի պաշտպանության մասնակից հերոս Ի. Վ. Պանֆիլովի (1893—1941 թթ.): Հին անունն է Զարբենդ:

ՊԱՊՈՒԱ.— Այդպես է կոչվում նոր Գվինեայի հարավ-արևմելյան մասը: Այդ կղզու բնիկների՝ պապուասների անունից: Մալայերեն «պապուաս» նշանակում է «գանգուր» կամ «գանգրահեր»:

ՊԱՌՆԱՍ.— Լեռ Հունաստանում: Հունական առասպելաբանության մեջ նվիրական լեռ արևի և արվեստի աստված Ապոլլոնի բնակատեղին, որը միաժամանակ համարվում էր մուսաների բնակատեղին: Անվան ստուգաբա-

նությունը կապում են փոքրասիական ժողովուրդների պարնա «տուն» բառի հետ:

ՊԱՏԱԳՈՆԻԱ.— Արգենտինա պետության հարավային մասը: Այս երկրի տարօրինակ անունն ունի բավականին հետաքրքիր պատմություն, որը գալիս է Մագելանի ժամանակվանից: Երբ 1520 թվականին Մագելանի նավերը մոտենում են ներկա Արգենտինայի հարավային ափերին, նրանք այստեղ հանդիպում են խիստ բնություն ունեցող մի երկրի, որը սկզբում նրանց անմարդաբնակ է թվում: Այս ափերում երկու ամիս անցկացնելուց հետո միայն նրանք հանդիպում են բնիկների, որոնց ոտները առաջին հայացքից շատ մեծ են թվում, որովհետև նրանք մուշտակյա կոշիկներ ունեին հագած: Բացի դրանից, իսպանացիներից մի երկուսը Մագելանին պատմում են նաև, որ իբր իրենք ձյան վրա հսկա ոտների հետքեր են տեսել: Այսպես առաջ եկավ «Պատագոնիա» անունը: «Մեծ ոտներ ունեցող մարդկանց երկրի» մասին ավանդությունը, իհարկե, հետևանք էր Մագելանի մարդկանց, հատկապես Պիզաֆետտայի ֆանտազիայի, որի օրագրերից է մեզ հասել այդ անունը:

ՊԱՐԱ.— Քաղաք և նավահանգիստ Բրազիլիայում: Տեղական ժողովրդի լեզվով «պարա» նշանակում է «ջուր» կամ «ծով»:

ՊԱՐԱԳՎԱՅ.— Պետություն և գետ Հարավային Ամերիկայում: Գետը իր անունը տվել է պետությանը: «Պարագվայ» բառը հնդկական գուարանի ժողովրդի լեզվում նշանակում է «Պարագուա ժողովրդի ջուր»: Այդ ժողովուրդը բնակվում էր գետի շուրջը: Մի այլ ստուգաբանությամբ Պարագվայ անունը տեղացիների լեզվով նշանակում է «ծովի ափունք»:

ՊԱՐԱՄԱՐԻԲՈ.— Նիդեռլանդական Գվիանայի (Հարավային Ամերիկայում) գլխավոր քաղաքը: Անունը գալիս է տեղական պարա՝ «ծով», մարիբո՝ «բնակիչներ» բառից: Այսպես էին անվանում կարիբները հոլանդացիներին:

ՊԱՐԱՆԱ.— Գետ Հարավային Ամերիկայում: Անվանման հիմ-

քում ընկած է հնդկերեն պարսա բառը, որը նշանակում է «ջուր», իսկ պարսիս նշանակում է «Մեծ ջուր», այսինքն՝ գետ: Երկրորդ ստուգաբանությունը՝ «ծովի մայր» տեղական հնդիկների լեզվից:

ՊԱՐՈՊԱՄԻԶ (ՊԱՐԱՊԱՄԻԶ).— Լեռնաշղթա Աֆղանստանում: Անվան ստուգաբանությունը պարզ չէ: Ենթադրվում է, որ «պար» սկզբնամասնիկը ունի «կողմի» իմաստ: Նկատի են ունեցել «Պամիրի կողմը»:

ՊԱՐՄԻՅ ԾՈՑ.— Հնդկական օվկիանոսի մաս կազմող ծոց, Իրանի և Ապաքիայի միջև: Անվանումը գալիս է Պարսկաստան անունից: Իսկ վերջինս էլ այդպես է կոչվել Իրանի հարավային նահանգի Ֆարս կամ Ֆարսիստանի անունով: Տե՛ս Պարսկաստան:

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ.— Իրան պետության անվանումը մինչև 1935 թվականը: Ինչպես հայտնի է, Պարս կամ Ֆարս կոչվելիս է եղել Իրանի, անցյալում այդ մեծ կայսրության հարավային նահանգներից մեկը, կենտրոն ունենալով Շիրազ քաղաքը: Երկրի այդ մասը Իրանի կյանքում մեծ դեր է խաղացել և երկար ժամանակ եղել է իրանական թագավորների գահավայրը: Այստեղ էր գտնվում Պերսեպոլիսը, Իրանի հնագույն մայրաքաղաքը: Արտաքին աշխարհում ևս Ֆարս նահանգը շատ աչքի ընկավ: Հայտնի է, որ անմահ Թումանյանը Ֆիրդուսուն անվանել է Ֆարսի բլբուլ: Ֆարս նահանգի անունով էլ ժամանակի ընթացքում հայտնի դարձավ ամբողջ երկիրը: Իսկ պարս կամ ֆարս անվանմանը ավելացնելով «ստան» մասնիկը, որն ունի երկրի նշանակություն, ստացվեց Պարսկաստան: Այսպես առաջացավ Իրան պետության անունը, որը երկրի պաշտոնական անունն էր դարեր շարունակ:

Բայց ժամանակի ընթացքում, հատկապես 7-րդ դարից, երբ երկրի կենտրոնը տեղափոխվեց հյուսիս, աստիճանաբար Թեհրանն ու Թավրիզն են սկսում դեր խաղալ երկրի կյանքում, իսկ Ֆարսիստանն էլ կորցնում է իր ղեկավար նշանակությունը: Աստիճանաբար պար-

սիկները մոտ զարթնում է ազգային ինքնաճանաչումը։ Վերջապես, պարսկական կառավարությունը 1935 թվականի մարտի 22-ի շրջաբերականով հայտնում է աշխարհի բոլոր պետություններին, որ չեղյալ է հայտարարվում հույներից և մյուս ժողովուրդներից ժառանգություն մնացած երկրին «Պարսկաստան» և նրա բնակիչներին՝ «պարսիկ» տրվող ոչ ճիշտ անունները։ Հայտնվեց, որ Պարսկաստանն այսուհետև հայտնի է լինելու Իրան անվան տակ, իսկ պարսիկները՝ իրանցիներ։ Այդ ժամանակվանից սկսած թե՛ պաշտոնական գրականության մեջ, թե՛ դիվանագիտական աշխարհում պահպանվում է «Իրան» անունը։

Սակայն Իրանի լեզուն և գրականությունը տրադիցիոն կերպով շարունակվում է կոչվել պարսկերեն։ Պարսկաստանը մնում է այդ երկրի համար որպես պատմական անուն։

ՊԱՐՐԻ.— Արշիպելագ Հյուսիսային սառուցյալ օվկիանոսում, Կանադական կղզիախմբում։ Այսպես է կոչվել ի պատիվ անգլիացի ծովագնաց Վիլյամ Պարրիի (1790—1855 թթ.)։ Նա ուսումնասիրեց այս կղզիները և միաժամանակ հայտնաբերեց Բարրոու հրվանդանը։

ՊԵՆՊՈՆԵՍ.— Թերակղզի Հունաստանում։ Գտնվում է Բալկանյան թերակղզու ծայր հարավում։ Այդպես է կոչվել հունական դիցաբանական հերոս Պելոպսի անունով և ավելացվեց նեսոս՝ «կղզի» բառը։ Հույները Պելոպոնեսն անվանում են Պելոպսի կղզի, որը իրականում չնայած թերակղզի է, բայց այնքան նեղ պարանոցով է միացած մայր ցամաքին, որ ավելի շատ կղզու է նման։

ՊԵԿԻՆ.— Զինաստանի մայրաքաղաքը։ Ինչպես հայտնի է, չինական բազմաթիվ քաղաքների անվանումները առաջացել են աշխարհի կողմերի անուններից։ Այդպես էլ Պեկինը. չինարեն անվանումն է Բեյցզին։ Կազմված է Բեյ՝ «հյուսիսային» և ցզին՝ «մայրաքաղաք» բառերի միացումից։ Այսինքն «Հյուսիսային մայրաքաղաք»։ Եվրոպական ձևափոխումն է Պեկին։

ՊԵՆՆԻՅԱՆ ԼԵՌՆԵՐ.— Լեռներ Մեծ Բրիտանիայի հյուսիսում։ Անվանումը առաջացել է կելտերեն պեն՝ «լեռ» բառից։ Ի դեպ, կելտական «պեն» բառը ընկալվել է լատինական շատ անվանումների հիմքում։ Կելտերը դեռ մեր թվականությունից առաջ բնակվել են Արևմտյան Եվրոպայում։ Հետագայում նրանք տեղափոխվեցին Բրիտանական կղզիներ, ուր տարան և իրենց «պեն» բառը։

ՊԵՆՍԻԼՎԱՆԻԱ.— Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներից մեկը։ Կոչվում է ի պատիվ Վիլյամ Պենի, որը կվարկերների աղանդի ղեկավարն էր (1644—1818 թթ.)։ Պեն անվանը սովելացվեց լատիներեն «սիլվա», այսինքն «անտառ» բառը, ստացվեց «Պենի անտառոտ երկիր»։

ՊԵՆՋԱԲ, ՓԵՆՋԱԲ.— Մարզ Պակիստանում։ Սանսկրիտերեն պենջ՝ (փյանջ) «հինգ» և ար՝ «ջուր»։ Այսինքն «Հինգ ջուր»։ Նկատի է ունեցվել Ինդոս գետը և նրա չորս վտակները։ Դրանք են՝ Զելամ, Զինար, Ռավի, Սատլեջ։

ՊԵՉԵՆԳԱ.— Նավահանգիստ Մուրմանսկի մարզում։ Ֆիննական ձևն է Պետսամո։ Անունը ստացել է Պեչենգա գետից, որը գալիս է ուգրոֆիննական լեզվից։ Պեչ՝ «սոճի» և ենգա՝ «գետ» բառերի միացումից։

ՊԵՉՈՐԱ.— Գետ Եվրոպական Ռուսաստանում։ Անունն ունի մի քանի ստուգաբանություն։ Առաջինը ծագած է համարվում չոր՝ «գետ» բառից։ Երկրորդը, ուսերեն պեչչերա՝ «քարանձավ» բառից, կամ՝ Կոմի պեչորա ցեղի անունից։

ՊԵՏՐՈՋԱՎՈՐՍԿ.— Կարելական Ինքնավար Սովետական Հանրապետության մայրաքաղաքը։ Բառացի նշանակում է «Պյոտրի գործարան»։ Պյոտր առաջինը 1703 թվականին այս վայրում հիմնեց թնդանոթի ձուլարան։ Երկար ժամանակ կրում էր Պետրովսկայա սլոբոդա անունը, իսկ 1777 թվականից արդեն դարձավ քաղաք և կոչվեց Պետրոզավոդսկ։

ՊԵՏՐՈՊԱՎԼՈՎՍԿ.— Քաղաք Ղազախստանում։ Հիմնվել է 1752 թվականին։ Այդպես է կոչվել Պետրոս և Պողոս առաքյալների պատվին (ուսերեն՝ Պյոտր և Պավել)։

ՊԵՏՐՈՊԱՎԼՈՎՍԿ ԿԱՄՉԱՏԿԱՅԻ.— Քաղաք Կամչատկա թե-
րակղզում, համանուն մարզի կենտրոնը: Այսպես է կոչ-
վել ի պատիվ Բերինգի երկու նավերի՝ «Սուրբ Պետ-
րոս» և «Սուրբ Պողոս» (ռուսերեն Պյոտր և Պավել),
որոնք ձմեռեցին այստեղ 1740—1741 թվականներին:
Դրանով էլ հիմք դրվեց բնակավայրի ստեղծմանը, որը
աստիճանաբար աճեց և դարձավ Հեռավոր Արևելքի
կարևոր նավահանգիստներից մեկը: Քանի որ Պետրո-
պավլովսկ անունով քաղաք գոյություն ուներ նաև Ղա-
զախաստանում, որը իր ստուգաբանությունը կապված է
արդեն Պետրոս և Պողոս առաքյալների անվան հետ,
ուստի ավելացրին Կամչատկա մասնիկը:

ՊԵՏՐՈՍ I-Ի ԿՂԶԻ (ՊՅՈՏՐ I-Ի ԿՂԶԻ).— Անտարկտիդայի
ափերի մոտ: Հայտնաբերվել է 1821 թվականին ռուս
ծովագնացներ Ֆ. Ֆ. Բելլինսգաուզների և Մ. Պ. Լազա-
րևի կողմից: Այդպես է կոչվել ի պատիվ ռուսական
կայսր Պյոտր I-ի:

ՊԵՐԵԿՈՊ.— Քաղաք Ղրիմում, Պերեկոպի պարանոցում: Ռու-
սերեն պերեկոպատ՝ «նորից փորել» բառից: Նկատի ու-
նենալով տեղի կարևոր ստրատեգիական նշանակությունը,
այստեղ իր ժամանակին փոսեր (խրամատներ) էին
փորում: Հետագայում քաղաքը իր անունը տվեց պա-
րանոցին:

ՊԻՐԼ ՀԱՐԲՈՐ.— Ծովախորշ և ամբրիկյան ռազմա-ծովային
բազա Հավայյան կղզիներում: Անգլերեն պիրլ՝ «մար-
գարիտ» և հարբոր՝ «նավահանգիստ» բառերի միա-
ցումից: Այսինքն «Մարգարտյա նավահանգիստ»: Անց-
յալում այստեղ ծովից մեծ շափով մարգարիտ է հան-
վել:

ՊԵՐՍԵՊՈԼԻՍ.— Աքեմենյան Պարսկաստանի հին մայրաքա-
ղաքն էր: Անվանումը հունական Պերս՝ «պարսից» և
պոլիս՝ «քաղաք» գուգակցումից՝ «Պարսկական քաղաք»:
Պերսեպոլիսը իր ժամանակվա հոյակապ և փառաբան-
ված քաղաքներից է եղել, բայց 331 թվականին մեր

թվականությունից առաջ այն գրավեց Ալեքսանդր Մակեդոնացին և կործանեց:

ՊԵՐՈՒ.— Պետություն Հարավային Ամերիկայում: Պերու անունը իսպանացիներն են տվել այդ երկրին, երբ 1524 թվականին կոնկիստադորներից Պիզարոն հասավ ինկերի երկրի սահմաններին, ապա այն կոչեց Պերու՝ հաղաղ օվկիանոս թափվող Պիրու կամ Բիրու ոչ մեծ գետի անվամբ:

ՊԻՋԱ.— Քաղաք Իտալիայում: Հտրուսկերեն լեզվում պիզա՝ «գետաբերան» բառից: Գետաբերանն ունի կիսալուսնի ձև և իր ժամանակին մոտ է գտնվել քաղաքին: Պիզան հայտնի է իր թեք աշտարակով:

ՊԻՆԴՈՍ.— Լեռներ Հունաստանում: Հունարեն պինդոս՝ «չրային» բառից: Լեռներից ծնունդ են առնում բազմաթիվ գետեր:

ՊԻՆՍԿ.— Քաղաք Բելոռուսիայում: Անունը ստացել է Պինա գետից, որը Պրիպյատ գետի վտակն է:

ՊԻՆՆԵՐ ԿԴՁԻ.— Հյուսիսային երկիր արշիպելագի հյուսիսարևելյան մասում: Այդ անունը կղզուն տվել է Արկտիկայի ուսումնասիրող Գ. Ա. Ուշակովը 1932 թվականին:

ՊԻՍՐՈՒԴ.— Քաղաք Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում: Հիմնադրվել է 1760 թվականին ի պատիվ բրիտանական պրեմիեր-մինիստր Վիլյամ Պիտտի (1708—1778 թթ.): Բուրգ գերմաներեն է՝ «բերդ» կամ «քաղաք»:

ՊԻՐԵՅ.— Քաղաք Հունաստանում, Աթենքի համար ծառայում է նավահանգիստ: Անունը հունարեն պերեյոս բառից է, որը նշանակում է «այն կողմ»: Նկատի է ունեցվել նրա գիրքը Աթենքի նկատմամբ:

ՊԻՐԵՆԵՅԱՆ ԹԵՐԱԿԿԴՁԻ.— Եվրոպայում: Անունը ստացել է համանուն լեռներից, իսկ լեռների անունն էլ առաջացել է բասկերեն՝ «լեռ» հասարակ անունից:

ՊԻՐԵՆԵՅԱՆ ԼԵՌՆԵՐ.— Ֆրանսիայի և Իսպանիայի միջև: Անվանման առաջացումը գալիս է բասկերեն լեզվից, պիրեն բառից, որը ունի «լեռան» իմաստ:

ՊԼԻՄՈՒԹ.— Նավահանգիստ Անգլիայում: Պլի գետի անունից
և գումարած մառութ՝ «գետաբերան» բառը: Այսինքն՝
«Պլիի գետաբերան»: Հիմնադրվել է 17-րդ դարում:

ՊԼՈՆՇՏԻ.— Քաղաք Ռումինիայում: Անունը ծագած են հա-
մարում ռումիներեն «անձրևների քաղաք» խոսքից,
բայց ավելի հավանական է առաջացած լինի որևէ
անձնանունից:

ՊԽՆՅԱՆ ԿԱՄ ՓԽՆՅԱՆ.— Հյուսիսային Կորեայի մայրա-
քաղաքը: Կորեական լեզվում պխեն՝ «հարթ», «հավա-
սար» և յան՝ «ձոր» բառերի միացումից:

ՊՂՊԵՂԻ ԱՓ.— Արևմտյան Աֆրիկայի ծովեզրյա մի հատ-
ված, որը մտնում է Լիբերիա պետության մեջ, որտեղ
և գտնվում է Մոնրովիա քաղաքը: Ժամանակին այդ
ափերից մեծ քանակությամբ պղպեղ են արտահանել
եվրոպա:

ՊՅԱՏԻԳՈՐՍԿ.— Կուրորտային քաղաք Հյուսիսային Կովկա-
սում: Ռուսերեն պյատ՝ «հինգ» և գորա՝ «լեռ» բառերի
միացումից: Անունը ծագել է նրա մոտ գտնվող հինգ
գագաթներից, որոնք տեղում հայտնի են Բեշտաու ա-
նունով, որը թուրքական լեզվում նշանակում է «հինգ
լեռ»:

ՊՅԱՏԻՍԿԱ.— Քաղաք Ուկրաինայի Դնեպրոպետրովսկի
մարզում: Ռուսերեն պյատ՝ «հինգ» և խատա՝ «խրճիթ»
բառերի միացումից: Երբ 18-րդ դարի վերջում չումակ-
ները (առևտրականները) անցնում էին այդ տեղով Նի-
կոլաև գնալու համար, կար միայն հինգ խրճիթ, որը և
պատճառ դարձավ բնակավայրի անվանմանը:

ՊՆՈՄ ՊԵՆ.— Կամբոջայի մայրաքաղաքը: Կիմերերեն պնոմ՝
«բլուր» և Պեն՝ ավանդական հերոսուհու անունից, որը
բնակվել է այդտեղ: Այսպիսով, Պնոմ Պեն նշանակում
է «Պենի բլուր»: 12-րդ դարում այդտեղ կառուցվեց մի-
տաճար, որը դարձավ ներկա քաղաքի կորիզը:

ՊՅՈՒՋԵՏ ՍԱՌԻՆԴ.— Խաղաղ օվկիանոսի ծոցերից մեկը Հյուս-
սիսային Ամերիկայի ափերի մոտ: Աշխարհի բնական լա-
վագույն նավակայաններից է: Այդպես է կոչվել ի պա-

տիվ Վանկուվերի էքսպեդիցիայի մասնակից Վ. Պյու-
ջետի և գումարած սառնոգ բառը, որը անգլերեն լեզվում
նշանակում է «նեղուց»:

ՊՈ.— Գետ Իտալիայում: Անվան ստուգաբանությունը տրվում
է երկու կերպ: Առաջինը կելտերեն պաղի՝ «սոճի» բա-
ռից է: Իսկ երկրորդը լատիներեն պադուա՝ «խորը»,
«անհատակ» բառից:

ՊՈՐԵԴԱՅԻ ՊԻԿ.— Սովետական Միության ամենաբարձր գա-
զաթը, որը գտնվում է Տյան-Շանում: Ռուսերեն՝ «Հաղ-
թանակի գագաթ». նկատի է ունեցվել ֆաշիստական
Գերմանիայի հանդեպ սովետական ժողովրդի տարած
հաղթանակը: Գագաթի բարձրությունը հասնում է 7439
մետրի: Մինչև Պորեդայի Պիկ գագաթի բարձրության
որոշումը, Խան-Տենգրին էր համարվում Տյան-Շանի
ամենաբարձր գագաթը (6995 մ):

ՊՈԴԿԱՄԵՆՆԱՅԱ ՏՈՒՆԳՈՒՍԿԱ.— Ենիսեյի աջ վտակը: Ռու-
սերեն լեզվում պոդ կամեն՝ «քարի տակից», «քարից
ներքև» բառերից է և տոնգուս (էվենկ) ժողովրդի անու-
նից: Գետը միանում է Ենիսեյին Օսինովսկի սահանք-
ներից ներքև (տակ), հենց դա էլ անվան առաջին մասի
հիմնավորումն է:

ՊՈԴՈՂԻԱ.— Պատմական մարզ Ուկրաինայում: Սլավոներեն
դոլ՝ «ներքև», «ցած» բառերից: Այսինքն ներքին երկիր՝
հարևան Կարպատյան լանջերի նկատմամբ:

ՊՈԴՄՈՍԿՈՎԻՅ.— Մոսկվայի շուրջ եղած տերիտորիաները:
Այս դեպքում «պոդ» նախածանցը ունի «շուրջ» բառի
իմաստ: Այսպիսով, ավելի ճիշտ է «Շուրջմոսկովյան»
անվանումը, քան «Մերձմոսկովյան»:

ՊՈԼԵՍԻՅ.— Աշխարհագրական մարզ Բելոռուսիայի և Ուկ-
րաինայի սահմանում: Անվան հիմքում ընկած է ռուսե-
րեն «անտառ» բառը: «Պո» նախածանցը ունի «երկու
կողմի» նշանակություն: Այսինքն տարածություն, որն
ընկած է անտառի երկու կողմը, անտառապատ տերի-
տորիա:

ՊՈԼԻՆԵՋԻԱ.— Կղզիախումբ Օվկիանիայում: Ընկած հս. լայն. 23 և հարվ. լայն. 28 աստիճանների միջև: Անունը առաջացել է հունարեն պոլի՝ «բազմաթիվ» և նեսոս՝ «կղզի» բառերի զուգակցումից: Այսինքն «շատ կամ բազմաթիվ կղզիների երկիր»: Պոլինեզիայի մեջ են մտնում՝ Հավայան կղզիները, Էլիս, Ֆենիքս, Տակելաու, Կենտրոնական Սպորադներ, Տոնգա, Սամոա, Կուկի, Տուբուայ և այլ կղզիներ:

ՊՈԼՏԱՎԱ.— Քաղաք Ուկրաինայում: Անունը ստացել է Օլտավա գետից: Հետագայում քաղաքի անվան համար ավելացվեց «պ» տառը, որն ավելի բարեհնչյուն է դարձրել այն:

ՊՈՊՈԿԱՏԵՊԵՏԼ.— Գործող հրաբուխ հարավային Մեքսիկայում, որի բարձրությունը հասնում է հինգ և կես կիլոմետրի: Նա անվերջ ծխում է, որից և ստացել է Պոպոկատեպետլ անունը, որը և Մեքսիկայի հին բնակիչների՝ ացտեկների լեզվից է և նշանակում է «ծխացող լեռ»: Անվանումը կազմված է ացտեկերեն պոպականի՝ «ծխացող» և տեպետլ՝ «լեռ» բառերի զուգակցումից, որոնց միացման ժամանակ «նի» տառերը սեղմվել են: Պոպոկատեպետլի վերջին ժայթքումը եղել է 1947 թվականին:

ՊՈՎՈԼՏԻՆ.— Այս անվան կազմավորմանը մասնակցել են նախ «Վոլգա» անունը, ապա և «պո» նախածանցը և «իե» վերջածանցը: «Պո» նախածանցը ունի երկու կողմի իմաստ: Իսկ «իե» վերջածանցը ունի տերիտորիայի իմաստ՝ «Վոլգայի շուրջը ընկած տերիտորիա»:

ՊՈՏՈՍԻ.— Քաղաք Հարավային Ամերիկայի Բոլիվիա պետությունում: Իր ժամանակին մեծ համբավ ձեռք բերեց որպես արծաթի խոշոր հանքավայրի կենտրոն: Պոտոսի բոլոր հնդկական այմարա ժողովրդի լեզվում նշանակում է «ձայն», որը առաջ է բերում հուզմունք կամ անհանգստություն: Ըստ ավանդույթան, իր ժամանակին, երբ այս տեղերում առաջին արծաթ որոնողները մոտենում են Պոտոսի մոտ գտնվող արծաթով հարուստ

լեռանը և հարվածում մուրճով, մի խուլ և հուզիչ ձայն է լսվում, որը և ընկած է անվան ավանդական ստուգաբանություն հիմքում: Պոտոսի անունը ժամանակի ընթացքում թեւավոր խոսքի ուժ ստացավ և համարվում է գանձերով հարուստ երկրի հոմանիշ:

ՊՈՐՏ-ՍԱՅԻԴ.— Նավահանգիստ Սուեզի ջրանցքի վրա, Միջերկրական ծովի կողմից: Սայիդը եղել է Եգիպտոսի փոխարքան և իշխել է 1848—1854 թթ.: Նրա օրոք Ֆերդինանդ Լեսեպսը իրավունք ստացավ կառուցելու Սուեզի ջրանցքը: Զրանցքի մոտ հիմնադրված քաղաքն էլ կոչեցին Սայիդի պատվին՝ Պորտ Սայիդ: Այսինքն «Սայիդի նավահանգիստ»:

ՊՈՐՏՍՄՈՒՏ.— Նավահանգիստ Մեծ Բրիտանիայում, Լամանշի ափին: Անգլերեն պորտ՝ «նավահանգիստ» և մառլթ՝ «գետաբերան» բառերից: Այլ խոսքով «նավահանգիստ գետաբերանում»:

ՊՈՐՏՈՒ կամ **ՕՊՈՐՏՈ (ՊՈՐՏՈ).**— Քաղաք Պորտուգալիայում: Լատիներեն պորտու՝ «նավահանգիստ» բառից: Տե՛ս Պորտուգալիա:

ՊՈՐՏՈՒԳԱԼԻԱ, ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԻԱ.— Պետություն Պիրենեյան թերակղզում: Ներկա Պորտուգալիան անկախ իշխանություն դարձավ 1094 թվականին, մայրաքաղաք հռչակվեց Պորտու-գալե նավահանգիստը, որը ներկայումս հայտնի է Պորտո կամ Օպորտո անունով:

Պորտո կամ Պորտու անվանումը լատիներեն լեզվից է և նշանակում է նավահանգիստ, իսկ գալե մասնիկը նշանակում է «տաք»: Այսպիսով, Պորտու-գալե նշանակում է «տաք նավահանգիստ» (այսինքն՝ չառչող), որն, ինչպես ասվեց, դարձավ մայրաքաղաք: Նա էլ հենց իր անունը տվեց պետությանը: Հետո եվրոպական շատ լեզուներում Պորտուգալ անվանմանը տարբեր ժողովուրդներ ավելացրին «իա» մասնիկը, որը երկրի իմաստ ունի, ինչպես «ստան»-ը շատ անվանումներում: Դրա համար էլ Պորտուգալ անունը շատ լեզուներում դարձավ Պորտուգալիա: Ինչ վերաբերում է Պորտու քա-

ղաքին, ապա նա հայտնի դարձավ առանց «գալե» մաս-
նիկի և ուղղակի կոչվեց Պորտու կամ Օպորտո անունով:
12-րդ դարում մայրաքաղաքը տեղափոխվեց Լիսաբոն:

ՊՈՐՏՈՖ-ՍՊԵՅՆ.— Քաղաք Փոբր Անտիլյան կղզիներում:
Տրինիդադ և Տոբագո պետութայն մայրաքաղաքը: Անգ-
լերեն լեզվում բառացի նշանակում է «Իսպանական նա-
վահանգիստ»:

ՊՈՐՏՈ-ՊՐԵՆՍ.— Հայիտի պետութայն մայրաքաղաքը:
Ֆրանսերեն պորտ՝ «նավահանգիստ» և պրենս՝ «արքա-
յազն» բառերից: Կոչվեց այն նավի անունով, որը
1706 թ. քաղաքի հիմնադրման ժամանակ այստեղ բե-
րեց առաջին բնակիչներին:

ՊՐԱԳԱ.— Զեխսլովակիայի մայրաքաղաքը: Անվան ստու-
գաբանությունը պարզ չէ: Ենթադրվում է, որ առաջա-
ցել է չեխերեն պրագ բառից, որը նշանակում է «սա-
հանք»: Բայց գետը՝ Վլտավա՝ այստեղ սահանք չունի:
Առաջարկվել է նաև պրաժիտի՝ «չորացած» կամ «այր-
ված» (առնառ) մեկնաբանումով:

ՊՐԵՏՈՐԻԱ.— Հարավ-Աֆրիկյան Հանրապետության մայրա-
քաղաքը: Հիմնադրվել է 1855 թվականին և կոչվել է
բուրերի քաղաքական գործիչ և նրանց ղեպի հյուսիս,
այսինքն երկրի խորքերը առաջնորդող Անդրիս Պրետո-
րիուսի պատվին:

ՊՐԵՐՆԵՐ.— Տափաստաններ Ամերիկայի Միացյալ Նահանգ-
ների կենտրոնական և Կորդիլիերներին հարող մասում:
Ֆրանսերեն պրերի նշանակում է «ոչ մեծ դաշտ»:

ՊՐՈՏԵԿՏՈՐԱՏ.— Հովանավորյալ երկիր: Կախվածության
ձև. մի երկրի կախվածությունը մյուսից: Պրոտեկտո-
րատ հասկացությունը լատիներենից է, որի հիմքում
բնկած է պրոտեկտոր՝ «հովանավորող», «պաշտպան»
բառը: Միջազգային իրավունքի ասպարեզում պրոտեկ-
տորատ են կոչվում այն երկրները, որոնց նկատմամբ
մեկ ուրիշ պետություն հովանավորի քաղաքականու-

թյուն է վարում: Չնայած պրոտեկտորատները կառավարվում են տեղական իշխանների կամ ֆեոդալների միջոցով, բայց ենթարկվում են իրենց «հովանավորող» պետությանը, հատկապես միջազգային քաղաքական հարցերում:

Պրոտեկտորատներ են համարվում Արաբական թերակղզու հարավ-արևելյան մասի մանր իշխանությունները: Դրանք են՝ Օմանը, Պայմանագրական Օմանը, Բահրեյն կղզիները (որը վիճարկվում է Իրանի հետ), և Բրունեյը՝ Կալիմանտան կղզու հյուսիս-արևմտյան մասում:

Ի դեպ, դասական պրոտեկտորատներ են համարվում Եվրոպայի մի քանի փոքր պետություններ՝ Սան-Մարինոն (իտալական), Մոնակոն (ֆրանսիական), Լիխտենշտեյնը (շվեյցարական):

ՊՐԺԵՎԱԼՍԿ.— Քաղաք Կիրգիզական ՍՍՀ-ում: Կոչվել է ի պատիվ ռուս ճանապարհորդ, Կենտրոնական Ասիայի նշանավոր հետազոտող Նիկոլայ Միխայլովիչ Պրժևալսկու: Քաղաքը մինչև 1889 թ. և 1921—1939 թթ. կոչվել է Կարակոլ:

ՊՐԻՔԻՆՈՎՅԱՆ ԿԴՁԻՆՆԲ.— Կղզիներ Բերինգի ծովում: Պատկանում է Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներին: Հայտնաբերվել է 1787 թվականին ռուս ծովագնաց Գ. Լ. Պրիբիլովի կողմից (1754—96 թթ.):

ՊՐԻՄՈՐԻԵ.— Այստեղ ռուսերեն «պրի» նախածանցը ունի թե՛ ընդհանրապես «մոտ», «կից» իմաստ, և թե՛ «մինչև», «այս կողմ» նշանակությունը: Տվյալ դեպքում Պրիմորիե նշանակում է «ծովամերձ» կամ «ծովից այս կողմը» ընկած տերիտորիա:

ՊՐՈՊՈՆՏԻԴԱ.— Մարմարա ծովի հին հունական անունը:

ՊՐՈՎԱՆՍ.— Պատմական մարզ Հարավային Ֆրանսիայում: Առաջացել է լատիներեն պրովինսիա՝ «պրովինցիա» բառից: Իսկ հին Հռոմում պրովինցիա կոչվում էին

հռոմեացիների նվաճած մարզերը կամ երկրները: Ժամանակի ընթացքում պրովինցիա անունը ստացավ նաև ծայրամասի կամ գավառի իմաստ:

ՊՐՈՒՍԻԱ.— Երբեմնի պետութուն Գերմանիայում, նրա արեւելյան մասում: Կոչվել է Բալթիական պրուս ժողովրդի անունով:

ՊՈՒԵՐԼԱ, ՊՈՒԵՐԼՈ.— Քաղաք Մեքսիկայում: Իսպաներեն պուերթո՝ «գլուղ» բառից: Քաղաքը հիմնադրվել է 1535 թվականին:

ՊՈՒԵՐՏՈ-ՌԻԿՈ.— Կղզի Վեստ-ինդիայում: Մեծ Անտիլյան խմբում: Անունը իսպաներեն պորտո՝ «նավահանգիստ» և ռիկո՝ «հարուստ» բառերի միացումից: Հայտնաբերվել է 1493 թվականին Քրիստափոր Կոլումբոսի կողմից:

ՊՈՒՇՏԱ.— Տափաստան Հունգարիայում: Ստորին Դանուբյան հարթավայրում, Դանուբ և Տիսա գետերի միջև: Հունգարերեն բառ է, որը նշանակում է «տափաստան»:

Ջ

ՋԱԿԱՐՏԱ.— Ինդոնեզիայի մայրաքաղաքը: Քաղաքը հիմնադրվել է 16-րդ դարում Ջայակերտա անվամբ, որը սանսկրիտերեն լեզվում մոտավորապես նշանակում է «փառավոր բերդ»՝ հաղթանակի իմաստով: Ջայակերտա անունը հռլանդացիք ձևափոխեցին Ջակարտայի, իսկ երկիրը վերջնականապես նվաճելուց հետո՝ փոխարինեցին Բատավիայով: Այդպես նա կոչվեց ավելի քան երեք հարյուր տարի: Ինդոնեզիայի անկախութունից հետո վերականգնվեց Ջակարտա անվանումը:

ՋԱՄԲՈՒԼ.— Քաղաք Ղազախական ՍՍՀ-ում: Կոչվել է ի պատիվ ղազախ ազգային բանաստեղծ Ջամբուլի

(1846—1945 թթ.): Մինչև 1938 թվականը կոչվում էր Աուլիե-Աթա:

ՋԱՅՊՈՒՐ.— Քաղաք Հյուսիս-արևմտյան Հնդկաստանում: Ռաջաստանի գլխավոր քաղաքը: Քաղաքի անունը սանսկրիտերեն չալա՝ «հաղթող» և պուր՝ «քաղաք» բառերի զուգակցումից:

ՋԵԶԿԱԶԳԱՆ.— Քաղաք Ղազախստանի ՍՍՀ-ում: Ղազախստանի բառացի նշանակում է «որտեղ պղինձ է արդյունահանվում»: Անվանումը շատ սաղական է տեղին:

ՋԻԲՐԱԼԹԱՐ.— Հրվանդան, գաղութ և նեղուց: Անունը արաբերեն ջեբել՝ «լեռ» բառից և արաբ զորավար Թարիկի անունից: Միջին դարերում, երբ արաբները դուրս եկան Արաբական թերակղզուց և շարժվեցին դեպի Հյուսիսային Աֆրիկա, իսկ այնտեղից էլ անցան Պիրենեյան թերակղզի, արաբական զորավար Թարիկը աչք թերակղզու հարավային ծայրում, ժայռի վրա, կառուցել տվեց մի բերդ, որն այժմ էլ կանգուն է և կոչվում է «Մավրիտանական ամրոց»: Այդ օրվանից սկսած արաբները ժայռը կոչեցին «Ջեբել-Թարիկ, ալաինքն «Թարիկի սար»:

Արաբները մոտ 800 տարի շարունակ տիրեցին Իսպանիան, բայց նրանց նահանջից հետո էլ ժայռի անունը մնաց նույնը, սակայն քիչ ձևափոխված, արդեն որպես «Ջիբրալթար»:

Ներկայումս այդ անունը կրում են Եվրոպան Աֆրիկայից բաժանող նեղուցը և Պիրենեյան թերակղզու ծայր հարավում ընկած ժայռը, որի լանջերին էլ գտնվում է անգլիական Ջիբրալթար գաղութը, որը Իսպանիայից զավթվել է 1704 թ.:

ՋԻԴԱ.— Նավահանգիստ Սաուդյան Արաբիայում: Արաբներեն նշանակում է «Վերին ափ»:

ՋՈՐՋԻԱ.— ԱՄՆ-ի Նահանգներից մեկը: Կոչվել է ի պատիվ անգլիական թագավոր Գեորգ III-ի (անգլերեն Ջորջ) (1760—1820 թթ.):

ՋՈՒԳՋՈՒՐԻ ԼԵՌՆԱՇՂԹԱ.— Լեռնաշղթա Հեռավոր Արևելքում: Անունը գալիս է յակուտերեն զիուզդիուր՝ «լեռնաշղթա» բառից:

ՋՈՒՆԳԱՐԻԱ.— Աշխարհագրական մարզ Հյուսիս-Արևմտյան Չինաստանում: Սինցզյանի հյուսիսային մասը: Անվան հիմքում ընկած է մոնղոլերեն ձու՝ «ձախ» և գա՝ «ձեռք» բառերի միացումը: Այսինքն «Ձախ կողմը գտնվող» (Տիբեթի նկատմամբ):

ՋՈՒՆԳԼԻ.— Սանսկրիտերեն ջանգալա բառից, որը նշանակում է թավուտ, մացառուտ: Օգտագործվում է ընդարձակ, անմշակ, խոնավ տարածությունների համար, որոնք ծածկված են ծառերով և թփերով, լիանանների ու խոտի խիտ զանգվածներով: Զունզլի են կոչվում հատկապես խիտ արևադարձային անտառները, որոնք տարածված են Հնդկաստանում, Աֆրիկայում, Հարավային Ամերիկայում:

Ռ

ՌԱՐԱՏ.— Մարոկկո պետության մայրաքաղաքը: Արաբերեն ոիրատ՝ «ռազմական ճամբար» բառից: Այսպես էին անվանում արաբները նվաճված վայրերում հիմնած նոր բնակավայրերը:

ՌԱՆԳՈՒՆ.— Բիրմայի մայրաքաղաքը: Աղավաղված ձևն է բիրմական «վերջ» և «պառակտում» բառերի: Այսինքն՝ «Վերջ պառակտման»: Այսպես է կոչվել 1755 թվականին ի հիշատակ Բիրմայի վերամիավորման և ներքին պատերազմների ավարտման:

ՌԵԳԵՆՍԻՌՈՒՐԳ.— Քաղաք ԳՅՆ-ում: Լատիներեն ռեգիս՝ «թագավոր» և բուրգ՝ «բերդ» բառերից:

ՌԵԴ-ՌԻՎԵՐ.— Այդպես են կոչվում մի քանի գետեր Հյուսիսային Ամերիկայում: Առավել նշանավոր են երկուսը, որոնցից մեկը գտնվում է Կանադայում և թափվում է Վիննիպեգ լիճը, իսկ մյուսը հանդիսանում է Միսսիսիպիի աջ վտակը: Ռեդ-Ռիվեր անունը անգլերեն լեզվից է և բառացի նշանակում է «Կարմիր գետ»:

ՌԵՅԿՅԱՎԻԿ.— Իսլանդիայի մայրաքաղաքը: Նորվեգերեն լեզվով՝ «Ժխացող» և վիկ՝ «ծոց» բառերի միացումից: Այսինքն «Ժխացող ծոց»: Ռեյկյավիկի շուրջն են գտնվում Իսլանդիայի նշանավոր գեյզերներին շատերը, որոնցից դուրս Ժայթքող տաք ջրի գոլորշիները ծխիկույտ են հիշեցնում: Եվ պատահական չէ, որ երբ նորմաններն առաջին անգամ տեսան քաղաքը, այն կոչեցին «Ռեյկյավիկ»:

ՌԵՅՄՍ.— Քաղաք Ֆրանսիայում: Գալլերի ռեմի ցեղի անունից:

ՌԵՅՈՒՆԻՈՆ.— Կղզի Հնդկական օվկիանոսում: Մասկարենյան կղզիների խմբում: Ֆրանսերեն լեյունիոն նշանակում է «միավորում»: Նկատի է ունեցվում անդրծովյան գաղութների վերամիավորումը Ֆրանսիայի շուրջը:

ՌԻԳԱ.— Լատվիայի մայրաքաղաքը: Հիմնադրվել է 1201 թվականին: Անվան բացատրությունը տրվում է երկու կերպ: Առաջինը, հին լատվիերեն ուինգ՝ «շրջան», «ուրտ», «շրջադարձ» բառերից: Իսկ մյուսը, որը ավելի հավանական է, այն է, որ իր ժամանակին Արևմտյան Դվինայի ճյուղերից մեկը կրում էր Վիգե անունը:

ՌԵՋԱՅՆ (ՌԻՋԱՅՆ).— Լիճ հյուսիս-արևմտյան Իրանում: Պատմական Կապուտան լիճն է, որը հաշտնի դարձավ Ուրմիա անվան տակ: Հետագայում վերանվանվել է ի պատիվ պարսից Ռիզա շահի:

ՌԻՈ-ԳՐԱՆԴԵ-ԴԵԼ-ՆՈՐՏԵ.— Սահմանային գետ Մեքսիկայի և ԱՄՆ-ի միջև: Անվանումը Իսպաներեն ռիո՝ «գետ», գրանդե՝ «մեծ» և նորտե՝ «հյուսիսային» բառերի միա-

ցումից է: Այսինքն «Հյուսիսային մեծ գետ»: Այսպես է կոչվել 16-րդ դարում, նկատի ունենալով նրա Հյուսիսային դիրքը Իսպանական տիրապետությունների նկատմամբ լատինական Ամերիկայում: Ռիո-գրանդե անվամբ կան նաև ուրիշ գետեր:

ՌԻՈ-ԴԵ-ԺԱՆՆՅՐՈ.— Քաղաք Բրազիլիայում և պետության մայրաքաղաքը մինչև 1960 թ. ապրիլի 20-ը: Քաղաքի ներկա տեղը հայտնաբերվել է 1502 թվականի հունվարի 1-ին: Անվանման առաջացումը գալիս է պորտուգալերեն *ռիո*՝ «գետ» և *ժանեյրո*՝ «հունվար» բառերից: Այսինքն «Հունվարյան գետ»: Իսկ «դե»-ն հատկացուցիչ մասնիկ է:

Քրիստափոր Կոլումբոսի կողմից Ամերիկյան հայտնաբերելուց մոտ տասը տարի հետո, եվրոպական ծովագնացները 1502 թվականի հունվարի 1-ին Ատլանտյան օվկիանոսի կողմից մոտեցան այն ծոցին, որի ափին այժմ գտնվում է Ռիո-դե-ժանեյրո քաղաքը: Ծոցի հովվերգական գեղեցկությունը գայթակղիչ էր և թերևս ոչ պակաս, քան այժմ նրա ափին ստեղծված արհեստական շքեղությունը: Իսպանացիներին թվաց, թե ծովում գտնվող բազմաթիվ կղզիներից այն կողմը թաքնված են կարծեցյալ գետի ակունքները, որը և հիմք տվեց ծոցը *ռիո*՝ «գետ» անվանելուն: Բայց քանի որ այն հայտնաբերել էին հունվարի մեկին, ապա կոչեցին սուրբ Յանուարի անունով, որի անունն էլ կրում է հենց հունվար ամիսը (իսպաներեն ժանեյրո): Չնայած հետագայում պարզվեց, որ Գուաբարան, որը հայտնաբերել էին իսպանացիները, ամենեկին էլ գետ չէ, այլ ծոց է, բայց անվանումը պահպանվեց արդեն ոչ թե ծոցի, այլ ափին հիմնադրված և ներկայումս էլ աշխարհի մեծ ու գեղեցիկ քաղաքներից մեկի վրա:

ՌԻՈ-ԴԵ-ՕՐՈ.— Իսպանական գաղութ Արևմտյան Աֆրիկայում: Իսպաներեն *ռիո*՝ «գետ» և *օրո*՝ «ոսկի»: Առաջին պորտուգալացիները (1438 թ.) այս ափերին, գետի նմանվող ջրային մի երկար շերտի ափին, բնիկների

մոտ գտան ոսկերեր ավազ: Դրա համար էլ «Ոսկի գետ» անվանեցին: Ներկայումս գաղութի պաշտոնական անվանումն է Իսպանական Սահարա:

ՌԻՈ-ՆԵԳՐՈ.— Գետ Արգենտինայում: Իսպաներեն ուիո՝ «գետ» և նեգրո՝ «սև» բառերի միացումից:

ՌԻՈՆԻ.— Գետ Վրաստանում: Անվանման ստուգաբանությունը տրվում է երկու կերպ: Առաջին՝ հունարեն ռեո՝ «հոսել» բառից, իսկ երկրորդը՝ սվաներեն ռիան «մեծ գետ» բառերից:

ՌԻՅԱ.— Լիճ Աբխազական ԻՍՍՀ-ում, գեղատեսիլ վայրում: Գտնվում է ծովի մակերևույթից 950 մետր բարձրության վրա: Լիճը առաջացել է այն մեծ փլվածքի հետևանքով, որը իր ժամանակին փակեց գետի հունը և պատճառ դարձավ արհավիրքի: Լճի անունն էլ արխազերեն «առիցա» բառից է, որը նշանակում է արհավիրք: Ժամանակի ընթացքում սկզբնատառը (ա-ն) ընկավ և մնաց Ռիցա:

ՌԻՈՒ-ՆԵԳՐՈՒ.— Գետ Բրազիլիայում, Ամազոնի վտակներից է: Անվան հիմքում ընկած է պորտուգալերեն ուիո՝ «գետ» և նեգրո՝ «սև» բառերի զուգակցումը: Այսինքն «Սև գետ»:

ՌՈԴԵԶԻԱ.— Անգլիական երկու գաղութների անվանումը: Այդպես է կոչվել անգլիացի կապիտալիստ Սեսիլ Ռոդեզի (Ռոդսի) անունով (1853—1902 թթ.): Գաղութներից մեկը գտնվում է հյուսիսում և կոչվում էր Հյուսիսային Ռոդեզիա, իսկ մյուսը՝ հարավում և կոչվում է Հարավային Ռոդեզիա: Հյուսիսային Ռոդեզիան 1964 թվականին անկախացավ և ստացավ Զամբիա անունը: Իսկ Հարավային Ռոդեզիան դեռ մնում է՝ որպես գաղութ, ուղղակի Ռոդեզիա անունով:

ՌՈԴՈՊՅԱՆ ԼԵՈՆԵՐ.— Լեռներ Բուլղարիայում: Հունարեն ռոդոն՝ «վարդ» բառից:

ՌՈԿԱ ՀՐՎԱՆԴԱՆ.— Հրվանդան Պորտուգալիայում: Համարվում է Եվրոպայի արևմտյան ծայրակետը: Պորտուգալերեն ոոկա՝ «ծայր» բառից:

ՌՈՆԱ.— Գետ Ֆրանսիայում: Անվան ստուգաբանությունը տրվում է երկու կերպ: Առաջինը, հունարեն ռոդոն՝ «վարդ» բառից: Վարդերի գետ իմաստով: Երկրորդը, կելտերեն ռեո՝ «գետ» և դան՝ «արագ» բառերից: Այսինքն «Արագահոս գետ»:

ՌՈՍՍԻ ՄՈՎ.— Մով Անտարկտիկայում: Հայտնաբերվել է 1841 թվականին անգլիացի ծովագնաց Զեյմս Ռոսսի կողմից և կոչվել է նրա անունով:

ՌՈՍՏՈՎ.— Քաղաք Դոնի գետաբերանում: Հիմնադրվել է 1761 թվականին Յարոսլավլի Ռոստովի եպիսկոպոսի պատվին: Հետագայում Յարոսլավլը Ռոստովից տարբերելու համար անվանեցին Դոնի-Ռոստով կամ Ռոստով-Դոնի վրա:

ՌՈՏՏԵՐԴԱՄ.— Քաղաք Նիդեռլանդներում: Անունը առաջացել է Ռոտտե գետի անունից, որը թափվում է Մաասի մեջ և գումարած հոլանդերեն դամ՝ «ամբարտակ» բառը: Այսինքն «Ռոտտեի ամբարտակ»:

ՌՈՒԱՆԴԱ.— Պետություն Աֆրիկայում: Այդպես է կոչվում «վանյառուանդա» ցեղի անունից:

ՌՈՒԴՈՒՅ.— Անհոսք և աղի լիճ Արևելյան Աֆրիկայում, Կենիա պետության սահմաններում: Լիճը այդ անունը ստացավ 1888 թվականին ի պատիվ ավստրիական թագաժառանգ Ռուդոլֆի: Այդպես կոչեց նրան հունգարացի ճանապարհորդ Ֆ. Շ. Տոլեկինը: Բնիկները լճին տալիս են Բասսո-Նարոկ անվանումը, որը նշանակում է «Մեծ ջուր»:

ՌՈՒՄԻՆԻԱ.— Պետություն Արևելյան Եվրոպայում: Ռումանիա անվան ձևափոխությունն է, որը նշանակում է հռոմեացիների երկիր: Անցյալում նա եղել է հռոմեական գաղութ:

ՌՈՒՍԹԱՎԻ.— Քաղաք Վրաստանում: Հիմնադրվել է 1948 թվականին: Վրացերեն ռո՝ «ջրանցք» և թավի՝ «գլուխ» կամ «սկիզբ» բառերից: Այսինքն բնակավայր ջրանցքի սկզբում: Այստեղ անցյալում եղած բնակավայրը այդ-

պես է կոչվել, որովհետեւ գտնվում էր Կուր գետից բա-
ժանվող ջրանցքի սկզբում:

ՌՌԻՎԵՆՋՈՐԻ.— Լեռնային զանգված Արեւելյան Աֆրիկայում:
Կոնգոյի և Ուգանդայի սահմանում: Անվանման առա-
ջացումը բանտու լեզվից է և նշանակում է «ամպերի
վեհապետ»:

Ս

ՍԱԱՐ.— Մարզ ԳՅԶ-ում: Անունը ստացել է Սաար գետից:

ՍԱԱՐԲՐՅՈՒԿԵՆ.— Սաարի մարզի գլխավոր քաղաքը: Անու-
նը ստացել է Սաար գետից, իսկ բրյուկեն՝ զերմաներեն
նշանակում է «կամուրջ»: Այսինքն «Սաարի կամուրջ»:

ՍԱԼԵՆԱՐԴ.— Քաղաք: Յամալո—Նենեցական աղգային օկ-
րուգի կենտրոնը: Անվան ստուգաբանությունը կապվում
է նենեցերեն սալյա՝ «հրվանդան» և խարդ՝ «բնակա-
վայրի» իմաստով, այսինքն «Հրվանդանի ավան»:
Նկատի է ունեցվում Օբի հրվանդաններից մեկի վրա
գտնվելը: Մինչև 1933 թ. կոչվում էր Օբդորսկ:

ՍԱԼՅԱՆԻ.— Քաղաք Ադրբեջանում: Ավարերեն սալ, սալի՝
«ավաղ» բառից: Ավաղոտ տեղում գտնվելու պատճա-
ռով:

ՍԱԼՎԱՆՈՐ.— Պետություն Կենտրոնական Ամերիկայում: Ա-
նունը ստացել է մայրաքաղաք Սան-Սալվադորից:
«Սալվադոր» իսպաներեն նշանակում է «փրկիչ»: Այդ-
պես անվանեցին իսպանացիները այն քաղաքը, որը
ներկայումս հանրապետության մայրաքաղաքն է: Հե-
տագայում քաղաքը իր անունը տվեց երկրին, իսկ ինքը
ստացավ «սան» մասնիկը, որը սուրբ է նշանակում:
Հետևապես, Սան-Սալվադոր բառացի նշանակում է
«Սուրբ-փրկիչ»:

ՍԱԼՈՒԵՆ.— Գետ Տիբեթում և Բիրմայում: Տիբեթերեն բա-
ռացի նշանակում է «Կապույտ գետ»:

ՍԱԽԱԼԻՆ.— Կղզի սովետական Հեռավոր Արևելքում: Մանջուրական սախալյան-ուլա բառից, որը նշանակում է «սև գետ»: Այդպես էին անվանում մանջուրները Ամուրին, որը անունը տարածեց կղզու վրա: Ճապոնացիք կոչում էին Կարաֆուտո:

ՍԱՀԱՐԱ.— Մեր մոլորակի արևադարձային ամենախոշոր անապատը, որը գտնվում է Աֆրիկայում և բռնում է 7 միլիոն քառակուսի կիլոմետր տարածություն: Սահարա անունը արաբական «սահրա» բառից է, որը հենց «անապատ» է նշանակում:

ՍԱՄՈԱ.— Արշիպելագ Պոլինեզիայում: Պոլինեզի ավանդական Սամոա առաջնորդի անունից, որի ղեկավարությամբ բնակեցվեց ամբողջ Պոլինեզիան: Առաջին անգամ հայտնաբերվել է 1722 թվականին հոլանդացիների կողմից:

ՍԱՄՈՍ.— Կղզի էգեյան ծովում: Փյունիկերեն սամ՝ «բարձունք» բառից: Նկատի է ունեցվել կղզու լեռնոտ մակերևույթը:

ՍԱՄՏՐԵԴԻԱ.— Քաղաք Վրաստանում: Վրացերեն մտրեդի՝ «աղավնի» բառից: Այսինքն «Աղավնիների տեղ»:

ՍԱՄՈԻՄ.— Չոր և շատ տաք քամի, որը մեծ ուժով փչում է արաբական անապատներում և Հյուսիսային Աֆրիկայում: Սամումը բերում է շիկացած ավազ ու փոշի և փակում է արևը. երկիրքը ստանում է սև կապարի գույն: Սամումը շատ ահեղ հետևանքներ է ունենում մարդու և կենդանիների համար: Մարդիկ սամումից պաշտպանվելու համար դեմքերը ծածկում են շորով, իսկ ուղտերը գլուխները թաքցնում են ավաղի մեջ: Անունը արաբերեն լեզվից է և նշանակում է «տոթալեզ քամի»:

ՍԱՅԱՆՅԱՆ ԼԵՌՆԵՐ.— Լեռներ Արևելյան Սիբիրում: Անվան ստուգաբանությունը տրվում է երկու կերպ: Առաջինը, Արևելյան Սիբիրում բնակվող սայան կամ սոյոն ցեղի անունից, որը բնակվել է Ենիսեյի և Բայկալի միջև:

Մյուս մեկնաբանումով մոնղոլերեն սագան՝ «սպիտակ» բառից:

ՍԱՅԳՈՆ.— Հարավային Վիետնամի գլխավոր քաղաքը և նավահանգիստը: Անվանման ստուգաբանությունը բացատրվում է երկու կերպ: Մեկը կապվում է գոնվ՝ «գետ» բառի և «սայ» մասնիկի հետ, որը արևմտյան է նշանակում: Այսինքն «Արևմտյան գետ»: Երկրորդ մեկնաբանությունը՝ «թեք ավի խաղաղար»:

ՍԱՆ-ԽՈՍԵ.— Կոստա-Ռիկայի մայրաքաղաքը: Հիմնադրվել է իսպանացիների կողմից 1780 թվականին, այն եկեղեցու շուրջը, որը նվիրված էր «Սուրբ Հովսեփին»: Սան-Խոսե իսպաներեն հենց «Սուրբ Հովսեփ» է նշանակում:

ՍԱՆ-ԽՈՒԱՆ.— Պուերտո-Ռիկոյի մայրաքաղաքը: Հիմնադրվել է մի եկեղեցու շուրջը, որը նվիրված էր Սուրբ Հովհաննեսին: Իսպաներեն Սան-Խուանին:

ՍԱՆԿՏ-ՊԵՏԵՐՅՈՒԲ.— Լենինգրադի նախկին անունը: Հիմնադրվել է 1703 թվականին Ռուսաստանի կայսր Պյոտր I-ի կողմից (1682—1725 թթ.): Գերմաներեն տառադարձությամբ Պյոտրը՝ Պետեր է, իսկ բուրգ նշանակում է «քաղաք» կամ «բերդ»: Անվան սկզբի սանկտ բառը նշանակում է «սուրբ»: Ուրեմն՝ «Սուրբ Պետրոսի քաղաք»: 1915 թվականին, առաջին համաշխարհային պատերազմի ժամանակ, երբ Ռուսաստանը կոչվում էր Գերմանիայի դեմ, պահանջ զգացվեց քաղաքին տալ ռուսական անվանում և կոչվեց Պետրոգրադ, այսինքն «Պյոտրի քաղաք»: Իսկ 1924 թվականին քաղաքը կոչվեց Լենինգրադ:

ՍԱՆ-ՄԱՐԻՆՈ.— Պետություն հարավային Եվրոպայում, Ապենինյան թերակղզում: Սան Մարինոն Եվրոպայի ամենահին հանրապետությունն է, որը հիմնադրվել է մեր թվականության 4-րդ դարում: Անվանման առաջացումը կապված է քարտաշ Մարինոսի անվան հետ: Սկզբի «սան» մասնիկն իտալերեն սանտո՝ «սուրբ» բառի կրճատումն է: Հայերեն կլինի «Սուրբ Մարինո»: Մարինոսը կամ Մարինոն բնակվել է Ադրիատիկ ծովի կղ-

զիններից մեկում: Նա հաճախակի դուրս էր գալիս տեղական ֆեոդալների դեմ և նրանց հետապնդումից փրկվելու համար անցավ Ադրիատիկ ծովը և 308 թվականին ապաստանեց Մոնտե Տիտանո լեռան վրա: Այստեղ նա իր շուրջը համախմբեց իր կողմնակիցներից շատերին, մեծ մասամբ արհեստով քարտաշներ, և հիմնեց մի ամբողջ: Ժամանակի ընթացքում Տիտանո սարի գլխին, ամբողջի շուրջը, նոր բնակավայրեր են կառուցում և մի համայնք է ստեղծվում: Մարինոյի մահից հետո բնակիչները համայնքը նրա անունով են կոչում և անվան սկզբին ավելացնում սան (սուրբ) բառը, քանի որ հետագայում Մարինոյին դասեցին սրբերի շարքը: Սան-Մարինո է կոչվում նաև հանրապետության մայրաքաղաքը, որը գտնվում է Մոնտե Տիտանո սարի վրա: Սարի լանջին էլ փոված է ամբողջ պետությունը: Սան-Մարինոն հանդիսանում է Իտալիայի պրոտեկտորատ (հովանավորյալ երկիր):

ՍԱՆՆԻԿՈՎԻ ԵՐԿԻՐ.— Երեակայական ցամաք, որը պատկերացվել է Սառուցյալ օվկիանոսում, Նոր-Սիբիրյան կղզիներից հյուսիս:

Սաննիկովի երկիր անունը պատկանում է այն տեղանունների թվին, որոնք տրվել են գոյություն չունեցող օբյեկտներին: Այս առասպելական երկիրը (կղզին), որը մեկնակես դար զբաղեցնում էր աշխարհագրագետներին և հանապարհորդներին, արդյունագործ Յակով Սաննիկովի երեակայության արդյունքն էր: Սաննիկովը ներկա Կոտեյնի կղզու արևմտյան մասում, հեռավոր հորիզոնում նկատել էր ինչ-որ կապտուկուն, և նրան թվացել էր, թե տեսել է ցամաք (կղզի): Այս երևույթը նրան բերեց այն համոզման, որ Նոր-Սիբիրական կղզիներից հյուսիս գոյություն ունի ընդարձակ ցամաք: Այս կարծեցյալ ցամաքը ստացավ Սաննիկովի երկիր անունը: Հետագայում Սաննիկովի նշմարած երկիրը շատ փրնտրեցին. մոտ մեկ դար տեղեց որոնումը, բայց այդպես էլ չգտան, որովհետև չկար: Վերջապես, 1937—38 թվա-

կաննների ուսումնասիրությունները վերջնականապես ապացուցեցին, որ «Սաննիկովի երկիր» ցամաքը սոսկ երևակայական է: Ծովագնացը երկրի (կղզու) տեղ էր ընդունել սովորական սառցադաշտերը:

Սաննիկովի այդ երևակայական «երկիրը» ընկավ գիտա-գեղարվեստական շատ գործերի սյուժեի հիմքում: Հանրահայտ է Վ. Ա. Օբրուչևի «Սաննիկովի երկիր» գիտա-ֆանտաստիկ վեպը:

ՍԱՆՆԻԿՈՎԻ ՆԵՂՈՒՅ.— Գտնվում է Կոտեյնի և Կյախովի կղզիների միջև (Նոր Սիբիրյան կղզիներում): Այդպես է կոչվել ի պատիվ Յակով Սաննիկովի:

ՍԱՆ-ՊԱՌԻՆԻ.— Քաղաք Բրազիլիայում: Հիմնադրվել է 1554 թվականին: Կոչվել է Սուրբ Պողոս առաքյալի անունով:

ՍԱՆ-ՍԱԼՎԱԴՈՐ.— Սալվադոր պետության մայրաքաղաքը Կենտրոնական Ամերիկայում: Հիմնադրվել է 1532 թվականին: Կոչվել է Քրիստոսի անվամբ: Իսպաներեն սան՝ «սուրբ» և սալվադոր՝ «փրկիչ», այսինքն «Սուրբ փրկիչ»: Այդպես է մեծարում քրիստոնեական եկեղեցին Քրիստոսին:

ՍԱՆ-ՍԱԼՎԱԴՈՐ.— Կղզի Բահամյան արշիպելագում: Հայտնաբերվել է 1492 թվականին Քրիստափոր Կոլումբոսի կողմից: Այդպես կոչեցին ի նշանավորումն իրենց ցամաք հասնելուն: Նկատի ունենին Սուրբ փրկչին՝ Քրիստոսին, որի օգնությամբ հասան ցամաք:

ՍԱՆՏԱ-ԿՐՈՒՍ.— Մի շարք քաղաքների անուն Արգենտինայում, Բոլիվիայում, Մեքսիկայում, Բրազիլիայում, Իսպանիայում, Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում, Ֆիլիպիններում: Կղզի Նոր-Հեբրիդյան խմբում և այլն:

Ամերիկայի նախնական նվաճողները՝ իսպանացիները, սիրում էին նոր հայտնաբերած վայրերին տալ կրոնական անվանումներ: Այդպիսիներից է Սանտա-Կրուս անվանումը, որը իսպաներեն նշանակում է «Սուրբ խաչ»:

ՍԱՆՏՅԱԳՈ.— Չիլի պետության մայրաքաղաքը: Հիմնվել է իսպանացիների կողմից 1541 թվականին: Քաղաքը կոչ-

վեց Սուրբ Հակոբի անունով: Իսպաներենում սանտ կամ սան նշանակում է «սուրբ», իսկ Հակոբն էլ արտասանվում է Յագո:

ՍԱՆՏՈ-ԴՈՄԻՆԳՈ.— Դոմինիկյան Հանրապետության մայրաքաղաքը: Հիմնադրվել է Ամերիկայի հայտնագործումից չորս տարի հետո 1496 թվականին և կոչվել է «Սուրբ Կիրակի»: Քաղաքը 1936—1961 թթ. ընթացքում կոչվում էր Դոմինիկյան հանրապետության նախկին պրեզիդենտ արյունարբու դիկտատոր Տրուխիլյոյի անունով՝ Սյուդադ-Տրուխիլյո (սյուդադ-«քաղաք»):

ՍԱՆ-ՖՐԱՆՅԻՍԿՈ.— Քաղաք և նավահանգիստ Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում, Խաղաղ օվկիանոսի ափին: Անունը առաջացել է Սուրբ Ֆրանցիսկյան միաբանության յուզմաներից, որոնք իր ժամանակին այստեղ հաստատվեցին:

ՍԱՍԿԱՉԵՎԱՆ.— Նահանգ և գետ Կանադայում: Տեղական հնդիկների լեզվում քեսիսկաջիվան՝ «արագ հոսող գետ»: Նվրոպացիների կողմից դարձել է Սասկաչևան: Նկատի է ունեցվել գետի արագահոսությունը: Ժամանակի ընթացքում գետն էլ իր անունը տվել է նահանգին:

ՍԱՎԱՆՆԱՆԵՐ.— Ընդարձակ տափաստանային տարածություններ արևադարձային գոտում, ամառային անձրևներով: Սավաննա բառը իսպաներեն նշանակում է «հարթության առանց ծառերի»: Սավաննաներն ունեն իրենց հատուկ կլիմայական տիպը և բնական լանդշաֆտային առանձնահատկությունները:

ՍԱՐԱՆՎՈ.— Քաղաք Հարավսլավիայում: Անունը ծագել է Սարայ բառից, որը թյուրքական լեզուներում ունի «պալատի» իմաստ: Իսկ սարաևո նշանակում է «պալատական»: Սարաևոյում 1914 թվականի հունիսի 28-ին սերբիացի Պրինցիպի ձեռքով սպանվեցին ավստրո-հունգարական թագաժառանգ Ֆրանց-Ֆերդինանդը և իր կինը: Սարաևոյում կատարված սպանությունը դարձավ «կազուս բեի» (զրգապատճառ)՝ առաջին համաշխար-

հային պատերազմի համար, որին վաղօրոք նախապատ-
րաստվում էին կապիտալիստական պետութիւնները,;
ՍԱՐԱՏՈՎ.— Քաղաք ՌՍՖՍՀ-ում, Վոլգայի վրա: Անունը ծա-
գել է թաթարերեն սարի՝ «դեղին» և տառ՝ «լեռ» բառե-
րի միացումից: Այսինքն «Դեղին լեռ»: Քաղաքը հիմ-
նադրվել է 1590 թվականին: Անվան համար հիմք են
ծառայել Վոլգայի աջափնյա մասում դեղնագույն կա-
վահողերից կազմված բարձրադիր քարափները:

ՍԱՐԳԱՍՅԱՆ ՄՈՎ.— Ատլանտյան օվկիանոսի մի հատվածը:
Ընկած է Հյուսիսային Ամերիկայից դեպի արևելք:
Հայտնաբերվեց 1492 թվականին, Քրիստափոր Կոլում-
բոսի կողմից: Ջրային այս ընդարձակութունը պատած
է ջրիմուռներով, որոնց պղպջակները իսպանացիներին
հիշեցրին պորտուգալական սարգա խաղողի տեսակը:
Այստեղից էլ Սարգասյան ծով անունը, այն, որը հա-
ճախ հանելուկային ձևով բնորոշվում է իբրև «անափ
ծով»: Սարգասյան ծովի սահմանները հանդիսանում են
Գոլֆստրիմ, Կանարյան, Հյուսիս-հասարակածային օվ-
կիանոսային հոսանքների շրջապատույթը, որն ընթանում
է ժամացույցի սլաքի ուղղությամբ: Մովը աչքի է ընկ-
նում բարձր ջերմությամբ՝ ձմեռը 18—23 աստիճան,
ամառը՝ 26—28 աստիճան: Ջերմության և լույսի
առատութիւնը նպաստում է լողացող ջրիմուռների գո-
յությանը:

ՍԱՐԴԻՆԻԱ.— Իտալիային պատկանող կղզի, գտնվում է Մի-
ջերկրական ծովում: Անվան ստուգաբանութիւնը տրը-
վում է երկու կերպ: Առաջինը՝ լիգուրական սարդ ցեղի
անունից, մյուսը՝ փյունիկերեն սարդո բառից, որը նշա-
նակում է «սանդալաձև»: Նկատի է ունեցել կղզու
տեսքը:

ՍԱՐԻՍՈՒ.— Գետ Ղազախստանում: Թյուրքական լեզվից-
սարի՝ «դեղին» և սու՝ «ջուր» բառերից: Անցնելով տա-
փաստաններով, գետը լուծում է տեղի դեղնավուն
տիղմը և ջրերը ստանում են նրա գույնը:

ՍԱՌԻԴՅԱՆ ԱՐՎԵՒԱ.— Պետութիւն արևմտյան Ասիայում,

Արաբական թերակղզում: Սաուդյանների դինաստիայի թագավոր՝ Իբն Սաուդի անունից: Նա 1929 թվականին միացրեց արաբական Նեջդ և Հեջաա իշխանությունները և ստեղծեց մի պետություն, որը 1932 թվականից կոչվում է Սաուդյան Արաբիա:

ՍԱՔՍՈՆԻԱ.— Պատմական մարզ Գերմանիայում: Գերմանական սաքսոնական ցեղերի անունից, որը ծագել է սաքս՝ «դանակ» կամ «սուր» բառից: Նրանք շատ ճարպկությամբ էին օգտագործում այդ զենքերը:

ՍԵԼՎԱՍ.— Տե՛ս գիլեա:

ՍԵՄԻՊԼԱՏԻՆՍԿ.— Քաղաք Ղազախստանում: Իրտիշի ափին 18-րդ դարում հիմնադրվել է որպես բերդ, որը ստացել է «Սեմիպալատոյե» անունը, որը բառացի «յոթ վրան» է նշանակում: Հետագայում բերդի շուրջը ստեղծված քաղաքը ստացավ այդ անունը:

ՍԵՅՇԵԼՅԱՆ ԿՂԶԻՆԵՐ.— Արշիպելագ Հնդկական օվկիանոսում: Այսպես է կոչվել ի պատիվ Ֆրանսիայի ֆինանսների մինիստր Մորո դե Սեյշելի. նա հանդերձավորեց այն նավերը, որոնք 1756 թվականին գաղութացրին կղզիները (հայտնաբերված պորտուգալացիների կողմից դեռևս 1506 թվականին): 1506—1756 թվականներին կրել են Ասետլիմանս անունը, այսինքն «Յոթ բույրեր»:

ՍԵՆԱ.— Գետ Ֆրանսիայում: Կեղտերեն սեգուանա բառից, որը նշանակում է «խաղաղ գետ»:

ՍԵՆ-ԳՈԹԱՐԴ.— Լեռնանցք Շվեյցարիայում: Անունը ստացել է գերմանացի եպիսկոպոս՝ Սուրբ Գոթարդի անունից, որն ապրել է 12-րդ դարում: Նրա պատվին վանականները լեռան գագաթին կառուցեցին մատուռ և անվանեցին Սեն-Գոթարդ: Այդ անունն էլ տարածվեց լեռնանցքի վրա:

ՍԵՆԵԳԱԼ.— Պետություն արևմտյան Աֆրիկայում, որը անկախություն ստացավ 1960 թվականին: Մինչ այդ մտնում էր Ֆրանսիական Արևմտյան Աֆրիկա կոչվող ընդարձակ գաղութային տիրապետության կազմում: Այդ տիրապե-

տության սահմաններում ստեղծվեցին թվով ինը պետութիւն: Դրանցից մեկն էլ հանդիսանում է Սենեգալը: Անունը ստացել է այն գետից, որը հոսում է նրա հյուսիսային սահմանով և բաժանում նրան Մավրիտանիական պետութիւնից: Սենեգալ անվանումը գալիս է միջին դարերից: Այն ժամանակաշրջանից, երբ պորտուգալացիները առաջին անգամ մոտեցան ներկա գետին, որն անվանեցին նրա ափին բնակվող բերբերական սենեգալ ցեղի անունով:

ՍԵՆՏ-ԼՈՒԻՍ.— Քաղաք Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում: Միասուրիի նահանգում: Հիմնադրվել է ֆրանսիացիների կողմից 1764 թվականին և կոչվել է ի պատիվ Լյուդովիկոս XV թագավորի: Ֆրանսերենում Լուևի (Լյուդովիկոս) թագավորի անվանը ավելացրած սենտ՝ «սուրբ» բառը:

ՍԵՎ ԾՈՎ.— Հնկած է Եվրոպայի և Փոքր Ասիայի միջև: Սև ծովի անվան առաջացման պատմութիւնը մեզ հասցրնում է հին Հունաստան: Հույները ներկայիս Սև ծովին անվանում էին Աքսինյան պոնտ, այսինքն «անհյուրընկալ ծով», «վտանգավոր ծով», կամ, դառնութիւնների հետ կապված՝ Պոնտոս մելաս՝ «Սև ծով»: Դա հասկանալի է, քանի որ այդ անհյուրընկալ ծովը գտնվում էր իրենց երկրից թե՛ հեռու, և թե՛ հյուսիս: Եվ այն ժամանակվա նավարկության պայմաններում էլ, համեմատած իրենց հայրենի էգեյան ծովի հետ, անհաղթահարելի էր: Նրանք Սև ծովում հաճախ հանդիպում էին փոթորիկների, տեղի էին ունենում նավաբեկումներ: Բայց այս պատկերացումը Սև ծովի մասին հավերժական չեղավ, որովհետև ճիշտ չէր: Եվ երբ հույն առևտրականները կատարելագործեցին իրենց նավերը և անցան Թրակյան Բոսֆորը, այսինքն ներկայիս Բոսֆորի նեղուցը և անգամ գաղութներ հիմնեցին Սև ծովի ափին, ապա նրանց պատկերացումը փոխվեց Աքսինյան պոնտի (Անհյուրընկալ ծովի) նկատմամբ: Նա դարձավ արդեն «էվքսինյան պոնտ», այսինքն «հյուրընկալ»,

«սիրալիր» ծով, որը միանգամայն հակառակ էր նախկին պատկերացմանը, բայց և այնպես արդեն ճիշտ գնահատված:

Բայց դրանով «սև» մակդիրը չվերացավ և այդպես էլ մնաց որպես վկա հին հունական ծովագնացների անճիշտ պատկերացմանը, որը հիմք էր ծառայել այդ կախարդիչ ու հրապուրիչ ծովին անարդար կերպով Սև ծով անվանելուն:

ՍԵՎԱՆ.— Լիճ Հայկական ՍՍՀ-ում: Սևան անվան առաջացումը երկար ժամանակ կապել են կղզում գտնվող վանքի՝ «Սև վանքի» հետ, որը կառուցված է սև տուֆից: Այս մեկնաբանումն էլ ընկավ գրականության մեջ և երկար ժամանակ պահպանվեց որպես լճի անվան ստուգաբանություն: Բայց դա ճիշտ լինել չէր կարող, քանի որ Սև վան անունը շատ ավելի հին է, քան թե ինքը վանքը: Վերջապես, Սևանի անվան առաջացման պատմության վրա լույս սփռեց Օձաբերդի սեպագիր արձանագրությունը, որը թողել էր ուրարտական թագավոր Ռուսա 2-րդը (730—714 թթ. մեր թվականությունից առաջ): Այս երանելի հայտնագործումը, պատկերավոր ասած, տվեց լճի «ծննդյան վկայականը», որտեղ հիշատակվում է Սևանի անունը «Սուինիա» կամ «Մուինիա» ձևով: Այսպիսով, Սևան անվան ստուգաբանությունն էլ Երևանի անվանման նման մեզ տանում է ավելի վաղ ժամանակներ, երբ մարդը իրեն շրջապատող աշխարհագրական օբյեկտները շատ հաճախ կոչել է հասարակ անուններով, գործածելով ուղղակի ջուր, գետ, լիճ, լեռ, անապատ: Պարզվում է, որ Սևան անունը ուրարտական «Սուինիա» կամ «Մուինիա» անվան ձևափոխությունն է, որը նրանց լեզվում նշանակել է «լիճ» կամ «ավազան»: Այսպիսով, Սևան անունը ևս օրինակ է այն բանի, թե ինչպես հասարակ տեղիքներ կարող է դառնալ աշխարհագրական հատուկ անուն: Այսպիսով, «Սուինիա» բառը ուրարտական լեզվում հասարակ անուն է, նա ընդհանրապես լիճ է նշանակել, բայց դարձել է հատուկ անուն,

որովհետեւ գործածվում է միայն այդ լճի՝ Սեանի նկատմամբ¹:

Աշխարհագրական շատ անունների առաջացումը մեռացվում է սերունդների կողմից, կամ էլ գալիս են նվաճողներ, որոնք անունը կամ աղճատում են, կամ էլ արտասանում իրենց ձևով: Վերոհիշյալների համար լավ օրինակ կարող է ծառայել Երևանի և Սեանի անունների հայտնագործման պատմությունը:

Այսպիսով, Սեան անունը մեզ է հասել որպես հաճելի ժառանգություն Ուրարտուից, այսինքն այն պետությունից; որը հիմնականում գրավում էր Հայկական բարձրավանդակը և մեծ դեր խաղաց առաջավոր Ասիայի պատմության մեջ: Սակայն մեր թագավորությունից վեց դար առաջ Ուրարտուն դադարեց գոյություն ունենալուց: Հայկական բարձրավանդակում ձևավորվեց հայ ժողովուրդը՝ դառնալով Ուրարտուի օրինական ժառանգորդը: Հայերը ժառանգեցին նաև ուրարտական աշխարհագրական շատ անուններ: Սեանա լիճը օտարների մոտ հայտնի է եղել տարբեր անվանումներով. այսպես, օրինակ, Անտիկ աշխարհի մեծ աշխարհագրագետ Պտղոմեոսի քարտեզում հայտնի է Լուխնիտես անունով: Պարսիկները նրան Դարիա Շիրին՝ «Անուշահամ լիճ կամ դետ» են անվանել: Այս դեպքում նկատի են ունեցել լճի

¹ Այդպես են առաջացել Դոն, Դանուբ, Գանգես գետերի անունները, որոնք տարբեր լեզուներում նշանակում են «ջուր»: Նման օրինակներով շատ է հարուստ աշխարհագրական անունների պատմությունը: Ինչպես, օրինակ, այսօրվա Նեղոս անունը, որը հին եգիպտացիների՝ Նիլ բառից է, որ նշանակել է «ջուր»: Իսկ Սահարան արաբերեն սահրա՝ «անապատ» բառն է, Գոբին՝ մոնղոլների «տափաստան»: Կամ նման շատ օրինակներ: Այս հասարակ անունները այսօր հնչում են որպես աշխարհագրական հատուկ անուններ: Այս բոլորը վկայում են այն մասին, որ շնայած տարբեր են եղել բառերը, բայց ամենուրեք վերաբերմունքը նույնն է աշխարհի կամ բնության երևույթների նկատմամբ: Եթե այդպես չլիներ, ապա դժվար կլիներ գիտնականների գործը: Ինչպես տեսնում ենք, տարբեր նրկյքի տակ ապրող մարդիկ տարբեր ծովերի և լճերի մոտ բնակվողները մտածում և զգում են միատեսակ:

չրի բարեհամ հատկութիւնը. թուրքերը Սեանին տվել են Գյոկչայ անունը գեոկ՝ «կապուտակ» և շայ՝ «ջուր» բաներից: Այս անունով էլ անցյալում Սեանը հայտնի էր աշխարհագրական գրականութեան մէջ:

ՍԵՎԱՍՏՈՊՈԼ.— Քաղաք Ղրիմում: Հիմնադրվել է 1783 թվականին: Հունական սերեստոս՝ «փառահեղ», «արքայական» բառերից և գումարած պոլիս՝ «քաղաք» բառը, որը ռուսներենում սովորաբար տրված է կրճատ ձևով «պոլ»: Հիշենք Կոնստանդնուպոլիս և այլն:

ՍԵՎԻԼԻԱ.— Քաղաք Իսպանիայում: Փյունիկերեն սեպնելա՝ «ցածր» բառի ձևափոխումն է:

ՍԵՎԵՐՍԿԻ ԴՈՆԵՑ կամ **ԴՈՆԵՑ ՍԵՎԵՐՍԿԻ.**— Դոն գետի աջ վտակը: Այս անվանման ճիշտ ստուգաբանությունը պարզելու համար նախ անջատենք Դոնեց անվան «եց» մասնիկը, որը հին սլավոնական լեզվից է և ունի «փոքրացուցիչ», «փաղաքշական» իմաստ: Այսինքն «փոքրիկ դոն»: Ինչ վերաբերում է սեվերսկի անվանը, ապա դա ծնվել է սլավոնական այն ցեղի անունից, որը կոչվում էր սեվերյան: Այնպես որ գետը կոչվում է սեվերյանե ժողովրդի անունով և ոչ մի կապ չունի ռուսներեն սեվերնի, այսինքն «հյուսիսային» բառի հետ: Մանավանդ որ, գոյություն չունի Հարավային Դոնեց: Այդ սխալը, այսինքն Հյուսիսային Դոնեց անվանումը, ուղղվում է: Դասագրքերում գրվում է Սեվերսկի Դոնեց, բայց քատեզների վրա տեղ շահելու համար Սեվերսկի բառը կրճատվում և գրվում է «Սեվ.-Դոնեց» ձևով, որը և հաճախ պատճառ է դառնում գետը կոչելու հին, ոչ ճիշտ անվանումով:

ՍԵՐԲԻԱ.— Հանրապետություն Հարավսլավիայի կազմում: Սլավոնական սերբ ժողովրդի անունից և գումարած լատիններեն լեզվից, բայց միջազգային դարձած «իա» վերջածանցը, որն ունի երկրի իմաստ:

ՍԵՐՈՎ.— Քաղաք Սվերդլովսկի մարզում: Մինչև 1939 թվականը կոչվում էր Նադեժդինսկ: Վերանվանվեց ի պատիվ սովետական ռազմական օգաշու Ա. Կ. Սերովի:

ՍԵՈՒԼ.— Քաղաք Հարավային Կորեայում: Բառացի նշանակում է «Մեծ քաղաք»:

ՍԵՈՒՏԱ.— Քաղաք Մարոկկոյում: Զիբրալթարի Աֆրիկական ափին: Կատրիներեն սեպտեմբ «յոթ» բառից: Նկատի են առնեցվում այն յոթ բլուրները, որոնք ձգվում են քաղաքի մոտ:

ՍԻԲԻՐ.— Սովետական Միության Ասիական տերիտորիայի մասը: Անվան առաջացումը ստուգաբանվում է մի քանի կերպ՝ մոնղոլերեն շիբիր՝ «ճահիճ», «ճահճոտ» բառի, ապա «սաբիրներ» կամ «սիվիրներ» էթնոնիմի (ցեղային անվան) հետ, որը ռուսների կողմից ձևափոխվեց դառնալով Սիբիր: Մի ալլ մեկնաբանումով, Սիբիր անունը սլավոնական «սեվիր» կամ «սիվեր» բառից է, որը հյուսիսային է նշանակում, սա լավ արտացոլում է երկրի աշխարհագրական դիրքը: Սիբիրը բռնում է մոտ 10 միլիոն քառակուսի կիլոմետր տարածություն:

ՍԻԲԻՐՅԱԿՈՎԻ ԿՂԶԻ.— Կարայի ծովում: Կոչվել է ի պատիվ ռուսի արգյունաբերող Ա. Մ. Սիբիրյակովի. սա ֆինանսավորել էր Նորգենշելդի արշավախումբը, որը 1878—1879 թվականների ընթացքում նկարագրեց կղզին:

ՍԻԴՆԵՅ.— Քաղաք և նավահանգիստ Ավստրալիայում: Եվրոպական առաջին բնակավայրը այս աշխարհամասում: Հիմնադրվել է 1788 թվականին և անվանվել ի պատիվ անգլիացի մինիստր լորդ Սիդնեյի: Նախնական անվանումն է Պորտ-Ջեկսոն: Եղել է Ավստրալիայի մայրաքաղաքը մինչև վերջինիս Կանբերա տեղափոխվելը:

ՍԻԴՐԱ ՄԵՄ կամ **ՍԻՐՏ.**— Ծոց Միջերկրական ծովում: Աֆրիկայի (Լիբերիայի) ափերին: Հունարեն սիրգես՝ «ծանծաղոտ» բառից:

ՍԻԵՏԼ.— Քաղաք Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում: Այդպես է կոչվել հնդկացի Ստել առաջնորդի անունից:

ՍԻԵՌԱ-ԼԵՈՆԵ.— Պետություն Աֆրիկայում: Իսպաներեն սիեռա՝ «լեռնաշղթա» և լեոնե՝ «առյուծ» բառից: Այսինքն «Առյուծային լեոներ»: Հայտնաբերվել է պորտուգալացիների կողմից 15-րդ դարում: Լեոներում սուրող քա-

մութ ձայնը նրանց հիշեցնում էր առյուծի մոնչյունը: Այստեղից էլ անվան առաջացումը: Անկախ պետութիւն 1961 թվականից:

ՍԻԵՌԱ-ՄՈՐԵՆԱ.— Լեոնաշղթա Իսպանիայում: Իսպաներեն սիեռա՝ «լեոնաշղթա» և մորենա՝ «մութ» բառերից: Անցյալում այս լեոների հարավային լանջերը պատած են եղել կաղնու մութ անտառներով:

ՍԻԵՌԱ-ՆԵՎԱԴԱ.— Լեոներ Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում և Իսպանիայում: Իսպաներեն սիեռա՝ «լեոնաշղթա» և նեվադա՝ «ձյուն»: Այսինքն «Ձյունապատ լեոներ»:

ՍԻԼԵԶԻԱ.— Պատմական մարզ Լեհաստանում: Օդեր (Օդրա) գետի վտակը: Սլենդա (սլավոնական անվանումը) գետի անունից, որը նշանակում է «թաց», «խոնավ»:

ՍԻԽՈՏԵ-ԱԼԻՆ.— Լեոնաշղթա Հեռավոր Արեւելքում: Անվան առաջացումը մեկնաբանվում է երկու կերպ: Առաջինը, որ անունը մանջուրական լեզվից է և նշանակում է «Առափնյա գետ»: Երկրորդը, որ չինարենից է և կազմված է սի՝ «արեւմուտքի, խե՝ «գետ», տա՝ «մեծ» և մանջուրերեն ալին՝ «լեոնաշղթա» բառերից: Ստացվում է «Արեւմտյան գետի մեծ լեոնաշղթա»:

ՍԻԿՈԿՈՒ.— Կղզի Ճապոնիայում: Իր մեծությամբ չորրորդն է Ճապոնական արշիպելագում: Անվանումը Ճապոներեն նշանակում է սի՝ «չորս», կոկո՝ «նահանգ», քանի որ կղզին հնուց ի վեր բաժանված է եղել չորս նահանգի:

ՍԻԿՏԻՎԿԱՐ.— Կոմի Ինքնավար ՍՍՀ-ի մայրաքաղաքը: Կոմի լեզվով Սիկտավ էր կոչվում Սիսուա գետը: Սիկտավ անվանը գումարած կար՝ «քաղաք» բառը՝ ստացվել է «քաղաք Սիկտավի վրա»:

ՍԻՄՊԼՈՆ.— Լեոնանցք Ալպերում, Իտալիայի և Շվեյցարիայի միջև: Այդպես է կոչվել շվեյցարական «Սիմպլեն» հյուրանոցի անունով, որտեղից բարձրանում էին գեպի Ալպեր:

ՍԻՄՅԵՐՈՊՈԼ.— Քաղաք Ղրիմում: Հիմնադրվել է 1784 թվականին: Հունարեն սիմֆերո՝ «օգտակար լինել», «օգնել»

և պոլիս՝ «քաղաք» բառերից: Ինչպես շատ անվանումներում, այստեղ նույնպես պոլիս բառը ռուսերենում կրճատվել է և դարձել «պոլ»:

ՍԻՆԳԱՊՊԻՐ.— Քաղաք, նավահանգիստ, պետություն Մալակկա թերակղզու հարավում: Քաղաքը հիմնադրվել է 11-րդ դարում: 1965 թվականի օգոստոսի 9-ին Սինգապուրը դուրս եկավ Մալայզիայի ֆեդերացիայից և դարձավ ինքնուրույն պետություն: Ունի 600 քառակուսի կիլոմետր տարածություն և մոտ երկու միլիոն բնակչություն:

Սինգապուր անվանումը սանսկրիտերեն (հին հնդկերեն) լեզվից է՝ սինգա-պուրա բառերից, որը նշանակում է «Առյուծի քաղաք»: Առյուծի պատկերումը տրված է քաղաքի աշտարակի վրա, առյուծը նաև քաղաքի խորհրդանշն է:

ՍԻՎԱՇ.— Ազովի ծովի ծոցերից մեկը Ղրիմում: Անունը մեկնաբանվում է տարբեր եղանակներով: Դրանցից մեկը այն է, որ ջրում եղած օրգանական նյութերի քայքայման պատճառով ջուրը ունի տհաճ հոտ: Ուստի կոչվում է Սիվաշ կամ Սըվաշ՝ «նեխած լիճ»:

ՍԻՎԱՋ (ՍԸՎԱՋ).— Քաղաք Թուրքիայում: Բյուզանդական Սերեստիա անվան թուրքական աղճատումն է: Սերեստոս բառից, որը նշանակում է «փառահեղ», «մեծ»: Սերեստոս անվանումը հռոմեական Օգոստոս կայսրի (30 թ. մ. թ. ա.— 14 թ. մ. թ.) տիտղոսներից մեկն էր: Քաղաքը կոչվել է նաև Մեգապոլիս. հունարեն մեգա՝ «մեծ» և պոլիս՝ «քաղաք» բառերից: Կոչվել է նաև Դիոսպոլիս, այսինքն «աստծո քաղաք»: Ավելի հին անվանումն է Կարիքս:

ՍԻՐ-ԴԱՐՅԱ.— Գետ Մյլին Ասիայում: Տաջիկական սիր՝ «առատ» և դարիւ՝ «գետ» բառերից՝ բարձր գետի անվանումով:

ՍԻՐԻԱ.— Պետություն Մերձավոր Արևելքում: Թե գրականության մեջ, թե առօրյա խոսակցության ժամանակ Ասորեստան և Ասորիք անունները հաճախ շփոթում են,

հավասարութեան նշան դնելով սրանց միջև, որն, իհարկե, ճիշտ չէ: Այդ սխալը հետեւյալ պատճառն ունի: Երբ հուլնները առաջին անգամ ծանոթացան Փոքր Ասիայի և Եգիպտոսի միջև ընկած երկրին, տեղի իշխող ժողովուրդը կոչվում էր ցիրի կամ տիրի. այդ ժողովրդի անունով էլ երկիրն անվանեցին Սիրիա: Սակայն հետագայում լսելով Ասորեստանի մասին, նրանք կարծեցին, թե դա նույն անունն է, և դրանից հետո երկու անունները հաճախ նույնացնում էին: Պատմահայր Հերոդոտն էր, որ առաջին անգամ նշեց, թե վերին Միջագետքում բնակվող ազգը իր երկիրը կոչում է Աշուր, որը հետագայում դարձել է Ասորեստան և հարկ չկա շփոթելու Ասորիքի հետ, որը տրվել է ներկա Սիրիային: Սիրիացիները իրենց երկիրը հաճախ Շամ էին անվանում: Այն ընդօրինակեցին արաբները, որոնք նկատի ունեին, ոչ այնքան երկիրը, որքան գլխավոր քաղաք Դամասկոսը:

Գիտնականները կարծում են, որ Սիրիա անունը ծագել է եբրայերեն ցուր կամ սուր բառից, որն իր հերթին նշանակում է «ժայռ» և որի վրա էլ եղել է համանուն բերդաքաղաքը:

ՄԻՐՈՒԿԱՅՈՒՆ.— Զոր և տաք քամի: Սահարայից փչում է դեպի Սիցիլիա կղզին և Ապենինյան թերակղզին: Սիրոկկոն վնասակար է բուսական աշխարհի համար: Սիրոկկո անունը արաբերեն շարկ՝ «արևելք» բառից է:

ՄԻՅՁՅԱՆ.— Գետ Զինաստանում: Բառացի նշանակում է «Արևմտյան գետ»: Սի՝ «արևմուտք» և հարաւային բարբառով ցզյան՝ «գետ» բառերից:

ՄԻՅԻԼԻԱ.— Կղզի Միջերկրական ծովում: Պատկանում է Իտալիային: Անվան առաջացումը կապվում է սիկուլի ժողովրդի հետ, որը հին ժամանակներում բնակվել է այստեղ: Կղզու մյուս անվանումը եղել է Տրինակրիա՝ «եռանկյունի»: Ենթադրվում է, որ այդպես է կոչվել երեք հովանդանների կամ երեք զագաթների պատճառով:

ՍԼՈՎԱԿԻԱ.— Զեխոստովակիայի արևելյան հատվածը: Սլավոնական «սլովակ» ժողովրդի անունից: Այսինքն «Սլովակների երկիր»:

ՍԼՈՎԵՆԻԱ.— Հանրապետություն Հարավսլավիայի կազմում: Սլավոնական «սլովեն» ժողովրդի անունից՝ «Սլովենների երկիր»:

ՍԿԱԳԵՐԱԿ.— Նեղուց Սկանդինավիայի և Յուտլանդիայի միջև: Դանիերեն բառացի նշանակում է «ծանծաղուտ»:

ՍԿԱՆԴԻՆԱՎԻԱ.— Թերակղզի հյուսիսային եվրոպայում: Անունը ստացել է իր հարավային հատվածում գտնվող «Սկանի» կամ «Սկոնե» երկրից:

ՍՄՈՒՆՍԿ.— Քաղաք ՌՍՖՍՀ-ում: Հայտնի է դարձել արդեն 9-րդ դարից: Ռուսերեն սմոլա՝ «կուպր» բառից: Այդպես է կոչվել բնակիչների անտառային կուպրի արդյունադործությամբ զբաղվելու պատճառով կամ սմոլյանեցեղի անունից:

ՍՈՒԿԱՄՍԿ.— Քաղաք Պերմի մարզում: Անունը առաջացել է Կամայի մոտ գտնվող աղահանքերից: Հիմնադրվել է 1430 թ. սկզբում, կոչվել է Սուլի Կամսկիե, ապա ձևափոխվել և դարձել ուղղակի Սուլկամսկ:

ՍՈՒՄԲՐԻ.— Հարավային Ռոդեզիայի մայրաքաղաքը: Հիմնադրվել է 1890 թվականին և կոչվել է ի պատիվ անգլիական պրեմիեր մինիստր Սոլսբերիի:

ՍՈՒՏ-ԼԵՅԿ-ՍԻՏԻ.— Քաղաք Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում: Անգլերեն սոլտ՝ «աղի», լեյկ՝ «լիճ», սիտի՝ «քաղաք» բառերից: Այսինքն «Քաղաք աղի լճի ափին»:

Խոսքը Մեծ Աղի լճի մասին է:

ՍՈԿՈՏՐԱ.— Կղզի Հնդկական օվկիանոսում: Հնդկերեն սուհատարա՝ «երջանիկ» բառից: Լրիվ անունն է Դվիպա-Սուհատարա, այսինքն «Երջանիկ կղզի»:

ՍՈՒՈՄՈՆՅԱՆ (կամ ՍՈՂՈՄՈՆՅԱՆ) ԿՂԶԻՆԵՐ.— Արշիպեպոսոս աղա խաղաղ օվկիանոսի Մելանեզիա խմբում: 1968 թվականին, իսպանացի ծովագնաց Մենդանիան որոնելով լեգենդար Օֆիր երկիրը, հայտնաբերեց այս կղզիները:

Կղզիները անվանեց Իսրայելի արքա բիրլիական Սողոմոն թագավորի անունով (1016—976 թթ. մեր թվականությունից առաջ)։ Մենդանիան այս կղզիները կարծեց թե այդ անհայտ ու խորհրդավոր Օֆիր երկիրն է, որ տեղից ըստ ավանդության Սողոմոն թագավորը իր ժամանակին Երուսաղեմի տաճարի համար ոսկի է բերել տվել։ Ի դեպ, լեգենդար Օֆիր երկիրը այդպես էլ գիտության համար մնաց անհայտ։ Ժամանակի ընթացքում անհայտ «Օֆիր երկիրը» թևավոր խոսքի ուժ ստացավ և Օֆիր երկիր ասելով հասկանում են նույնը, ինչ որ «էլփորագո» երկիրն է։ Այսինքն հարուստ ու երազ երկիր, որը այդպես էլ չգտնվեց։

ՍՈՄԱԼԻ.— Պետություն Աֆրիկայում։ Սոմալի ժողովրդի անունից։ Տեղական լեզվով այս բառը նշանակում է «սև», «թուխ»։ Ի նշան բնակչության թիվամորթ լինելու։

ՍՈՍՅԱՅ ԱՆՏԱՌ.— Այսպես է կոչվել պատմական Հայաստանում Արմավիրի մոտ գտնվող անտառը։ Այս անտառը պատմության մեջ հայտնի է նաև Արմենակ նահապետի անունով։ Ըստ ավանդության անտառը տնկել է Արմենակ նահապետը։

Այդ անտառում աճել են սոսիներ։ Հոտմեացիները այս ծառն անվանել են «Հայկական սոսի»։ Սոսի ծառը հայ ժողովրդի մոտ հայտնի է նաև չինար անունով։ Ի դեպ, թե մեկը, թե մյուսը ժամանակի ընթացքում դարձել են անձնանուններ։ Առաջինը՝ արական (Սոս ձևով), երկրորդը՝ իգական (Չինար ձևով)։

Սոսին հայերի մոտ հեթանոսական շրջանում համարվել է նվիրական և պաշտելի ծառ։ Այս անտառում հմայություն էին անում, տնկնդրելով ծառերի սոսափյունը։ Սոսյաց անտառի նվիրյալը դյուցազն էր համարվում։ Այսպես, օրինակ, մեր նահապետներից մեկը՝ Անուշավանը կրում էր Սոսանվեր մականիբը։ Ըստ ավանդության նա եղել է Արա Գեղեցիկի թոռը և իր պարթև հասակի ու գեղեցկության պատճառով կրել Սոս մականունը։

Մեր հայրենիքը նվաճողները կտրատել և ոչնչացրել են այդ հոյակապ պուրակը, այնպես, որ Սոսաց անտառից լոկ անունն է մնացել:

ՄՊԻՏԱԿ ՄՈՎ.— Հյուսիսային սառուցյալ օվկիանոսի մասը կազմող ծով: Այդպես է կոչվել, որովհետև տարվա մեծ մասը ծածկված է ձյունով ու սառույցով: Ինչպես ասում են, տարվա կեսը սպիտակ է սառույցից ու ձյունից: Իսկ մյուս մասն էլ քուքն ու ձյունն են իշխում, երկնքի սպիտակ գույնն էլ արտացոլվում է ջրերում և ավելի ամրապնդում ծովի անունը:

ՄՊԻՏԱԿ ՆՆՂՈՍ.— Նեղոսի անվանումը Սուդանում: Այսպես է կոչվում, որովհետև նա Նեղոսի առավել ջինջ ու մաքուր հատվածն է: Հայտնի է, որ Նեղոսի վարարումը ավելի շատ կապված է Կապույտ Նեղոսի հետ, որը գալիս է Հաբեշական բարձրավանդակից և միանում Սպիտակ Նեղոսին, խարթում քաղաքի մոտ, որից հետո Նեղոսը դառնում է տղմաբեր:

ՍՈՆԱ.— Գետ Ֆրանսիայում: Ռոնայի վտակ: Կելտերեն սեգուանա բառից, որը նշանակում է «խաղաղ գետ»:

ՍՈՉԻ.— Քաղաք կուրորտ Սև ծովի ափին, Կրասնոդարի երկրամասում: Հիմնվել է 1837 թվականին ռուսների կողմից որպես ամրություն և կոչվել է «Նավագիսնակ պոստ»։ հետագայում, 1864 թվականին «Դախովսկի պոստ»։ Վերջապես, 1896 թվականին ընդունվել է ժողովրդական «Սոչի» անվանումը, որը գալիս է չերքեզական «սոատշե» անունը կրող ցեղից:

ՍՈՖԻԱ.— Բուլղարիայի մայրաքաղաքը: Այդպես կոչվեց Ս. Սոֆյային նվիրված տաճարի անունով: Իսկ Սոֆիա բառը Բյուզանդիայում նշանակում էր «իմաստություն» և դարձել էր կրոնական տերմին:

ՍՊԱՐՏԱ.— Քաղաք հին Հունաստանում, Պելոպոնես թերակղզում: Սպարտա անվան ստուգաբանությունը տրվում է երկու կերպ: Առաջինը կապվում է քաղաքի հիմնադիր Սպարտոնի անվան հետ, մոտ 1880 թվականին, մեր թվականությունից առաջ: Մյուս ստուգաբա-

նությամբ՝ առաջացել է Սպարտայի անունից, որը Լա-
կեդեմոնի կինն էր:

ՍՊՈՐԱԳՆԵՐ.— Հյուսիսային Սպորադներ և Հարավային Սպո-
րադներ: Կղզիների խումբ էգեյան ծովում: Հին հունա-
րեն սպորադես՝ «սփռված» բառից: Ի հակադրությոն
Կիկլադների, որոնց անվանումը հունարեն լեզվում նշա-
նակում է «շուրջ»: Այսինքն խմբված կղզիներ:

ՍՎԱԶԻԼԵՆԴ.— Բրիտանական նախկին տիրապետության
(պրոտեկտորատ) Հարավային Աֆրիկայում: Անունը
առաջացել է նեգրական «սվազի» ժողովրդի անունից
և ավելացրած անգլերեն լենդ՝ «երկիր» բառը: Սվազի-
լենդը 1968 թ. ստացավ անկախություն:

ՍՎԱՆԵԹԻԱ.— Պատմական մարզ Վրացական ՍՍՀ-ում, Գըլ-
խավոր Կովկասյան լեռնաշղթայի լանջին: Կոչվում է
վրացական «սվան» ժողովրդի անունով: Այսինքն
«Սվանների երկիր»:

ՍՎԵՐԴԼՈՎՍԿ.— Քաղաք Ուրալում: Հիմնադրվել է 1721 թվա-
կանին, Պյոտր 1-ի կողմից և ի պատիվ նրա կնոջ՝ Եկա-
տերինայի կոչվել է Եկատերինբուրգ: 1924 թվականից
կոչվեց Սվերդլովսկ ի հիշատակ սովետական անվանի
պետական գործիչ Յակով Սվերդլովի (1885—1919 թթ.):

ՍՏԱՆԲՈՒԼ (կամ ԻՍՏԱՆԲՈՒԼ).— Կոնստանդնուպոլիսի թուր-
քական անվանումը: Քաղաքը պատմության մեջ անց-
յալում հայտնի է եղել նախ Բյուզանդիոն անունով:
Ռուսների մոտ՝ Ցարգրադ: Կոստանդին. թագավորի
անունով կոչվել է Կոստանդնուպոլիս, որը վերջա-
պես թուրքերի կողմից ազճատվելով կոչվեց Ստանբուլ
կամ Իստանբուլ: Դա կատարվեց այսպես: XV դարում
սուլթան Մեհմեդ 2-րդի ղորքերը պաշարեցին քաղա-
քը: Պարիսպներից դուրս գտնվող անօգնական հույները
ձգտում էին անցնել թուրքական կորդոնը: Երբ նրանց
հարցնում էին, թե ուր եք գնում, նրանք էլ հունարեն
պատասխանում էին «իս տին պոլիս» այսինքն գնում
ենք քաղաք, ցույց տալով հոյակապ քաղաքը: Թուրքերը
ծանոթ չէին հունարեն լեզվին և որովհետև անընդհատ

նույն իս տին պոլիս բառերի զուգակցումն էին լսում,
այդպես էլ կոչեցին քաղաքը, սակայն իրենց եղանա-
կով դարձնելով Իստանբուլ (Ստանբուլ):

ՍՏԱՆՈՎՅԱՆ ԼԵՌՆԱՇՂԹԱ.— Լեռնաշղթա Արևելյան Սիբի-
րում: Անունը կապված է Սիբիրի նվաճման հետ: Երբ
ռուս կազակ «զեմլեպրոխոդեցները» Սիբիրում մոտե-
ցան մի վիթխարի լեռնաշղթայի, այն համարեցին
ստանուլոյ՝ «գլխավոր» շղթա: Այստեղից էլ լեռնաշղ-
թայի ներկա անունը:

ՍՏԱՎՐՈՊՈԼ.— Քաղաք Հյուսիսային Կովկասում: Հիմնվել է
1777 թվականին, երբ պետության կողմից խրախուս-
վում էր քաղաքներին հունական անվանումներ տալը:
Հունարեն ստավրոս՝ «խաչ» և պոլիս՝ «քաղաք»: Ռուս-
ներն էլ «պոլիս» բառը կրճատելով «պոլ» են դարձնում:
Այսինքն «խաչի քաղաք»:

ՍՏԱՐԱՊԼԱՆԻՆԱ.— Լեռներ Բալկանյան թերակղզում, որը
հատում է Բուլղարիան արևմուտքից-արևելք: Անունը
կապված է բուլղարերեն ստարա՝ «հին» և պլանինա՝
«լեռ» բառերից: Այսինքն «Հին լեռներ»: Անցյալում
Բալկաններ:

ՍՏԱՐԱՅԱ ՌՈՒՍՍԱ.— Ամենահին սլավոնական բնակավայ-
րերից մեկը Ռուսաստանում, Նովգորոդյան մարզում:
Անվան հիմքում ընկած է ռուս էթնոնիմը, այսինքն
«Հին Ռուսիա»:

ՍՏՆԼԻ.— Ջրվեժ Կոնգո գետի վրա: Կոչվել է ի պատիվ ան-
վանի ճանապարհորդ Հենրի Մորտոն Ստենլիի (1841—
1904 թթ.):

ՍՏՆԼԻՎԻԼ.— Քաղաք Կոնգոյում: Անունը ստացել է ի պա-
տիվ անվանի ճանապարհորդ Հենրի Մորտոն Ստենլիի
(1841—1904 թթ.): Քաղաքը 1966 թվականին վերան-
վանվել է Կիսանգանի:

ՍՏՖԱՆԱԿԵՐՏ.— Լեռնային Ղարաբաղի կենտրոնը: Այսպես
է կոչվել ի պատիվ Ստեփան Շահումյանի: Անվան երկ-
րորդ մասը՝ «կերտ» ածանցը մասնակցել է շատ տե-
ղանունների կազմվելուն: Նշանակում է «կառուցված»

կամ «շինված»։ Մինչև 1923 թ. կոչվում էր *Խանքենդի*։
ՍՏԵՓԱՆԱՎԱՆ.— Քաղաք Հայաստանում։ Կոչվել է ի պատիվ
Ստեփան Շահումյանի (1878—1918 թթ.)։ Անվան երկ-
րորդ մասնիկը՝ «ավան» բառը հաճախ է մասնակցում
տեղանունների ձևավորման մեջ և ունի «գյուղի»
կամ «շենի» իմաստ։ Այդպես են կազմվել Գեղամա-
վան, Հայկավան և այլ տեղանուններ։ Ստեփանավանը
անցյալում կոչվում էր Զալալ-օղլի։

ՍՏՈԿՀՈՂՄ.— Շվեդիայի մայրաքաղաքը։ Շվեդերեն ստոկ՝
«ծոց» և հոլմ՝ «կղզի» բառերից։ Այսինքն «Մոցի կղզի»։

ՍՏՐԱՍՐՈՒՐԳ.— Քաղաք Ֆրանսիայում։ Գերմաներեն շտրա-
սն՝ «փողոց» և բուրգ՝ «բերդ» կամ «քաղաք» բառերից։
Դեռ մեր թվականությունից առաջին դարում այս քա-
ղաքը հայտնի էր իր մաքուր և սալապատ փողոցներով,
և նրանով անցնում էր բանուկ մի ճանապարհ։ Այստե-
ղից էլ նրա անունը «Ստրասբուրգ» (շտրասբուրգ), այ-
սինքն «փողոց քաղաք» կամ «ճանապարհի (վրա գրտ-
նըվող) քաղաք»։

ՍՏՐՈՄԲՈՂԻ.— Կղզի և հրաբուխ Լիպարյան կղզիների խմբ-
ում, Իտալիայի մոտ։ Հունարեն ստրոնգիլիս՝ «կլոր»
բառից։

ՍՏՐՈՒԿՆԵՐԻ ԱՓ.— Ընդարձակ տարածություն Գլխինյան ծո-
ցի ափին, որը ներկայումս մտնում է Նիգերիա, Դազո-
մեա և Տոգո պետությունների սահմանները։ Այդպես է
կոչվել անցյալում, երբ Աֆրիկան դարձել էր «սևա-
մորթների որսի արգելավայր»։ Այսինքն, երբ այդ ափե-
րից արտահանում էին անօգնական նեգրերին և իբրև
ստրուկ վաճառում գլխավորապես Արևմտյան կիսա-
գնդում։

ՍՏՐՈՒԿՆԵՐԻ ՄԵԾ ԼԻՃ.— Կանադայի հյուսիսում։ Անունը
թարգմանված է հնդկական լեզվից։ Նրանք լիճը կոչել
են հնդկական մի ցեղի անունով, որին ճնշում և դեպի
հյուսիս էին քշում։ Դրա համար էլ նրանց ստրուկներ
անվանեցին և լիճն էլ նրանց անունով կոչեցին։ Կանա-
դայում կա նաև Ստրուկների Փոքր լիճ։

ՍՐԻՆԱԳԱՐ.— Քաշմիրի մայրաքաղաքը: Հնդկերեն սիրի՝ «երջանկություն» և նաեւար՝ «քաղաք»: Այսինքն «երջանկութեան քաղաք»: Այդպէս է կոչվել շնորհիւ շատ հաճելի կլիմայի և տեղանքի:

ՍՈՒԴԱՆ.— Աշխարհագրական մարզ, որը լայն գոտով տարածված է Սահարայից հարավ, Ատլանտյան օվկիանոսից մինչև Եթովպիայի սահմանները: Այս երկրում էր, որ իր ժամանակին արաբները շփվում էին նեգրական ժողովրդի հետ և երկիրն էլ կոչեցին Բիլիադ-էս-Սուդան, այսինքն «Սևերի երկիր»:

ՍՈՒԴԱՆ.— Ինքնուրույն պետություն է (Խարթում մայրաքաղաքով), որը ընկած է Եգիպտոսից հարավ և անցյալում (մինչև 1956 թ.) հայտնի էր Անգլո-Եգիպտական Սուդան անունով:

ՍՈՒԴԱՆ.— Համընկնում է Մալի պետության սահմաններին, որը նախկինում հայտնի էր «Ֆրանսիական Սուդան» անունով:

ՍՈՒԿԻՆ.— Բուլղարիայի մայրաքաղաքը: Ի պատիւ Բուլղարիայի առաջին պրեզիդենտ և Ս. Բուլղարի ղինակից Ա. Սուկրեի (1796—1830 թթ.):

ՍՈՒՄԱՏՐԱ.— Կղզի Ինդոնեզիայում: Անվանումը սանսկրիտերեն «ծով» բառից է: Սումատրա էր կոչվում կղզու հյուսիսում գտնվող Թազավորությունը (13—16-րդ դար), որը հետագայում տարածվեց ամբողջ կղզու վրա: Ներկայումս կղզին հայտնի է Սուլավեսի անվամբ:

ՍՈՒՆԳԱՐԻ.— Գետ: Ամուրի աջ վտակը: Մանջուրներեն «կաթնային» բառից: Գետի մեջ լուծվող լյութային տիղմը ջրին տալիս է պղտոր երանգ:

ՍՈՒՆԴ (ՁՈՒՆԴ կամ ԷՐԵՍՈՒՆ).— Դանիական նեղուցներից մեկը, որը միացնում է Կատտեգատը Բալթիկ ծովի հետ: Դանիերեն, շվեդերեն սունդ բառից, որը նշանակում է «նեղուց»:

ՍՈՒՐԱՄԻ.— Լեռնանցք և լեռներ Վրաստանում: Վրացերեն սուրա՝ «կավե կճուճ» է կոչվել իբրեւ այդ մասերում

հնում զարգացած բրուտագործության ու կճուճների արտադրանքի պատճառով:

ՍՈՒՐԲ-ՀԵՂԻՆԵ.— Կղզի Ատլանտյան օվկիանոսում: Հայտնաբերվել է պորտուգալացիների կողմից 1502 թվականի մայիսի 22-ին, Սուրբ Հեղինեի տոնի օրը: Ներկայումս կղզին պատկանում է Մեծ Բրիտանիային: Հայտնի է որպես Նապոլեոնի աքսորավայրը, որտեղ և նա մահացավ:

Վ

ՎԱԱԼ.— Օրանժ գետի ամենամեծ վտակը, Հարավ-Աֆրիկյան Հանրապետությունում: Անունը տրված է Հոլանդիայից եկած գաղթականների՝ բուրերի կողմից: Վաալ բառը բնիկների լեզվով նշանակում է «պղտոր»: Իրականում գետն այդպիսին է:

ՎԱՂՈՒՅ.— Լիխտենշտեյն իշխանության մայրաքաղաքը: Անվանումը լատիներեն՝ վալլիս դորլցիս՝ «հաճելի ձոր» բառերի ղուգակցումից:

ՎԱԼԱԽԻԱ.— Ռումինիայի հիմնական մարզերից մեկը: Վալախ ցեղերի անունից, որոնք մտան ուումին ժողովրդի կազմի մեջ:

ՎԱԼԴԱՅ.— Բարձրություն ՍՍՀՄ-ի Եվրոպական մասում: Ֆիննական վալդա՝ «լուսավոր» կամ «սպիտակ» բառից: «Սպիտակ լեռների» իմաստով:

ՎԱԼԵՆՍԻԱ.— Քաղաք Իսպանիայում: Հիմնադրվել է հռոմեական կայսր, Վալենտինիանոս I-ի կողմից (364—375 թթ.) և ի պատիվ նրա էլ կոչվել է:

ՎԱԼՊԱՐԱՅԻՍՈ.— Քաղաք Չիլիում: Անունը ծագել է իսպաներեն վալ՝ «հովիտ» և պարխո՝ «գրախտ» բառերի միացումից: Այսինքն «գրախտային հովիտ»: Այդպես է կոչվել հրաշալի կլիմայի պատճառով:

ՎԱԽՇ.— Գետ Տաշիկական ՍՍՀ-ում: Անվանումը առաջացել է վախշ բառից, որը նշանակում է «կատաղի», «վայրի»: Արագ հոսող լեռնային գետ է իր վերին հոսանքում:

ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ.— Տե՛ս էջմիածին:

ՎԱՅԳԱԶ.— Կղզի Հյուսիսային սառուցյալ օվկիանոսում: Նենեցական աղբային կազմում: Անվան առաջացումը մեկնաբանվում է երկու կերպ: Առաջինը, որ հայտնաբերվել է 16-րդ դարում ռուս արդյունաբերող Իվան Վայգաչի կողմից և նրա անունով էլ կոչվել: Մյուս մեկնաբանումով, առաջացել է հյուսիս ռուսական «վայգաչ» բառից, որը նշանակում է «ցածրություն»:

ՎԱՅՔ կամ ՎԱՅՈՅ ՁՈՐ.— Պատմական մարդ Հայկական ՍՍՀ-ում, Արփա գետի հովտում. որոշ ժամանակ կոչվել է Դարալագյազ: Պատմական անցյալում եղել է բիա ցեղախմբի բնակատեղին: Ժամանակի ընթացքում «բիա» անվանումը ձևափոխվել է վայի և ավելացվել «ք» հնչյունը, որը երկրի իմաստ ունի: Այստեղից էլ նաև Վայոց սար լեռան անունը:

ՎԱՆ.— Քաղաք Արևմտյան Հայաստանում: Քաղաքը գտնվում է Վանա լճի ափին, պտղաբեր դաշտում, խաղողի այգիներով ու պարտեզներով շրջապատված: Ենթադրյալ դրախտի մաս կազմող այդ գեղատեսիլ քաղաքը իր անվանումը ստացել է Բիայնա կամ Բիաինի անունից, որը նշանակել է «Բիա ցեղի երկիր»: Ուրարտուի արձանագիր թագավորները, գրեթե բոլորն էլ իրենց կոչում էին «թագավոր Բիայնայի» և «Տիրակալը Տուշպա քաղաքի»: Ուրարտական Բիայնա կամ Բիաինի ցեղն էլ բնակվել է Վանա լճի արևելյան մասում, ուր գտնվում է ներկայիս Վան քաղաքը՝ հին Տոսպը-Տուշպան: Վանի արձանագրություններում եղած Բիայնա անունը համապատասխանում է ներկա Վանա լճի ավազանին: Ժամանակի ընթացքում «բիայնա» կամ «բիանա» անվանումը ձևափոխվել և դարձել է Վան: Ուրարտագիտությունից հայտնի է, որ ուրարտերեն «ք» հնչյունը հայե-

րենում հնչում է «վ»: Այդպես է առաջացել նաև Վայոց ձորի անունը: Բիա ցեղանունը նույն սկզբունքով ձևափոխվեց «վայրի», վերջում ավելացվեց «ք» տառը, դառնալով երկրի անուն: Վան քաղաքը իր անունը տվեց նաև պետությունը և լճին: Ի դեպ, հետաքրքրական է այն, որ Վան քաղաքի հին անունը Տուշպա (Տոսպ) անցել է գավառին, իսկ երկրին՝ (Բիաինա) քաղաքին:

ՎԱՆԱ ԼԻՃ.— Արեմտյան Հայաստանում: Անունը ստացել է Վան քաղաքից, որը գտնվում է լճի ափին: Անվանման առաջացումը նույնն է, ինչ Վան քաղաքի անվան ստուգաբանությունը:

Պատմական անցյալում Վանա լիճը կոչվել է ծով և հայտնի է եղել տարբեր անուններով: Այսպես, օրինակ, «Նաիրի Վերին ծով» (Նաիրի երկրի անունով), «Տոսպա ծով» (համանուն գավառի անունով), «Բղնունյաց ծով» (համանուն նախարարության անունով), «Ռշտունյաց ծով» (Ռշտունյաց տոհմի անունով), «Արծրունյաց ծով» (Արծրունիների տոհմի անունով), «Վասպուրականի ծով» (Վասպուրական նահանգի անունով), «Արճեշի ծով» (Արճեշ քաղաքի անունով), «Ախլաթի ծով» (Ախլաթ կամ Խլաթ քաղաքի անունով), «Աղթամարի կամ Ախթամարի ծով» (Ախթամար կղզու անունով), «Ալի ծով» (չրի աղիության պատճառով):

ՎԱՆԿՈՒՎԵՐ.— Կղզի Կանադայի արևմտյան ափերի մոտ: Հայտնաբերվել է 1792 թվականին, անգլիացի ծովագնացի՝ Զորջ Վանկոսկերի կողմից (1757—1798 թթ.), որի անունով էլ կոչվել է կղզին:

ՎԱՇԻՆԳՏՈՆ.— Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների մայրաքաղաքը: Ի պատիվ Զ. Վաշինգտոնի, որը եղել է Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների ազատագրական պայքարի առաջնորդը և առաջին պրեզիդենտը (1732—1799 թթ.):

ՎԱՇԻՆԳՏՈՆ.— Նահանգ: Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների հյուսիս-արևմտյան մասում: Տես Վաշինգտոն քաղաքի անվան ստուգաբանությունը:

ՎԱՍԱԿԱՇԵՆ.— Գեղարքունի գավառի պատմական հին քաղաքներից մեկը, Սեանա լճի հարավ-արևելյան ափին։ Ներկա Վարդենիս շրջանային կենտրոնի տեղում։ Վասակաշենը վաղ անցյալում կոչվել է Գեղամաբակ, որը ծագած է համարվում Գեղամ նահապետի անունից։ Հետագայում վերանվանվել է Վասակաշեն ի պատիվ գեղարքունյաց իշխան Գաբուռն Վասակի, որն ապրել է իննեորդ դարում։ Գաբուռն Վասակը չպետք է շփոթել Վասակ Սյունիի հետ, որը եղավ Հայաստանի մարդպանը (441—451 թթ.)։

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆ.— Պատմական մարզ Արևմտյան Հայաստանում։ Պահլավերեն վասպուր՝ «աղնվական», «իշխան» բառից և ական վերջավորությունից, որը պատկանելիություն է ցույց տալիս։ Այսինքն՝ «Վասպուրին պատկանող»։ Վասպուրականները հանդիսանում էին բարձր վերնախավ։ Վասպուրականը պատմական Հայաստանի Մեծ Հայքի ամենաընդարձակ նահանգն էր։ Փաստորեն առանձին թագավորություն էր և ուներ կաթողիկոսություն։ Եղել է Արծրունիների սեփականությունը և դրա համար էլ կոչվել է նաև աշխարհ կամ երկիր Արծրունյաց։ Զգվում էր Պարսկահայաստանի արևմտյան կողմից մինչև Կորճայքի սահմանները։

ՎԱՏԻԿԱՆ.— Պապական պետություն Հռոմ քաղաքի տերիտորիայում։ Կաթոլիկ եկեղեցու այս նստավայրը գտնվում է Հռոմի յոթ բլուրներից մեկի վրա։ Այստեղ, հեթանոսության ժամանակ, քուրմերը զանազան կանխագուշակություններ էին անում։ Գուշակությունների տեղն էլ կոչվեց Մոնտե Վատիկանո։ Անվան հիմքում ընկած է լատիներեն վատիկանո՝ «կանխագուշակում» բառը։ Քրիստոնեության ժամանակ այստեղ կառուցվեց կրոնական շենքեր, իսկ 16-րդ դարից էլ Ս. Պետրոսի տաճարը։ Ներկայումս Վատիկանի կազմում մտնում են Հռոմի պապի նստավայրը, Ս. Պետրոսի տաճարը և թանգարանը։

ՎԱՐԱԺՆՈՒՆԻՔ.— Պատմական Հայաստանի Այրարատ նահանգի գավառներից մեկը, որը հետագայում հայտնի դարձավ Դարաշիշազ անունով: Ի դեպ, Դարաշիշազ անունը տրվեց նոր բնակավայրերից մեկին՝ ներկա Ծաղկաձորին: Ըստ մեր պատմահայր Մովսես Խորենացու Վարաժնունիք է կոչվել ի պատիվ Վարաժի: Նա Գեղամ նահապետի սերնդից էր: Այս կտրիճ երիտասարդը շատ ուժեղ և գիպուկ նետաձիգ էր, որը գլխավորում էր արքունական որսը: Նրան Արտաշես թագավորը նշանակում է արքունական որսի ղեկավար և շններ է պարգևվում Հրազդան կոչված գետի ափերին: «Սրանից, ասում են, առաջ է եկել Վարաժնունյաց տունը»,— գրում է Խորենացին:

Վարաժնունիք գավառը գրավում էր Հրազդանի վերին հոսանքները, Ծաղկունյաց լեռներին հարող լանջերը և Հրազդանի ձախափնյա մասը: Մարմարիկի հովիտը մինչև ներկա Ծաղկաձոր բնակավայրը ներառյալ: **ՎԱՐԱՆԱՍԻ.**— Քաղաք Հնդկաստանում, որը ավելի շատ հայտնի է Բենարես անվան տակ: Վարանասի անունը կապում են Վարանա և Ասի գետերի անունների զուգակցման հետ: Դրանց միացման տեղում գտնվում է քաղաքը: Մի այլ ստուգաբանությամբ, որպես թե ծագել է սանսկրիտերեն Վարանասի բառից, որը նշանակում է «լավ ջրով վայր»: Վերջինս սոսկ Գանգեսի մեծարումն է՝ կապված Բենարեսի հետ:

ՎԱՐԱՆԳԵՐ ՖԻՈՐԴ.— Ֆիորդ Հյուսիսային Նորվեգիայում: Մեկնաբանվում է երկու կերպ: Առաջինը, վայրագների անունից, որոնք այստեղ բազա ունեին 12—13-րդ դարերում: Դրա համար էլ կոչվում է նաև Վարյագների ծոց: Երկրորդը, նորվեգերեն վեր՝ «որս» և անգլ՝ «ֆիորդ» բառերից: Ի դեպ, այս Ֆիորդում շատ ձուկ են որսում: Ավելի հուսալի է առաջին մեկնաբանումը:

ՎԱՐՁԻԱ.— Ժայռակերտ ամրոցների կոմպլեքս Վրաստանում, Ասպինձայի շրջանում: Հանդիսանում է 12-րդ դարի վրացական ճարտարապետության գլուխ-գործոցներից.

- Թամարա Թագուհու օրոք կերտված կոթողներից է։ Վարձիա վրացերեն նշանակում է «Վարդերի ամրոց»։
- ՎԱՐՇԱՎԱ.**— Լեհաստանի մայրաքաղաքը։ Անվանումը ունի մի քանի բացատրություն։ Առաջինը, վարշա անունից և «վա» վերջածանցից։ Գյուղի իմաստով՝ այսինքն «Վարշի գյուղ»։ Երկրորդը, հունգարերեն վարոշ՝ «ամրացված քաղաք» բառից։
- ՎԵՂՈՒՎ.**— Գործող հրաբուխ Հարավային Իտալիայում։ Վեղով անվան ստուգաբանությունը տրվում է երկու կերպ՝ «Միացող լեռ», իսկ մյուսը, ուղղակի «գոլորշի»։
- ՎԵԼԻԿԻԵ-ԼՈՒԿԻ.**— Քաղաք Պսկովի մարզում։ Ռուսերեն վելիկիե՝ «մեծ» և լուկա՝ որ հին ռուսերենում նշանակում է «գետի ոլորան» բառերի միացումից։ Իրոք ուր Հովատ գետը այստեղ ունի մեծ ոլորան։
- ՎԵԼԻԿՆԻՏՈՆ.**— Նոր Զելանդիայի մայրաքաղաքը, որը գտնվում է Կուկի նեղուցի ափին։ Հիմնադրվել է 1840 թվականին։ Այդպես է կոչվել ի պատիվ Արթուր Վելլինգտոնի (1769—1852 թթ.), որը իր ժամանակին անգլիական ռազմական ու քաղաքական նշանավոր գործիչ էր, իսկ Նոր Զելանդիան այդ ժամանակ հանդիսանում էր անգլիական գաղութ։
- ՎԵԼԻՉԿԱ.**— Քաղաք Լեհաստանում։ Աղի արդյունահանման կենտրոն։ Քաղաքի անվան առաջացումը բացատրվում է երկու կերպ։ Առաջինը, կապվում է հովիվ Վելիչկիի անվան հետ, որը 1233 թվականին այստեղ հայտնաբերել է աղի հանքավայր։ Մյուս մեկնաբանումը լեհերեն Վիելկա սոլ բառերից, որը նշանակում է «աղի մշակման մեծ տեղ»՝ ի տարբերություն մյուս ավելի փոքր աղի մշակման վայրերից։
- ՎԵՆԵՍՈՒԵԼԱ.**— Պետություն Հարավային Ամերիկայում։ Ամերիկայի գյուտից յոթ տարի հետո իսպանական նավերը Ամերիկո Վեսպուչիի գլխավորությամբ մոտեցան ներկա Վենեսուելայի ափերին։ Իսպանացիները ներկա Մարակաիբո ծոցի ափին տեսան բնիկներին խրճիթները, կառուցված հենասյուների վրա, որոնք իրար հետ կապ

էին պահպանում նաւականերով: Այս բանը նրանց հիշեցրեց Իտալիայի Վենետիկ քաղաքը, որը կառուցված է բազմաթիւ կղզիների վրա և փողոցների մի մասին փոխարինում են ջրանցքները: Այսպիսով, իսպանացիները նոր գտած երկրի ափերը նմանեցնելով Վենետիկին, անվանեցին Վենեսուելա՝ «փոքրիկ Վենետիկ»: Հետագայում այդ անունը տարածվեց երկրի ներքին մասերի և ապա այն ընդարձակ պետութեան վրա, որը ստեղծվեց 1830 թվականին և հայտնի է Վենեսուելա անունով:

ՎԵՆԵՏԻԿ.— Քաղաք Իտալիայում: Անվան ծագումը իլլիրիական վենետ ցեղի անունից է, որն այս կողմերում հաստատվել էր դեռևս մեր էրայից հինգ դար առաջ: Քաղաքը հիմնվեց 451 թ.: Մինչ այդ նա մի ձկնորսական ավան էր: Վենետիկը յուրովի քաղաք է. նա փռված է հիմնականում տասնութ կղզիների վրա, որոնք իրար են միացած 387 կամուրջներով: Վենետիկը աշխարհում թերևս միակ քաղաքն է, որտեղ ոչ միայն մետրո չկա, այլև տրոլեյբուս, ավտոբուս և անգամ տաքսի: Քաղաքի «փողոցները» ջրանցքներ են, որտեղ երթևեկում են մակույկներով (գոնդոլներ): Վենետիկ ժամանող մեքենաները մնում են ցամաքում: Վենետիկ անունը թեւավոր նշանակութուն է ստացել և նշանակում է այնպիսի քաղաք, որը կղզիների վրա է գտնվում: Օրինակ, երբ ասում ենք «Հյուսիսային Վենետիկ» նկատի ենք ունենում Ամստերդամը:

ՎԵՍՏ ԻՆԴԻԱ.— Կղզիներ, որոնք ընկած են Կենտրոնական Ամերիկայի արևելյան ափի երկարութեամբ, Հյուսիսային և Հարավային Ամերիկաների միջև: Կղզիներին Վեստ Ինդիա անվանումը հետևանք է անվանի ծովագնաց Քրիստափոր Կոլումբոսի պատմական սխալի: Այդ է պատճառը, որ շնայած կղզիները ոչ մի առնչութուն չունեն բուն Հնդկաստանի հետ, բայց կրում են «Արևմտյան Հնդկաստան» կամ, ինչպես պաշտոնապես ընդունված է՝ Վեստ Ինդիա անունը:

Ինդիա (Հնդկաստան) անվանմանը «վեստ» նախա-
ժառնցը ավելի ուշ ավելացվեց, երբ պարզվեց, որ Կո-
լումբոսը սխալվել է և այդ արշիպելագը ոչ մի կապ չու-
նի Ասիայի հարավում գտնվող Հնդկաստանի հետ: Ուս-
տի, որպեսզի մարդիկ չշփոթեն այդ, այսպես կոչված
«Կոլումբոսյան Հնդկաստանը» իսկական Հնդկաստանի
հետ, նրա Ինդիա անվանմանն ավելացրին «Վեստ»
(Արևմտյան) մասնիկը, նկատի ունենալով, որ Կոլում-
բոսը այդ կղզիներին էր հասնել արևմտյան ուղղությամբ
նավարկելիս:

ՎԵՏՏԵՐՆ.— Լիճ Շվեդիայում: Անվանումը շվեդերեն վատ-
տեն՝ «ջուր» բառից է:

ՎԵՐԱ-ԿՐՈՒՄ.— Քաղաք Մեքսիկայում: Իսպաններեն վերա՝
«ճշմարիտ» և կրուս՝ «խաչ» բառերի միացումից: Քա-
ղաքը հիմնադրվել է 1519 թվականին Մեքսիկայի նվա-
ճող Կորտեսի կողմից: Ամերիկայի նախնական գաղութա-
րարները՝ իսպանացիները և պորտուգալացիները,
նոր հայտնաբերած վայրերից սովորաբար տալիս էին
պերճ և տիրադային (ճառային) բնույթի անուններ:
Այս քաղաքն էլ սկզբում կոչվում էր «ճշմարիտ խաչի
հարուստ քաղաք», բայց ժամանակի ընթացքում պահ-
պանվեցին միայն առաջին բառերը, այսինքն «ճշմա-
րիտ խաչ»:

ՎԵՐԻՆ ԼԻՃ.— Հյուսիսային • Ամերիկայում: Հյուսիսային
Ամերիկայի հինգ մեծ լճերից՝ Օնտարիո, էրի, Միչի-
գան և Հուրոն, ամենահյուսիսայինը, այսինքն նրանց
նկատմամբ ամենավերինը: Հայտնաբերվել է 1627
թվականին:

ՎԵՐԻՆ ՎՈՂՏԱ.— Պետություն Աֆրիկայում: Անկախություն է
ձևոք բերել 1960 թվականին: Անունը ստացել է հա-
մանուն գետից, որը կազմվում է Սև Վոլտա և Սպիտակ
Վոլտա գետերի խառնվելուց: Վոլտա անունը տվել են
պորտուգալացիները, որը նրանց լեզվում նշանակում է
«վերադարձ»: Դա այն գետային ճանապարհն էր, որով
իրենք վերադառնում էին Աֆրիկայի խորքերից:

ՎԵՐԽՈՅԱՆՍԿ.— Քաղաք Յակուտական ԻՍՀ-ում: Հիմնադրվել է 1638 թվականին, Յանա գետի վերին հոսանքում: Այստեղից էլ անվանման առաջացումը:

ՎԻՐՐԻԳ.— Քաղաք Լենինգրադի մարզում: Հին սկանդինավերեն վի՝ «սրբազան» և բորգ՝ «բերդ» բառերի միացումից: Այսինքն սրբազան բերդ:

ՎԻՆՆԱ.— Ավստրիայի մայրաքաղաքը: Անվանման ստուգաբանությունը այսպիսին է: Քաղաքը գտնվում է Դանուբի այն տեղում, որտեղ Վիեննա վտակը միանում է նրան: Ի դեպ, սլովակների մոտ Դանուբը կոչվում էր Վիեննա (Վենա):

ՎԻՅՆԱՄ.— Պետություն Հարավ-Արևելյան Ասիայում, Հընդկաշին թերակղզում: Անվանումը վիետնամերեն վիետ՝ «երկիր» և նամ՝ «հարավ» բառերի միացումից է: Այսինքն «Հարավային երկիր»: Վիետնամ անունը աշխարհագրական քարտեզների վրա երևաց 1945 թվականի սեպտեմբերի 2-ից: Դա նրա պատմական անունն է, որը ֆրանսիացիները վերացրել էին, երբ գաղութացրին Վիետնամի տերիտորիան: Կիրառելով հին հռոմեական աշխարհակալների և արդի իմպերիալիստների «բաժանիր ու տիրես» սկզբունքը, նրանք Վիետնամը բաժանել էին երեք մասի՝ Տոնկին, Աննամ և Կոխինխինա անուններով:

ՎԻԿԻՅԿՈՒ ՆԵՂՈՒՅ.— Միացնում է Կարայի և Լապտևների ծովերը: Անունը ստացել է ի պատիվ Բ. Ա. Վիլկիցկու: Նա մասնակից էր հիդրոլոգիական այն էքսպեդիցիային, որը 1914 թվականին հայտնաբերեց նեղուցը:

ՎԻՅՈՒՅ.— Լենայի վտակ: Զուկչերեն վիլ բառից, որն ունի «տեղի» նշանակություն, ուր կատարվում էր ձկան որսը և փոխանակությունը:

ՎԻՆՅՈՒՍ.— Լիտվական ՍՍՀ-ի մայրաքաղաքը: Լիտվերեն վիլնիս բառից, որը նշանակում է «ալիք»: Նկատի է ունեցվել տեղանքի ալիքաձև լինելը:

ՎԻԿՏՐԻԱ.— Աշխարհի քարտեզի տարբեր մասերում կան բազմաթիվ տեղանուններ, որոնք կոչվել են ի պատիվ

անգլիական Վիկտորյա թագուհու: Այս երկարակյաց թագուհին ապրեց 82 տարի, որից 64 տարի թագավորեց: Նրա գահակալության ժամանակաշրջանը եղավ անգլիական բուրժուազիայի «ոսկեդարը»: Նրա օրոք հզորացավ և ընդարձակվեց Բրիտանական կայսրությունը: Այդ ժամանակ անգլիական նավերը ակոսում էին համաշխարհային օվկիանոսի ջրերը, անգլիացի ճանապարհորդները թափանցում էին աշխարհամասերի թավուտները: Նրանք հայտնաբերում էին աշխարհագրական նորանոր օբյեկտներ կամ ուրիշի կողմից հայտնաբերածը զավթում և դրանք առատորեն կոչում էին Վիկտորյա թագուհու անվամբ: Այդ է պատճառը, որ աշխարհի քարտեզի վրա կգտնեք Վիկտորիա անունը կրող ջրվեժ, լիճ, երկիր, կղզի, նահանգ և աշխարհագրական բազմաթիվ այլ տեղանուններ: Դրանցից առավել նշանավորներն են՝ ՎիկՏՈՐԻԱ Ջրվեժը, որը համարվում է աշխարհի խոշորագույն ջրվեժներից մեկը, բնության վեհաքանչ մի ստեղծագործություն: Ջրվեժը գտնվում է Աֆրիկայում, Զամբեզի գետի վրա: Հայտնաբերել է անվանի ճանապարհորդ Դալիթ Լիվինգստոնը 1855 թվականին: Ջրվեժի բարձրությունը հասնում է 120 մետրի, իսկ լայնությունը 1800 մետր է: ՎիկՏՈՐԻԱ Լիճը նույնպես գտնվում է Աֆրիկայում, հայտնաբերվել է անգլիացի ճանապարհորդներ Սպիկի և Գրանտի կողմից, 1857—1858 թթ.: ՎիկՏՈՐԻԱ երկիր, գտնվում է Անտարկտիդայում և հանդիսանում է Ռոսսի ծովին հարող ցամաքի մի մասը: Հայտնաբերվել է 1841 թվականին Զ. Ռոսսի կողմից: ՎիկՏՈՐԻԱ Կղզի և ՎիկՏՈՐԻԱ Նեղոձ, որոնք գտնվում են Հյուսիսային Կանադայում: ՎիկՏՈՐԻԱ Գետ՝ Ավստրալիայում: ՎիկՏՈՐԻԱ ՆԱՀԱՆԳ. այսպես է կոչվում Ավստրալիական Միության նահանգներից մեկը: ՎիկՏՈՐԻԱ անվամբ քաղաքներ կան Հոնկոնգում (Սյանգանում), Մալթայում, Սեյշելյան կղզիներում, Տեխաս նահանգում (ԱՄՆ) և Հարավային Ռոդեզիայում:

վիննիՊեթ.— Լիճ և քաղաք Կանադայում: Տեղական հնդիկ-ներն լեզվով վի՛ «տիղմ» և նիպի՛ «ջուր» բառերից: Այսինքն տղմոտ ջուր:

ՎԻՇՆԻ ՎՈԼՈՉՈՎ.— Շրջանային կենտրոն Կալինինի մարզում: Անվանման բաղկացուցիչ մասն է վոլոկ բառը, որը նշանակում է «քարշավայր»: Իսկ վիշնի՛ «վերին»: Այսինքն «Վերին քարշավայր», որը գտնվում է Տվերցա և Մստա գետերի միջև: Անցյալում այստեղ մի գետից դեպի մյուսը նավակները (մակուկները) քարշ տալով էին տանում:

ՎԻՍՈՎԱՅԱ.— Լեռ Միշին Ուրալի արևելյան մասում, Նիժնի Տադիլ քաղաքի մոտ: Անունը ստացել է ոչ թե բարձրության համար, որը ընդամենը 380 մետր է, այլ երկաթահանքի բարձր որակի համար: Ռուսերեն վիսոկի՛ «բարձր» բառից, տվյալ դեպքում երկաթի որակին է վերաբերում:

ՎԻՐԳԻՆԻԱ.— Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների շտատներից մեկը: Այս անունը տրվել է՝ 1584 թվականին, առաջին վերաբնակիչների կողմից, ի պատիվ Անգլիայի թագուհի Ելիզավետա I-ի, որը ամուսնացած չէր և կույս էլ մնաց: Վիրգինիա բառն էլ լատիներեն նշանակում է՝ «կուսական» կամ «կույսի»:

ՎԻՐԳԻՆՅԱՆ ԿՂԶԻՆԵՐ.— Վեստ Ինդիայում, Փոքր Անտիլյան խմբում: Լատիներեն վիրգինիա՛ «կուսական» բառից: Անվան առաջացումը կապվում է «սուրբ կույսերի» տոնի հետ, որը զուգադիպել է կղզիների հայտնագործման օրվա հետ: Մի այլ մեկնաբանումով, այսպես է կոչվել ի պատիվ անգլիական Ելիզավետա I թագուհու: Սակայն առաջին բացատրությունը ավելի հուսալի է:

ՎԼԱԴԻՄԻՐ.— Քաղաք ՌՍՖՍՀ-ում: Հիմնադրվել է Կիևյան մեծ իշխան Վլադիմիր II Մոնոմախի կողմից (1113—1125 թթ.):

ՎԼԱԴԻՎՈՍՏՈՎ.— Քաղաք և նավահանգիստ սովետական Հեռավոր Արևելքում: Ռուսերեն վլադետ՝ «տիրել» և վոստոկ՝ «արևելք» բառերի միացումից: Այսինքն «տի-

րել արեւելքին»։ Հիմնադրվել է 1860 թվականին, այն-
ժամանակներում, երբ ռուսները ամբանում էին Հեռա-
վոր Արեւելքում։

ՎՈԼԳԱ.— Գետ Սովետական Միության Եվրոպական մասում։
Մի շարք ստորագրանություններ կան այս գետի ան-
վանման առաջացման մասին, որոնք առայժմ չեն հա-
մարվում վերջնական։ Նրանցից առավել հուսալին հա-
մարվում է սլավոնական վլադա՝ «խոնավ» բառը։ Այս
դեպքում ջրի իմաստով։ Մյուսը, ֆիննա-ուգրական
վալգե՝ «սպիտակ», «սպալծառ» բառերի ձևափոխումն է։
Վերջապես, բուլղարների անունից, որոնք իր ժամանա-
կին բնակվում էին նրա ափերին։

ՎՈԼԳՈԳՐԱԿ.— Քաղաք ՌՍՖՍՀ-ում։ Անվանման հիմքում ըն-
կած է Վոլգա գետի անունը և ավելացրած սլավոններեն
գրադ բառը, որը «քաղաք» է նշանակում։ Այսինքն
«Վոլգայի քաղաք»։

ՎՈԼԻՆԻԱ.— Պատմական մարզ Արևմտյան Ուկրաինայում։
Սլավոնական վոլին ցեղի անունից։

ՎՈԼԻՈՎ.— Գետ ՍՍՀՄ-ի Եվրոպական մասում։ Անվան առա-
ջացումը կապվում է ռուսերեն օլխա բառի հետ, որը
«լաստենի» է նշանակում։ Թերևս ժամանակին գետի
ափերը պատած են եղել լաստենու ծառերով։

ՎՈՍՏՈԿ.— Գիտական կայան Անտարկտիդայում։ Հիմնվել է
1957 թվականին Միջազգային գեոֆիզիկական տարվա
կապակցությամբ։ Կոչվել է ի հավերժացումն Ֆ. Ֆ. Բե-
լինսկաուզենի և Մ. Լազարևի այն նավերից մեկի ան-
վան, որով 1821 թվականին առաջին անգամ այդ ծո-
վազնացները մոտեցան Անտարկտիդա մայր ցամաքի
ափերին։

ՎՈՐԿՈՒՏԱ.— Քաղաք Կոմիական ԻՍՍՀ-ում։ Կոչվել է այն
գետի անունով, որի վրա գտնվում է քաղաքը։ Գետի
անվան հիմքում ընկած է նենեցերեն վարկ՝ «արջ» բա-
ռը։ Այսինքն «Արջերի տեղ»։

ՎՐԱՆԳԵԼԻ ԿԴՋԻ.— Հյուսիսային սառուցյալ օվկիանոսում։
Կոչվել է ի պատիվ ռուս ծովակալ և Արկտիկայի ուսումն-

նասիրող Ֆ. Պ. Վրանգելի (1796—1870 թթ.): նա շորս տարի ուսումնասիրեց Սիբիրի հյուսիսային ամերը, որը նրան համաշխարհային համբավ բերեց:

ՎՈՐՈՆՆԺ.— Քաղաք ՌՍՖՍՀ-ի Եվրոպական մասում: Անու- նը ստացել է Վորոնեժ գետից, որը իր հերթին գալիս է ուսերեն վորոն՝ «ազուավ» բառից: Կամ թե հին ուս- սերենում վորոն՝ «սև» բառից՝ գուցե սև հողի իմաս- տով:

ՎՐԱՍՏԱՆ.— Սովետական հանրապետություն Անդրկովկա- սում: Հին Իվերիա կամ Իբերիա անվանման հայկական ձևափոխությունն է: Հին հայերենում կոչվել է Վիրք, որը հետագայում դարձել է Վրաստան, որին հույները Իբերիա էին անվանում: Ենթադրվում է, որ ծագել է «վեր» նախադրությունից:

ՎՐԱՆԱՅ ՄՈՎ.— Կասպից ծովի պատմական անվանումնե- րից մեկը: Անունը առաջացել է Վրկանաց աշխարհից, որը գտնվել է Կասպից ծովի հարավային մասում: Ներկայիս Գիլանի նահանգի տեղում:

ՎՈՒԿԱՆՈ ԿՂԶԻ.— Կղզի Տիրենյան ծովում: Կոչվել է հին հռոմեացիների կրակի աստված Վուլկանոսի՝ անու- նով:

Տ

ՏԱՆՈՐ.— Մաքիա-Թերեզա կղզու Ֆրանսիական անվանումը: Տե՛ս Մաքիա-Թերեզա կղզի:

ՏԱԹԵՎ.— Հայաստանի նշանավոր վանքային կոմպլեքսնե- րից մեկը, որը գտնվում է Գորիսի շրջանում, Որոտա- նի անդնդախոր ձորի եզրին:

Տաթևի ստուգաբանությունը մեր մատենագրության մեջ տրվում է երկու կերպ: Երկուսն էլ նվիրագործված են հայոց ավանդություններով:

Առաջինը կապվում է Մ. Թադևոս առաքյալի աշա- կերտ Եվստաթի կամ Սթաթևոսի անվան հետ, որը ժա-

մանակին Սյունիքում տարածել է քրիստոնեություն և այստեղ էլ նահատակվել: Ժամանակի ընթացքում Սթաթևոս անունն էլ ձևափոխվելով՝ Տաթև է դարձել:

Բայց ժողովուրդն ունի իր ավանդական հենքով և բանաստեղծական ոգով ստեղծված մի այլ ստուգաբանություն:

Ըստ այդ ավանդության, Տաթևի ճարտարապետը, երբ ավարտում է հրաշալի տաճարը, ներկա Պողոս-Պետրոս եկեղեցին՝ իր վայելուչ կաթողիկեսով և գեղեցիկ զանգակատնով, բարձրանում է «երկնաճեմ եկեղեցու» գմբեթի վրա, որպեսզի ղետեղի խաչը: Այդ պահին մի հայացք է գցում անդեղախոր Հալիձորին և ոլորապտույտ Որոտանին և սարսափահար շնչում.— Ա՛խ, երանի թե առնեի ու թռչնի:

Ըստ ավանդության, հանկարծ լսվում է մի խուլ ձայն, որը ասում է. «Տա թև, տա թև»: Եվ ճարտարապետը անմիջապես թև է առնում ու թռչում: Այստեղից էլ, ըստ այդ բանաստեղծական ավանդության, «Տաթև» անվանումը, որը դառնում է Սյունյաց աշխարհի նվիրական անունների շարքին:

Ի դեպ, Պողոս-Պետրոս եկեղեցին կառուցվել է 895—906 թթ. ընթացքում, որից հետո դառնում է Սյունյաց աշխարհի եպիսկոպոսական աթոռանիստը և մեծ դեր խաղում հայ ժողովրդի կրոնական ու կրթական գործում: Տաթևում շուրջ քսան տարի լուսավորչական աշխատանք է ծավալել Գրիգոր Տաթևացին:

Մինչև 1931 թվականը Տաթևի երկու կաթողիկեսները կանգուն էին: Բայց տեղի ունեցած երկրաշարժը մեծ վնաս պատճառեց: Տուժեցին Պողոս-Պետրոս եկեղեցին և նրա գմբեթը:

ՏԱԻԼԱՆԴ.— Պետություն Հարավ-Արևելյան Ասիայում: Անցյալում հայտնի էր Սիամ անունով: Անվանման առաջացումը գալիս է Մուանգ տայ «ազատների երկիր» հատուկ անունից և զուգարած անգլերենի լանդ՝ «երկիր» բառը:

ՏԱԼԼԻՆ.— Էստոնիայի մայրաքաղաքն է: Էստոններն տա-
նի՝ «դանիական» և լիննա՝ «բերդ» բառերի միացումից:
Քաղաքը հիմնադրվել է 1154 թվականին: Անունն էլ
գալիս է միջնադարից, երբ Էստոնիան նվաճել էին դա-
նիական ֆեոդալները:

ՏԱԽՈ.— Դեռ Պրեհենյան թերակղզում (Իսպանիայում և Պոր-
տուգալիայում): Անունը առաջացել է իսպաներեն տա-
խո՝ «ձորափ», «գառիթափ» բառից:

ՏԱԿԼԱ-ՄԱԿԱՆ.— Անապատ Արևմտյան Չինաստանում, Սին-
ցզյան — Ույգուրյան ինքնավար մարզում: Աշխարհի
ամենադժվարամատչելի վայրերից մեկը: Բռնած տա-
րածությունը 300 հազար քառ. կիլոմետր է: Բելգիայից
մեծ է տասն անգամ: Քչերին է վիճակվել անցնել նրա
խորքերը: Այստեղից էլ նրա անվանման ստուգաբանու-
թյունը, որը մնացել է անցյալից: Մարդկանց թվացել է,
որ ով գնա նրա խորքերը, այլևս չի վերադառնա: Ան-
վանումն էլ այդպես է մեկնաբանվում. «կգնաս, չես վե-
րադառնա»:

ՏԱՃԿԱՍՏԱՆ.— Հայերի կողմից Թուրքիային տրվող մյուս
անվանումը: Անվան հիմքում ընկած է տաճիկ էթնոնիմը
(ժողովրդի անվանումը): Հայերը տաճիկ ասելով, հատ-
կապես միջին դարերում, նկատի ունեին Միջագետքում
և Սիրիայում բնակվող արաբներին: Մահմեդականու-
թյունը տարածվելուց հետո սկսեցին տաճիկ անվանել
ընդհանրապես մահմեդականներին: Ժամանակի ըն-
թացքում, երբ թուրքերը հանդես եկան Սիրիայում, ան-
ցան Փոքր Ասիա և Հայկական բարձրավանդակ, ապա
տաճիկ անունը տարածվեց ավելի շուտ օսմանյան
թուրքերի վրա, այն էլ 16—17-րդ դարերից: Երբ ուժե-
ղացավ պանիսլամիզմը և քրիստոնեաների նկատմամբ
հալածանքը, ապա տաճիկ ասելով նկատի էին ունենում
ընդհանրապես ճնշող, դաժան անձ կամ ժողովուրդ:
Օրինակ, երբ մեկը դաժանություն էր անում, ասում էին
«ի՛նչ ես տաճիկ կտրել» կամ «ի՛նչու ես տաճկաբար
վարվում»: Ժամանակի ընթացքում տաճիկ անունը դար-

ձափ հավաքական անվանում և այդպես էին կոչում մահմեդականներին, բայց հիմնականում սուննի դավանանքին հետևողներին, իսկ շիա դավանանքին հետևողներին սովորաբար պարսիկ էին անվանում, որոնք հիմնականում Պարսկաստանի բնակիչներն էին: Ժամանակի ընթացքում Օսմանյան թուրքերին տաճիկ անվանեցին, իսկ Թուրքիան էլ Տաճկաստան:

ՏԱՄԲՈՎ.— Մարզային կենտրոն Սովետական Միության Նվերոպական մասում: Անունը ստացել է Տամբով գետից: Իսկ գետը իր անունը ստացել է մորդվերեն տամբալեյ բառից, որը նշանակում է «խորացած տեղ»: Քաղաքի անունը համապատասխանում է ներկա դիրքին՝ Ցնա գետի գոգավոր հովտում:

ՏԱՅՎԱՆ.— Կղզի Չինաստանի արևելյան ափերի մոտ: Ֆորմոզա կղզու նախկին անվանումը: Անունը առաջացել է չինարեն տալ՝ «ափ» և վան՝ «դարավանդ» բառերից՝ ակնարկելով ափերի դարավանդային ձևերը, որոնք աստիճանաբար իջնում են դեպի ծով: Ի դեպ, 1516 թվականին, երբ պորտուգալացիները մոտեցան կղզու գեղատեսիլ ափին, նրան անվանեցին Ֆորմոզա, որը պորտուգալերեն նշանակում է «հիանալի»:

ՏԱՆԱՆԱՐԻՎԱ.— Մալգասի հանրապետության մայրաքաղաքը: Մալգասի լեզվով անտանանարիվո՝ «հազար դուռ» խոսքից է: Իրոք, քաղաքը ստեղծվեց բազմաթիվ դուռերի միաձուլումից:

ՏԱՆԳԱՆԻԿԱ.— Լիճ Կենտրոնական Աֆրիկայում: Տեղական սուլթանի լեզվով տանգա նշանակում է «առաջատ», իսկ նիկա՝ «սավաննա»: Այսինքն առաջատը սավաննայում:

ՏԱՆԶԱՆԻԱ.— Պետություն Արևելյան Աֆրիկայում: Տանգանիա անունը պատկանում է այն տեղանունների թվին, որոնք առաջացել են վանկային հապավումից: Անունը առաջացել է Տանգանիկա և Չանզիրար անունների առաջին վանկերից: Տանգանիա Միացյալ հանրապետությունն առաջացել է 1964 թվականի ապրիլի 24-ից:

Այդ օրվանից Տանգանիկա և Զանզիբար հանրապետությունները համաձայնվեցին միավորվել և ստեղծեցին միասնական պետություն Տանզանիա անունով:

ՏԱՆԺԵՐ.— Քաղաք Մարոկկոյում: Զիբրալթար նեղուցի ափին: Անունը առաջացել է բերբերական անջի՝ «գետ» կամ փյունիկերեն տանգիս՝ «նավահանգիստ» բառից:

ՏԱՇԱՈՒԶ.— Քաղաք Թուրքմենական ՍՍՀ-ում: Թուրքմեններն տաշ՝ «քար» և հաուզ՝ «ջրավազան» բառերից: Այսինքն քարե ջրավազան:

ՏԱՇՔԵՆԴ.— Ուզբեկստանի մայրաքաղաքը: Անվան առաջացման տարածված ստուգաբանությունը հետևյալն է: Առաջացել է թյուրքերեն տաշ՝ «քար» և քենդ՝ «բնակավայր», «գյուղ» բառերից: Գոյություն ունի նաև մի այլ բացատրություն, ըստ որի անվան առաջացման հիմքը համարվում են «շաշ» և «քանդ» բառերը: Շաշը եղել է այն մարզը, որը ընդգրկել է Զիրշիկ գետի հովիտը: Շաշի գյուղը հետագայում ձևափոխվել և դարձել է Տաշքենդ: Մի քանի գիտնականներ այն տեսակետին են, որ «տաշ» է դառել «տաճ» բառը, որ տաճիկ անվան սկզբնավանկն է: Իսկ մենք գիտենք, որ Արևելքում տաճիկ անունը տրվում էր արաբներին, հատկապես նրանց նվաճումների շրջանում և հետո արդեն ընդհանրապես մահմեդականներին: Այսպիսով, Տաշքենդ ասելով պետք է հասկանալ արաբների, մուսուլմանների քաղաք, որպիսին, իրոք, նա էր Միջին Ասիայում: Այս կապակցությամբ տես նաև Տաճկաստան անվանման մեկնաբանությունը:

ՏԱԶԻԿՍՏԱՆ.— Սովետական հանրապետություն Միջին Ասիայում: «Տաշիկ» ժողովրդի անունից և պարսկերեն «ստան» վերջածանցից, որն ունի երկրի նշանակություն:

ՏԱՍՄԱՆԻԱ.— Կղզի Ավստրալիայից հարավ: Հայտնաբերվել է 1642 թվականին Աբել Տասմանի կողմից: Նա կղզին անվանեց Վան-Դիմենի երկիր, որը եղել է հոլանդական գաղութների կառավարիչը: Տասմանը կարծում էր,

որ կղզին կազմում է Ավստրալիայի մասը: Միայն 1798 թվականին Բասը ապացուցեց, որ դա առանձին կղզի է: Վերջինս Տասմանիա անունը կրում է 19-րդ դարի կեսերից: Տասմանը (1603—1659 թթ.) հոլանդացի ծովագնաց էր, որը 1642 թվականին հայտնաբերեց ոչ միայն Տասմանիան, այլև նոր Զելանդիան և մի քանի այլ կղզիներ հաղաղ օվկիանոսում:

ՏԱՎՐՈՍ.— Լեռներ Թուրքիայում: Անունը առաջացել է հունարեն տավրիս՝ «եղ» բառից և գալիս է եզների պաշտամունքից: Եղը համարվել է սրբազան կենդանի, իսկ Փոքր Ասիայի հին ժողովուրդների մոտ — համարվել է փոթորիկների աստված: Պաշտամունքի համար այս լեռներում գոյություն ունեին բազմաթիվ տաճարներ: Անվանման երկրորդ մեկնաբանմամբ, տավրիս արամեական լեզվում նշանակել է լեռնային զանգված: Թուրքերը անվանում են Տորոս:

ՏԱՐԱՍԿՈՆ.— Քաղաք Հարավային Ֆրանսիայում: Այսպես է կոչվել առասպելական Տարասկայի անունով, որը շատ է հիշատակվում հարավ-ֆրանսիական հեքիաթներում: Քաղաքի անունը անմահացած է Ալֆոնս Դոդեի «Տարասկոնցի Տարտարեն» նշանավոր վեպով:

ՏԵԼ-ԱՎԻՎ (ԹԵԼ-ԱՎԻՎ).— Իսրայել պետության մայրաքաղաքը: Հիմնադրվել է 1909 թվականին, Յաֆա քաղաքի մոտ, որը ներկայումս (փաստորեն ձուլվել է Տել-Ավիվի հետ) Քաղաքն այդպես է կոչվել ի հիշատակ հին բաբելական Տել-Աբիբի, որը հայտնի էր որպես հրեա տարագրյալների բնակավայր: Բաբելոններեն տեղ՝ «բլուր» և բբիբի կամ ավիվ՝ «գարուն» բառերից: Այսինքն գարնան բլուր: Տել-Ավիվը 1948—1950 թթ. Իսրայելի մայրաքաղաքն էր: Դրանից հետո վերջինս փաստորեն տեղափոխվել է Երուսաղեմ:

ՏԵՆԱՍ.— Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներից մեկը: Բնիկների լեզվով տեխիս՝ «բարի ընկեր»: Այդպես էին պատասխանում հնդիկները, երբ եվրոպացիները հարցնում էին, թե ինչպես է նրանց ցեղի անունը:

ՏԵՐՐՈՐ.— Հանգած հրաբուխ Անտարկտիկայում, Ռոսսի կղզում 3277 մետր բարձրությամբ, Վիկտորիա երկրի ավերի մոտ: Հայտնաբերվել է 1841 թվականին Ջոն Ռոսսի կողմից և այդպես է կոչվել ի հավերժացումն իրենց «Տերրոր» նավի անվան, այն նավի, որով հետազայում անգլիացի ծովագնաց Ջոն Ֆրանկլինի արշավախումբը գնաց դեպի Կանադական արշիպելագ, նպատակ ունենալով այդ մասով անցնել Խաղաղ օվկիանոս, բայց ողբերգական վախճան ունեցավ, կորավ սառույցների մեջ: «Տերրորի» հետ Ֆրանկլինի քսպեդիցիային մասնակցում էր նաև «Էրեբուս» նավը, որը նույն վախճանն ունեցավ:

ՏԻՔԵԹ.— Բարձրավանդակ և ինքնավար մարզ Չինաստանում: Տիբեթ բառը տիբեթական ստոդ-բոդ բառի արաբական ձևափոխությունն է: Ստոդ-բոդ նշանակում է «Բողերի բարձրություն»: Նկատի է ունեցվել բողերի ցեղի բնակավայրի բարձր բնույթը:

ՏԻՔՐ.— Գետ Իտալիայում: Մեկնաբանվում է երկու կերպ, մեկը կելտերեն դուբը՝ «ջուր» բառից, մյուսը լատիներեն տիբերիս՝ «սև գետ» բառից:

ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏ.— Պատմական Հայաստանի նշանավոր և արքայանիստ քաղաք, որը գտնվել է Աղձնիք նահանգում: Քաղաքը ըստ ավանդության հիմնադրվել է 77 թվականին, մեր թվականությունից առաջ, Տիգրան Ա-ի կողմից (95—55 թթ.): Տիգրանակերտ անունը կազմված է Տիգրան հատուկ անունից և պահլավերեն «կերտ» բայարմատից: Այսինքն Տիգրանի կառուցած, շինած քաղաք: Ի դեպ, հայերենում «կերտ» բայարմատից կազմված թե տեղանունները և թե բարդ բառերը նշանակում են «շինվածք» կամ «կերտվածք»:

Քաղաքը Տիգրան Մեծի օրոք հասավ իր հզորության գագաթնակետին: Դարձավ հելլենիստական մշակույթի և նրա քաղաքակրթության գլխավոր օջախներից մեկը՝

պատմական Հայաստանում: Քաղաքում բնակութիւն հաստատեցին իր ժամանակի գիտութեան և արվեստի անվանի ներկայացուցիչները, զարգացավ արհեստն առևտուրը:

Շատ հաճախ Տիգրանակերտ և Դիարբեքիր անունները շփոթում են և հավասարութեան նշան դնում այդ երկու քաղաքների միջև: Դա, իհարկե, ճիշտ է:

Քաղաքներից մեկը պատմական Տիգրանակերտն է, որի ավերակների տեղում, Դիարբեքիրից հյուսիս-արեւելք, գտնվում է Ֆարդին գուղը, իսկ մյուսը՝ Դիարբեքիրն է, որը Փոքր Ասիայի նշանավոր քաղաքներից է և համանուն նահանգի կենտրոնը: Այս երկու քաղաքները շփոթելու համար հաճախ գրում են Տիգրանակերտ և փակագծերի մեջ թողնում Ֆարդին անունը. կամ ուղղակի անվանում Տիգրանակերտ-Ֆարդին: Իսկ Դիարբեքիրի համար էլ գրում Դիարբեքիր-Ամիդա (Ամիտա): Հնում Ամիդա կամ Ամիտա է կոչվել Դիարբեքիրը: Ի հավերժացումն Տիգրանակերտի, Երևանի այդ գեղատ հատվածներից մեկը՝ Դավան, վերանվանվել է նոր Տիգրանակերտ:

ՏԻԳՐԻՍ.— Գետ առաջավոր Ասիայում: Անունը երեւի ածանցված է հայերեն «տեղ» բառից: Գետը սկզբնավորվում է Հայկական բարձրավանդակի հարավում: Տիգրիսը այդ մասում նեղ հունի միջով հոսում է արագ և աղմկալից: Հաճախ ժայռերը ավելի են սեղմում նրան ու կաղմում սահանքներ: Նա ընդունում է նաև արագընթաց վտակներ: Այստեղից էլ իբրև նրան նմանեցրել են «տեղի» հետ:

ՏԻԼԶԻՏ, ներկայումս ՍՈՎԵՏՍԿ.— Քաղաք Կալինինգրադի մարզում: Անունը ստացել է Տիլդա գետից, որը նեմանի վտակն է: Այս քաղաքը պատմութեան մեջ հայտնի դարձավ այն բանով, որ նրա մոտ 1807 թ. Նիկոլայ I կայսրը և Նապոլեոնը հանդիպեցին իրար և համաձայնութիւն կնքեցին, որը հայտնի է Տիլզիտի հաշտութիւն անունով: Սակայն դա չխանգարեց Նապոլեոնին հինգ

տարի հետո խախտելու հաշտության պայմանագիրը և արշավելու Ռուսաստան:

ՏԻԽՈՐԵՅԿ.— Քաղաք Կրասնոդարի երկրամասում: Երկաթուղային խոշոր հանգույց: Անվանման հիմքում ընկած է «տիխայա ըեկա»՝ խաղաղ գետ խոսքը և «եց» կամ «եցկ» փոքրացնող կամ փաղաքշական վերջածանցը: Նման հրապուրիչ տեղանուններ շատ ստեղծվեցին Հյուսիսային Կովկասում, 18-րդ դարի վերջերին, երբ հիմնադրվեցին կողակների ստանցիաներ, ինչպես, օրինակ, Օտրա Դակուբանսկայա, Պրոխլադնայա բնակավայրերը:

ՏԻՄՈՐ.— Կղզի Ինդոնեզիայում: Գտնվում է Ավստրալիայի և Ինդոնեզիայի միջև: Այդպես է կոչվում մալայերեն տիմոր՝ «արևելք» բառից:

ՏԻՏԻԿԱԿԱ.— Լիճ Հարավային Ամերիկայում: Պերու և Բոլիվիա պետությունների սահմանում: Լիճը իր անունն ստացել է նրա մեջ գտնվող կղզուց: Տիտիկական ինկերի լեզվում նշանակում է «արձճյա լեռ»: Իր ժամանակին կղզում կապար էր հայտնաբերվել: Տիտիկական աշխարհի ամենախոշոր բարձրալեռնային լիճն է: Բարձրությունը 3812 մետր է, մակերեսը՝ 8300 քառակուսի կիլոմետր, իսկ խորությունը մինչև 304 մետր:

ՏԻՏՈԳՐԱԴ.— Քաղաք Հարավսլավիայում, Զեռնոգորիայի մայրաքաղաքը: Քաղաքը այդպես է կոչվել 1952 թվականից ի պատիվ Բրոդ Տիտոյի: Մինչ այդ կոչվում էր Պոդգորիցե:

ՏԻՐԵՆՅԱՆ ՄՈՎ.— Միջերկրական ծովի մի մասը: Այս անվանումը առաջացել է տիրենա էթնոնիմից (ժողովրդի անունից): Այդպես էին կոչում հին հույները էտրուսկներին, Ապենինյան թերակղզու երբեմնի բնակիչներին:

ՏԻՐՈՂ.— Պատմական մարզ Ավստրիայում: Այդպես է կոչվել միջնադարում գոյություն ունեցող «Տերիոլիս» անունը կրող ամրությունից:

ՏՅԱՆ-ՇԱՆ.— Ասիայի խոշորագույն լեռնային սիստեմներից մեկը: Գտնվում է Սովետական Միության և Չինաստա-

նի սահմանում: Տյան-Շան անունը շինարեն է և նշանակում է «երկնային լեռներ»: Այսպես են կոչել նրանց բարձրությունը շեշտելու համար: Տյան-Շանը Կենտրոնական Ասիայի ամենալայնածավալ և բարձրադիր լեռնային սիստեմն է, որն ունի 2600 կիլոմետր ձգվածություն և 600 կիլոմետր լայնություն: Տյան-Շանի կենտրոնական մասում իշխում է նրա բարձրադիր զանգվածը՝ Խան-Տենգրին («Ամպերի վեհապետը»): Պ. Պ. Սեմյոնով-Տյան-Շանսկին առաջինն էր, որ անցավ Տյան-Շանի խորքով և հայտնաբերեց վեհապանծ Խան-Տենգրին:

ՏՅԱՆՅՁԻՆ.— Քաղաք Չինաստանի արևելքում: Չինարեն տյան՝ «երկինք» և ցզին՝ «դարբաս» բառերի միացումից: Այսինքն «երկնային դարբաս»:

ՏՅՈՒՄԵՆ.— Քաղաք Արևմտյան Սիբիրում: Մոնղոլերեն տյու-մեն նշանակում է «տասը հազար»: Ըստ ավանդության, իբր թե այդ կողմերում եղել է մի թաթար խան, որը ունեցել է անհամար զորք:

ՏՈԳՈ.— Պետություն Արևմտյան Աֆրիկայում: Տոգո նեգրական ցեղը (էվե) իր ժամանակին ապրում էր Նիգեր գետի հովտում: Նրանք վեց դար առաջ բնակություն հաստատեցին Ատլանտյան օվկիանոսի ափերին, մեծ ճահճոտ լճերի մոտ: Այն գյուղը, որտեղ բնակություն հաստատեց այդ ցեղը, կոչվեց Տոգո, որը նշանակում է «ճահճից այն կողմ»: Հետագայում Տոգո անվանումը տարածվեց թե՛ երկրի և թե՛ նորաստեղծ պետության վրա:

ՏՈԿԻՈ.— Ճապոնիայի մայրաքաղաքը: Քաղաքի անվանումը ճապոներեն լեզվում նշանակում է «Արևելյան մայրաքաղաք» ի տարբերություն կայսերական շրջանի Կիոտո մայրաքաղաքի: Դեռ 15-րդ դարում ներկա Տոկիոյի տեղում գոյություն ունեի մի ամրոց, որը կոչվում էր էդո (իեդո): Նրբ 1869 թվականին մայրաքաղաքը Կիոտոյից, այսինքն «Արևմտյան մայրաքաղաքից» տեղափոխվեց էդո, որը իր դիրքով գտնվում է Կիոտոյից

արևելք, ապա ի տարբերություն հնի էդոն վերանվանվեց Տոկիո, այսինքն «Արևելյան մայրաքաղաք»:

ՏՈՄՍԿ.— Քաղաք Սիբիրում: Հիմնադրվել է 1604 թվականին: Անվանումը Տոմ գետից է:

ՏՈՆԳԱ.— Արշիպելագ խաղաղ օվկիանոսի հարավում: Տեղացիների մոտ հայտնի է Տոնգատաբաու անվան տակ, որը նշանակում է «սրբազան»: Այդպիսի անուն կրել է արշիպելագի գլխավոր կղզին, որը հետագայում տարածվել է արշիպելագի վրա: Կղզիները 1693 թվականին հայտնաբերել է Տասմանը, իսկ 1773—1777 թվականների ընթացքում հետազոտել է Զեմա Կուկը, որը արշիպելագը անվանեց «բարեկամության կղզիներ»՝ բնիկների սիրալիր և բարեկամական ընդունելության համար:

ՏՈՆԿԻՆԻ ԾՈՅ.— Հարավ-Զինական ծովում: Ֆրանսիացիների կողմից Դոնգ-Կին բաժնի աղավաղված ձևը, որը նշանակում էր «Արևելյան մայրաքաղաք»: Ներկայումս ծոցը կոչվում է Բակո:

ՏՈՍԿԱՆԱ.— Պատմական մարզ Իտալիայում: Էտրուսկ կամ տուսկ ժողովրդի անունից, որը մեր թվականությունից առաջ բնակվել է Ապենինյան թերակղզում:

ՏՈՐՈՆՏՈ.— Քաղաք Կանադայի արևելքում: Իրոքեզերեն ստրոնտո՝ «հավաքատեղի» բառից:

ՏՈՐԵՍԻ ՆԵՂՈՒՅ.— Նեղուց Ավստրալիայի և Նոր Գվինեայի միջև: 1606 թվականին իսպանացի Տորեսը առաջինն էր, որ անցավ այս նեղուցով: Սակայն քաղաքական նկատառումով իսպանիան այս գյուտը չհրապարակեց: Նեղուցը հետագայում կրկին «հայտնաբերեց» Զեմա Կուկը. 1769 թվականին այն կոչվեց Տորեսի անվամբ:

ՏՐԱԲԶՈՆ (ՏՐԱՊԻԶՈՆ).— Քաղաք Թուրքիայում: Անվան առաջացումը հունական է և ստուգաբանվում է երկու կերպ: Առաջինը, հունարեն տրաբեզոս՝ «սեղան» բառից: Տրաբեզոնի մոտ լեռներն ունեն սեղանաձև տեսք: Երկրորդը, ենթադրվում է, որ այս անվանումը տվել են

այն հույները, որոնք եկել են Հունաստանի Արկադիա նահանգի Տրապիզոս քաղաքից:

ՏՐԱՆՍԻԼՎԱՆԻԱ.— Նահանգ Ռումինիայում: Լատիներեն տրանս՝ «այն կողմ» կամ «անդր» իմաստով է և սիլվա՝ «անտառ» բառերի միացումից: Այսինքն անտառներից այն կողմ ընկած երկիր: Նկատի է ունեցվել Հունդարիայի դիրքը:

ՏՐԱՆՍՎԱՆԱ.— Ներկայումս նահանգ (պրովինցիա) Հարավ-Աֆրիկյան հանրապետության կազմում: Նախկինում Բուրական հանրապետություն, որ անցյալ դարում Վաալ գետից հյուսիս հիմնեցին հոլանդացի վերաբնակիչները: Տրանսվաալ նշանակում է Վաալից այն կողմ կամ «Անդր Վաալ»:

ՏՐԻՆԻԴԱԴ.— Կղզի Վեստ Ինդիայում, Փոքր Անտիլյան խումբում: Անունը իսպաներեն տրինիդադ՝ «երրորդություն» բառից է: Հայտնաբերվել է 1498 թվականին Քրիստափոր Կոլումբոսի կողմից: Նա կղզում նկատել է երեք բլուր. դրա համար էլ կղզին կոչել է «Երրորդություն»: Հետագայում այս անունը համադրեցին քրիստոնեական Երրորդություն ուսմունքի հետ, որը ընդունում է Հոր, Որդու և Ս. Հոգու միավորությունը իբրև միաստվածություն: Տրինիդադը ներկայումս Տոբագո կղզու հետ կազմում է «Տրինիդադ և Տոբագո» անվամբ պետություն:

ՏՐԻՊՈԼԻ.— Լիբիայի երկու մայրաքաղաքներից մեկը: Մյուսը Բենգազին է: Տրիպոլիում է գտնվում կառավարությունը: Այս անունը առաջացել է հունարեն տրիպոլիս՝ «երեք քաղաք» բառից: Նկատի են ունեցվել Սուբրատա, Օսա և Լեպտիս քաղաքները, որոնք իր ժամանակին գտնվում էին Տրիպոլիտանիա նահանգում: Այսինքն երեք քաղաքների երկիր:

ՏՐԻՍՏԱՆ-ԴԱ-ԿՈՒՆՅԱ.— Կղզիներ Ատլանտյան օվկիանոսում: Հայտնաբերվել են 1506 թվականին պորտուգալացի ծովագնաց Տրիստան-դա-Կունյայի կողմից: Կղզիները գտնվում են Հրո երկրի և Բարեհուսո հրվան-

դանի կիսաճանապարհին: Այս կղզիներում է «եղել» ժյուլ Վեռնի հերոսներից մեկը՝ Ժակ Պազանսկը, որի մասին խոսվում է «Նավապետ Գրանտի որդիները» գրքում:

ՏՈՒԱՄՈՏՈՒ.— Արշիպեպոս Պոլինեզիայում: Տեղական լեզվով նշանակում է «կղզիների ամպ», այդպիսի տպավորություն ստացվում է կղզիների բազմաթիվ լինելուց:

ՏՈՒՎԱ.— Ինքնավար հանրապետություն ՌՍՖՍՀ-ի կազմում, Ասիայի կենտրոնում: Կոչվել է մոնղոլական ծագում ունեցող տուվացիների անունով:

Յ

ՅԱՅԴԱՄ.— Ընդարձակ կիսաանապատային իջվածք Չինաստանում, Տիբեթից հյուսիս-արևելք: Ցայդամ անունը տիբեթական ծագում ունի, բայց ամուր կերպով մտել է մոնղոլական լեզվում և նշանակում է «աղի ցեխ» կամ ուղղակի «աղուտ»:

ՅԱՆՆԵՐ.— Կովկասի ամենահետաքրքիր լեռնանցքներից և խոշոր սառցադաշտերից մեկը: Սվաններեն ցաներ բառից, որը նշանակում է «երկնքի տակ»:

ՅԵԼԵՅՍ.— Կղզի Ինդոնեզիայում, սուլաբոս ցեղի անունով: Մալայերեն Սուլավեսի անվանման պորտուգալական աղավաղված ձևն է: Ներկայումս վերականգնվել է Սուլավեսի անվանումը:

ՅԵԼԻՆՈԳՐԱԴ.— Քաղաք Ղաղախական ՍՍՀ-ում, Իշիմ գետի վրա: Հիմնադրվել է 1830 թվականին և մինչև 1960 թվականը կոչվում էր Ակմոլինսկ: Դրանից հետո ստացավ Յելինոգրադ անվանումը, որը կազմված է ռուսերեն ցեղինա՝ «խոպան» և գրադ՝ «քաղաք» բառերի զուգակցումից: Այսինքն «քաղաք խոպանում»:

ՅԵՅԼՈՆ.— Կղզի Հնդկական օվկիանոսում: Անվանումը բացատրվում է երկու կերպ. առաջինը, սանսկրիտերեն սինդալա դվիպա՝ «առյուծների կղզի» խոսքի աղճատումն է: Երկրորդը՝ սինխալա արիական ցեղից, որի տոտեմը առյուծն էր: Ի դեպ, ցեյլոնցիները իրենց կղզուն անվանում են նաև Լանկա: 1948 թվականից Յեյլոնը համարվում է ինքնուրույն պետություն, մնալով Բրիտանական համագործակցության կազմում:

ՅՅՈՒՐԻԽ.— Քաղաք Շվեյցարիայում: Անվանման հիմքում ընկած է կելտերեն տուր՝ «ջուր» բառը:

ՅՈՒՍԻՄԱ.— Կղզիներ Կորեական նեղուցում, որոնք պատկանում են Ճապոնիային: Անվանումը ճապոներեն ցու՝ «ծոց» և սիմա՝ «կղզի» բառերի միացումից՝ «ծոցի կղզիներ» իմաստով:

ՈՒ

ՈՒԱՅՏ.— Անգլիական կղզի Լամանշում: Անգլերեն ուայթ՝ «սպիտակ» բառից: Այդպես է կոչվել կավճյա ավերի պատճառով:

ՈՒԳԱՆԴԱ.— Պետություն Արևելյան Աֆրիկայում: Անկախություն ստացավ 1963 թվականից: Անվանման հիմքում ընկած է Գանդա էթնոնիմը (ժողովրդի անունը) և ավելացրած «բու» մասնիկը: Իսկ Բու կոչվում էր ներկա Ուգանդայի մասերից մեկը: Այսպես ձևավորվեց Բուգանդա անվանումը, որից հետագայում սկզբի «բ» տառի սղվելու պատճառով մնաց Ուգանդա:

ՈՒԴՄՈՒՐՏԻԱ.— Ինքնավար հանրապետություն ՌՍՖՍՀ-ի կազմում: Ֆիննո-ուգրական ուղմուրտ ժողովրդի անունից: Ցարական Ռուսաստանում ուղմուրտ ժողովուրդը հայտնի էր Վոտյակներ անունով:

ՈՒԶԲԵԿՍՏԱՆ.— Սովետական հանրապետություն Միջին Ասիայում: Կոչվել է ուզբեկ ժողովրդի անունով: Ուզբեկ անունն էլ, ըստ ավանդության, գալիս է Ուզբեկ խան անձնավորությունից, որը 14-րդ դարում հիմնադրեց այս պետությունը: Չնայած դրան, ուզբեկները ավելի հին ժողովուրդ են և անցյալում կոչվում էին սարթ, որը պարսկերեն լեզվից է և նշանակում է «խիսանություն» կամ «թագավորություն»:

ՈՒԼԱՆ-ԲԱՏՈՐ.— Մոնղոլիայի մայրաքաղաքը: Մոնղոլերեն ուլան՝ «կարմիր» և բատոր՝ «դյուցազն» բառերից: Այսինքն «Կարմիր դյուցազն» քաղաք: Այդպես է կոչվել ի պատիվ Սուխե Բատորի, որը եղավ մոնղոլական ժողովրդա-հեղափոխական կուսակցության և Մոնղոլական ժողովրդական Հանրապետության հիմնադիրը: Մինչև 1924 թվականը կոչվել է Ուրգա:

ՈՒԼԱՆ-ՈՒԴԵ.— Բուրյաթական ԻՍՍՀ-ի մայրաքաղաքը: Բուրյաթերեն ուլան՝ «կարմիր» և Ուդա գետի անունից: Հիմնադրվել է 1666 թվականին որպես Վերխնեուդինսկ: Այս անունը կրել է մինչև 1934 թվականը:

ՈՒԼՅԱՆՈՎՍԿ.— Քաղաք Վոլգայի վրա: Մինչև 1924 թվականը կոչվում էր Միմբիրսկ: Վերանվանվել է ի պատիվ Վ. Ի. Ուլյանով-Լենինի (1870—1924 թթ.):

ՈՒԽԱՆ.— Քաղաք Չինաստանում: Առաջացել է Ուչան, Խան-կոու և Խանյան քաղաքների միացումից: Անունը կազմվել է դրանց անունների սկզբի վանկերից՝ Ուխան:

ՈՒԿՐԱՆԱ.— Սովետական հանրապետություն: Սլավոններեն օկրաինա՝ «ծայրամաս» բառից: Նկատի է ունեցվել նրա սահմանամերձ, ծայրամասային դիրքը Ռուսաստանի նկատմամբ:

ՈՒՍՏ-ՈՒՐՏ.— (Ուստյուրտ): Ընդարձակ սարավանդ (պլատո) ընկած Կասպից և Արալյան ծովերի միջև: Ուստյուրտ անվանումը սովորական աշխարհագրական տերմին է: Ղազախական լեզվում նշանակում է «տափարակ բարձրություն» (պլատո), որը ժամանակի ընթացքում դարձավ հատուկ անուն:

ՈՒՐԱԼ.— Լեոնային գոտի Եվրոպայի և Ասիայի սահմանում։ Անվանման ստուգաբանությունը տրվում է մի քանի կերպ։ Մանսի ժողովրդի լեզվում Ուրալ նշանակում է «լեոնաշղթա»։ Կապվում է նաև Բաշկիրական ավանդական Ուրալ Բառիք հերոսի անվան, ինչպես նաև թաթարական Արալ Տաու անվան հետ, որը կրում է Ուրալի հարավային ճյուղերից մեկը։ Հին ռուսերենում Ուրալը հայտնի է Կամեննի պոյաս՝ «քարե գոտի» կամ Յուգորսկի կամեն անունով։ Այն ժամանակ կամեն բառն ուներ նաև «լեռան» իմաստ։ Առավել հուսալի է առաջին մեկնաբանությունը։

ՈՒՐԱԼ.— Գետ, որը թափվում է Կասպից ծով։ Անունը ստացել է համանուն լեռներից։ Մինչև 1785 թվականը կոչվում էր Յաիկ։ Բայց քանի որ Յաիկ գետի անվան հետ էր կապված Ե. Պուգաչովի նշանավոր ապստամբությունը, դրա համար Եկատերինա II կայսրուհին հրամայեց փոխել Յաիկ անունը և անվանել Ուրալ, ցանկանալով ջնջել նշանավոր ապստամբությունը հիշեցնող աշխարհագրական անունը։

ՈՒՐԱՐՏՈՒ.— Հնագույն պետություն, որը գրավել է Հայկական բարձրավանդակի մեծ մասը, այդ թվում նաև Հայկական ՍՍՀ-ի տերիտորիայի զգալի մասը։ Նաիրի պետությանը հաջորդում է Ուրարտուն, որի առաջին թագավորը եղավ Սարգուր առաջինը (835—820 թթ., մ. թ. ա.)։ Դա Ուրարտական պետության Վանյան շրջանն էր։

Ասորեստանյան արձանագրության մեջ հիշված Ուրարտու երկիրը ընկնում է Նաիրիի հյուսիսային կողմը։ Հին կտակարանի «Այրարատ» կամ «Արարատ» լեռը այդ արձանագրության մեջ կրում է «Ուրարտու» անունը։ Ուշտու կամ Ուրաշտու ձևը հատուկ էր բաբելոնացիներին, իսկ Ուրտու կամ Ուրարտու՝ ասորեստանցիներին։

Ըստ ասորական և Վանի արձանագրությունների բավականին հաստատուն կերպով հիմնավորվում է Ուրարտու և հին կտակարանի Արարատ անվանումների

նմանութիւնը, որոնք համապատասխանում են նաև Այրարատ նահանգի անվանմանը:

Ինչ վերաբերում է Ուրարտու անվան ստուգաբանությանը, ապա այն տրվում է մի քանի կերպ: Առաջինը, հնդեվրոպական ուր՝ «լեռ» և արտա՝ «բարձրութիւն» բառերից: Երկրորդը, հին հայերեն Այրարատ՝ «Արայի արատ» խոսքից, որը կապված էր ավանդական Արա Գեղեցիկի հետ: Ուրարտացիները պատմության թատերաբեմից հեռացան 6-րդ դարում:

ՈՒՐՐԱՆԻՉԱՅԻԱ.— Քաղաքային բնակչության աճը: Ուրբանիզացիայի հետևանքով երկրի տնտեսական ու քաղաքական կյանքը կենտրոնանում է քաղաքներում: Ուրբանիզացիա հասկացութիւնը ծագել է լատիներեն լեզվից: Հիմքում ընկած է լատիներեն ուրբանում՝ «քաղաք» բառը: Ուրբանիզացիան հետևանք է երկրի ինդուստրացման և ստեղծում է նախադրյալներ կոնուրբացիայի և քաղաքային բնակավայրերի աճման համար:

ՈՒՐՈՒՎԱՅ.— Պետութիւն Հարավային Ամերիկայում: Ուրուգվայը իր անունը ստացել է այն գետից, որը հոսում է նրա արևմտյան սահմանով: Ուրուգվայ բառը հնդկական ծագում ունի և բառացի «թռչնապոչ» է նշանակում: Ուրուգվայի պաշտոնական անվանումն է Ուրուգվայի Արևելյան հանրապետութիւն: Այդ անվանումն ունի իր պատմական պատճառը: Անցյալներում բուենոս-այրեսցիները Ուրուգվայի ներկա տերիտորիան անվանել են Արևելյան մարզ: Դա ցույց է տալիս, որ Ուրուգվայի և Արգենտինայի միջև եղել է պատմական կապ: Ուրուգվայը նույնպես եղել է իսպանական տիրապետութիւն: Դա է պատճառը, որ այստեղ պետական լեզուն իսպաներենն է:

ՈՒՖԱ.— Բաշկիրիայի մայրաքաղաքը: Անունը ստացել է Ուֆա գետից: Հիմնադրվել է 1574 թվականին: Ստուգաբանութիւնը առաջժմ պարզ չէ:

ՓԱՐԻԶ.— Ֆրանսիայի մայրաքաղաքը: Կոչվել է գալլերի (գաղղիական) «պարիզի» ցեղի անունով, որը բնակվում էր Սենա գետի կղզիներից մեկի վրա: Այդ վայրը Հուլիոս Կեսարի ժամանակվա հռոմեացիները անվանում էին Լուտեցիա, որը նշանակում է «չրի մեջ գտնվող բնակավայր»: Ավելի լրիվ կոչում էին Լուտեցիա Պարիզիորում: Միայն 6-րդ դարում Խլոդվիգ Թագավորը, որը մերովինգների ղինաստիայից էր, այդ բնակավայրը դարձրեց իրեն նստելավայր՝ Թոլենելով Փարիզ կամ Պարիս անվանումը: Ֆրանսերեն արտասանության մեջ վերջին բաղաձայնը ընկավ և մնաց ուղղակի Պարի: Սակայն շատ ժողովուրդներ պահպանում են վերջին բաղաձայնը (տարբեր հնչյուններով): Այսպես, օրինակ, հայերենում մնաց Փարիզ ձևը: Ինչպես տեսնում ենք, Փարիզ անվանման միջոցով դարերի ընթացքում մեզ է հասել գաղղիական պարիզի ցեղի անունը: Այդ ցեղը ժամանակի ընթացքում ձուլվեց ֆրանսիական ժողովրդի հետ:

ՓԱՐՈՍ.— Այսպես կոչեցին հին հույները Ալեքսանդրիայի դիմաց գտնվող ոչ մեծ կղզին: Իսկ հունարենում այդ անունը նշանակում է «առաքաստ»: Իրականում կղզին ունի առաքաստի տեսք: Երբ մեր թվականությանից առաջ կղզու վրա կառուցեցին լուսատու աշտարակ՝ հեռվից եկող նավերին ուղղություն ցույց տալու համար, ապա աշտարակը կղզու անունով Ֆարոս կոչեցին: Եվ քանի որ հին հայերենում «ֆ» տառը գործածական չի եղել, այն փոխարինվել է «փ»-ով, դրա համար էլ ֆարոսն էլ դարձել է «փարոս»:

ՓԵՂԵՎԻ.— Նավահանգիստ Հյուսիսային Իրանում, Կասպից ծովի ափին: Մինչև 1925 թվականը կոչվում էր Էնդելի. հետո վերանվանվեց Փեհլևի ի պատիվ Իրանում իշխող Փեհլևի ղինաստիայի, որը հիմնեց Ռիզա շահը քսա-

նական թվականներին: Մինչև քսանական թվականները
իրանում իշխում էր Ղաջարների դինաստիան:

ՓԵՇԱՎԱՐ.— Քաղաք Պակիստանում: Անվանումը ուրդու լեզ-
վով նշանակում է «արհեստավոր», «տնայնագործ»: Քաղաքն
իրականում հայտնի է որպես արհեստավորա-
կան մեծ կենտրոն: Մի այլ մեկնաբանումով, առաջա-
ցել է սանսկրիտերեն պուրաշա-պուրա՝ «սահմանամերձ
քաղաք»՝ խոսքից:

ՓԽՆՅԱՆ կամ **ՊԽՆՅԱՆ.**— Կորեայի ժողովրդական Դե-
մոկրատական Հանրապետության մայրաքաղաքը: Կո-
րեական լեզվով պխեն նշանակում է «հարթավայր»:

ՓՂՈՍԿՐԻ ԱՓ.— Պետություն Արևմտյան Աֆրիկայում: Այս
պետության անվանումը սերտորեն կապված է փղոսկրի
արտահանման հետ, որը իր ժամանակին կատարվում
էր Գվինեական ծոցի ափերից: Փղոսկրը (փղի կնճիթի
երկու կողմում գտնվող խոշոր ու հաստ ժանիքները)
իր ժամանակին Եվրոպայում շատ թանկ էր, պահանջը՝
մեծ: Նրանից պատրաստում էին դաշնամուրի ստեղ-
ներ, բիլիարդի գնդակներ, դանակի և սրի կոթեր և այլ
զարդաքանդակներ: Փղոսկրը եվրոպական վաճառա-
կանների համար հարստության միջոց էր: Եվրոպացի-
ները սկզբնական շրջանում փղոսկր կարող էին գնել
ծովափնյա նեգրերից, որտեղ ի վերջո այն սպառվեց,
ուստի հետզհետե անցան երկրի խորքերը: Այսպիսով,
այդ հսկա կենդանուն որսում էին սոսկ ժանիքի համար:
Դա պատճառ եղավ փղերի անխնա ոչնչացման: Կենդա-
նի մնացած փղերն էլ փախան հեռավոր անտառների
խորքերը:

Չնայած ներկայումս Գվինեական ափերից փղոսկր
քիչ են արտահանում, բայց երկրի անունը մնաց
«Փղոսկրի Ափ», որը և տարածվեց նորաստեղծ պետու-
թյան վրա:

ՓՅՈՒՆԻԿԱ.— Ներկա Լիբանան պետության պատմական ա-
նունը, որով նա հայտնի էր հին աշխարհում: Փյունի-
կիա նշանակում է «արմավենիների երկիր»:

ՓՈՔՐ ԱՍԻԱ.— Թերակղզի Ասիա աշխարհամասի հարավ-արևմտյան մասում: Ընկած է Սև, Մարմարա, Էգեյան և Միջերկրական ծովերի միջև: Փոքր Ասիա անունը այս թերակղզու նկատմամբ գործածության մեջ մտավ հինգերորդ դարից: Մինչ այդ, ներկա Փոքր Ասիա թերակղզին, ավելի շուտ էգեյան ծովին հարող մասը անվանում էին ուղղակի Ասիա:

Առաջին անգամ «փոքր» մակդիրը այս անվանը ավելացվում է վեցերորդ դարից, տարբերելու համար Ասիա ցամաքի մնացած ընդարձակ մասերից, որոնք ընդհանուր անունով կոչվում էին Մեծ կամ Վերին Ասիա: Դրան զուգընթաց պահպանվեց նաև հունական Անատոլիա անվանումը:

Երբ թուրքերը նվաճեցին Փոքր Ասիան, ապա հետևողությամբ ընկալեցին Փոքր Ասիային տրվող բյուզանդական Անատոլիա անվանումը: Եվ այն արտասանեցին իրենց եղանակով՝ Անադոլու: Անատոլիա անունը ևս ունի հունական ծագում և նշանակում է «արևելք»:

Քննալական շարժումից հետո, երբ երկրում ուժեղացավ պանթյուրքիզմը, ապա թուրքական աշխարհագրության մեջ ավելի ընդունելի դարձավ Անադոլու անվանումը և այն տարածեցին ամբողջ ասիական Թուրքիայի վրա, հավասարության նշան դնելով Անատոլիայի և Ասիական Թուրքիայի միջև: Անատոլիայի սահմանը հասցնում էին մինչև Արաքսի ափը, որով նրա հետ են միացնում Հայկական բարձրավանդակը (Հայաստանը): Սակայն վերջինս թե՛ աշխարհագրական և թե՛ պատմական տեսակետից ոչ մի ընդհանուր բան չունի Անատոլիայի հետ: Դա նպատակ է հետապնդում վերացնելու Արևմտյան Հայաստան անունը, որի փոխարեն գործածվում է Արևելյան Անատոլիա (Դոգու Անադոլու) հասկացությունը, ձգտելով երկրում ոչ մի հայկական հետք չթողնել:

Ցավոք սրտի պանթյուրքիստական այդ անվանումը երբեմն տեղ է գտնում և մեր սովետական աշխարհագրական գրականություն մեջ:

Ք

ՔԱՐՈՒԼ.— Աֆղանստանի մայրաքաղաքը: Անվան ստուգաբանությունը կապում են պարսկերեն «ապրանքների պահեստ» խոսքի հետ: Քաղաքը գտնվում է Իրան-Հնդկաստան տանող առևտրական ճանապարհների վրա: Դրա համար էլ այդտեղ ստեղծված բնակավայրը մի տեսակ ապրանքահանձնման կետ էր հանդիսանում:

ՔԱՇՄԻՐ.— Շտատ Հյուսիսային Հնդկաստանում: Քաշմիր անունը գալիս է սանսկրիտերեն Կաշիապա միրա խոսքից, որը նշանակում է «Կաշիապայի ծով»: Կաշիապան սանսկրիտերեն առասպելաբանության մեջ համարվում է դյուցազնական անձնավորություն:

ՔԵՆԻԱ կամ **ԿԵՆԻԱ.**— Լեռ Աֆրիկայում: Տեղական լեզվով նշանակում է «լեռ»: 1963 թ. ստեղծված պետությունը իր անունն ստացավ այդ սարից:

ՔԵՄԲՐԻՋ.— Քաղաք Անգլիայում: Անունը ստացել է Քեմ գետից և ավելացվել անգլերեն բրիջ՝ «կամուրջ» բառը: Այսինքն «Քեմի կամուրջ»:

ՔԻԼ.— Քաղաք և ջրանցք ԳՅՀ-ում: Գերմաներեն քիլ՝ «սեպ» բառից: Այդպես է կոչվել նախ ծովախորշը, որն ունի սեպի ձև: Անունը հետագայում տարածվել է քաղաքի և ջրանցքի վրա:

ՔԻՄԲԵՐԼԻ.— Քաղաք Հարավ-Աֆրիկյան Հանրապետությունում: Ալմաստի արդյունահանման խոշոր կենտրոնը: Այդպես է կոչվել ի պատիվ Վիկտորյա թագուհու ժամանակաշրջանի նշանավոր դիվանագետներից մեկի՝ Քիմբերլիի:

ՔիՇինեվ, ՔիՇինեվով.— Մոլդավերեն Քիշինեու: Մոլդավական ՍՍՀ-ի մայրաքաղաքը: Թուրքերեն կիշակ՝ (ղըշ-լաղ) «ձմեռատեղ» և մոլդավերեն նոու՝ «նոր» բառերից: Կիշլանոու՝ «Նոր ձմեռանոց»: Ձևափոխվել և դարձել է Կիշինյով կամ Քիշինյով: Վերջերս առաջ է քաշվել նոր ստուգաբանություն, ըստ որի քաղաքի անունը մոլդավերեն նշանակում է «ջրհոր»:

ՔՅՈՒՆ.— Քաղաք ԳՅՀ-ում: Նշանավոր նավահանգիստ Հոբնոս գետի վրա: Քյոլն անունը լատիներեն կոլոնիա՝ «գաղութ» բառից է: Հիմնադրվել է հռոմեացիների ժամանակ և ներոնի մո՞ր՝ Կոլոնիա Ագրիպինայի պատվին էլ կոչվել է «Գաղութ Ագրիպինայի»: Գաղութը հիմնադրվել է, որպեսզի այս մարզերը բնակեցվեն և պահպանվի Հոբնոսի սահմանը: Գերմանացիների մոտ կոլոնիա հասարակ անունը դարձավ հատուկ անուն, իսկ անվանման երկրորդ մասը ժամանակի ընթացքում ընկավ և մնաց միայն կոլոնիա՝ «գաղութ» մասը, որը և դարձավ հատուկ անուն: Ի դեպ, Քյոլն քաղաքը իր անունը տվեց օդեկոլոն բուրավետ հեղուկին: Օդեկոլոն ֆրանսերենում նշանակում է «քյոլնի ջուր»:

Քվեթեվ.— Քաղաք Կանադայում: Հիմնադրվել է 1608 թվականին, սուրբ Լավրենտիոս գետի գետաբերանում: Քաղաքի անունը ծագել է հնդկերեն «անցում» բառից:

Քվինսլենդ.— Նահանգ Ավստրալիական Միությունում: Անգլերեն քվին՝ «թագուհի» և լենդ՝ «երկիր» բառերի զուգակցումից, որը նշանակում է «թագուհու երկիր»: Նահանգը այդպես է կոչվել 1859 թվականին ի պատիվ Վիկտորյա թագուհու:

ՔՈՒՐԴՍԱՆ.— Պատմական և աշխարհագրական մարզ, որը տեղադրված է Իրաքի, Թուրքիայի և Իրանի կցվանքում: Քուրդստան բառացի նշանակում է «քրդերի երկիր»: Անվան մեկնաբանումը տրվում է մի քանի կերպ: Առաջինը, պարսկերեն կուրդ՝ «ուժեղ», «քաջ», «ռազմատենչ» բառից: Երկրորդը, կարգա՝ «քաջություն», «ռազմատենչ ոգի» իմաստով: Երրորդը, կորդ՝ «պահապան»

բառից: Կորդերը ֆեոդալական շերտավորում էին Իրանում: Պատմական իրադարձությունների ժամանակ նրանք ներկայացրին որոշ ուժ և նրանց անունը տարածվեց իրենց ենթակա մյուս ցեղերի վրա:

Օ

ՕԱԶԻՍ.— Կանաչ և բնակելի վայր անապատում, շնորհիվ ջրի առկայության: Օազիս բառը հույները վերցրին դպտինների լեզվից, որը ղուզակցում է «կյանք և խմել» բառերը: Անունը հիմնավորում է արևելյան այն ասացվածքը, թե որտեղ ջուր կա, այնտեղ էլ՝ կյանք:

ՕԲ.— Գետ Արևմտյան Սիբիրում: Անունը ստուգաբանվում է երկու կերպ: Առաջինը ծագած է համարվում իրանական ար՝ «ջուր» բառից, որը ձևափոխվել է «օբ»-ի: Երկրորդը կոմի ժողովրդի լեզվից է և ունի «մորաքույր» կամ «տատիկ» նշանակություն, որը գործածվում է փաղաքշական առումով, ինչպես, օրինակ, ռուսական «Մայր Վոլգա» կամ թե հայկական «Մայր Արաքս» անունները:

ՕԲՇՉԻ ՍԻՐՏ.— Բարձրություն Վոլգա և Ուրալ գետերի միջև: Թուրքական սիրտ՝ (սըրտ) «բարձրություն» բառից, որը դարձել է հատուկ անուն: Ավելացվել է սկզբում «օբշչի» մասնիկը, որովհետև այստեղ արոտավայրերը երկար ժամանակ օգտագործվում էին թե՛ ռուսների և թե՛ բաշկիրների կողմից:

ՕԴԵՍԱ.— Քաղաք և կարևոր նավահանգիստ Սև ծովի ափին: Ռուսական կայսրության սահմանների ընդարձակումը և ամրապնդումը «տաք ծովի» ափին, ինչպես հաճախ առօրյա խոսակցության ժամանակ անվանում էին Սև ծովին, անհրաժեշտություն զգացվեց նրա ափերին ստեղծել նավահանգիստներ: Այդպիսիներից մեկը ընտ-

րեցին ներկա Օդեսայի տեղը: Դա 1797 թվականին էր: Երբ Ռուսաստանում թագավորում էր Նկատերինա II-ը: Նոր հիմնավորված քաղաքին «Օդեսա» անվանումը կապ-սըրուհուն առաջարկեցին նրա խորհրդատու-գիտնա-կանները: Նրանք պատմությունից գիտեին, որ իր ժա-մանակին այդ տեղերում եղել է Օդես անունով հունա-կան մի գաղութ: Միաժամանակ այդ շրջանում էլ «մո-դա» էր նորաստեղծ բնակավայրերին հունական անվա-նում տալը: Մեծ ժողովրդականություն էին վաճելում հունական ազգային ազատագրական շարժումները, որոնց կապակցությամբ հետաքրքրություն էր առաջա-ցել դեպի Անտիկ աշխարհը: Բայց նոր բնակավայրին (նավահանգստին) Օդեսա անուն առաջարկողները միա-ժամանակ գտան, որ նպատակահարմար է փոխել նրա հունական քերականական ձևը և տալ ռուսերեն լեզվում ընդունված իգական սեռի «ա» վերջավորությունը: Իսկ դա էլ Նկատերինային սիրաշահելու մի ձև էր: Այսպես ստեղծվեց մեզ համար այսօր շատ հարազատ դարձած հերոս քաղաքի «Օդեսա» անունը:

ՕԼԱՆԴ.— Շվեդական կղզի Բալթիկ ծովում: Շվեդերեն օյն՝ «խոտ» և լանդ՝ «երկիր» բառերից: Այսինքն խոտհարքի-երկիր (տեղ):

ՕԼԴԵՆԲՈՒՐԳ.— Քաղաք ԳՅՆ-ում: Ստորին գերմանական ձևով օլդեն՝ «հին» և բուրգ՝ «բերդ» կամ «քաղաք» բա-ռերից: Հին քաղաքի իմաստով:

ՕԼԽՈՆ.— Բայկալի քսանյոթ կղզիներից ամենամեծը: Բուր-յաթերեն «չոր» բառից: Զրի պակասության պատճա-ռով:

ՕԽՈՏԻ ՄՈՎ.— Խաղաղ օվկիանոսի մաս կազմող ծով: Ողո-ղոմ է ՍՍՀՄ-ի Հեռավոր Արևելքի ափերը: Ծովը ներ-կա անունը ստացել է «Օկոտա» գետից, որի անունը ռուս կազակները փոփոխելով իրենց արտասանությամբ՝ վերածեցին Օխոտի, մոռանալով, որ այդ անունը բնիկ-ներին՝ էվենկների լեզվով ուղղակի «գետ» է նշանակում: Այսպիսով, տեղական լեզվով գետ բառը դարձավ հա-

տուկ անուն: Գետի անունը տարածվեց ոչ միայն ծովի, այլև նրա ափին հիմնված Օխոտսկ քաղաքի վրա:

ՕԿԱ.— Վոլգայի ամենամեծ աջ վտակը: Անվանման ստուգաբանության հիպոթեզներից առավել հուսալիին անվանի լեզվաբան Ն. Մառինն է: Նա գտնում է, որ Օկա բառը ծագել է հաբեթական հին լեզուներից և նշանակում է «գետ»:

ՕԿԼԱՀՈՄԱ.— Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների շտատներից մեկը: Հնդկական լեզվով նշանակում է «Կարմիր ժողովուրդ»:

ՕՀԱՅՈ.— Գետ Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում: Տեղական հնդկական օհի՝ «սիրուն գետ» բառից:

ՕՄԱՆ.— Պատմական մարզ Արաբիայի հարավ-արևելյան մասում: Անունը ստուգաբանվում է հետևյալ կերպ: Առաջինը, արաբերեն ման՝ «սուրբ» բառից, որովհետև երկրի արքան Մահմեդի հետնորդներից էր: Մյուսը, արաբական օմանիտ ցեղի անունից:

ՕՄՍԿ.— Քաղաք Սիբիրում: Քաղաքը կոչվել է Օմ գետի անունով: Հիմնադրվել է 1716 թվականին:

ՕՅԿՈՒՄԵՆԱ.— Մեր մոլորակի բնակելի մասը: Օյկումենա անվանումը հունարեն լեզվից է և բառացի նշանակում է «կացարան» կամ «բնակարան»: Հին հույների Օյկումենան կազմում էր մեր մոլորակի համեմատաբար փոքր մասը: Նկատի ունեն իրենց հայտնի աշխարհը, կենտրոնը ունենալով էլլադան (Հունաստանը): Ժամանակի ընթացքով Օյկումենա կամ էյկումենա հասկացությունը ընդարձակվեց և այն ներկայումս կազմում է 132 միլիոն քառակուսի կիլոմետր:

ՕՆԵԳԱ.— Լիճ ՌՍՖՍՀ-ի հյուսիս-արևմտյան մասում: Կոչվել է Օնեգա գետի անունով: Մի այլ ստուգաբանությամբ անվան ծագումը կապվում է հին ֆիննական «ծխացող լիճ» խոսքի հետ: Նկատի է ունեցվել լճի վրա հաճախակի թանձր մառախուղի կուտակումը:

ՕՆՏԱՐԻՈ.— Լիճ Հյուսիսային Ամերիկայում: Իրոքեզերեն օնտարիո՝ «գեղեցիկ» բառից:

ՕՊՈՐՏՈ.— Քաղաք Պորտուգալիայում: Լատիներեն պորտուգալացիները «նավահանգիստ» բառից: Օպորտուն հին հռոմեացիների Պորտուս Գալե նավահանգիստն է, որը նշանակում է «տաք նավահանգիստ» (պորտուգալացիները «նավահանգիստ» և գալե՝ «տաք»): Այս անվանումից էլ առաջ եկավ Պորտուգալիա պետությունն:

ՕՍԵԹԻԱ.— Երկիր Մեծ կովկասյան լեռնաշղթայի երկու կողմում: Կոչվում է օսեթների կամ օսերի անունով, որոնք համարվում են սկյութացիների հետնորդներ:

ՕՍԼՈ.— Նորվեգիայի մայրաքաղաքը: Նորվեգերեն օս՝ «գետաբերան» բառից և լո գետի անունից՝ այսինքն «Լոի գետաբերան», որտեղ և հիմնադրվել է քաղաքը. սկզբում նա կոչվում էր Քրիստիանիա:

ՕՍՏԻԱ.— Նավահանգիստ Իտալիայում: Լատիներեն օստիում՝ «գետաբերան» բառից: Խոսքը Տիրբ գետի մասին է:

ՕՎԿԻԱՆԻԱ.— Այսպես են կոչվում Խաղաղ օվկիանոսի ավազանում գտնվող բոլոր կղզիները միասին վերցրած: Ընկած են Ճապոնիայից, Ֆիլիպիններից, Ինդոնեզիայից և Ավստրալիայից արևելք, ինչպես նաև զույգ Ամերիկաներից արևմուտք: Օվկիանիա անունը գործածության մեջ մտավ 1810 թվականից: Անվան հիմքում ընկած է «օգիան» կամ «օվկիան» բառը և «իա» մասնիկը, որն ունի «երկրի» իմաստ: Այսինքն օվկիանոսի երկիր՝ կղզիների աշխարհ: Մի շարք աշխարհագրագետներ Օվկիանիան համարում են առանձին աշխարհամաս: Հաշվի առնելով Օվկիանիայի կղզիների բնական պայմանների տվյալները և բնակչության կազմը, Օվկիանիայի կղզիները բաժանում են չորս խմբի: Օվկիանիայի կղզիներին ընդունված է տալ այսպիսի խմբավորում՝ ա) Մելանեզիա (Սև կղզիներ), բ) Միկրոնեզիա (Մանր կղզիներ), գ) Պոլինեզիա (Շատ կղզիներ, դ). Նոր Զելանդիա: Այս անունների ստուգաբանությունը տրված է համապատասխան անունների կապակցությամբ: Օվկիանիայի ընդհանուր տարածությունը կազմում է մեկ միլիոն 260 հազար քառակուսի կիլոմետր:

Բնակչությունը՝ 6 միլիոն: Օվկիանիայի կղզիների հայտնագործման սկիզբը դրեց Ֆ. Մագելանը:

ՕվկիԱՆՈՍ.— Ջրային ընդարձակ տարածություն ընկած մայր ցամաքների միջև: Օվկիանոս բառը հին ծագում ունի և անցել է հույներին փյունիկեցիներից, որից հետո արդեն մյուս ժողովուրդներին: Այն առաջացել է «օգիան» բառից, որն ունի «անեզր», «անծայրածիր» իմաստը: Իսկ հունարենում ավելացել է «ոս» վերջավորությունը և դարձել է օվկիանոս: Այդ ձևով էլ այն անցել է հայերին: Շատ լեզուներում «ոս» մասնիկը չի գործածվում, ինչպես ռուսերենում: Հունական դիցաբանության մեջ օվկիանոս անունը դարձավ ծովերի աստվածը, տիտաններից ավագը, Ուրանոսի և Գեայի (Երկրի և Երկրի) որդին, որը մարմնավորում էր ծովի գաղափարը: Ըստ հին հույների պատկերացման ծով-օվկիանոսը ընկած էր Հերկուլեսյան սյուներից (Ջիր-բալթարից) արևմուտք և նման էր մի մեծ գետի, որը հոսում էր աշխարհի շուրջը: Ասում էին, որ նրանից են սկիզբ առնում ծովային հոսանքները, գետերը և աղբյուրները:

Հին հույն մտածողների մոտ օվկիանոս գաղափարը համընկնում էր ներկա Ատլանտյան օվկիանոսի հետ՝ այն էլ Հերկուլեսյան սյուներից հարող մասի: Դրա համար էլ օվկիանոս բառը գրում էին մեծատառով, կարծելով, որ այդ օվկիանոսը միակն է աշխարհում: Երկար ժամանակ օվկիանոսը դիտվում էր որպես խավար, նավագնացության համար վտանգավոր և անգամ անանցանելի: Կոլումբոսը եղավ առաջինը, որ խախտեց այդ պատկերացումը:

Համաշխարհային օվկիանոս կոչվում է երկրի ջրային ընդարձակ թաղանթը: Նրա բռնած տարածությունն է 361 մլն. քառակուսի կիլոմետր, մեր մոլորակի 71 տոկոսը: Համաշխարհային օվկիանոսի մանրամասն ուսումնասիրությունը գիտնականներին հիմք տվեց այն բաժանելու առանձին մասերի, այն է՝ չորս օվկիանոսի:

Դրանք են՝ Խաղաղ, Առլանտյան, Հնդկական և Հյուսիսային սառուցյալ օվկիանոսները:

ՕՏՏԱՎԱ.— Կանադայի մայրաքաղաքը: Հիմնադրվել է 1827 թվականին: Անունը ստացել է հնդկական օտտավա ցեղից, որի էթնոնիմը նշանակում է «առևտրական մարդիկ» կամ «փոխանակողներ»:

ՕՐԱՆժ.— Գետ Հարավ-Աֆրիկյան Հանրապետությունում: Բուրերի, այսինքն հոլանդական վերաբնակիչների կողմից տրված անուն: Այդպես է կոչվել 1777 թվականին հոլանդացի կապիտան Գորդոնի կողմից ի պատիվ Նիդերլանդիայում իշխող ընտանիքի, որ Հարավային Ֆրանսիայի Օրանժ քաղաքից էր: Իշխանական այդ գերդաստանը 15-րդ դարից տեղափոխվել է Հոլանդիա: Օրանժ ֆրանսերեն նշանակում է նարինջ: Քաղաքն այդպես էր կոչվել նարինջի պարտեզների առկայության համար:

ՕՐԴՈՒԲԱԴ.— Քաղաք Նախիջևանի ԱՍՍՀ-ում, համանուն երկաթուղային կայարանից 4 կիլոմետր հեռու: Անվան հիմքում ընկած է «օրդու» և «աբադ» բառերի զուգակցումը: Օրդու՝ «զորամաս» կամ «բանակ» և աբադ՝ «քաղաք» կամ «բնակավայր»: Այսինքն բանակի կամ զորամասի բնակավայր:

ՕՐԵՆԲՈՒՐԳ.— Մարզային քաղաք ՌՍՖՍՀ-ում: Անունը ստացել է Օր գետից, ավելացրած գերմանական բուրգ՝ «քաղաք» բառը: Այսինքն քաղաք Օրի վրա: Հիմնադրվել է 1743 թվականին: Այն ժամանակներում ռուսական տեղանունները կոչվում էին նաև գերմանական եղանակով: 1938-ից մինչև 1957 թ. կոչվել է Չկալով:

ՕՐԻՆՈԿՈ.— Գետ Հարավային Ամերիկայում: Հայտնաբերվել է 1499 թվականին: Առաջին իսպանացիները հնդիկներից լսելով «օրինոկո» բառը, կարծեցին թե այդ է գետի անունը: Չնայած հետագայում պարզվեց, որ դա նրանց լեզվում առհասարակ «գետ» է նշանակում, բայց տվյալ գետի անունը այդպես էլ Օրինոկո մնաց:

ՕՐԼԵԱՆ.— Քաղաք Ֆրանսիայում (Լուարայի դեպարտամենտում): Հիմնադրվել է հռոմեացիների կողմից և ի պատիվ Ավրելիոս կայսրի կոչվել է Ավրելիանում: Ժամանակի ընթացքում ձևափոխվել է Օրլեանի: Այս քաղաքի հիշատակին Ամերիկայում Ֆրանսիացիների կողմից հիմնադրված քաղաքը կոչեցին Նոր Օրլեան:

ՕՐԿՆԵՅԱՆ ԿՂԶԻՆԵՐ.— Գտնվում են Մեծ Բրիտանիայի Հյուսիս: Անվանման ներկա ձևը հետևանք է միջնադարյան վերաիմաստավորման, որը համընկնում է անգլո-սաքսերեն օրկն՝ «դելֆին» և եռ՝ «կղզի» բառերին: Նշանակում է «դելֆինի կղզի»:

ՕՐՄՈՒԶ.— Նեղուց, որը միացնում է Պարսից ծոցը Արաբական ծովի հետ: Անունը ստացել է համանուն քաղաքից, որը գտնվել է Օրմուզ կղզու վրա: Օրմուզ անունն էլ գալիս է պարսկերեն Որմիզդ՝ «լույսի աստված» անունից: Սկզբում այդպես էր կոչվում միայն քաղաքը, որը շնորհիվ իր աշխարհագրական հարմար դիրքի, շատ արագ ծաղկեց ու զարգացավ: Իզուր չէր արաբական դարձվածքը, որն ասում էր «աշխարհը մի մատանի է, իսկ Օրմուզը նրա վրայի մարգարիտը»: Օրմուզ անունը քաղաքից անցավ նեղուցին:

ՕՐՅՈՒԻԿԻԶԵ.— Քաղաք ՌՍՖՍՀ-ի Եվրոպական մասում: Անունը ստուգաբանվում է ռուսերեն՝ օրյու «արծիվ» բառից կամ Օրլիկ գետի անունից: Ենթադրվում է նաև, որ Օրլիկ անունը առաջացել է հին ռուսական օրել՝ «ածուխ» բառից:

ՕՐԶՈՆԻԿԻԶԵ.— Քաղաք Հյուսիսային Կովկասում: Հիմնադրվել է 1784 թվականին, Կապկալ գյուղի տեղում: 1860 թվականից մինչև 1931 թվականը կրում էր Վլադիկավկազ անունը: 1931—1944 թվականների ընթացքում կոչվում էր Օրջոնիկիձե: Իսկ 1944—1954 թվականներին Չաուչիկաու: 1954 թվականից կրկին վերանվանվեց Օրջոնիկիձե, ի պատիվ սովետական պետական գործիչ Սերգո Օրջոնիկիձեի (1886—1937 թթ.):

ՕՔՍՅՈՐԴ.— Քաղաք Անգլիայում: Անգլերեն օքս՝ «եզ» և ֆորդ՝ «անցահուն» բառերից: Իր ժամանակին գետի այս ծանծաղ մասերով քշում էին անասունները:

Ֆ

ՖԱՐԵՐՅԱՆ ԿՂԶԻՆԵՐ.— Արշիպեպոս Ատլանտյան օվկիանոսի հյուսիս-արևելյան մասում: Պատկանում է Դանիային: Բառացի նշանակում է «ոչխարի կղզի»: Իր ժամանակին նորմանները, ցանկանալով ապահովված լինել հեռավոր արշավանքների ժամանակ, այս կղզիներում կռտակում էին սննդամթերքի պաշար, միաժամանակ և ոչխարներ էին պահում: Այստեղից էլ կղզիների անվանումը:

ՖԵՂԶԵՆԿՈՅԻ ՍԱՌՅԱԴԱՇՏ.— Սովետական Միության ամենամեծ սառցադաշտը (72 կիլոմետր երկարությամբ): Հայտնաբերվել է 19-րդ դարի կեսերին Վ. Ֆ. Օշանինի կողմից, որը եղել է Ալեքսեյ Պավլովիչ Ֆեդչենկոյի բարեկամը և ուղեկիցը, և ի պատիվ Ֆեդչենկոյի էլ կոչվեց սառցադաշտը:

ՖԵՐԳԱՆԱ.— Քաղաք Ուզբեկստանում: Անունը առաջացել է պարզանա բառից, որը նշանակում է «միջլեռնային հովիտ»: Ժամանակի ընթացքում «պ» տառը փոխարինվել է «ֆ»-ով և դարձել Ֆերգանա: Սկզբում այդպես է կոչվել հովիտը, որտեղ գտնվում է ներկայիս քաղաքը: Ապա Ֆերգանա անունը տարածվել է քաղաքի վրա:

ՖԵՐՆԱՆԴՈ-ՊՈ.— Հրաբխային կղզի Գվինեական ծոցում: Հայտնաբերվել է 1471 թվականին, պորտուգալացի ծովագնաց Ֆերնանդո-Պոյի կողմից (1412—1474 թթ.): Կղզին մինչև 1968 թվականի հոկտեմբերի 12-ը պատկանում էր Իսպանիային: Ներկայումս մտնում է Հասարակածային Գվինեա նորաստեղծ պետության կազմում: Ֆերնանդո-Պո կղզու վրա գտնվում է Սանտա-Իսաբել մայրաքաղաքը:

ՖԵՍ.— (կամ Ֆաս): Մարոկկոյի նախկին մայրաքաղաքը: Արաբներն Ֆաս՝ «կացին» բառից: Անվան առաջացման մասին ստեղծվել է սովորական տեղանվանաբանական ավանդութուն, որ իբր թե 808 թվականին, երբ քաղաքը հիմնեցին, ապա Իդրիս 2-րդը կացինով փորեց քաղաքի պարիսպների հիմքը: Մյուս վարկածն այն է, որ իբր հիմնադրման ժամանակ քաղաքի տեղում կացին են գտել: Ֆես քաղաքից է ծագում նաև գլխարկի ան տեսակը, որը կոչվում է Ֆաս:

ՖԻԼԱԴԵԼՖԻԱ.— Քաղաք Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում: Հունարեն ֆիլոս՝ «սիրող» և ադելոս՝ «եղբայր» բառերից: Նշանակում է «եղբայրական սիրո քաղաք»: Քաղաքը հիմնվել է 1682 թվականի Կվակյորական աղանդի կողմից և այդպես է կոչվել այն հույսով, որ իբր բոլոր վերաբնակիչների միջև, անկախ դավանանքից, լինի համախոհություն, ապրեն այդտեղ որպես եղբայրներ:

ՖԻԼԻՊԻՆՆԵՐ.— Արշիպելագ Խաղաղ օվկիանոսում և համանուն պետությունն նրա վրա: Արշիպելագը բաղկացած է 7.100 կղզուց: Առավել խոշորներն են՝ Լուսոն, Մինդանաո, Սամար, Նեգրոս, Պալավան կղզիները:

Արշիպելագը հայտնաբերվել է 1521 թվականին Ֆերդինանդ Մագելանի կողմից: Սկզբում կրում էր Ս. Լազարի անունը. ի պատիվ կաթոլիկական եկեղեցու կողմից սրբացած Ս. Լազարի: Հետագայում, 1543 թվականին, երբ արշիպելագը իսպանական գաղութ հայտարարվեց, անվանափոխվեց ի պատիվ թագաժառանգ Ֆիլիպի, որը հետագայում դարձավ իսպանական թագավոր Ֆիլիպ II անունով: Կղզիները իրենց անունը տվեցին պետությանը:

ՖԻՆԼԱՆԴԻԱ.— Պետություն Հյուսիսային Նվրոպայում: Ուղիղ-ֆիննական ֆինն ժողովրդի անունից և ավելացրած լանդ բառը, որն ունի երկրի իմաստ: Իսկ «ֆինն» էթնոնիմը սկանդինավյան լեզվից է և նշանակում է «լիճ»: Ստացվում է ֆինների կամ լճերի երկիր: Իրենք իրենց

անվանում են Սուտմի, իսկ երկիրը - սուտմեն տասվալ-տա, որը նշանակում է «հազար լճերի երկիր»։ Վերջինս ավելի շուտ նրա բանաստեղծական անվանումն է։

ՖԻՆՆԱԿԱՆ ԾՈՅ.— Բալթիկ ծովի արևելյան մասը։ Անունը ստացել է ֆինն ժողովրդից։

ՖԻՋԻ.— Կղզիներ Խաղաղ օվկիանոսի հարավ-արևմտյան մասում։ Հայտնաբերվել են 1643 թվականին Տասմանի կողմից։ Տեղական լեզվով նշանակում է «մեծ երկիր»։ Այդպես է կոչվել կղզիներից ամենամեծը, որի անունը հետագայում տարածվել է արշիպելագի վրա։

Ֆիջի աշխարհագրական հասկացություն մեջ մտնում են թվով 500 կղզիներ, որոնցից բնակելի են ընդամենը հարյուրը։ Բնակչության թիվը հասնում է կես միլիոնի։ Գլխավոր քաղաքն է Սուվա, որը գտնվում է Վիտի-Լեվու կղզու վրա։ Ֆիջին համարվում է անգլիական գաղութ։

ՖԻՋԻ ԾՈՎ.— Ընկած է Ֆիջի, նոր Կալեդոնիա, նորֆուկ և նոր Զելանդիա կղզիների միջև։ Անվանումը ստացել է Ֆիջի կղզիներից։

ՖԻՐՎԱԼԴՇՏԵՏԻ ԼԻՃ.— Շվեյցարիայում։ Բառացի նշանակում է «չորս անտառապետությունների լիճ»։ Նկատի են ունեցվել լճի շուրջն ընկած Շվից, Ուրի, Ունտերվալդեն և Լյուցեռն կանտոնները, որոնք եղան Շվեյցարիայի ազատության և անկախության օրրանը։ Այս չորս կանտոնների միությունից էլ 1300 թվականին հիմք դրվեց Շվեյցարական միությանը։ Ֆիրվալդշտետի լիճը կոչվում է նաև Լյուցեռնի լիճ՝ նրա ափին գտնվող քաղաքի անունով։

ՖԼՈՐԵՆՑԻԱ.— Քաղաք Իտալիայում։ Քաղաքի անվանման հիմքում ընկած է «ֆլուրա» բառը, որը լատիներեն «ծաղիկ» է նշանակում։ Նրան հաճախ նաև «ծաղկած քաղաք» են անվանում։ Քաղաքի գերբը հնուց ի վեր եղել է իրիս կոչվող ծաղիկը։ Ֆլորենցիան Դանթեի ծննդավայրն է։

ՖԼՈՐԻԴԱ.— Թերակղզի և նահանգ Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում: Իսպաններեն ֆլորիդա՝ «ծաղիկներ» բառից: Թերակղզին հայտնաբերվել է 1513 թվականին իսպանացիների կողմից կաթոլիկական զատիկի տոնին, որը իսպաններեն կոչվում է պասգուա ֆլորիդա: Այսինքն «ծաղիկների զատիկ»: Դրանից էլ ստացել է Ֆլորիդա անվանումը:

ՖՈԼԿԼԵՆԴՅԱՆ ԿՂԶԻՆԲՐ.— Արգենտինայի ափերի մոտ: Չնայած հայտնաբերվել է 1592 թվականին, բայց այդպես կոչվել է ավելի ուշ, ի պատիվ լորդ Ֆոլկլենդի, որը հովանավորել էր մի շարք արշավախմբեր: Կղզիները Արգենտինայում հայտնի են Մալվինյան անունով:

ՖՈՐՄՈՉԱ.— Կղզի Չինաստանի ափերի մոտ: Տայվանի եվրոպական անունը, որ տվել են պորտուգալացիները և նշանակում է «գեղեցիկ կղզի»: Երբ 1508 թվականին պորտուգալացիները մոտեցան կղզու ափերին և հիացան նրա բնությամբ, նրան անվանեցին Ֆորմոզա: Ներկայումս կղզին կոչվում է չինական, այսինքն Տայվան անունով:

ՖՈՐՏ-ԼԱՄԻ.— Չափ հանրապետության մայրաքաղաքը: Այդպես է կոչվել ֆրանսիական բանակի հրամանատար՝ Լամիի անունով, որը զոհվել է այս տեղերում, գաղութացման շրջանում: Լամի անվանն էլ ավելացվել է ֆորտ՝ «ամրոց» բառը: Այսինքն «Լամիի ամրոց»:

ՖՐԱՆԿԼԻՆԻ ՆԵՂՈՒՅ.— Կանադական արկտիկական արշիպելագում: Կոչվել է ի պատիվ անգլիացի նշանավոր բեռագետ և ծովագնաց Ջոն Ֆրանկլինի (1786—1847 թթ.), որը և զոհվեց կանադական Արկտիկայում: Նրա անվամբ Կանադայում կա լեռ, լիճ, կղզի, ծոց և հրվանդան, իսկ Անտարկտիկայում, Ռոսսի ծովում՝ կղզի:

ՖՐԱՆԿՈՒՐՏ.— Քաղաք ԳՅՂ-ում: Մայնի գետի վրա: Անունը առաջացել է լատիներեն ֆրանկուս՝ «ազատ» և գերմաներեն ֆուրտ՝ «գետանցք» բառերից: Այսինքն ձրի կամ ազատ գետանցք: Այդպես է կոչվել, որովհետև այս-

տեղ գետը անցնելիս մաքս չէին վճարում: Ֆրանկֆուրտ քաղաքի անվան համար կա նաև մի այլ մեկնաբանում. այն է՝ ֆրանկ ժողովրդի անունով՝ «ֆրանկների գետանցք»: Հետագայում Ֆրանկֆուրտ անունով քաղաք հիմնվեց նաև Օդեր (Օդրա) գետի վրա, որը կոչվում է Ֆրանկֆուրտ Օդերի վրա:

ՖՐԱՆՍԻԱ.— Պետություն Արևմտյան Եվրոպայում: Անունը ստացել է գերմանական ֆրանկ ցեղից, որն այստեղ ներխուժեց 5-րդ դարում, գերմանական մի շարք ցեղերի հետ: Պետության այդ անունը լատիներեն «ֆրանկուս» բառից է, որը նշանակում է «ազատ», «անկաշկանդ»: Այս հասարակ անունն էլ տարածվեց ժողովրդի և հրկրի վրա: Չնայած ֆրանկները ձուլվեցին տեղական ժողովուրդների հետ, սակայն որպես ժառանգություն երկրին թողեցին Ֆրանսիա անունը: Հնում, Ֆրանսիան կոչվել է նաև Գալլիա, իսկ մեզ մոտ՝ Գաղղիա, որը երկար ժամանակ պահպանվեց արևմտահայ դասական գրականության մեջ Ֆրանսիա անվանման փոխարեն: Տասներորդ դարի վերջերին (987 թվականին), երկրի համար պաշտոնապես ընդունվեց Ֆրանսիա անունը:

ՖՐԱՆՑ-ԻՈՍԻՖ ԵՐԿԻՐ.— Արշիպեպոս Հյուսիսային սառուցյալ օվկիանոսում: Հայտնաբերվել է 1873 թվականին ավստրո-հունգարական արշավախմբի կողմից, որը գլխավորում էին Վայպրեխտը և Պայերը: Կղզիները կոչեցին ի պատիվ Ավստրո-հունգարական կայսր Ֆրանց-Իոսիֆի (1830—1916 թթ.): Այս արշիպելագում գտնվող Ռուդոլֆ կղզում է գտնվում Սովետական Միության ամենահյուսիսային կղզային կետը:

ՖՐԻՏՆԱՌԻՆ, ՖՐԻԹՆԱՌԻՆ.— Սիեռա-Լեոնե պետության մայրաքաղաքը: Հիմնադրվել է 1792 թվականին: Անգլերեն, ֆրի՝ «ազատ» և թաուն՝ «քաղաք» բառերի զուգակցումից: Այսինքն «Ազատների քաղաք»: Քաղաքը հիմնադրվել է Ատլանտյան օվկիանոսի ալն մասում, որտեղ ափ հանեցին ստրկական աշխատանքից ազատագրված նեգրերին:

ՅՐՈՒՆԶԵ.— Կիրգիզական ՍՍՀ-ի մայրաքաղաքը: Այդպես է կոչվել (1926 թվից) ի պատիվ սովետական ռազմական գործիչ Միխայիլ Ֆրունզեի (1885—1925 թթ.): Քաղաքը հիմնադրվել է տասնիններորդ դարի կեսերին, սկզբում որպես ամրոց Պիշպեկ անվամբ. 1878 թվականից դարձել է քաղաք:

ՅՈՒԶԻՅԱՄԱ կամ ՅՈՒԶԻՍԱՆ.— Գործող հրաբուխ Հոնսյոս կղզում: Ճապոնիայի ամենաբարձր լեռը: Անվանման հիմքում ընկած են ֆուձի և յամա բառերը: Ֆուձի բառը Ճապոնիայի հին բնակիչների այնու ժողովրդի լեզվից է և նշանակում է «կրակ»: Նկատի ունենալով առասպելական կրակի աստվածը: Իսկ յամա բառը ճապոներեն «սար» է նշանակում: Այդ երկու բառերի միացումից ստացվել է «Ֆուձիյամա» անվանումը: Երբ Ճապոնիայում տարածվեցին հիերոգլիֆները, ապա այն հիերոգլիֆը, որով գրվեց Ֆուձիյամա անունը, խորհրդանշում էր նաև մեծ սարի հասկացողությունը: Ժամանակի ընթացքում ճապոնացիների համար ֆուձիյամա անվանումը համագրվեց «մեծ սար» գաղափարի հետ:

Ֆուձիյաման ճապոնացիների նվիրական սարն է, այնպես, ինչպես Մասիսը հայերի կամ էլ Յունգֆրաուն շվեյցարացիների համար: Ֆուձիյաման նրանց երկրի բնության ամենագեղատեսիլ հրաշալիքներից մեկն է: Այն գովերգված է ճապոնացի բանաստեղծների կողմից, պատկերված նկարիչների գործերում: Ճապոնացիների բնակարանները առանց Ֆուձիյամայի նկարի դժվար է պատկերացնել:

Առաջաբանի փոխարեն

	3
Ա	9
Բ	61
Գ	92
Դ	108
Ե	119
Զ	128
Է	132
Ը	139
Թ	139
Ճ	143
Ի	145
Լ	151
Խ	164
Ս	168
Կ	169
Հ	197
Ձ	216
Ղ	217
Ճ	217
Մ	218
Յ	244
Ն	248
Շ	261
Ո	266
Չ	266
Պ	270
Ջ	285
Խ	287
Ս	292
Վ	315
Տ	327
Յ	339
Ու	340
Փ	344
Ք	347
Օ	349
Ֆ	356

Աշխարհագրական անունների բացատրական
բառարան

Խմբագիր՝ Ա. Ա. Ասլանյան
Հրատ. խմբագիր՝ Ա. Թ. Ավետիսյան
Գեղ. խմբագիր՝ Բ. Վ. Մազմանյան
Տեխ. խմբագիր՝ Մ. Ն. Դավթյան
Վերատուգող (արբագրիչ)՝ Մ. Ի. Մարգարյան

Հանձնված է արտադրության 19/II 1969 թ.:
Ստորագրված է տպագրության 10/II 1970 թ.:
Թուղթ՝ № 2, 84×108¹/₃₂, տպագր. 23 մամ.,
հրատ. 16,2 մամ., պայմանական 19,2 մամ.:

ՎՖ 07608

Պատվեր 3711

Տպաքանակ 20 000

Գինը՝ 62 կոպ.:

Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների սովետի մամուլի պետական կոմիտեի
պոլիգրաֆարդունաբերության գլխավոր վարչության № 6 տպարան,
Երևան, Թումանյանի. № 23/1:

10276